

**SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM
ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA**

PhD értekezés

A bűncselekményi egység a magyar büntetőjogban

Témavezető: Prof. Dr. Nagy Ferenc
tszv. egyetemi tanár

Készítette: dr. Ambrus István
doktorjelölt

Szeged, 2012

Tartalomjegyzék

Tartalomjegyzék	2
Rövidítések jegyzéke	5
BEVEZETÉS	6
A témaválasztás indokai	10
Célkitűzés, módszertan	15
I. RÉSZ. A TERMÉSZETES EGYSÉG	20
I. Fejezet. A természetes egység fogalma, elnevezése, annak indokoltsága	20
II. Fejezet. A természetes egység kategóriái	25
1. (Szoros értelemben vett) egyszeres diszpozíciószerűség.....	27
2. Ugyanazon bűncselekmény különböző elkövetési magatartásainak tanúsítása.....	34
3. A törvény kifejezett rendelkezése folytán közömbös a sértettek száma	35
4. A veszélyeztetési bűncselekmények	36
5. A mulasztásos bűncselekmények.....	37
6. A gondatlanságból elkövetett bűncselekmények	38
7. A részselekmények egységbe olvadása.....	39
8. A cselekményismétlődés.....	48
9. A tartós és állapot-bűncselekmények.....	51
10. A természetes egység egyéb esetei	58
II. RÉSZ. A TÖRVÉNYI EGYSÉG	67
I. Fejezet. A törvényi egység fogalma, általános ismérvei	67
<i>Exkurzus I. A bírói (jogi) egység</i>	70
II. Fejezet. A folytatólagos bűncselekmény	72
1. A folytatólagos bűncselekmény rendszerbeli helye.....	72
2. A jogintézmény kialakulásának és (hazai) fejlődésének rövid vázlat.....	74
3. A folytatólagos bűncselekmény ismérvei	75
3.1. Ugyanolyan bűncselekmény	77
3.2. Egységes (akarat)elhatározás	95
3.3. Azonos sértett sérelmére	110
3.4. Rövid időköz.....	118
3.5. Többszöri elkövetés	122
4. A folytatólagos bűncselekmény büntetése.....	123
5. A folytatólagos bűncselekmény elévülése	125
6. Egyéb felmerülő kérdések a folytatólagos bűncselekmény kapcsán	128
III. Fejezet. Az összetett bűncselekmény	130
1. Az összetett bűncselekmény fogalma, rendszerbeli helye, alapvető ismérvei.....	130
2. Az összetett bűncselekményt életre hívó okok	131

3. Az összetett bűncselekmény alkotórészei.....	135
4. Az összetett bűncselekmény felbomlása.....	137
IV. Fejezet. Az összefoglalt bűncselekmény	139
1. Az összefoglalt bűncselekmény fogalma, rendszerbeli helye.....	139
2. Az összefoglalt bűncselekmény megjelenése a magyar büntetőjogban	140
V. Fejezet. A törvényi egység különleges esete	144
1. A törvényi egység különleges esetének fogalma, jelentése	144
2. Példák a törvényi egység különleges esetére	145
3. A törvényi egység különleges esetének jogpolitikai indoka.....	146
VI. Fejezet. Az üzletszerűség	148
1. Az üzletszerűség fogalma, vizsgálatának lehetőségei	148
2. Az üzletszerűség mint büntetőjog-dogmatikai kategória.....	151
2.1. Az üzletszerűség fogalma, kategóriái, rendszerbeli helye	151
<i>Exkursus II. A kollektív bűncselekmény</i>	154
2.2. Az üzletszerűség jogtörténeti előzményei	156
2.3. Az üzletszerűség fogalmának elemzése, ítélkezési gyakorlata	157
3. Az üzletszerűség mint egység-halmazati kategória	169
3.1. Ugyanolyan bűncselekmények üzletszerű elkövetése	169
3.2. Hasonló jellegű bűncselekmények üzletszerű elkövetése.....	176
3.3. Az üzletszerűség és a törvényi egység más releváns kategóriáinak viszonya	177
3.4. Az üzletszerűség megítélésének lehetséges irányai	179
VII. Fejezet. Az érték-egybefoglalás	181
1. Az érték-egybefoglalás fogalma	181
2. Jogtörténeti előzmények	182
3. Az érték-egybefoglalás elhelyezése a büntetőjog rendszerében	185
4. Az érték-egybefoglalásra vonatkozó rendelkezések	186
5. Az érték-egybefoglalás hatályos szabályozásával kapcsolatos problémák	189
5.1. A szabályozás helye	189
5.2. Az érték-egybefoglalás és az üzletszerűség problematikája	190
5.3. Az érték-egybefoglalás és a folytatólágosság problematikája	193
6. Javaslatok de lege ferenda	193
VIII. Fejezet. A szubszidiaritás	196
1. A szubszidiaritás rendszerbeli helye, fogalma.....	196
<i>Exkursus III. Az alternativitás</i>	198
2. A szubszidiaritás megjelenési formái	200
3. A (tágabb értelemben vett) szubszidiaritás egység-többség tani minősítésének változásai.....	201
III. RÉSZ. A LÁTSZÓLAGOS HALMAZAT	207
I. Fejezet. A látszólagos halmazat általános megközelítése	207

II. Fejezet. A látszólagos alaki halmazat	213
1. A specialitás	213
1.1. A specialitás fogalma	213
1.2. Az ún. szoros és tágabb értelemben használt specialitás	214
2. A konzumpció	218
2.1. A konzumpció fogalma	218
2.2. Az in abstracto szükségképpen és gyakori összefüggés jelentése	218
2.3. Példák a konzumpcióra	220
III. Fejezet. A látszólagos anyagi halmazat	225
1. Az önállótlan részcselekmény.....	225
1.1. Az önállótlan részcselekmény fogalma	225
1.2. Érvek a büntetlen előcselekmény elnevezéssel szemben.....	227
2. A beolvadás.....	229
2.1. A beolvadás fogalma.....	229
2.2. A beolvadás egyes gyakorlati esetei	229
2.3. A beolvadás egy atipikus formája.....	233
3. Az önállótlan eszközcselekmény	236
3.1. Az önállótlan eszközcselekmény fogalma	236
3.2. Az eszközcselekmények értékelésének változásai.....	238
3. Példák az önállótlan eszközcselekményre	239
4. Az önállótlan utócselekmény	246
4.1. Az önállótlan utócselekmény fogalma.....	246
4.2. A szükségképpen vagy gyakori befejező tevékenység esete	246
4.3. Az önfeljelentés veszélyét magában hordozó utócselekmény	248
4.4. Bűnkapcsolat mint önállótlan utócselekmény	249
4.5. A sérelmet fenntartó utócselekmény.....	251
5. Az önállótlan mellékcselekmény	253
5.1. Az önállótlan mellékcselekmény fogalma	253
5.2. Példák az önállótlan mellékcselekmény	253
ÖSSZEGZÉS	257
Felhasznált irodalom.....	260
Felhasznált joganyagok jegyzéke	278
Melléklet	280

Rövidítések jegyzéke

- 1961. évi Btk.** = A Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről szóló 1961. évi V. törvény
- 1999. évi Sztv.** = a szabálysértésekről szóló 1999. évi LXIX. törvény
- I. Bn.** = 1908. évi XXXVI. törvénycikk a büntetőtörvénykönyvek és a bünvádi perrendtartás kiegészítéséről és módosításáról
- II. Bn.** = 1928. évi X. törvénycikk a büntető igazságszolgáltatás egyes kérdéseinek szabályozásáról
- Be.** = A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény
- BH** = Bírósági Határozatok
- BHÖ** = hatályos anyagi Büntetőjogi szabályok Hivatalos Összeállítása
- BJD** = Büntetőjogi Döntvénytár
- BJE** = Büntető Jogegységi Határozat
- BJT** = Büntető Jog Tára
- BK** = a Legfelsőbb Bíróság Büntető Kollégiuma
- BKv** = a Legfelsőbb Bíróság Büntető Kollégiumának véleménye
- Bn.** = büntető novella
- Btá.** = A büntetőtörvénykönyv általános részéről szóló 1950. évi II. törvény
- Btk.** = A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény
- Btké.** = a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény hatálybalépéséről és végrehajtásáról szóló 1979. évi 5. törvényerejű rendelet
- CSEMEGI-kódex/CSEMEGI-Btk.** = 1878. évi V. törvénycikk a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekéről és vétségekről
- I. K.** = Igazságügyi Közlöny
- Kbtk.** = 1879. évi XL. törvénycikk a magyar büntető törvénykönyv a kihágásokról
- Kir. Kúria** = Királyi Kúria
- LB** = Legfelsőbb Bíróság
- Ptk.** = a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény
- Sztv.** = a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartásról szóló 2012. évi II. törvény
- tvr.** = törvényerejű rendelet
- vö.** = vesd össze

Ahol az értekezés Legfelsőbb Bíróságot, illetve megyei bíróságot említ, ez alatt 2012. január 1. napjától a **Kúriát**, illetve a **törvényszékeket** kell érteni.

A kézirat lezárási időpontja: 2012. szeptember 20.

Bevezetés

Amikor a jelen dolgozat témakörébe tartozó kérdéseket feldolgozó, időrendben az utolsó nagymonográfia – éppen fél évszázaddal ezelőtt – megjelent, a szerző könyve bevezetésében még akként fogalmazhatott, hogy „a bűncselekmény-egység és a halmazat területe irodalomban igen gazdag.”¹ FÖLDVÁRI professzor nem tévedett: a 19. század második felétől kezdődően az 1980-as évtizedig az egység és a halmazat kérdése egyike volt a büntető jogtudomány művelői által egyik leggyakrabban érintetteknek. Akár a külföldi, akár a hazai szakirodalmat vesszük szemügyre, a kutató úgyszólván dúskálhat(ott) mind a valamennyi vonatkozó kérdésre figyelmet fordítani törekvő, nagyszabású monográfiákban, mind a sokszor egészen aprólékos részkérdések tisztázását célul kitűző írásokban.

A teljesség igénye nélkül, csak a legjelentősebb hazai – FÖLDVÁRIT időben megelőző – munkákat kiemelve, elsőként megemlíthető az ifjú BALOGH JENŐ 1885-ben és a rákövetkező évben megjelent két dolgozata, melyek a folytatólagos bűncselekmény (a korabeli szóhasználat szerint „bűncselekvény”), illetve az üzletszerű és a szokásszerű bűncselekmények témakörében íródtak.² A maga korában jelentős munka volt EDVI ILLÉS KÁROLYNAK a bűnhalmazatról szóló tanulmánya, amely részletesen és kritikusan foglalkozott a CSEMEGI-kódexnek az alaki és anyagi halmazat között minősítési és jogkövetkezményi szinten – ma már tudjuk, indokolatlanul – differenciáló szabályozásával.³ Mérföldkő volt az egység-halmazati monográfiáját BALOGHHOZ hasonlóan, fiatalon jegyző FINKEY FERENC Sárospatakon, 1895-ben megjelent könyve, amely a magyar büntetőjogban elsőként és már ekkor egyedülálló színvonalon dolgozta fel az egység-többség témakörének egészét.⁴ Kifejezetten az egység-halmazati joggyakorlat bemutatására törekedett a művével 1931-ben jelentkező ZÖLDY MIKLÓS.⁵ Emellett e korszakban még két további, nagyszabású dolgozat látott napvilágot a folytatólagos bűncselekményről, az első éppen egy évszázada, 1912-ben, a nem sokkal később, az első világháborúban hősi halált halt DEGRÉ LAJOS, a második 1939-ben a

¹ FÖLDVÁRI 1962, 11. p.

² BALOGH J. 1885, 1886

³ EDVI 1887

⁴ FINKEY 1895

⁵ ZÖLDY 1931

műve megírásakor királyi ügyész, később Pécselt eljárásjogász egyetemi tanár KOCSIS MIHÁLY tollából.⁶

A nagyszabású munkák mellett pedig se szeri, se száma nem volt az egyes vonatkozó kérdéseket tárgyaló hosszabb-rövidebb írásoknak. Az a jóformán állandó, a CSEMEGI-kódex és az első államszocialista büntetőtvények hatálya alatt is lényegében változatlan honi tendencia, hogy az egység-többség témája az anyagi büntetőjogi vizsgálódások homlokterében volt, nem változott a FÖLDVÁRI-monográfia megjelenését követő több mint két évtizedben sem. Különösen a még az 1950-es években útjára indított Magyar Jog, illetve az évszázados múltra visszatekintő Jogtudományi Közlöny c. folyóiratok hasábjain bontakozott ki nagyon intenzív vita, az 1960-as és az 1970-es években a valóságos és a látszólagos halmazat elhatárolása, az 1980-as évek elején pedig az üzletszerűség egység-többség tani minősítése kapcsán. Emellett mindvégig, de különösen az 1978. évi Btk. megalkotását közvetlenül megelőző időkben élénken foglalkoztatta a jogtudomány képviselőit a folytatólagos bűncselekmény kérdése, megállapíthatóságának feltételrendszere, sor került továbbá a jogintézmény kodifikációjának szükségessége kérdésében történő állásfoglalásra, illetve javaslatok születtek a törvénybe foglalás mikéntjére. Külön kiemelés igényel, hogy ezekben a vitákban mind az elmélet, mind a gyakorlat képviselői egyaránt aktívan részt vettek, megfogalmazták álláspontjaikat.

A fent vázolt tendencia az 1980-as évek második felétől kezdődően azonban – mondhatjuk – gyökeres fordulatot vett: az egység-halmazat tanárol túlzás nélkül megállapítható, hogy lekerült a napirendről, napjainkban alig akad szerző, aki kifejezetten e témakörnek szentelne akár kisebb, akár nagyobb lélegzetű tanulmányt. Ha időnként sor is kerül egység-halmazati kérdések vizsgálatára, az többnyire különös részi dolgozatok keretében, úgyszólván mellékesen, sokszor érdemi állásfoglalás megfogalmazása nélkül történik, és a kommentár- és tankönyvirodalom is gyakran csupán a több évtizedes tételek mechanikus ismételtetésére szorítkozik. Szinte fehér hollónak tekinthetőek az egység-halmazati kérdéseket tisztán általános részi szempontból boncolgató művek, amelyek többnyire rövid terjedelmük ellenére is értékes munkáknak tekinthetők.⁷ Szót kell továbbá ejteni azon öröndetes tényről is, hogy – bár különös részi tényállásokhoz kapcsolódóan – az utóbbi időben ismét születtek kifejezetten egyes

⁶ DEGRÉ 1912, KOCSIS 1939

⁷ MADÁCSI 2002, 30-31. p., PALLAGI 2010, 132-144. p.

bűncselekmények egység-többség tani problémáit elemző, színvonalas írások.⁸ Mindezekkel együtt is elmondható azonban, hogy az egység-többség kérdése napjainkban egyike az „elfeledett”, elhanyagolt témáknak. Ez a helyzet pedig csak részben tudható be annak az egyre általánosabbá váló körülménynek, hogy a jogirodalmi szerzők büntetőjog-dogmatikai kérdések helyett más, divatosabb-felkapottabb témákkal foglalkoznak⁹, illetve a korábbiakban egyértelműen dogmatikai alapon kezelt témákhoz is pragmatikusabb szemlélettel fordulnak.¹⁰ A dogmatikai elemzésekről egyébként elmondható, hogy számuk tendenciózus csökkenést mutat ugyan, mégis – szerencsére – akadnak napjainkban is szép példái a jogirodalomban a büntetőjog-dogmatikai gondolkodásnak.¹¹

A téma háttérbe szorulásához – meglátásom szerint – az a körülmény is döntően hozzájárulhatott, hogy a bírósági döntésekben a halmazati minősítésnek sok esetben igazából nincs gyakorlati jelentősége az annak folyamányaként megállapított büntetés mértéke szempontjából. Bíráink ritkán élnek a Btk. 85. § (3) bekezdésében biztosított, meghatározott feltételek fennállta esetén a halmazatban álló bűncselekmények közül a legsúlyosabbra irányadó büntetési tétel felső határa emelésének lehetőségével, hanem ugyanazon büntetési tételek belül mozognak, legyen szó akár egy-, akár több száz rendbeli elkövetésről.¹²

Tovább degradálja az egység és halmazat kérdésében való döntés jelentőségét a jogalkalmazói berkekben sajnálatos módon meglehetősen elterjedtnek mondható azon felfogás, amely szerint jóformán nincs jelentősége annak, hogy adott esetben egy vagy több bűncselekményt állapít-e meg a bíróság az elkövető terhére, a büntetés kiszabás körében úgyis lesz lehetőség minden körülmény megfelelő figyelembevételére, s ekként – mondják – a törvénynek megfelelő döntés meghozatalára. Az a jogalkotói intenciónak – de hozzátehetjük, a köznapi felfogásnak és az elemi logikának úgyszintén – megfelelő sorrend tehát, amely a vád tárgyává tett cselekmények jogi minősítésére s ezt követően, ennek alapján a megfelelő büntetés kiszabására (avagy intézkedés alkalmazására)

⁸ Így DEÁK 2010, 618-622. p. (korábban már hasonlóan DEÁK 2008, 51-57. p.), SZATHMÁRY 2010, 623-629. p.

⁹ Így – a teljesség igénye nélkül – népszerűek a kriminálpolitikai, egyes szankciótani, illetve a nemzetközi büntetőjogra vonatkozó kérdések, továbbá a büntetőeljárás jog területén a hatóságok tehermentesítését célzó jogintézmények vizsgálata, stb.

¹⁰ A jelenséghez lásd NAGY F. 1997, 333-337. p., NAGY F. 2009b, 18. p., FARKAS 2000, 103-118. p., továbbá ERDEI 2008, 516-522. p.

¹¹ A doktori értekezések köréből példaként említhető MÉSZÁROS általános részi kérdéskört érintő, továbbá SZOMORA különös részi témakört feldolgozó dolgozata. Lásd MÉSZÁROS 2008 és SZOMORA 2009b

¹² Kifejezetten utal az aszperáció intézményének kivételes jellegére GYÖRGYI 1984, 337-338. p.

vonatkozik, megfordulni látszik. Napjaink jogalkalmazója, úgy tűnik, szívesebben dönt előbb a büntetés (vagy intézkedés) kérdésében, hogy azután megkeresse az általa eleve alkalmazni kívánt szankciót majdan megalapozó ítéletbeli minősítést.¹³ Az a kérdés, hogy ezen talán egyszerűbb és „kényelmesebb” felfogás kialakulásának melyek lehettek a kiváltó okai, nem képezik jelen értekezés tárgyát; annyi bizonyosan leszögezhető, hogy kimutatható az összefüggés az igazságszolgáltatás leterheltsége és a gondos jogi minősítésekkel bajlódni egyre kevésbé hajlandó, egyszerű, gyors megoldásokra törekvő ítélkezési gyakorlat között.

Mindezek alapján tehát az a kép rajzolódik ki, hogy a 21. században már egyébként sem népszerű büntetőjog-dogmatikai kérdések közül is kifejezetten háttérbe szorult az egység-halmazat problémája, a fent vázolt körülmények folytán ugyanis a kutató joggal érezheti kevésbé gyümölcsözőnek az olyan, nehezen megválaszolható részletkérdések tisztázására irányuló törekvést és energia-befektetést, melynek hatása utóbb csak csekély mértékben, esetleg egyáltalán nem lesz kimutatható a joggyakorlat mindennapjaiban. Mindezek alapján legalább részben érthetővé válik, hogy *az egység-halmazat irodalma* – habár a múltban gyakran kutatott büntetőjogi kérdéskörnek számított – *napjainkban kifejezetten szegényes*. Hiányoznak az egyes vonatkozó kérdéseket megválaszolni igyekvő cikkek, jogirodalmi viták, a joggyakorlatot helyes irányba terelő bírálatok ugyanúgy, mint a témát, vagy annak egyes részterületeit átfogóbb jelleggel feldolgozó írások.

¹³ Teszi ezt a régen felismert, a büntetőjogi minősítés és büntetés összefüggésére vonatkozó tézis ellenére, amely szerint „soha nem a büntetés mértéke befolyásolja a minősítést, hanem a minősítés a büntetés mértékét”. Lásd FÖLDVÁRI 1970a, 388. p.

A témaválasztás indokai

1. A munka bevezetésében megfogalmazott azon felismerés, hogy napjaink bűncselekménytani irodalmából az egység-többség kérdését feldolgozó munka teljességgel hiányzik, s hogy arra idestova 50 éve egyáltalán nem került sor, már önmagában megfelelő alapul szolgálhatna egy PhD-értekezés témaválasztásához. Emellett azonban számos további nyomós érv hozható a mellett, hogy ez a kérdéskört tettem meg disszertációm témájává.

Annak ellenére, hogy mint láttuk, a gyakorlatban egyre kisebb jelentőséget tulajdonítanak az egység-többség kérdésének, annak elvi szempontú és a törvényből fakadó kiemelt fontossága továbbra sem tagadható.

1.1. *Közvetlen jelentősége* van az egységkénti vagy halmazati minősítésnek a konkrét ügyben eljárás alá vont elkövető szemszögéből: halmazati büntetés kiszabására vele szemben csak abban az esetben van lehetősége a bíróságnak, ha cselekményét vagy cselekményeit valóságos halmazatként értékelte.¹⁴ A halmazat mellőzése, s így az egységi minősítés tehát – amelyre egyébként anyagi és eljárásjogi szabályok alapján egyaránt sor kerülhet – az egy bűncselekményre irányadó büntetési tételkereten belül történő büntetés kiszabását teszi a bíróság kötelezettségévé. Megjegyezhető, hogy ez a szempont a Btk. legutóbbi időkben történt számos módosítása közül az egyik – TÓTH professzor által méltán vitatott¹⁵ – rendelkezés nyomán egészen kiemelt jelentőséghez is juthat: ha ugyanis a bíróság az elkövetőnek például három erőszakos bűncselekményét valóságos halmazatban értékeli, a Btk. 85. § (4) bekezdése alapján a büntetési tétel felső határa nem a felével, hanem rögtön kétszeresére emelkedik. Ezzel szemben, ha a háromból egy vagy két bűncselekmény megállapítását mellőzik, e rendelkezés alkalmazására nem kerülhet sor. Sőt, az előbb citált törvényhely második mondata folytán kötelezően kiszabandó életfogytig tartó szabadságvesztés is elkerülhető a három bűncselekményt magában foglaló halmazati minősítés kétkomponensű halmazattá, avagy egységgé történő redukálásával.

További közvetlen jelentősége lehet az egységi vagy halmazati minősítésnek, ha az elkövető valamely bűncselekmény megvalósítását követően eleget tesz a törvényben

¹⁴ A halmazati büntetés kiszabásának *lehetősége* tehát ezzel nyílik meg, de ez korántsem jelent mindig egyben *kötelezettséget* is: a törvény nem egy esetben feljogosítja a hatóságot, hogy az anyagi jogi többség ellenére is csupán egy bűncselekményben mondja ki az elkövetőt bűnösnek.

¹⁵ Vö. TÓTH 2010, 103-104. p.

írt azon kiválanomnak, amely folytán vele szemben a büntetés korlátlan enyhítésének vagy mellőzésének lehet helye. Egységi minősítés esetén a jogalkotói kedvezmény alkalmazásával ilyenkor természetesen semmilyen akadálya nincs. Ha azonban a bíróság e bűncselekmény mellett ugyanazon határozatban más deliktumot is az elkövető terhére ír, amely viszonylatában ilyen büntethetőséget megszüntető vagy annak korlátlan enyhítését lehetővé tevő ok nem következett be, a büntetést továbbra is az eredeti [és ha ennek feltételei fennállnak, a Btk. 85. § (3) bekezdésének megfelelően felemelt felső határú] büntetési tételkereten belül kell kiszabni, s a büntetés elengedésének egyáltalán nem, enyhítésének is csak legfeljebb a Btk. 87. § (1)-(2) bekezdése alapján és nem korlátlanul lehet helye.¹⁶

Az egységi vagy halmazati minősítésből fakadó eltérő konzekvenciák sora pedig folytatható, elegendő ha például azon jogintézményekre gondolunk, amelyek alkalmazhatóságához bűncselekmények (többes szám!) elkövetését követeli meg a törvény: a nyelvtani értelmezés alapján magától értetődik, hogy ezek alkalmazása, illetve megállapítása egységi értékelés esetében kizárt.¹⁷

1.2. Szintén a konkrét elkövetőre vonatkozó, ám *közvetett módon* érvényesülő következménye is lehet az egységi vagy halmazati minősítésnek. Megtörténhet például, hogy az elkövető terhére egy olyan bűncselekményt állítanak meg halmazatban az adott ítéletben, amely utóbb mint ugyanolyan vagy hasonló jellegű deliktum a különös visszaesői minőség megállapításának alapjául szolgálhat. Ha ezt a bűncselekményt a korábbi határozatban – a halmazatot mellőzve – nem rótták volna az elkövető terhére, a későbbiekben nem lett volna ezen súlyosabb megítélés alá eső bűnismétlői kategória alá sorolható.

¹⁶ Különösen instruktív például szolgálhat erre a helyzetre az alaki halmazat egyik konkrét esete. A *közlekedés biztonsága elleni bűncselekményt* (Btk. 184. §) például a közlekedési útvonal megrongálásával megvalósító elkövető büntetése a Btk. 184. § (4) bekezdés alapján korlátlanul enyhíthető, vagy kivételes esetben mellőzhető is, amennyiben a veszélyt, mielőtt abból káros következmény származott volna, önként megszünteti. Ha azonban ilyenkor – a mai bírói gyakorlattal egyezően (vö. például BH 1981.49.) – a *rongálást* (Btk. 324. §) is valóságos halmazatban felhívjuk a közlekedés biztonsága elleni bűncselekmény mellett, utóbbi viszonylatában hiába lenne helye a korlátlan büntetés-enyhítésnek vagy -mellőzésnek, az elkövető bűnbánó magatartását, s az ezt honoráló különös részi kedvezményt figyelmen kívül hagyva halmazati büntetést kell vele szemben kiszabni. A konkrét esetben anyagi halmazatban álló deliktumok kapcsán, de hasonlóképpen foglalt állást a Legfelsőbb Bíróság, amikor kifejtette, hogy „a bűnhalmazat olyan eseteiben, amikor csak az egyik bűncselekmény vonatkozásában engedi meg a törvény a korlátlan enyhítést, a további bűncselekmények (bűncselekmények) büntetési tételének az alsó határa csak akkor törhető át, ha azon cselekmény tekintetében (más) enyhítő rendelkezés alkalmazhatónak mutatkozik. Ilyenkor a kiszabható halmazati büntetés alsó határa ehhez a másik cselekményhez kapcsolódóan a Btk. 87. §-ának (2) bekezdése, illetőleg a (3) bekezdése szerint alakul” (BH 1997.377).

¹⁷ Így például a járművezetéstől eltiltás egyik esete vagy a bünszövetség megállapíthatósága esetében.

1.3. Végül általánosabb érvényű következménye is lehet annak, hogy a gyakorlat inkább az egységi, avagy inkább a halmazati minősítésekre törekszik. Az utóbbi felfogás nyomán a *bűnügyi statisztikákban* megjelenő bűncselekmények száma jelentősen növekedhet, ezáltal egyrészt azt a látszatot keltve, hogy a bűnüldöző hatóságok nem végzik rendesen a munkájukat, hiszen az elkövetett bűncselekmények száma gyarapszik, másrészt a jelenkor mindennapjait behálózó média közvetítése (s tegyük hozzá, gyakran a tények felnagyítása, eltorzítása és minden bűnügyi adat szenzációvá transzformálása) révén az állampolgárok bűnözéstől való félelmét is jelentősen növelheti.

2. A témaválasztást indokolhatja és annak aktualitást kölcsönözhet az a körülmény, hogy jóformán nincs még egy olyan területe a büntetőjognak, amely kapcsán ennyi eltérő vélemény, álláspont fogalmazódott volna meg, ennyi vitára került volna sor, éspedig a jogalkotás, a jogalkalmazás szintjén és az elmélet képviselői körében egyaránt. A sok múltbeli fáradozás ellenére is van „keresnivalója” a kutatónak a bűncselekménytan e szelete körében, miután az egység és a többség elhatárolásához irányt mutató, általános jelleggel eligazító, egységes elvi alap kialakítására sem a rég-, sem a közelmúltban, de napjainkban sem került sor, megválaszolandó kérdés tehát – mint látni fogjuk – bőven akad.¹⁸

2.1. Talán nincs még egy olyan bűncselekménytani kérdés, amely kapcsán a jogalkotó – természetesen hosszú távon – ennyire különböző álláspontokra helyezkedett volna. A később még érintendő tendenciákat csupán felvillantásszerűen jelezve: a CSEMEGI-kódex az alaki és az anyagi halmazat eltérő elvi alapon történő kezelésével vitte sokszor tévútra a jogalkalmazót és váltott ki megannyi vitát a jogirodalomban, a Btá., s különösen annak miniszteri indokolása a halmazat indokolatlan tágítása, az 1961. évi Btk. kapcsán kinyilvánított jogalkotói szándék pedig a halmazat túlzott szűkítése irányába tolt el a joggyakorlatot. Az 1978. évi Btk. alapvetően a Btá. idején meghonosodott jogtárgyszemlélethez kívánt visszanyúlni, az 1950-es évekből ismert túlzások nélkül, ami elméleti szempontból akár kielégítő is lehetett volna, következetes jogalkotói álláspontról azonban e törvény vonatkozásában sem lehet beszélni. A Btk. erényeként emelhető ki a folytatólagos bűncselekmény kodifikálása, hiányosságaként az, hogy az üzletszerűség egységet létesítő hatását kategorikusan nem mondta ki (erre csak a miniszteri indokolás

¹⁸ Némileg elkoptatott, mégis napjainkban is igaznak mondható tehát az a CSEMEGI KÁROLYTÓL származó, és az egység-többség tani művekben egyébként rekordszámban idézett, közmondásos jellegű hasonlat, amely szerint, „mint a földrengés által hatalmasan megrázott és fölhányt tér szakadásai között: úgy érzi magát a jogász – valahányszor a halmazat dúlt területére lép”. CSEMEGI 1880, 494. p.

utalt), ezzel utat nyitva a jogalkalmazói félreértések, és a kifogásolható gyakorlat megszilárdulása előtt. Ami a további, témánkat érintő törvényalkotást illeti, az összességében inkább esetlegesnek, ötletszerűnek mondható, semmint egy jól átgondolt jogalkotói koncepció törvényszövegbe ültetésének. Jól példázza ezt az érték-egybefoglalás 1987. évi kiiktatása, majd – gyökeresen eltérő társadalmi viszonyok között jóformán változatlan formában történő – 2010. évi újjáélesztése, továbbá a Különös Részből megannyi olyan új bűncselekmény-változat kreálása, amelyek kapcsán a jogalkotó nem, vagy csak alig nyújtott segítséget – például a miniszteri indokolásban – a jogalkalmazó számára az egység-többség tani kérdések helyes megítéléséhez.

2.2. Ha a jogalkotóról azt mondtuk, hogy az idők folyamán más és más álláspontot képviselt az egység-halmazat kérdésében, az ítélkezési gyakorlatra – természetesen részben a változó törvényhozói felfogás követésének kötelezettsége folytán is – ez hatványozottan igaz: jóformán megszámlálhatatlan ellentmondásos eseti döntés, az alsóbíróságokra kötelező élű határozat született, nemritkán a korábbi álláspontot teljesen feladó nézet vált uralkodóvá. Ez az – egyébként szintén az egységes elvi alap hiányával magyarázható – jelenség végigkísérte az elmúlt körülbelül másfél évszázad büntető jogalkalmazását, és miként jelen értekezésben kimutatni törekszem, napjainkban talán jellemzőbb, mint valaha. A joggyakorlat tehát meglehetősen ingadozó, sokszor következtelen. Részemről e körülmény folytán tartom témaválasztásomat leginkább aktuálisnak és igazoltnak.

2.3. Nem utolsó sorban a jogirodalomról is elmondható, hogy jóformán nincs két olyan hazai büntetőjogi iskola, amely ugyanazon elvek mentén építette volna fel egység-halmazati felfogását. Ez a körülmény – amely természetesen összefügg a jogalkotói szándék és az ítélkezési gyakorlat heterogenitásával is – szintén nem teszi feleslegessé egy, a témát érintő összefoglaló munka elkészítését.

3. Végül a témaválasztásnak egy szubjektív indoka is idekívánkozik, amelyet – amennyiben ilyennek egy doktori dolgozat keretében helye lehet – röviden úgy fogalmaznék meg, hogy az egység-többség tana azért volt számomra a büntetőjog általános részi kérdései közül már másodéves joghallgató koromtól kezdődően a legkedvesebb, mert az itt tárgyalandó kérdések helyes megválaszolásához gyakorlatilag valamennyi korábbi bűncselekménytani ismerettel alaposan tisztában kell lenni. Az egység-halmazat körében ugyanis úgy a cselekménytani, mint a tényállásszerűség, a jogellenesség, a bűnösség, a büntethetőségi akadályok, a stádiumok vagy akár az

elkövetők tana is jelentőséghez juthat, s ekként – ha szabad így fogalmazni – a bűncselekménytan zárkövét képezi.

Célkitűzés, módszertan

1. A témaválasztás indokait követően, az értekezés konkrét céljainak megfogalmazása előtt szükséges röviden rámutatni azokra az egyébként kapcsolódó kérdésekre, amelyekre a szerző nem tér ki, továbbá azon felmerülő forrásokra, amelyeket a dolgozat elkészítésénél nem értékesít, s mindezek kapcsán – meglátásom szerint – legalább röviden indokolási kötelessége is van.

1.1. Első ránézésre különösnek tűnhet, ha a doktorjelölt egy olyan, elválaszthatatlannak látszó fogalmi pár, mint az egység és a többség tagjai közül – miként az a címből kitűnik – kiemelten csak az egyiknek az elemzésére vállalkozik.¹⁹ Részemről azt, hogy dolgozatomban *kizárólag a bűncselekményi egység, s nem a halmazat* kérdésére fókuszálok, egyrészt azért látom megalapozottnak, mert rendszeremben az egységet mint a halmazat kivételét fogom fel, és a kivételes eset többnyire alaposabb indokolást és alátámasztást igényel a főszabállyal szemben. A halmazat részletes tárgyalása elhagyhatónak mutatkozik KOCSIS azon idevágó fejtegetése alapján is, amely szerint „az egység és a többség [...] annyira viszonylagos fogalmak, hogy egyiknek meghatározásával a másikat már a pusztá kirekesztés folytán is bizonyos ismeretekkel meghatároztuk, ezért *az egység körvonalai a többség körvonalaival is nagyban egyeznek*” (kiemelés tőlem: A. I.).²⁰

Emellett az ide tartozó esetkörök olyan részletességű feldolgozást igényelnek, amely folytán akár egyenként, önmagukban is alkalmasak lennének egy-egy disszertáció témájául, így a bűncselekményi egység kérdésének feldolgozása a valóságos halmazat eseteinek részletes tárgyalása nélkül is teljes egészét alkothat. Mentségemül hivatkoznék végül arra, amit FÖLDVÁRI is megfogalmazott annak idején, már idézett monográfiájában: az egység-többség tana egésze olyan roppant jogirodalmi anyag feldolgozását igényelné, amely folytán annak egész területének feldolgozását reálisan nem tűzhetjük célul magunk elé egyetlen – ilyen terjedelmű – munka keretében.²¹

A valóságos halmazat eseteinek részletes elemzése tehát nem képezi a dolgozat tárgyát. Miután azonban – nézetem szerint – az ún. *látszólagos halmazat* ugyanúgy a bűncselekményi egység körében értékelendő, mint az egység összes többi esete, e

¹⁹ Megjegyezhető, hogy ez a megoldás nem példa nélküli a jogirodalomban. Vö. például LOSONCZY 1961 és SZOMORA 2003, akik idézett munkáikban a hasonlóan elválaszthatatlan tettesség-részesség kérdése köréből kifejezetten csak a tettességgel foglalkoztak.

²⁰ KOCSIS 1939, 54. p.

²¹ FÖLDVÁRI 1962, 12. p.

kategóriának a valóságos halmazattól történő elhatárolhatósága érdekében természetesen nem kerülhető meg utóbbi egyes ismérveinek vázlatos bemutatása sem. Ezt didaktikailag a látszólagos halmazatról szóló fejezetben célszerű elvégezni.

1.2. Miután mellőzöm a halmazat részletes bemutatását, ennek következtében annak jogkövetkezménye, a halmazati büntetés kapcsán felmerülő kérdéseket sem vizsgálom – ez azonban nem jelenti azt, hogy a dolgozat teljesen mellőzné például bizonyos, az egységkénti értékeléshez kapcsolódó szankciótani következmények bemutatását (lásd például a folytatólagos bűncselekmény büntetéséről szóló fejezetet). A halmazati büntetéshez hasonlóan nem dolgoztam fel más, a témakörrel rokonítható jogintézményeket, mint az összbüntetést, vagy például a bűnismétlőkre (visszaesőkre) vonatkozó tanokat. Az indok itt az lehet, hogy álláspontom szerint a bűncselekményi egység kérdéseihez csak lazábban kapcsolódó jogintézmények vizsgálatának mellőzése a dolgozat koherenciáját nem bontja meg, az továbbá a terjedelem okán is mellőzhetőnek látszik.

1.3. Miután a bűncselekményi egység jogi természete nem írható körül helyesen anélkül, hogy tudnánk, mit értünk *bűncselekmény* alatt, kézenfekvő lenne, ha a szerző saját bűncselekmény-fogalmának deklarálásával kezdené tanulmányát. Erre azonban több okból sem kerül sor. A terjedelmi korlátok útját állják annak, hogy e roppant komplex kérdéskör bemutatását egy olyan tanulmány vállalja magára, amely maga is csupán a büntetőjog egy sokkal kisebb szeletére hivatott koncentrálni. Ha ezt megpróbálná, az a saját kutatási munka feldolgozottságának rovására menne, és egyébként is csak nehezen lehetne teljes értékű. A kérdés – nézetem szerint – egyébként is kellőképpen feldolgozott a jogirodalomban ahhoz, hogy elegendő legyen utalás szintjén hivatkozni az egyes álláspontokra. Mindezekre tekintettel a bűncselekmény fogalmi kérdéseivel a maga részleteiben nem foglalkozom: ahol vonatkozó kérdés merül fel, ott többnyire a szegedi büntetőjogi iskola bűncselekménytanát, illetve a vonatkozó bűncselekménytani monográfiákat hívom segítségül.

1.4. Érdekes kérdésként merülhet fel az egység és a többség tana körében annak vizsgálata, hogy a jogtudomány fejlődése folyamán melyek voltak azok a tényállási, illetve bűncselekmény-fogalmi elemek, amelyeket az egyes szerzők az egység és a halmazat elhatárolásához fő eszközül használtak. Tekintettel azonban arra, hogy ez a kérdéskör a régi jogirodalomban több helyütt kimerítően bemutatásra és feldolgozásra került, illetve hogy sok vonatkozó nézetnek napjainkban sokkal inkább jogtörténeti,

semmint modern büntetőjog-dogmatikai jelentősége lehet, az egyes álláspontok részletesen ismertetése jelen értekezésből hiányérzet nélkül nélkülözhető. Arra azonban már itt utalok, hogy ahol a jelenben uralkodó egyes álláspontok kritikus feldolgozásánál ez szükséges, a vonatkozó szerzők véleményét röviden természetesen be fogom mutatni.

1.5. Az egység és a halmazat kérdése alapvetően a büntető anyagi jog területére esik, erre figyelemmel az értekezés döntő többségében anyagi jogi kérdéseket tárgyal. Nem ritkán előfordul azonban, hogy a jelen értekezés tárgya körében jelentkező valamely anyagi jogi kategória megállapításához eljárásjogi természetű feltételt is támaszt a jogalkotó. Így például a halmazat (s ebből következően az egység) megállapításának feltétele, hogy az elkövető több bűncselekményét egy eljárás keretében bírálják el, a folytatólagos bűncselekmény kizárólag azonos sértett – eljárásjogi kategória – sérelmére követhető el, stb. Arra is van példa egyébként – amit egy cikkemben ún. (büntető)eljárásjogi egységnek neveztem²² – amikor kifejezetten eljárásjogi norma jut anyagi jogi jelentőséghez jutni. Miután azonban az egység-többség kérdése alapvetően a büntető anyagi jog területén merül fel, a dolgozat – az eljárásjogi kérdések vizsgálatát mellőzve – a vonatkozó anyagi jogi problémák megoldására vállalkozik.

1.6. Ami a téma kronológiai megközelítését illeti: az értekezés főszabály szerint a CSEMEGI-kódex hatályba lépését követő időszak jogirodalmát és -gyakorlatát dolgozza fel, az 1880 előtti időkre csak különösen indokolt esetekben nyúlok vissza, s akkor sem részletes bemutatás, hanem legfeljebb néhány jogirodalmi munkában megjelenő álláspont, illetve jogszabály ismertetése erejéig. Ennek oka elsősorban abban keresendő, hogy a CSEMEGI-féle Btk.-t megelőző idők szokásjogi alapokon nyugvó gyakorlata nehezen lenne összevethető napjaink megoldásaival, és a dolgozat szándékom szerint sokkal inkább kíván a modern kívánalmaknak elméleti és gyakorlati szempontból is megfelelő támpontul szolgálni, semmint jogtörténeti áttekintést nyújtani. Ezen kívül a régi magyar büntetőjog megoldásai sokkal inkább a mai visszaesés, mintsem az egység-halmazat témakörével rokoníthatóak.²³

Az értekezés kéziratának lezárásakor az Országgyűlés már elfogadta az új büntető törvényt²⁴, annak a dolgozatba történő szerves beépítésére azonban – későbbi

²² E kategóriával részletesen foglalkoztam a CSÉKA professzor 90 születésnapjára megjelent ünnepi kötetben. Vö. AMBRUS 2012a, 21-23. p.

²³ Vö. MEZEY 2007, 289. p.

²⁴ A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény. Elfogadásra került 2012. június 25. napján, hatályba lép 2013. július 1. napján.

időpontban történő hatályba lépésére és a további esetleges jogszabály-változásokra figyelemmel – nem került sor.

1.7. Dolgozatomban kifejezetten a magyar büntető jogirodalomra és gyakorlatra koncentráltam, így abban sem más országok vonatkozó szabályozásának részletes bemutatása, sem jog-összehasonlító elemzés nem kapott helyet. Ennek indoka szintén a terjedelmi behatároltság körében keresendő: az a joganyag, ami a kérdés kapcsán csak a hazai irodalomban fellelhető, önmagában olyan méretű, s oly sokrétű, hogy részletekbe menő feldolgozása önálló munka elkészítését igényli. Kiemelhető, hogy ahol a honi jogirodalom egyes megállapításainak alátámasztása vagy éppen cáfolása érdekében erre szükséges volt, ott – nem külön fejezetben, hanem mindig a szövegbe ágyazottan, és nem a külhoni, hanem mindenkor a hazai joghelyzetre vetítve – külföldi (különösen német nyelvű) műveket is idéztem, és pedig mind régi, mind recens szerzők munkái köréből. Ehhez az idegen nyelven megjelent művek egy része magyar fordításban állt rendelkezésemre.

A hangsúly azonban, mint az a címből is kitűnik, a bűncselekményi egységnek *a magyar büntetőjogban* elfoglalt helyzetének bemutatásán van.

2. A negatív megközelítést követően az alábbiakban vázoló fel, hogy miről lesz szó a dolgozatban, s itt utalok az egyes témák egymáshoz és a dolgozat egészéhez való arányaira is.

2.1. Az értekezés alapvetően a bűncselekményi egység kategóriájába tartozó jogintézményekről kíván átfogó feldolgozást nyújtani a magyar büntetőjog adta keretek között. Ez mindenekelőtt *dogmatikai elemzést* jelent, így minél teljesebben törekedtem a rendelkezésre álló szakirodalom feldolgozására, a különböző szerzők által felvonultatott nézetek, álláspontok ismertetésére, elemzésére, továbbá ha szükséges, ütköztetésére és cáfolására is.

2.2. A dolgozat tehát (büntetőjog)dogmatikai alapokon áll, azonban egyszersmind kiemelten *gyakorlatorientált* is: egy (tételes és hatályos joggal foglalkozó) jogirodalmi munka ugyanis könnyen légüres térbe kerülhet, ha nem törekszik arra, hogy minden elméleti megállapításával valamely, a joggyakorlatban felmerülő problémára, ott követett felfogásra reflektáljon. Erre figyelemmel a lehető legteljesebben próbáltam feldolgozni a rendelkezésre álló bírósági határozatokat. A régi időkből a Büntető Jog Tárában, a félmúltban a Büntetőjogi Döntvénytár hasábjain, a legutóbbi évtizedek és napjaink ítélkezése kapcsán pedig a Bírósági Határozatokban közzétett döntéseket is elemzés

tárgyává tettem. Emellett külön figyelmet fordítottam a BH-kban közzé nem tett bírósági döntésekre is, így több esetben nemcsak a legfelső bírói fórum ítéleteit, hanem táblabírói és más alsóbírói határozatokat is a vizsgálódás körébe vontam.

2.3. Miután egy doktori értekezésnek nemcsak a különböző felfogások bemutatására, hanem szintéziskeresésre is kell törekednie, valamennyi felmerülő vitás jogértelmezési kérdésben igyekeztem állást foglalni, saját álláspont kialakítása révén, ami nemritkán eltérő a jogtudományban és a bírói gyakorlatban uralkodó nézetektől. Emellett egyes jogintézmények kapcsán nemcsak eltérő jogértelmezés kialakítására, hanem ahol a jelenlegi szabályozás tarthatatlanságát kimutathatónak találtam, ott *de lege ferenda* új, általam helyesebbnek vélt törvényi rendelkezések megalkotására is javaslatot tettem.

2.4. A dolgozat felépítéséről: az értekezés három nagy részre tagolva tárgyalja a természetes egység, a törvényi egység, és a látszólagos halmazat kategóriáit.

Ami az egyes részek egymáshoz és a dolgozat egészéhez való arányát illeti: a természetes egység esetköreinek kategorizálását és bemutatását követően kiemelt figyelmet kap az ítélkezési gyakorlatban talán a legnagyobb jelentőséggel bíró, és mind a múltban, mind a jelenben problematikus megítélésű *folytatólagos bűncselekmény* és az *üzletszerű elkövetés* kérdése, utóbbit pedig nem csupán egység-többség tani, hanem büntetőjog-dogmatikai szempontból is elemzés tárgyává tettem. Szintén részletesen elemzem a magyar büntetőjogban (és szabálysértési jogban) a legutóbbi időkben feltámasztott jogintézményt, az *érték-egybefoglalást*, annak jogalkotási és jogalkalmazási problémáira is rámutatva. A harmadik fő rész a magyar bűncselekménytan egyik legvitatottabb kérdéskörét, a *látszólagos halmazatot* vizsgálja, ahol a sok szerteágazó és sokszor ellentmondásos elméleti és gyakorlati állásfoglalások zűrzavarában tettem kísérletet egységes elvi alapon álló és a gyakorlati igényeket is a lehető leginkább kielégítő saját felfogás kialakítására.

I. RÉSZ

A természetes egység

I. Fejezet

A természetes egység fogalma, elnevezése, annak indokoltsága

1. A természetes egység fogalma kapcsán a recens hazai jogirodalmi szerzők felfogása jórészt egybevág. E szerint természetes egységről akkor beszélhetünk, ha adott jelenség az ún. természetes szemlélet is egy bűncselekményt valósít meg²⁵, amikor a dolog természetéből következik az egységi minősítés.²⁶ Röviden: természetes egység mindaz, amit a laikus is egynek lát.²⁷ Hasonlóképpen foglal állást a német kommentárirodalom.²⁸

Némiképp vitatja a fenti nézetek helyességét napjainkban az a budapesti jegyzet, amely szerint a természetes egység valójában maga is jogi fogalmi kategória.²⁹ Ez utóbbi megjegyzéssel annyiban ugyan egyet lehet érteni, hogy a jogi nyelvezet fogalmait többnyire sajátos, a köznapri jelentéshez képest árnyaltabb jogi jelentéstartalommal ruházza fel. Ettől függetlenül azonban semmi akadálya annak, hogy a (büntető)jog egyes terminusai megalapozását a társadalmi valóságból merítse, s erre az adott jogintézmény elnevezésében is utaljon.

A definíció megfogalmazásánál részemről leghelyesebbnek az ún. *közfelfogásra* való utalást tekintem. A közfelfogás alapul vétele röviden annyit jelent, hogy kívánatos, hogy a jogalkotó lehetőség szerint olyan magatartást vagy magatartásokat szabályozzon egy bűncselekmény törvényi tényállásának keretei között, amelyek az átlagember tudatában is egyértelműen egyetlen bűncselekményként jelennek meg.³⁰

Kiemelést igényel, hogy milyest valamely természetes szemlélet szerint egységet alkotó magatartást a jogalkotó pönalizál, a büntetőjogász számára elsődleges vizsgálódási

²⁵ Így NAGY F. 2008, 232. p. Korábban lényegében ugyanígy KÁDÁR – KÁLMÁN 1966, 612. p., napjaink kommentárirodalmában VARGA 2009, 50. p.

²⁶ FÖLDEVÁRI 2006, 215. p. Ugyanígy BALOGH Á. – KÖHALMI, 2007. 41. p.

²⁷ SÁNTHA FERENC: A bűncselekményi egység és halmazat. In HORVÁTH 2007, 280. p.

²⁸ SCHÖNKE – SCHRÖDER 2006, 802. p.

²⁹ WIENER 2003b, 86. p. Ugyanígy MARGITÁN Éva: A bűncselekményegység és a halmazat. In BUSCH 2009, 251. p.

³⁰ Hasonlóképpen utalt a mindennapi életfelfogásra HACKER 1936, 239. p., SCHULTHEISZ 1948, 129. p. és az 1961. évi Btk. Kommentárja, HALÁSZ 1968, 365. p.

pontként a törvényi tényállás szövegének kell szolgálnia.³¹ Ennyiben van tehát létjogosultsága azon felfogásnak, amely a természetes egységre mint jogi kategóriára tekint. A kérdéses, illetve határeseteknél azonban sok esetben a közfelfogás szerinti megítélés az, amihez a helyes minősítés esetében visszanyúlhatunk. Ma is igaznak tekinthető ugyanis az az évszázados, jogbölcseleti mélységű tanítás, amely szerint „a helyes jogalkalmazás [...] az írott jog alapeszméjét akkor fogja helyesen követni, ha az egyes eset individuális sajátosságait az *élet felfogásának megfelelően méltatja*; szóval a jogszabályokat oly módon értelmezi, a mely az *élet felfogásának megfelel*”³² (kiemelések tőlem: A. I.).

2. A múltban nem tartották mindig ilyen magától értetődő „természetességgel” megválaszolható kérdésnek, hogy mit kell még a természetes bűncselekményi egység fogalmi körébe tartozó magatartásnak (vagy magatartásoknak) tekinteni, s mi az, ami ebbe a keretbe már nem fér bele. Ha pedig egyet is értettek azzal, hogy a természetes egység kategóriája a természetes szemléletben gyökerezik, hosszabb és általában szabatosabb megfogalmazás alkalmazásával próbálták megragadni a kérdés lényegét. Akadtak azonban olyanok is, akik definiálás helyett axiomatikusan írtak a természetes egységről.³³

2.1. A gondosabb definíciók köréből megemlíthető ANGYALÉ, aki szerint „az életben a közönséges beszédmodor szerint egységes cselekményként” szereplő magatartások alkothatnak természetes egységet.³⁴ Máshol a szerző a természetes egység lényegét „a cselekménynek mint életfogalomnak” a „bűncselekménnyel mint törvényes fogalommal” való megegyezésében látta.³⁵ IRK a „természetes észjárásra” utalt³⁶, ZÖLDY logikailag „egyszerű, kézenfekvő és összefüggő” eseménysorozatról beszélt³⁷, HELLER szerint pedig „természetes egységet akkor alkot egy bűncselekmény, ha a tényálladéka olyan cselekvési kört fog át, amely a jogon kívüli, tehát természetes szemléletnek is egyetlen cselekmény [...] és egyúttal *nem bontható fel önmagukban is egész bűncselekményi*

³¹ Mint DEGRÉ helyesen írja, „a bűncselekmény egysége és többsége az adott jogtól függ; ebben a jog omnipotens”. DEGRÉ 1912, 139. p.

³² KISS G. 1909, 81-82. p.

³³ Így FAYER 1895, 309. p. és VÁMBÉRY 1913, 264. p.

³⁴ ANGYAL 1909, 485. p.

³⁵ ANGYAL 1920, 481. p.

³⁶ IRK 1928, 209. p.

³⁷ ZÖLDY 1931, 13. p.

tényálladékokat alkotó elemekre” (kiemelés tőlem: A. I.).³⁸ Utóbbi definíció azonban a természetes egység mai kategóriáinak ismeretében vitatható. A részcselekményekből egységbe olvadó természetes egységi kategóriáról ugyanis nem mondható el, hogy ne lenne felbontható önmagukban is az egész bűncselekményi tényállást kimerítő elemekre, ellenkezőleg, a természetes egység e fajának lényege éppen abban áll, hogy az elkövető minden egyes cselekménye a teljes tényállást megvalósítja. Ha például ugyanaz a sértett gyorsan, egymás után kap három pofont ugyanazon tettestől, mindhárom pofon külön-külön, önmagában szemlélve is befejezett alakzatát meríti a tetteges becsületsértés [Btk. 180. § (2) bekezdés] tényállásának. HELLER megfogalmazása tehát csupán e korrekcióval feleltethető meg a kérdés kapcsán napjainkban uralkodó álláspontnak.

2.2. A régi német jogirodalomban HÖPFNER igyekezett legsokoldalúbban alátámasztani a természetes egység kategóriáját a természetes szemlélethez kötő felfogást. Álláspontja szerint az egyazon eredményre vezető, az „érzékek számára egységesként megjelenő”, továbbá az egymással időbeli közelségben és pszichikai összefüggésben álló részcselekményekből jöhet létre természetes egység.³⁹ Ez a megfogalmazás azért kiemelkedő, mert már az előző pontban tárgyalt, részcselekményekből egységbe olvadó természetes egységi kategóriára is alkalmazható. Megjegyezhető, hogy ez a fejlett felfogás a korabeli német szakirodalomban uralkodóvá már csak azért sem válhatott, mert olyan tekintélyes ellenzője akadt, mint FRANZ VON LISZT.⁴⁰

2.3. A múlt század elején tevékenykedő hazai szerzők körében előfordult olyan vélemény, amely némileg elhibázottnak minősítette a természetes egység kifejezést. DEGRÉ szerint a természetes egység „terminus technicus nem egészen szabatos, mert hiszen itt nem a cselekmény valamely természettudományi szempontu egységéről, hanem mindössze az életfelfogás, a mindennapos élet egységi képzete szerinti cselekményegységről van szó”.⁴¹ Csatlakozott e felfogáshoz FINKEY is.⁴² Fenntartásaik ellenére azonban – „jobb híján” – mindketten fenntartandónak tekintették az elnevezést.

2.4. Tovább ment e vonatkozásban a sok kérdésben saját utakon járó KOCSIS, aki szerint „a természetes egység, mint ilyen, a büntetőjog számára gyakorlatilag sem jelent semmit sem: mert a törvényes tényálladékkal szemben semmi súlyú sem lehet”. Elvi

³⁸ HELLER 1931, 318. p.

³⁹ HÖPFNER 1908, 207. p.

⁴⁰ LISZT 1911, 238-240. p.

⁴¹ DEGRÉ 1912, 39. p.

⁴² FINKEY 1914, 244. p.

deklarációjának azonban mindössze annyi konzekvenciája volt, hogy a természetes egység helyett a „közönséges egység” kifejezést használta.⁴³

2.5. A múlt század második felében is akadtak a természetes egység létjogosultságát vitató nézetek. Így az egység-halmazati dolgozataival az 1960-as évek második felében jelentkező LUKÁCS TIBOR a természetes egység kategóriáját kifejezetten elvetendőnek tartotta, azzal az indokolással, hogy „minden cselekmény folyamat”, ezért a büntetőjogi értelemben vett cselekményegység nem más, mint logikai kategória. Álláspontja szerint tehát az sem „természetes” egység, amit a jogtudomány annak nevez, hanem csupán a cselekményfolyamatnak a valóságos életbeli történésekből a jogalkotó tetszése szerint kiragadott része.⁴⁴ Bár korábban még óvatosabban fogalmazott⁴⁵, később egy, az 1978. évi Btk. hatályba lépését követően megjelent tankönyvben már LUKÁCSHOZ hasonlóan foglalt állást BÉKÉS IMRE is. Ekkor kifejtett álláspontja szerint a természetes egység „fogalmi megjelölés tartalmilag nem indokolt”, azt „a téma megjelölésére csak azért használjuk, hogy megőrizzük a kapcsolatot a magyar büntetőjog tudományának (és a bírói gyakorlatnak) hagyományos fogalomrendszerével”.⁴⁶ A természetes egység kategória fenntartására ezek szerint egyetlen okként a hagyományörzés jelölhető meg.⁴⁷ E felfogás továbbélését jelzi, hogy BLASKÓ BÉLA szerint a természetes egység megállapítása „ma sem attól függ, hogy a laikus szemével egy cselekmény valósult meg”, vagy több.⁴⁸

3. Abban egyet lehet érteni a fenti álláspontokkal, hogy mihelyst egy életbeli tevékenységet a jogalkotó büntetőjogi tényállásba ültet, az szükségképpen jogi fogalomná transzformálódik, s ekként a jogi minősítésnél már ez és nem a természetes szemlélet értékelése lesz a döntő.⁴⁹ Minden jogi szabályozás azonban csupán az életbeli történésekre reagálhat, erre figyelemmel a természetes egység elnevezésnek nézetem szerint nemcsak formális, hanem *tartalmi szempontból is* van létjogosultsága. Mint láttuk ugyanis, a büntetendő magatartások köre kezdetben a laikusok körében is jól ismert, körülhatárolható cselekményeket (ha úgy tetszik, „cselekményegységeket”) foglalt

⁴³ KOCSIS 1939, 213. p. Ugyanígy HÁRS 1943, 34-35. p.

⁴⁴ LUKÁCS 1966, 668. p.

⁴⁵ Vö. BÉKÉS – SZALMA 1973, 304. p. Ekkor BÉKÉS még úgy foglalt állást, hogy „nem feltétele, de jellegzetessége a természetes egységnek, hogy [...] az egyes cselekmények a nem jogász szemlélő előtt is a magatartás egységességének az ismérveit viselik magukon.”

⁴⁶ BÉKÉS IMRE: A bűncselekményi egység és a halmazat. In BÉKÉS et al. 1980, 288. p.

⁴⁷ AMBRUS 2012b, 15. p.

⁴⁸ BLASKÓ 2002, 349. p.

⁴⁹ GYÖRGYI – WIENER 1996, 33. p.

magában, melyek kriminális jellege szokásjogilag rögzült, s a későbbiekben ezek kerültek a kódexekben bűncselekményként rögzítésre. Erre tekintettel – bár a társadalmi viszonyok és ennek nyomán a jogszabályok bonyolultabbá válása folytán mind gyakrabban válhat vitássá, hogy adott esetben egy vagy több bűncselekmény valósult meg – a törvényhozó általában úgy fogalmazza meg a bűncselekmények törvényi diszpozícióját, hogy abból a laikus szemlélő számára is kitűnjön, hogy annak egyszeri elkövetésekor egy deliktum valósul meg. A természetes egység körébe tartozik tehát mindaz, ami a közfelfogás szerint egy bűncselekmény megvalósulását jelenti, s erre a jogalkotásnál is mindenkor figyelemmel kell(ene) lenni.

4. Utalni kell végül arra, hogy a természetes egység kategóriájának fenntartása egyéb okból is indokolt lehet. Az ugyanis sok esetben *a törvényi egység építőeleméül szolgál*: a jogalkotó nem ritkán önmagukban természetes egységként minősülő cselekményekből hoz létre mesterséges egységi formákat azokban az esetekben, amikor valamilyen okból eltérést lát szükségesnek a természetes felfogáshoz képest, vagyis egységként akarja értékelni azt is, ami a közfelfogás szerint már többséget alkotna (a törvényi egység létesítésének okaira a megfelelő helyeken visszatérek). Mint FINKEY írta, a törvényi egység ebből a szemszögből nem más, mint „több természetes egységnek a törvény, vagy a jog által eszközölt összefoglalása egy tényálladékká”.⁵⁰ Megemlíthető, hogy fordított okfejtéssel operált DEGRÉ, aki szerint a törvényi egység esetében „nincsen szükség a „természetes egység” kiegészítő fogalmára az egység konstruálásához, mert annak alapját és kereteit a törvény *közvetlenül* megadja”.⁵¹ Részemről a FINKEY-féle felfogást tartom helyesebbnek, bizonyos, a fogalom-meghatározásba de lege lata beépítendő kiegészítésekkel. Álláspontomat e kérdés kapcsán részletesen a törvényi egységről szóló fejezetben fejtem ki.

⁵⁰ FINKEY 1895, 44. p.

⁵¹ DEGRÉ 1912, 136. p.

II. Fejezet

A természetes egység kategóriái

A természetes egység egyes esetei kapcsán a jogirodalom részletesebb áttekintése előtt az lehet a vélelmünk, hogy az e triviálisnak ható kérdésben elfoglalt álláspontok viszonylag közel esnek egymáshoz. A vizsgálódást követően azonban kimutatható, hogy nem csekély számban akadnak olyan csoportosítások is, amelyek egyes elemei kapcsán akár az is vitatható lehet, hogy azok egyáltalán természetes egységnek minősülnek-e, vagy ha a rendszerbeli elhelyezése kapcsán nem is merül fel probléma, az adott kategória külön tartása egyes esetekben nem feltétlenül indokolt, és egyszerűbb csoportosítás is kielégítő lehet. Emellett rá kell mutatni, hogy a bírói gyakorlatban a természetes és a törvényi egység (különösen a folytatólagos bűncselekmény) elhatárolása vonatkozásában lassú elmozdulás tapasztalható, és pedig az előbbi javára, vagyis a bíróságok manapság több esetben természetes egység megvalósulásáról beszélnek olyankor is, amely esetekben régebben már folytatólagos egységet állapítottak volna meg. Ez a gyakorlat többnyire nem kifogásolható, lévén *szokásjogi alapon* enyhíti az elkövető felelősségét azáltal, hogy egy, a judikatúra szerint feltétlenül súlyosító körülményként értékelendő minőség (a folytatólagosság) megállapítását mellőzi a természetes egység javára.⁵² Máshol ugyanez az eljárás, mint látni fogjuk, felettébb problematikus és kifogásolható eredményekre vezethet.

Az alábbiakban pontokba szedve tekintem át az egyes szerzők által természetes egységet létesítő okokat, függetlenül attól, hogy állásponatom szerint valóban ilyen egységformát létesítő szemponttal állunk-e szemben.

Az I. Fejezetben írtakra is utalva, álláspontomat előljáróban úgy foglalom össze, hogy részemről természetes egység alatt az olyan *egyetlen törvényi tényállást* megvalósító magatartást vagy magatartásokat (akár magatartássorozatot) tekintem, amelyeknek kereteit ugyan a törvényhozó alkotja meg, annak kimunkálásakor azonban

⁵² Azon kérdés részletes kifejtésébe ehelyütt nem bocsátkozhatok, hogy a *szokásjognak* lehet-e szerepe a büntetőjog alakításában. Ez a komplex és bonyolult témakör önálló értekezés tárgyát kell hogy képezze, ezért itt meg kell elégednünk azzal, hogy valamely felfogáshoz – részletesebb indoklás nélkül – csatlakozunk. Csak néhány álláspont felvillantásául jelezhető, hogy minden vonatkozásban tagadta a szokásjog büntetőjogbeli érvényesülését korábban például BALOGH J. 1901, 424. p. Vele szemben DEGRÉ még azt is lehetségesnek találta, hogy a szokásjog – a nullum crimen/nulla poena sine lege elvét áttörve – új (ti. a büntetőtörvény által nem szabályozott) bűncselekményi tényállást létesítsen. Vö. DEGRÉ 1912, 262. p. Az újabb szerzők közül tagadja a büntetőjogban a szokásjog szerepét FÖLDEVÁRI 1962, 276. p. Azt – a nullum crimen/nulla poena elvet áthághatatlan korlátként fenntartva – lehetségesnek tekinti és példákkal is alátámasztja NAGY F. 2008, 49-51. p.

elszakíthatatlan kapcsolatban áll a *közfelfogással*. Ahol tehát kicsit is vitássá válik, hogy az elkövető cselekménye vagy cselekményei a természetes egység „medrében” értékelhetők-e, a mindennapi közfelfogás az, ami fogódzónak szolgálhat a kérdés helyes megválaszolásához.

Ami pedig a közfelfogásnak az egységi gondolkodását illeti: az alapján mindenekelőtt természetes egységet képezhetnek azok a cselekmények, amelyek *időben* (és sokszor *térben*) egymást *szorosán* (kontinuitásban, nemritkán szakadatlanul) követik. Ha pedig az időbeli összefüggés lazább, az egyes cselekmények közös *kauzalitása*, illetve *célzata* hozhat létre természetes egységkénti minősítést eredményező kapcsolatot közöttük. Kiemelendő, hogy a fentiek hiánya sem vezet feltétlenül, minden esetben halmazati minősítésre, hiszen sok esetben például önmagukban teljesen önálló cselekményeket „minősít le” maga a törvény rész-cselekményekké (mint például az összetett vagy a folytatólagos bűncselekmény esetében), avagy amikor a bűnhalmazat megállapításáról jogértelmezés útján kimutatható, hogy az a kétszeres értékelés tilalmába ütközne (mint többnyire a látszólagos halmazati eseteknél).

A természetes egység kategóriáiként az alábbiakat indokolt önállónak elfogadni:

- (szoros értelemben vett) egyszeres diszpozíciószerűség (amely felöleli az egyetlen magatartással elkövetett, egyazon eredményre törekvő, okozatilag összefüggő, avagy egyazon célzattól vezérelt, továbbá egyazon elkövetési tárgyra irányított magatartásokat),
- a rész-cselekmények egységbe olvadása,
- a cselekményismétlődés,
- a tartós vagy állapot-bűncselekmények,
- a fentiekbe tisztán nem besorolható, *egyéb* kategória.

Nem képeznek ezzel szemben – automatikusan – természetes egységet:

- az elkövető részéről ugyanazon bűncselekmény különböző elkövetési magatartásainak a tanúsítása,
- a veszélyeztetési bűncselekmények,
- a mulasztásos bűncselekmények,
- a gondatlanságból elkövetett bűncselekmények.

Végül egyáltalában nincs szó természetes egységről:

- ha a törvény kifejezett rendelkezése folytán közömbös a sértettek száma (ez ugyanis, mint látni fogjuk, nem természetes, hanem törvényi egység),

- továbbá azon esetekben, amikor a joggyakorlat önkényesen, anélkül állapít meg többség helyett egységet, hogy erre a törvényhozó szava, vagy a büntetőjog-dogmatika és a jogértelmezés tételei feljogosítanak.

1. (Szoros értelemben vett) egyszeres diszpozíciószerűség

A szoros értelemben vett egyszeres diszpozíciószerűség a természetes egység körében egy olyan *gyűjtőkategóriát* jelöl, amelynek esetkörei vonatkozásában a természetes egységi jelleg rendszerint már abból következik, hogy a törvényi tényállás teljes kimerítésére csak egyetlen esetben kerül sor. Így előfordulhat, hogy az elkövetési magatartás, az eredmény, az elkövetési tárgy, az okozati összefüggés, illetve az elkövető célzata – a további tényállási elemek esetleges többszörössége ellenére – csupán egyszer valósul meg, s ezért természetes egység megállapításának van helye.

1.1. Vitathatatlanul természetes egységről beszélhetünk olyankor, amikor az elkövető *egyetlen magatartással* meríti ki egyetlen bűncselekmény törvényi tényállását⁵³ (a pécsi büntetőjogi iskola ezt az esetet, illetve az aktusok sorozatával megvalósuló, ugyanazon eredményt okozó részselekményekből álló bűncselekményt nevezi *egyszerű bűncselekménynek*).⁵⁴ A sértett egy lövéssel történő megölése, egyetlen életveszélyes fenyegetés elhangzása, egyetlen tárgy kilopása a sértett zsebéből: nem kétséges, hogy egyetlen, természetes egységként minősülő *emberölés* (Btk. 166. §), *zaklatás* [Btk. 176/A. § (2) bekezdés a) pont], *lopás* (Btk. 316. §) valósult meg. NAGY FERENC ebbe a kategóriába sorolja továbbá a részmozgások sorozatával megvalósuló természetes egységet, mint például a falbontás útján megvalósuló dolog elleni erőszakkal elkövetett (betöréses) lopást.⁵⁵

1.2. Az egyetlen magatartással elkövetett bűncselekmény mellett több szerző a természetes egység elkülönülő esetköreiként említi azokat, amikor az elkövető több magatartása *ugyanazon eredmény* előidézésére irányul⁵⁶, illetve amikor az egyes

⁵³ NAGY F. 2010, 235. p.

⁵⁴ FÖLDVÁRI 2006, 215. p., BALOGH Á. – TÓTH 2010, 222. p.

⁵⁵ NAGY F. 2010, 235. p. A példa eredendően BÉKÉS IMRÉTŐL származik. Vö. BÉKÉS – SZALMA 1973, 304. p.

⁵⁶ A régi irodalomban DOMBOVÁRI nemcsak a természetes, hanem a folytatólagos egységhez is megkövetelte „a létesített összeredmény egységes természetét”. DOMBOVÁRI 1888, 246-247. p.

részcselekményeknek *ugyanaz az elkövetési tárgyuk*.⁵⁷ Előbbire a több kézzúrással elkövetett emberölés, utóbbira az olyképpen megvalósuló közokirat-hamisítás szerepel példaként, amikor az elkövető ugyanazon okirat viszonylatában több, a Btk. 274. §-ában szabályozott magatartást is tanúsít. Bár gyakorlati jelentősége nincs, e két esetkör, továbbá az egy magatartással/magatartássorozattal megvalósított bűncselekmény illetén különtartása véleményem szerint nem feltétlenül indokolt.

1.3. Feleslegesnek tekinthető ugyanis közöttük valamely objektív tényállási elem (akár az elkövetési tárgy, akár az eredmény) egyoldalú kiragadása révén differenciálni, mindkét esetben mindössze arról van szó, hogy az elkövetési magatartás többszörössége ellenére az elkövető csak egyszer meríti ki adott bűncselekmény diszpozícióját, mivel akár az elkövetési tárgy, akár az eredmény csupán egyszeres. Megemlíthető, hogy stádiumtani különbség azért kimutatható a fenti két eset között. Amikor ugyanis az elkövető ugyanazon elkövetési tárgy vonatkozásában tanúsít többféle elkövetési magatartást, minden részcselekménye önmagában is befejezett alakzatát meríthetné ki az adott bűncselekménynek. Ezzel szemben olyankor, amikor az egységes eredmény fűzi egybe a részcselekményeket, azok – önmagukban szemlélve – csupán különálló kísérleteket képeznének. Mindez azonban irreleváns a végső minősítés szempontjából, így a különtartás melletti érvül nem szolgálhat.

1.4. Megjegyezhető, hogy abban az esetben, ha az egyes részcselekmények egységes eredményt idéznek elő – az egyszeres diszpozíciószerűségre tekintettel – az időben viszonylagosan elkülönülő részcselekmények is természetes egységet alkotnak.

1.4.1. Erre tekintettel helyesen mellőzte a folytatólágosság megállapítását az 1961. évi Btk. hatálya alatt a Kecskeméti Megyei Bíróság, amikor az elkövetők „bár több ízben tanúsítottak olyan magatartást, amely alkalmas volt a sértett vállalat tévedésbe ejtésére, mégis lényegében ugyanannak – az eredetileg 1971. május 12-ét megelőzően keletkezett – hiánynak a leplezését célozta. Tehát *kár csak egy ízben keletkezett*” (kiemelés tőlem: A. I.).⁵⁸ Helyben hagyta a döntést a Legfelsőbb Bíróság is.⁵⁹

1.4.2. Tévesen állapított meg azonban napjainkban folytatólágosan elkövetett *csalást* (Btk. 318. §) a Zala Megyei Bíróság azon az alapon, hogy a sértettek különböző

⁵⁷ Pontosabban külön esetkörként tartja fenn ezeket NAGY F. 2004, 321-322., 332. p. A 2010-ben kiadott pécsi általános részi tankönyv az egyazon eredményt okozó részcselekményekből álló természetes egységet az *egyszerű bűncselekmény*, az ugyanazon elkövetési tárgyra irányuló tényállásszerű magatartásokat pedig a természetes egység *egyéb esetei* közé sorolja. Vö. BALOGH Á. – TÓTH 2010, 222-223. p.

⁵⁸ Kecskeméti Megyei Bíróság Bf.II.768/1973. sz.

⁵⁹ BJD 7180.

alkalmakkor, több ízben adtak át különböző pénzüsszegeket az elkövetők részére.⁶⁰ A döntés korrigálásakor tehát helyesen mutatott rá a Legfelsőbb Bíróság, hogy „mindazokban az esetekben [...], amikor az eredetileg létrejött szerződés keretei között eljárva a sértettek több ízben adtak át különböző pénzüsszegeket” az elkövetők részére, a „folytatólágosság megállapítására tévesen került sor. A kárösszeget képező *vételárrészletek több alkalommal történő megfizetése* ugyanis a természetes egység körébe tartozik” (kiemelés tőlem: A. I.).⁶¹

1.4.3. Egyszerűbb megítélésű jogeset kapcsán, de ugyancsak hasonlóan foglalt állást továbbá a legfőbb bírói fórum, amikor kimondta, hogy „a csalás elkövetését nem teszi folytatólágossá, ha a vádlott egyszeri rendelkezésére a – tévedésbe ejtett – sértett két részletben szállítja le a megrendelt árut”.⁶²

1.5. ANGYAL álláspontja szerint a hamis okirat elkészítése, majd felhasználása egységet képez.⁶³ Napjainkban ugyanez a felfogás érvényesül a 1/2000. BJE alapján, amely szerint „a közokirat-hamisítás különböző elkövetési magatartásait [...] megvalósító elkövető cselekményei, ha *ugyanarra az okira*ra, *mint elkövetési tárgyra* vonatkoznak, természetes egységet alkotnak” (kiemelés tőlem: A. I.). A bíróságok gyakorlatában a közokirat-hamisítás kapcsán egység-halmazati probléma ugyanis többnyire akkor merül fel, ha az elkövető a közokirat (például vezetői engedély) meghamisítását [Btk. 274. § (1) bekezdés a) pont] követően azt fel is használta (például rendőri igazoltatáskor történő bemutatással), amely cselekménye a Btk. 274. § (1) bekezdés b) pontjába illeszkedett.⁶⁴ E két cselekmény realizálására tipikusan időben elkülönülten kerül sor, ez azonban a természetes egységkénti minősítést nem zárhatja ki. A jogegységi határozat is rámutat egyébként, hogy „a részecselekmények között eltelt idő tartama a minősítést nem érinti”, tehát folytatólágosság, vagy bűnhalmazat megállapítását nem eredményezheti. Ugyanezt a felfogást érvényesíti a bírói gyakorlat az egyedi azonosító jel meghamisítása kapcsán.⁶⁵

1.6. A részletesebb indokolást célszerűbb a folytatólágos bűncselekmény vizsgálatakor elvégezni, ám már itt szükséges utalni arra, hogy mindazon deliktum, amely kapcsán a folytatólágosság fogalmilag kizárt (mint például az emberölés esetében), a cselekménysorozat – az *egyéb feltételek fennforgása esetén* – természetes egységként

⁶⁰ Zala Megyei Bíróság Bf. 139/2010/11. sz.

⁶¹ LB Bfv.II.1093/2010/7. sz.

⁶² BH 2003.47.

⁶³ ANGYAL 1929a, 40. p.

⁶⁴ Vö. például a Dunaujvárosi Városi Bíróság Bf. 22/1997/2., illetve a Pesti Központi Kerületi Bíróság 18.B.XIV. 11354/1997/3. sz. határozatával.

⁶⁵ BH 2008.262.I.

minősülhet. Az az álláspont azonban meglátásom szerint nem helyeselhető, amely az ugyanazon személy sérelmére megvalósított ölési cselekményeket minden esetben, fenntartás nélkül a természetes egység körébe vonja.

1.6.1. E kérdés kapcsán két szempontra kell figyelemmel lenni: egyrészt – mint a részcselekményekből egységbe olvadó természetes egység feltételei kapcsán látni fogjuk – a cselekmények közötti szoros *tér- és időbeli közelség* lehet a természetes egység létesülésének indoka. Emellett az egyes magatartások *kauzalitása* az, ami a közfelfogás szerint egységkénti minősítéshez vezethet, feltéve természetesen, hogy az elkövető egyes magatartásaival ugyanazon eredmény elérésére törekszik.⁶⁶

Példákkal megjelenítve: természetes egység forog fenn egyrészt olyankor, amikor az elkövető ugyanazon alkalommal, *szoros tér- és időbeli közelségben*, több cselekmény kifejtése révén próbálja megölni a sértettet, éspedig akkor is, ha ezek közül *nem minden magatartása kauzális*. Így például a kir. Kúria azon jogesetében, melyben a vádlott a sértett megölését kötéllel való megfojtás által kísérelte meg, azonban a kötél elszakadt, ezért a szándékának megfelelő magatartást végül késsel való leszúrás révén hajtotta végre.⁶⁷ Ilyenkor a kötéllel megvalósított kísérlet önmagában nem kauzális, hiszen a kötél elszakadván, a sértettnek ettől még „a haja szála sem görbült”, az tehát nem volt oka a halálos eredménynek. Tekintettel azonban arra, hogy az első próbálkozást követő leszúrásra ugyanazon alkalommal, időbeli kontinuitásban került sor, indokolatlan lenne a természetes egységkénti minősítés tagadni ebben az esetben.

1.6.2. Természetes egységről van szó másrészt olyankor is, amikor *szoros tér- és időbeli közelségről nem beszélhetünk* ugyan, az egyes részcselekmények azonban *okozati összefüggésben* állnak, tehát valamennyien *kauzálisak* (vagyis külön-külön, önmagukban szemlélve is – többnyire együtt hatásukban – okai az eredménynek). Ez a helyzet áll elő abban az esetben, ha az elkövető folyamatos, kis adagokban történő méregadagolás révén kíván végezni a sértettel. Ilyenkor a természetes egységkénti minősítésnek nem feltétele a szoros tér- és időbeli közelség: elképzelhető például, hogy az elkövető több hónapon keresztül, rendszeresen csempész a sértett teájába a mérgező szerből, egyenként mindig csak önmagában nem halálos adagot. Miután azonban valamennyi részcselekményről elmondható, hogy – nem önmagában ugyan, hanem kumulatív – oka a halálos

⁶⁶ Az okozati összefüggés mint objektív tényállási elem az egység és a többség elhatárolásánál önmagában természetesen alapító jelentőséggel nem bírhat. Két olyan cselekmény egységbe vonására azonban, amelyek ugyanazon eredmény előidézésére irányultak ugyan, de valójában csak egyikük okozta azt ténylegesen, nincs sem törvényes, sem dogmatikai alap.

⁶⁷ 6023/1886. sz., amelyben egyébként a kir. Kúria is helyesen egységet állapított meg az elkövető terhére.

eredménynek, így az ugyanazon eredmény okozására törekvés és az egyes cselekmények közötti okozati összefüggés természetes egységbe fűzi a részcselekményeket (a folytatólágosság megállapítása, mint majd az erről szóló fejezetben látni fogjuk, ilyenkor kizártnak tekinthető).

1.6.3. Nem helyes azonban természetes egységről beszélni abban az esetben, ha az elkövető több olyan cselekmény révén törekszik megölni a sértettet, amelyek között sem időbeli egymásutániság, sem okozati összefüggés nem mutatható ki, vagyis önmagukban is önálló „ölési próbálkozásnak” tekinthetők. Egyebek mellett azért, mert a természetes egységi minősítés ilyenkor a közfelfogással sem lenne összeegyeztethető. Mint DEGRÉ írta, „az életfelfogással egymagában véve nem ellenkező itt többségről, – kísérletről és ölésről, – szólani. Inkább az az állítás tetszik idegenszerűnek, (mondjuk: a józanul ítélő laikus előtt szokatlannak), hogy az egy hét előtti kísérlet az utóbb bekövetkező ölésnek része, kiegészítő eleme. Itt nem lehet az életfelfogás szerinti egységbe foglalásról szó”.⁶⁸ Életbeli példával konkretizálva: az elkövető ölési szándékkal megszúrja a sértettet, ám az életben marad, és kórházba szállítását követően állapota stabilizálódik. Az elkövető azonban – kitartván eredeti elhatározása mellett – egy hét múlva meglátogatja a sértettet a kórházban, ez alkalommal pedig őt párnájával megfojtja. Ez esetben az első cselekmény (a lövés) nem kauzális a halál szempontjából⁶⁹, ahhoz kizárólag a sértett megfojtása vezetett.

1.6.4. Helyeselhető-e ilyenkor is – az egységes eredményre és elhatározásra figyelemmel – a természetes egységi minősítés? Álláspontom szerint nem. Emellett – a folytatólágosság lentebb kimutatandó fogalmi kizártsága révén – törvényi egységről sem beszélhetünk. Mindezek ellenére mégsem kell ilyenkor halmazati minősítéstől „tartani”. Az ilyen esetekben megnyugtató megoldást nyújthat, mint látni fogjuk, a látszólagos anyagi halmazat köréből az *önállótlan részcselekmény* jogintézménye: ha ugyanis az elkövető ugyanazon bűncselekmény több stádiumát is kimerítve működik közre ugyanabban a bűncselekményben, az egyazon jogtárgy sértésére és a kétszeres értékelés tilalmára is figyelemmel – jogi szempontból – indokolatlan lenne terhére egyazon deliktum befejezett alakzata mellett annak kísérletét is megállapítani. Ilyenkor azonban már nem természetes egységgel, hanem látszólagos halmazattal állunk szemben.

⁶⁸ DEGRÉ 1912, 132. p.

⁶⁹ Hacsak – regressum in infinitum – nem tekintjük a szúrásokat az ölés okának azon körülménynél fogva, hogy ezek nélkül a sértett kórházba sem került volna, így a megfojtásra sem kerülhetett volna – akkor és úgy – sor...

1.6.5. A régi olasz jogirodalomban – amely a látszólagos halmazat fogalmát még nem ismerte – CARRARA foglalt úgy állást, hogy ha „valaki előbb mérget kever, de miután nem sikerül áldozatát megölni, puskát használ, e tettek [...] két kísérlet gyanánt számíthatók be”. Ám a 19. századi büntetőjogász bölcsen hozzátette, hogy „vagy pedig a folytatás kegyes mentségének segítségével, fictió útján, egyesíthetők, a mennyiben a bűnös elhatározás egy, s a megtámadott jog azonos volt”.⁷⁰ Ebből is kitűnik, hogy ilyenkor a laikus látásmód nem, de a helyes jogérzék adott esetben a halmazat mellőzésére vezethet.

1.6.6. Megjegyezhető még, hogy a természetes egység hatókörét kiterjesztve a fenti esetek kapcsán is megengedhetőnek tekintette annak megállapítását az 1961. évi Btk. kommentárjában RÁCZ GYÖRGY.⁷¹ A német jogirodalomban pedig teljesen ellentétes álláspontot képviselt DOHNA⁷², aki ilyenkor valóságos halmazat megállapítását tartotta indokoltnak, hivatkozva arra a DEGRÉ által is kiemelt indokra, hogy ez esetben a természetes szemlélettől sem lenne idegen az ölési kísérletről és egy befejezett ölésről beszélni.

1.6.7. A természetes egységbe foglaló felfogásra a szoros tér- és időbeli kapcsolat, illetve az okozatosság hiánya folytán nincs kellő alap, és – kizárólag ebben a tekintetben! – csatlakoznunk kell az előbb idézett német szerzőhöz: mint fentebb kimutatásra került ugyanis, a közfelfogástól ez esetben valóban nem lenne idegen két bűncselekményről beszélni. A büntetőjogász számára ezzel szemben a halmazati minősítés helytelensége is nyilvánvaló: annak kimutatásához elegendő a kétszeres értékelés tilalmára gondolnunk, azzal a megszorítással kiegészítve, hogy természetesen fogalmilag nem tekinthető kizártnak a halmazati minősítés ugyanazon sértett megölésére irányuló cselekmények viszonylatában. Abban az esetben ugyanis, ha az elkövető például 2008-ban fegyverrel kísérli meg a sértett megölését, aki ezt túléli, majd 2012-ben, a korábbiól teljesen elkülönülő elhatározástól vezérelve rágyújtja a házat, ami a sértett halálát okozza, az emberölés kísérlete és annak befejezett alakzata halmazatban aggálytalanul megállapítható.⁷³

⁷⁰ CARRARA 1878, 344-345. p.

⁷¹ HALÁSZ 1968, 371. p.

⁷² ASCHROTT – LISZT 1910, 407-410. p.

⁷³ A több emberen elkövetett emberölés [Btk. 166. § (2) bekezdés f) pont] megállapítása felfogásom szerint ilyenkor tévesnek tekinthető, miután ez esetben passzív alanyként nem több (tehát legalább kettő különböző), hanem mindvégig egyetlen emberről van szó.

1.7. Lényegileg ugyancsak az egyszeres diszpozíciószerűség kategóriájába sorolható azon – mindannyiszor ugyanazon tényállás keretei között maradó – magatartássorozat, amely révén az elkövető *ugyanannak a célnak az elérésére* törekszik.

1.7.1. Így például természetes egység a *fogolyszökés* (Btk. 245. §), ha az elkövető több napos munka – amelyet pihenéssel olykor megszakít – révén tud olyan méretű lyukat vájni a cella falába, hogy a szökése lehetővé válhasson. E példából kitűnik, hogy nemcsak objektív, hanem szubjektív tényállási elem (például a célzat) is megalapozhatja a természetes egységi minősítést. Hasonlóképpen ide sorolható a SÁNTHA FERENC által példaként említett *kényszervallatás* (Btk. 227. §) azon megvalósulási formája, amikor a hivatalos személy ugyanazon vallomás kikényszerítése céljából több alkalommal (egyébként akár a folytatólagosságra jellemző feltételek fennforgása mellett) alkalmaz erőszakot a sértettel szemben.⁷⁴

1.7.2. Bár csupán bűncselekményi és nem kifejezetten természetes egységről beszélt egy ítéletében a Legfelsőbb Bíróság, mégis lényegében az e pontban írtakkal egyezően foglalt állást a *hivatali visszaélés* (Btk. 225. §) kapcsán, amikor úgy fogalmazott, hogy „egyazon jogtalan előny (hátrány), vagyis egy következmény előidézése végett kifejtett elkövetési magatartás bűncselekményi egység”.⁷⁵ A régi gyakorlatból példaként említhető jogesetben pedig vélhetően szintén az egységes célzatra figyelemmel állapított meg a Legfelsőbb Bíróság egy rendbeli *pénzhamisítást* (Btk. 304. §) több kölcsönkötvény meghamisításakor.⁷⁶

1.7.3. Az egyazon célzat elérésére törekvés folytán állapított meg továbbá folytatólagosság helyett természetes egységet az éveken át elkövetett *pénzmosás* (Btk. 303. §) kapcsán a Szegedi Ítéletábla is.⁷⁷

⁷⁴ HORVÁTH 2007, 280. p.

⁷⁵ LB Bhar.III.833/2008/5. sz.

⁷⁶ BJD 459. Ezzel szemben természetes egység helyett folytatólagosságot látott fennforogni a bíróság, amikor az elkövető pár napos különbséggel nemcsak meghamisította, hanem forgalomba is hozta (beváltotta) az általa gyártott hamis bankókat. Lásd BJD 462.

⁷⁷ Szegedi Ítéletábla Bf.I.249/2011/20. sz.

2. Ugyanazon bűncselekmény különböző elkövetési magatartásainak a tanúsítása

Főszabály szerint természetes egységként indokolt értékelni azt az esetet, ha az elkövető ugyanazon bűncselekménynek több különböző elkövetési magatartását is megvalósítja. Az ellenkező felfogás érvényre jutása ugyanis sok esetben ugyanazon körülmény többszörös értékelésére vezetne. Az azonban már vitatható, hogy ilyen esetben a természetes egység önálló esetköréről lehetne és kellene beszélni, továbbá e szabály alól a gyakorlat, mint látni fogjuk, kivételeket is ismer.

2.1. Nem indokolt például a *magánlaksértés* (Btk. 176. §) bent maradással megvalósuló fordulata és a bemenetel mint elsődleges fordulat között létrejövő természetes egységről beszélni, lévén abban az esetben, ha már a bemenetel is a sértett akarata ellenére történik, a bent maradás mint szubszidiárius fordulat *tényállásszerűvé sem válhat*.⁷⁸ Hasonló a helyzet abban az esetben, amikor az elkövető az *erőszakos közöszlés* első ízben történő megvalósításakor erőszakot alkalmaz a sértettel szemben [Btk. 197. § (1) bekezdés I. fordulat], majd a második alkalommal erre már nincs szüksége, mert a támadás hatására a sértett védekezésre képtelenné vált. A 197. § (1) bekezdés II. fordulata szerinti bűncselekményi alakzat ilyenkor a tényállásszerűség szintjén sem foghat helyt, miután az elkövető maga helyezte védekezésre képtelen állapotba a sértettet. A végeredmény természetesen ilyenkor is egységkénti minősítést jelent.

2.2. Találkozhatunk azonban olyan esetekkel is, amikor az elkövető ugyanazon bűncselekmény több olyan elkövetési magatartását valósítja meg, amelyek közül egyik sem lép előtérbe a másikhöz képest, vagyis fogalmilag nem zárható ki a halmazati minősítés sem.

2.2.1. A *kábítószerrel visszaélés* (Btk. 282. §) bűncselekménye vonatkozásában a Legfelsőbb Bíróság a 5/1998. BJE 1. pontjában korábban úgy rendelkezett, hogy e deliktum „akár azonos, akár különböző elkövetési magatartásait megvalósító részselekmények természetes egységet alkotnak”. A természetes egységi létből pedig azt vezette le a Legfelsőbb Bíróság, hogy „az azonos vagy különböző kábítószernek a tiszta hatóanyag-tartalom alapulvételével kiszámított részmennyiségeit – amelyekre nézve a kábítószerrel visszaélésnek *a természetes egység keretébe tartozó részselekményeit* elkövették – összegezni kell, és a bűncselekmény *minősítése* (a csekély

⁷⁸ Ellentétesen HORVÁTH 2007, 280. p.

vagy jelentős mennyiség megállapítása) szempontjából az *összmenyiség az irányadó*” (kiemelés tőlem: A. I.). A természetes egységkénti minősítés ugyanis – mint látni fogjuk, a törvényi egység eseteivel ebből a szempontból megegyezően – azzal a következménnyel is jár, hogy valamennyi részcselekmény együttesen alkot egy bűncselekményt, ezért a bűncselekmény elkövetési értéke (vagy például a kár, a vagyoni hátrány, s jelen esetben a kábítószer hatóanyag-mennyisége) az összesített értékhez igazodik.

2.2.2. A későbbiekben azonban – a kábítószerrel visszaélés tényállásának differenciáltabbá válása folytán – a Legfelsőbb Bíróság is árnyalta korábbi álláspontját.⁷⁹ Így az 1/2007. BJE-ben már úgy foglalt állást, hogy természetes egységet a kábítószerrel visszaélés kapcsán csak az *azonos törvényi tényállásba ütköző magatartások* képezhetnek (e felfogás kialakítását természetesen az tette szükségessé, hogy a fogyasztói-kereskedői alakzatokat a jogalkotó immár külön tényállások keretében pönalizálja). A BJE egyébként arra is utal, hogy a kábítószerrel visszaélés egyes elkövetési formái ugyanazon elkövető részéről történő megvalósításakor a halmazat megállapítása sem zárható ki, amivel elvi szinten egyet lehet érteni, ám mindenkor gondosan ügyelni kell(ene) arra, hogy minősítésünk ne ütközzön a kétszeres értékelés tilalmába.

3. A törvény kifejezett rendelkezése folytán közömbös a sértettek száma

Hangsúlyozottan helytelenítendő az a felfogás, amely természetes egységet lát azon bűncselekmények több sértett sérelmére történő megvalósításában, amelyeknél a jogalkotó a „más vagy mások”⁸⁰, illetve az „egy vagy több ember”⁸¹ sérelmére való elkövetést tette tényállási elemmé.⁸² Miután az ilyen irányú törvényhozói rendelkezés hiányában – s tegyük hozzá, a közfelfogás szerint is – e tényállások több személy sérelmére való megvalósítását feltétlenül halmazatban kellene értékelni, ezért itt *valójában törvényi és nem természetes egységgel* állunk szemben (részletesebben lásd a törvényi egység különleges eseténél). Megjegyezhető, hogy BÉKÉS azon felfogása, hogy az ilyen esetekben természetes egységet lát megvalósulni, összefüggésben áll a

⁷⁹ Vö. NAGY F. 2008, 233. p.

⁸⁰ Mint például a *foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés*nél (Btk. 171. §), vagy a *közúti veszélyeztetés* (Btk. 186. §) tényállásában.

⁸¹ Így a minősített *közveszélyokozás* [Btk. 259. § (3) bekezdés] esetében.

⁸² Így BÉKÉS et al. 1980, 289. és 293. p. Ugyanígy WIENER 2003b, 86. p.

természetes egységgel kapcsolatos, a miénktől eltérő nézetével (ti. szerinte a természetes egység nem más, mint jogi kategória, amelynek a természetes szemlélethez semmi köze, lásd fentebb).

4. A veszélyeztetési bűncselekmények

Az előbbi pontban ismertetett állásponthez hasonlóan helytelen az a tankönyv- és kommentáriródalomban egyaránt megjelenő megállapítás, amely szerint a veszélyeztetési bűncselekmények – további követelmények teljesülésének hiányában is – természetes egységet képeznek.⁸³ Abban az esetben, ha az elkövetési magatartás – tipikusan a szabályszegés – folytán hosszabb ideig, folyamatosan fennálló veszélyhelyzet jön létre⁸⁴, az egyes részselekmények valóban természetes egységet alkotnak (bár itt sem az eredmény veszélyeztető jellege, hanem az elkövetési magatartás folyamatos volta miatt, ami azonban nem csupán a veszélyeztető bűncselekmények sajátja lehet⁸⁵).

Más esetekben ez már ilyen egyértelműen nem állítható. Szemben a Kis által szerkesztett kommentárban írtakkal⁸⁶, nemcsak természetes egységként, hanem adott esetben folytatólagosan is elkövethető például a foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés. Így abban az esetben, amikor a vadász elhatározza, hogy az egyik, általa nem szívelt kísérőt az egyhetes vadászat folyamán mindennap, illetve minden alkalommal, amikor csak lehetősége adódik rá, ijesztgetni fogja a fegyverével, majd így is jár el, valójában nem természetes egységbe olvadó, hanem – a minden alkalommal újra és újra létrehozott veszélyhelyzetre figyelemmel – *folytatólagosan*, foglalkozás körében elkövetett szándékos veszélyeztetés [Btk. 171. § (3) bekezdés, figyelemmel a (4) bekezdésre is] miatt kell marasztalni. Ugyancsak a folytatólagosan elkövetettkénti minősítés a törvényes a közúti veszélyeztetés vonatkozásában, ha a gépjárművel

⁸³ Minden további feltétel nélkül fogalmaz így a JAKUCS-féle kommentárban VASKUTI András. Vö. JAKUCS 2004, 64. p. Így a „kapcsos kommentár” is. BERKES 2009, 37. p. Hasonlóképp az egyik budapesti tankönyv. BUSCH 2009, 252. p. Habár az utóbbi szerző által említett példa esetében (tehát amikor az elkövetési magatartással összefüggésben hosszabb ideig fennálló veszélyhelyzet jön létre), valóban természetes egységről van szó, a példát megelőző „akkor is” kitétel azonban arra utal, hogy a szerző egyéb esetekben is természetes egységet lát a veszélyeztető bűncselekményekben. Helyesen és nem félreérthetően fogalmaz ezzel szemben a legújabb pécsi jegyzet, vö. BALOGH Á. – TÓTH 2010, 223. p.

⁸⁴ Mint például a Btk. 195. § (1) bekezdésében szabályozott *kiskorú veszélyeztetése* viszonylatában.

⁸⁵ Így az ún. áramlopás is folyamatosan elkövetett, s ekként természetes egységként értékelendő, holott a lopás immateriális bűncselekmény, tehát tényállásszerű veszélyt értelemszerűen nem teremt. Vö. BH 1990.207., legújabbban ugyanígy Fővárosi Ítéltábla Katonai Tanácsa 6.Kbf.127/2010/4. sz.

⁸⁶ Kis 2006b, 538. p.

közlekedő elkövető mindazon reggelen, amikor a gyalogosan munkába induló haragosával az úton összetalálkozik, annak testi épségét veszélyeztető vezetési módot választ.

5. A mulasztásos bűncselekmények

Sajnálatosan több jelenleg forgalomban lévő Btk.-kommentárban is megtalálható⁸⁷ – feltehetőleg BÉKÉS korábbi állásfoglalása nyomán⁸⁸ – az a kitétel, hogy a mulasztásos bűncselekmények – kizárólag az elkövetési magatartás nemtevéses jellege okán – természetes egységet képeznek, legyen szó akár tiszta, akár vegyes mulasztásos bűncselekményekről. Ennek a felfogásnak azonban – megítélésem szerint – dogmatikai megalapozottsága nincs, ilyesféle önkényes különbségtételre a tevéses és mulasztásos deliktumok között semelyik bűncselekménytani szabály nem ad alapot. Ebből következően mind a rendbeliség, mind a folytatólagosság az általános szabályok szerint kell, hogy alakuljon a mulasztásos bűncselekmények vonatkozásában is. Így ha az elkövető ugyanazon személynek több, feljelentés-kötelezettséggel terhelt bűncselekménye vonatkozásában mulasztja el a feljelentést, az alapbűncselekmények számának megfelelő rendbeli feljelentés elmulasztása miatt kell felelősségre vonni. Az az orvos pedig, aki a hozzá nap nap után panaszokkal forduló beteget mindannyiszor vizsgálat nélkül elküldi, és ezzel a beteg egészségét veszélyezteti, mulasztással, folytatólagosan, foglalkozás körében elkövetett (szándékos vagy gondatlan⁸⁹) veszélyeztetést valósít meg.

⁸⁷ GYÖRGYI – WIENER 1996, 33. p., JAKUCS 2004, 64. p., BERKES 2009, 37-38. p., VARGA 2009, 51. p.

⁸⁸ Vö. BÉKÉS et al. 1980, 290. p.

⁸⁹ Ti. a többségi felfogástól eltérő álláspontom szerint a folytatólagosság egysége gondatlan bűncselekmények vonatkozásában is felmerülhet. Nézetemet a folytatólagos bűncselekményről szóló fejezetben fejtem ki részletesen.

6. A gondatlanságból elkövetett bűncselekmények

Amennyire egyértelmű és magától értetődő lehetne az a tétel, hogy az egységi vagy többségi besorolásnál a bűnösség alakzatának semmiféle szerepe nincs, olyannyira meglepő, hogy az egyes szerzők véleménye e vonatkozásban a legszélesebb skálán helyezkedik el. Mint látni fogjuk azonban, mindkét véglet vitatható, és csak az az álláspont van összhangban a törvénnyel, amely ebből a szempontból nem kezeli eltérően a szándékos és gondatlan bűncselekményeket.

6.1. Az egyik tábor fő képviselője, SCHULTHEISZ úgy foglalt állást, hogy gondatlanságból elkövetett cselekmények természetes egységbe nem olvadhatnak, és pedig sem más gondatlan, sem szándékos cselekményekkel.⁹⁰ 1953-ban megjelent tankönyvében ugyanezen álláspont olvasható KÁDÁRNÁL is.⁹¹ Ugyanerre jutott egyébként korábban már ZÖLDY is⁹², ami azon – egyébként alapjaiban vitatható – felfogása ismeretében, hogy a természetes egység legfőbb létesítő oka az elkövető célzata, többé-kevésbé következetes álláspontnak tekinthető.⁹³

6.2. Később már a „ló túloldalára” esett át KÁDÁR, amikor a KÁLMÁN GYÖRGGYEL közösen jegyzett általános részi monográfiájában a fenti, korábban általa és SCHULTHEISZ által is képviselt felfogást bírálat tárgyává tette. A szerzőpáros vonatkozó okfejtése addig helyeselhető, hogy „a több magatartásból álló természetes egység a gondatlan bűntetteknel is előfordulhat”. Az a nézetük azonban már nem osztható, hogy gondatlan elkövetéskor „a tényállást külön-külön is megvalósító cselekmények” feltétlenül természetes egységbe olvadnak. Ezzel összhangban természetes egységnek tekintették a foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetést, ha annak elkövetője „az egymást [...] követő szabályszegéseivel újabb és újabb veszélyállapotot hoz létre”.⁹⁴ Napjainkban ezzel megegyező álláspontot foglal el a „kapcsos kommentár”, amely szerint a gondatlanságból elkövetett bűncselekmények a szabályszegések és az eredmények számától függetlenül természetes egységet alkotnak.⁹⁵

⁹⁰ SCHULTHEISZ 1948, 130. p.

⁹¹ KÁDÁR 1953, 227. p.

⁹² ZÖLDY 1931, 13-14. p.

⁹³ Habár TOKAJI GÉZA szerint fogalmilag nem zárható ki a *célzatos* és egyben *gondatlan* bűncselekmény esete sem, melyre a régebbi magyar büntetőjogban a gondatlan orgazdaság esete szolgálhatott például. Vö. TOKAJI 1984, 241-242. p. A célzatosságra figyelemmel a ZÖLDY-féle természetes egység-definíció elfogadása mellett is elképzelhető lett volna kivétel azon szabály alól, hogy a gondatlan cselekmények nem képezhetnek természetes egységet.

⁹⁴ KÁDÁR – KÁLMÁN 1966, 614. p.

⁹⁵ BERKES 2009, 37. p.

6.3. A helyes felfogás mindezekkel szemben az, hogy a gondatlanságnak mint bűnösségi formában önmagában sem a természetes egység megállapítását kizáró, sem azt kötelező szabállyá konvertáló jelentősége nincs. A gondatlanságból elkövetett cselekmények tehát az általános szabályok szerint természetes egységet alkothatnak, ha arra a fenti pontokban, vagy alább írt valamely ok (például az elkövetési tárgy, az eredmény egysége, illetve a részcselekmények egységbe olvadása, stb.) lehetőséget biztosít. Mint azt a folytatólagos bűncselekményről szóló fejezetben részletesen kifejtem, álláspontom szerint nincs akadálya – a Btk. 12. § (2) bekezdésében írt feltételek teljesülése esetén – a folytatólagosság megállapításának gondatlan bűncselekmények esetében sem, feltéve, hogy az elkövetési magatartás többszörösségéhez például több eredmény is járul (bár ez kétségtelenül kivételes esetnek számít). Végül az általános szabályok szerint halmazatban kell a gondatlan bűncselekményeket értékelni, ha sem a természetes, sem a törvényi egységbe foglalás feltételei nem állnak fenn, például több személy gondatlanságból történő megölése esetében.

7. A részcselekmények egységbe olvadása

7.1. A később tárgyalandó folytatólagos bűncselekményhez áll közel a természetes egységnek azon válfaja, amely a részcselekmények egységbe olvadása révén jön létre. Legrövidebben akként jellemezhető, hogy az egységbe olvadó egyes részcselekmények önmagukban is befejezett szakaszban kimerítik az adott bűncselekmény törvényi tényállását, szemben például azzal az esettel, ahol az egyes részcselekmények önmagukban csupán kísérletként minősülnek, s összhatásukban okozzák az egységes eredményt. A természetes egység e válfajának különlegessége abban áll, hogy miután itt nemcsak az elkövetési magatartás, hanem valamennyi tényállási elem – tehát röviden maga a tényállásszerűség – is többszörös, főszabály szerint anyagi halmazat vagy folytatólagosság megállapításának lehetne helye.

7.2. Például szolgálhat erre, ha az elkövető egymás után többször üti meg a sértettet, egymást követően többször közöszel erőszakkal a sértettel, egyetlen lakás különböző pontjairól vagyontárgyak sokaságát tulajdonítja el, stb. A testi sértéses példa kapcsán kiemelendő azonban, hogy esetében csak akkor beszélhetünk a részcselekmények egységbe olvadásáról, ha az egyes magatartások által okozott sérülések összeadódva nem

okoznak súlyosabb (pl. maradandó fogyatékoságként értékelhető) eredményt. Ilyenkor ugyanis a testi sértés minősítése egységesen e súlyosabb minősítéshez igazodik, ezért valójában nem a részcselekmények egységbe olvadásáról, hanem az eredmény egységesítő hatásáról lehet és kell beszélni.⁹⁶

A természetes egység ezen esetről elmondható, hogy arról a régi jogirodalom nem, vagy nem a mai értelemben tett említést, s a jelenben sem azonosan foglalnak állást annak kapcsán az egyes szerzők.

7.3. Ami a recens szerzők e kérdés kapcsán elfoglalt álláspontját illeti, NAGY professzor tankönyve⁹⁷ és a BUSCH által szerkesztett budapesti jegyzet⁹⁸ kifejezetten, a természetes egység különálló formájaként formulázza ezt az esetet. Szintén ismeri a részcselekményekből egységbe olvadó természetes egységet a BALOGH-KÖHALMI szerzőpáros, ők azonban nem külön esetről, hanem az egyszerű bűncselekmény válfajaként tartják azt számon.⁹⁹ Nevesítés nélkül, csupán példákon keresztül jelenik meg az egységbe oladás esete FÖLDVÁRINÁL¹⁰⁰, továbbá a miskolci¹⁰¹ és a legújabb pécsi jegyzetben.¹⁰² Az álláspontok jelenbeli szóródására is tekintettel indokolt röviden áttekinti a korábbi jogirodalomban és a fejlődő gyakorlatban megjelent egyes felfogásokat.

7.4. A régi német jogirodalomban BURI törvényi¹⁰³, míg LISZT természetes egységként¹⁰⁴ értékelte például a több, egymást követő (ugyanazon sértett sérelmére megvalósított) erőszakos fajtalan cselekményt, illetve a több hamis pénzdarab forgalomba hozatalával megvalósított pénzhamisítást. A LISZT-féle állásponthoz csatlakozott nálunk BAUMGARTEN.¹⁰⁵ HACKER pedig „több egybeolvadó tevékenységből” létrejövő egységről tett említést, de miután ennek példájaként a több késszúrás által elkövetett ölést említi, megállapítható, hogy még nem a mai értelemben használja e kifejezést¹⁰⁶ (habár azt kétségtelen, hogy az önmagukban kísérletként minősülő részcselekmények is

⁹⁶ Vö. például BH 1984.334.

⁹⁷ NAGY F. 2010, 235. p.

⁹⁸ BUSCH 2009, 252. p.

⁹⁹ BALOGH Á. – KÖHALMI 2007, 41-42. p.

¹⁰⁰ FÖLDVÁRI 2006, 215-216. p.

¹⁰¹ HORVÁTH 2007, 280. p.

¹⁰² BALOGH Á. – TÓTH 2010, 222-223. p.

¹⁰³ BURI 1879, 39. p.

¹⁰⁴ LISZT 1911, 216. p.

¹⁰⁵ BAUMGARTEN 1907a, 214. p.

¹⁰⁶ HACKER 1936, 239. p.

„egybeolvadnak” a szó nyelvtani értelmében, de mi itt már speciális jelentéstartalmat szeretnénk tulajdonítani e kitételnek).

7.5. Sajátos meghatározást alkalmazott ANGYAL, amikor *együttes bűncselekmény* elnevezés alatt tárgyalta azon deliktumokat, amelyek „tényálladéka több tevékenységből, esetleg több tevékenységi eredményből alakul össze, de ezeket már az életfogalom is együvéfoglalja, mit a törvény azzal honorál, hogy az életfogalom megjelölésére használt kifejezést veszi fel a meghatározásba”.¹⁰⁷ E fogalom akár megfeleltethető lenne a részcselekményekből egységbe olvadó természetes egység mai jelentésének is, és egyszerűsre mind arra is rámutat, hogy az életbeli felfogásnak igenis van szerepe a bűncselekményi tényállások jogalkotói megalkotásánál. Azon bűncselekményi példákból azonban, amelyeket ANGYAL hoz – testi sértés, szemérem elleni erőszak, pénzhamisítás – kitűnik, hogy még ő sem (csak) az általunk a részcselekményekből egybeolvadó természetes egység körébe sorolt bűncselekményeket tekintette együttes bűncselekményeknek. A szerző azon felfogása egyébként, hogy a természetes egység határait meglehetősen szűken vonta meg, abból tűnik ki, hogy nem természetes, hanem folytatólagos egységet látott abban, amikor „a betörő csak pénzt akart lopni, de megpillantva a másik szobában egy órát, azt is elveszi”.¹⁰⁸ Helyesebbnek tekinthető FINKEYNEK még a 19. századból származó azon nézete, amely szerint „aki egy idegen házában lopást követ el s az egyik szobából ékszereket, a másiktól fehérneműt, harmadiktól értékpapírokat vesz el, az nem folytatólagos cselekményt létesített, hanem csak egy természetes lopási cselekményt, mely azonban több tevékenységi mozzanattól álló cselekmény által lett realizálva”.¹⁰⁹ A FINKEY-féle álláspontot tette magáévá egyébként a Legfelsőbb Bíróság is, amikor természetes egységnek minősítette azon juhász foglalkozású elkövető cselekményeit, aki az éjjeli órákban, munkáltatója távollétét kihasználva, eltulajdonította a sátorban lévő élelmet, szeszes italt és ingóságot, azok egy részét a juhászgazda elzárt faládájának a feltörése útján. A cselekménysor ilyenkor egységesen dolog elleni erőszakkal elkövetett lopásként minősül.¹¹⁰

¹⁰⁷ ANGYAL 1920, 483. p.

¹⁰⁸ Uo. 488. p.

¹⁰⁹ FINKEY 1895, 81. p. Ekkoriban természetesen még nem volt hatályban olyan bűncselekményi tényállás, amely készpénz-helyettesítői fizetési eszközről mint speciális elkövetési tárgyról rendelkezett volna...

¹¹⁰ BH 1984.304. Ugyanígy FBK 1994.27. Vö. BKv 40. (volt BK 114.)

7.6. Elsőként SCHULTHEISZNÉL körvonalazódtak¹¹¹ a részcselekményekből egységbe olvadó természetes egység megállapításának konkrét feltételei, ő azonban még általánosságban a természetes egység létrejötte feltételének tekintette azt, hogy az elkövető cselekményei „egy és ugyanazon tényálladékba illeszkedjenek, egységes akaratelhatározásból fakadjanak, időbeli és térbeli kapcsolatban álljanak egymással” és „olyan jogtárgyat támadjanak meg, amely [...] fokozatosan is megsérthető”.¹¹² E feltételek közül az egy és ugyanazon tényállásba illeszkedés és a fokozatosan sérthető jogi tárgy elleni támadás megkövetelése is kétségesnek tűnik dogmatikailag.

7.6.1. Az „egy és ugyanazon” tényállást kimerítő részcselekmények megkövetelése indokolatlanul leszűkíti a természetes egység hatókörét. Következetes érvényesítése ugyanis oda vezetne, hogy nem volna mód azon tolvaj részcselekményeinek természetes egységbe olvadó lopásként való értékelésére, aki a kiszemelt lakásba jutva egyes értéktárgyakat egyszerűen leemel a polcra, míg például egy ékszert csak a polcon talált, zárt állapotban lévő doboz feltörése révén tud eltulajdonítani. Mivel ilyenkor egyes cselekményei a lopás különböző alakzatait valósítják meg, nem illenek egy és ugyanazon tényállásba, így a SCHULTHEISZ-i feltétel alapján halmazat (esetleg folytatólágosság) megállapításának lenne helye. Ez a megoldás azonban sem igazságérzetünknek, sem a törvény betűjének nem felelne meg, miután halmazati (vagy törvényi egységkénti) minősítést erőltetne olyan esetben is, amikor a köznapi felfogás szerint egyértelműen egyetlen bűncselekmény történt. Felfogásommal megegyező álláspontra helyezkedett egy friss határozatában a Legfelsőbb Bíróság is, amikor úgy foglalt állást, hogy „a lopás vétsége természetes egység, ha az elkövető a sértettől ugyanezen alkalommal eltulajdonítani kívánt kisebb értékű dolgoknak csak egy, a szabálysértési értékhatárt meg nem haladó részét veszi el dolog elleni erőszakkal”¹¹³ (az értékhatár a természetes egységi jelleg szempontjából egyébként közömbös, csak a minősítés kapcsán lehet jelentősége).

7.6.2. Kiemelhető, hogy túlterjeszkedik ugyanazon bűncselekmény keretein, s ekként helytelen az a régi német jogirodalomban BINDINGNÉL megjelent felfogás, amely megállapíthatónak tartotta a természetes egységet, amikor ugyanazon „deliktum-fajt” több büntetőtörvénybeli rendelkezés foglalta magában. Például természetes egység, ha

¹¹¹ A rendelkezésekre álló 1945 előtti jogirodalmi munkák egyáltalán nem említették ezeket a feltételeket, és a SCHULTHEISZ-féle 1948-as debreceni tankönyvvel kortárs jegyzetekben sem található azokra utalás. Vö. például BALÁS 1947, 51-52. p. LOSONCZY 1951, 30-33. p.

¹¹² SCHULTHEISZ 1948, 129. p.

¹¹³ BH 2010. 291.

„az egyszerű *lopás* átfordul betöréses lopássá, majd *rablásban folytatódik*”, illetve „az idegen dolog elsajátítása *kezdődhet a rablás alakjában, átfordulhat* a zsarolás enyhébb alakjába, azután esetleg az egyszerű lopás vagy sikkasztáséba” (kiemelések tőlem: A. I.).¹¹⁴ A szerző által hozott példák esetében valójában – a konkrét életbeli helyzettől is függően – valóságos vagy látszólagos halmazat foroghat fenn.

7.6.3. Szintén tarthatatlan következményre vezetne a SCHULTHEISZNÉL szereplő másik kritérium, a fokozatosan sérthető jogtárgy feltételként való megkövetelése. E kritérium miatt nem lehetne természetes egységnek minősíteni például a folyamatos méregadagolással elkövetett emberölést, miután az emberölés jogi tárgya – az élet – köztudomásúlag nem sérthető fokozatosan. A helyes felfogás szerint ezzel szemben ilyenkor éppen természetes egység (nem pedig folytatóság vagy halmazat) forog fenn.¹¹⁵ E kérdéssel a folytatóság fogalmi kizártságának esetei kapcsán részletesebben is foglalkozom.

7.7. KÁDÁR 1953-ban megjelent tankönyve továbbra is egy és ugyanazon tényállás kimerítéséről beszélt a részcselekményekből egységbe olvadó természetes egység kapcsán, a jogi tárggyal kapcsolatos, szintén vitatható SCHULTHEISZ-féle feltételt azonban már elhagyta definíciójából, azt áthelyezve a folytatóság bűncselekmény feltételei körébe.¹¹⁶ Mindkét problémás feltételt kiküszöbölve lépett előre a KÁDÁR-KÁLMÁN-féle általános részi monográfiában megjelenő nézet, amelyben a szerzőpáros már a napjainkban a szegedi büntetőjogi iskolában képviselt felfogáshoz közeli álláspontra helyezkedett a természetes egység e válfaja kapcsán. E szerint a több cselekményből összeolvadó természetes egység feltételei:

- a) ugyanazon törvényi tényállásnak, *vagy legalább azonos bűncselekmény fogalmi körébe eső magatartásoknak* a megvalósítása,
- b) egységes akaratelhatározás,
- c) szoros időbeli és térbeli kapcsolat,
- d) a magatartások egyébként se terjedjenek túl a bűncselekmény egyszeri megvalósításának határain (vagyis ha a sértettek számának jelentősége van, ne legyen több sértett).¹¹⁷

¹¹⁴ BINDING 1885, 546. p.

¹¹⁵ BH 1986.87.

¹¹⁶ KÁDÁR 1953, 227. p.

¹¹⁷ KÁDÁR – KÁLMÁN 1966, 613. p.

7.8. NAGY professzor a fentieket akként pontosította és rövidítette, hogy *ugyanazon alaptényállásba illeszkedő* részcselekményeket követel meg a természetes egységbe olvadáshoz, ezáltal egyrészt kiküszöbölve a SCHULTHEISZ nézete kapcsán kimutatott minősítési problémát, másrészt „a legalább azonos bűncselekmény fogalmi körébe eső” magatartásokénál kevésbé nehézkes, mégis szabatos megfogalmazást alkotva. A d) pont kapcsán pedig kifejezetten a *sértett azonosságát* teszi a természetes egység e változatának feltételévé, azzal, hogy e kritérium tárgyaltan, ha az adott bűncselekménynek nincs sértettje.¹¹⁸

7.9. Mint a fentiekből látható, az ugyanazon alaptényállásba ütközés, az egységes akarat-elhatározás és az azonos sértett sérelmére történő elkövetés nemcsak a részcselekményekből egységbe olvadó természetes egységnek, hanem a folytatólagos bűncselekménynek is ugyancsak feltételei. Figyelemmel azonban arra, hogy a folytatólagos bűncselekmény jelen értekezés egyik központi kérdését képezi, a két fogalomban megegyező ismérvek részletes elemzését nem itt, hanem a folytatólagosságról szóló fejezetben fogom elvégezni. Ezért itt csak a szoros idő- és térbeli kapcsolatról kell szólni.

7.9.1. A szoros időbeli kapcsolat röviden annyit jelent, hogy a cselekmények lényegében megszakítatlanul, vagy csak olyan lényegtelen időintervallum által megszakítottan követik egymást, hogy ez a megszakítottság még nem sorolható a folytatólagos bűncselekmény megállapításához alapul szolgáló *rövid időköz* körébe. Amikor az elkövető a sértettet három ízben egymás után megpofozza, egymást követően kétszer közösül erőszak útján ugyanazon sértettel, továbbá ha a besurranó tolvaj a lakás valamennyi szobáján végigpásztázva szedi össze az ott fellelhető értékeket, az egyes részcselekmények közötti idő olyannyira rövid, hogy homlokegyenest szemben állna a közfelfogással, ha ilyenkor akár halmazatot, akár folytatólagosságot állapítanánk meg az elkövető terhére. Az átlagember is annyit konstatál ilyenkor, hogy „pofozkodás”, „nemi erőszak” illetve „betörés” történt, vagyis az egységes életbeli cselekmény a tudatban nem a részcselekményekre szétaraboltan jelentkezik. Erre pedig a büntetőjogi minősítéskor is mindenkor figyelemmel kell lenni, hogy az ne szakadjon el a valóságtól. Hasonlóképpen érvelt az 1961. évi Btk. Nagykomentárja is.¹¹⁹

¹¹⁸ NAGY F. 2010, 235. p.

¹¹⁹ HALÁSZ 1968, 365. p.

7.9.2. A szoros térbeli kapcsolat alatt azt kell érteni, hogy valamennyi részcselekményre *ugyanazon a helyen* kell, hogy sor kerüljön, ami természetesen egzaktan nem meghatározható, viszonylagos feltétel. Ha az áruházi tolvaj a hipermarketben a műszaki cikkek részlegéről, a játékosztályról és a szeszes italok közül is magához vesz értékeket távozás előtt, a szoros térbeli kapcsolat akkor is megvan, ha az egyes polcok akár több száz méterre is esnek egymástól. E feltétel kapcsán annak van tehát jelentősége, hogy az egyes részcselekmények elkövetési helye között ne legyen olyan nagy távolság, ami az egységbe olvadást már akadályozná. Így ha az elkövető ugyanazon áruházlánc például kecskeméti üzletében sikeresen kivitelezett lopás után vonatra száll, hogy ezt követően a szegedi boltot vegye célba, cselekményeinek helyes minősítése a folytatólagosan elkövetett lopás (feltéve természetesen, hogy ugyanaz a jogi személy a lopások sértettje, ehhez lásd a folytatólagos bűncselekménynél írtakat).

7.9.3. A szoros idő- és térbeli kapcsolat általában azt is jelenti, hogy az elkövető *egységes tevékenység-láncolatban, folyamatosan* viszi véghez az egyes részcselekményeket.¹²⁰ A korábbi bírói gyakorlatban ez akként nyert megfogalmazást, hogy az elkövető „egységes elhatározás mellett, egyetlen alkalom által motiváltan akként követi el a cselekményt, hogy a lényegében azonos tevékenységek térben és időben szoros közelségben és összefüggésben, láncolatosan követik egymást”.¹²¹

Ez a helyzet például abban az esetben, amikor az elkövető a lakásban folyamatosan értékek után kutatva, minden szobában magához vesz valamit. Mint bírósági döntésekben is látni fogjuk, a korábbi gyakorlat általában ezt a kritériumot is megkövetelte a részcselekmények egységbe olvadásához, legújabbban azonban a folyamatosság hiánya – önmagában – nem feltétlenül zárja ki a természetes egység megállapíthatóságát.

7.10. Az ítélezési gyakorlatnak e kérdés kapcsán elfoglalt álláspontjáról elmondható, hogy fokozatosan a természetes egység kategóriájának tágítása irányába halad.

7.10.1. A kir. Kúria gyakorlatában még előfordult olyan döntés, amely nemhogy természetes vagy folytatólagos egységként, hanem egyenesen anyagi halmazatnak minősítette azon elkövetők cselekményeit, akik „egy leánynyal 4 órai időtartam alatt kétszer-kétszer közösültek”.¹²²

¹²⁰ Így BH 1981.89.

¹²¹ LB Bünt. koll. 129/IV-4. In MOLNÁR L. 1958, 343. p.

¹²² Idézi és vitatja FINKEY 1895, 87. p.

7.10.2. A későbbiekben – különösen a Btá. és az 1961. évi Btk. hatálya alatt – állandósulni látszott azon gyakorlat, amely folytatólagos bűncselekményt állapított meg azon esetekben, amikor az egyes részselekmények nem teljes folyamatossággal követték egymást. Jól szemlélteti ezt az alábbi jogeset: „A vádlott a sértett őrizetlenül hagyott kerékpártját elvette, ráült és elhajtott. A sértett kerékpárja keresésére indult, és azt egy zúgkimérő falának támasztva meg is találta. A kerékpárt visszavette, és azon az ugyanabban az utcában lakó egyik rokonához ment. A kerékpárt ismét kint hagyta, és a vádlott azt másodszor is ellopta”. A bíróság konklúziója az eset kapcsán az volt, hogy az elkövető „ugyanannak a sértettnek a kárára rövid időközökben egymásután elkövetett, a cél és az akaratelhatározás egységénél fogva egymásbakapcsolódó két elvételi cselekménye egy rendbeli, folytatólagosan elkövetett lopás büntetést valósítja meg”.¹²³ Mai fogalmaink szerint az eset a részselekményekből egységbe olvadó természetes egység tipikus példája lehetne.

7.10.3. Az 1950-es évekbeli felfogástól eltérően, természetes egységet látott megvalósulni a későbbiekben a Legfelsőbb Bíróság abban az esetben, amikor az elkövető a lopás helyszínét elhagyta, majd oda egy óra múlva ismét visszatérve újra lopást követett el.¹²⁴ Továbbá azon jogeset kapcsán is, amely szerint az elkövető a sértett bántalmazását követően őt a kamrába zárta. Ezt követően a sértettet a rendőrök szabadították ki félórás fogságából, ám amikor ezt követően hazafelé tartott, az elkövetővel ismét összetalálkozott, aki ekkor már kapával támadt rá és azzal ismét többször megütötte. Az LB kiemelte, hogy „tévedett az elsőfokú bíróság, amikor a vádlott súlyos testi sérülést okozó cselekményét folytatólagosan elkövetettnek minősítette. Az elkövetett cselekmény több bántalmazási mozzanatból álló, de időben és helyileg folyamatos és nem folytatólagosan megvalósított magatartás: a vádlott cselekménye tehát természetes egységet alkot”.¹²⁵ Bár a legfőbb bírói fórum végső minősítésével egyet lehet érteni, az a megállapítás legalábbis vitatható, hogy az elkövető cselekménye folyamatos volt. A folyamatosság ugyanis *megszakítatlanságot* jelent, ami a félórás fogság alatt – amely egyébként maga is önálló bűncselekmény, a *személyi szabadság megsértése* (Btk. 175. §) anyagi halmazatban való megállapítását is maga után vonja¹²⁶ – nyilvánvalóan nem állt

¹²³ B. törv. V. 1923/1954. sz. In MOLNÁR L. 1958, 562. p.

¹²⁴ BH 1988.59.

¹²⁵ BH 1984.338.

¹²⁶ Az erőszakos közöszlenség és a személyi szabadság megsértése viszonylatában így BH 1989. 263. és 1991. 97., a rablás kapcsán pedig BH 1994. 65., legújabbban 2009.199. Részletesebben lásd a látszólagos halmazatról szóló fejezetben, vö. továbbá AMBRUS 2010a, 31-33. p. és AMBRUS 2011a, 294. p.

fenn. A természetes egységkénti minősítés helyesebben tehát nem az ontológiailag hiányzó szakadatlanúság hangsúlyozásával, hanem inkább a szoros tér- és időbeli kapcsolatra való utalással indokolható.

7.10.4. Egy 1973-ból származó döntésében¹²⁷ a Legfelsőbb Bíróság foglalkozás körében *folytatólagosan* elkövetett gondatlan veszélyeztetésnek¹²⁸ minősítette azon elkövető cselekményét, aki gépjárművét ittasan, közúton vezetve, azzal felborult, ezt követően azonban a járművel továbbhaladt és összeütközött a szembe jövő tehergépkocsival.¹²⁹ A törvényességi óvás folytán eljáró Elnökségi Tanács a folytatólagosságot azonban csak a bűnösségi alakzat, s nem az elkövetés körülményei (a végrehajtás folyamatossága és nem rövid időközökbeni elkövetése) folytán kifogásolta, amiből implicite arra következtethetünk, hogy *egyébként* – szándékos elkövetés esetén – egyetértett volna a döntéssel.

7.10.5. A korábbi gyakorlattól eltérően a természetes egység javára döntött az első fokon megállapított folytatólagossággal szemben a *járművezetés ittas vagy bódult állapotban* vétsége (Btk. 188. §) kapcsán a Vas Megyei Bíróság.¹³⁰ Itt az ittas segédmotoros, a rendőri igazoltatás és jogosítványának elvétele után – változatlanul a szeszes italból befolyásolt állapotban – a motorral továbbhajtott, amíg ismét ellenőrzés alá nem vonták. A bíróság – a fentebb írt testi sértéssel kapcsolatos jogesethez hasonlóan – itt is a bűncselekmény megvalósulásának folyamatos jellegére hivatkozott, ami a fentebb ismertetett döntéssel szemben valóban fennállt, s ekként helyeselhető. Miután ugyanis az elkövető szeszes italból befolyásolt állapota az ittas járművezetés bűncselekménye kapcsán *tényállási elem*, s az ittasság a jogesetben kétségtelenül folyamatosan fennállt, még az egységes tevékenységláncolatnak – a vezetésnek – az igazoltatás általi megszakítása ellenére is folyamatos elkövetésről lehet beszélni.¹³¹ E felfogásról egyébként elmondható, hogy állandósulni látszik a gyakorlatban, és pedig akkor is, ha a két járművezetési magatartás között ún. ráívás történik, feltéve, hogy az egyes

¹²⁷ BJD 5864.

¹²⁸ Tekintettel arra, hogy az elkövetésre még az 1971. évi Bn. hatályba lépése előtt került sor, a cselekmény ekkor még nem közlekedési bűncselekményt, hanem – az 1961. évi Btk. 258. § (4) bekezdés I. fordulatára figyelemmel – foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetést valósított meg, ti. ekkoriban e törvényhely alapján a járművek vezetésére vonatkozó közlekedési szabályokat is foglalkozási szabálynak kellett tekinteni.

¹²⁹ Ez a döntés számunkra értékes és érdekes lesz majd a gondatlan bűncselekmények folytatólagos egységbe foglalhatóságáról történő állásfoglalás kapcsán is, itt azonban csak abból a szempontból tettem vizsgálat tárgyává, hogy – a bűnösségi alakzattól eltekintve – a természetes vagy a folytatólagos egység megállapítása lehet-e helyes.

¹³⁰ Vas Megyei Bíróság Bf.385/1984. sz.

¹³¹ A megyei bíróság döntését változatlan formában fenntartotta a Legfelsőbb Bíróság is. Vö. BH 1985.332.

alkoholfogyasztások időpontjai között nem telt el olyan hosszú idő, amely alatt az elkövető az ismételt vezetést megelőzően kijózanodhatott volna. Így változatlanul természetes egységként értékelte az LB az ittas elkövető azon cselekményét, hogy az igazoltatást és a vérvételt követően útközben fél deciliter konyakot fogyasztott, majd ismét felült a motorkerékpárra és indult.¹³²

8. A cselekményismétlődés

Mára uralkodónak tekinthető a jogirodalomban az a felfogás, amely természetes egységnek tekinti az ún. *cselekményismétlődéssel* megvalósuló bűncselekményeket.¹³³

8.1. Az e körbe tartozó deliktumok dogmatikai sajátossága abban áll, hogy a cselekménysorozat egyes részcselekményei önmagukban még nem volnának tényállásszerűek, miután magának a diszpozíciónak a szövegezése olyan, hogy az csak többszörös, tehát ismételt elkövetés révén valósítható meg. Előfordul, hogy a bűncselekményi tényállás keretébe tartozó részcselekmény egyszeri megvalósítását más jogterület (többnyire a szabálysértési jog) szankcionálja, büntetőjogi eszközökkel történő fellépésre azonban csak az ismételt elkövetés révén nyílik lehetőség. E megoldásból következik, hogy az ilyen bűncselekmények vonatkozásában helyes megoldásként kizárólag a természetes egységkénti minősítés jöhet szóba: ha ugyanis az önmagukban nem büntetendő részcselekményekből a jogalkotó – éppen az ismétlődésre tekintettel – bűncselekményt kreál, egyértelműen *a kétszeres értékelés tilalmába ütközne*, ha ezen felül még halmazatot is megállapítanánk az elkövető terhére. A folytatólágosság felhívás pedig azért lenne hibás, mert folytatólágos bűncselekmény megállapításának alapjául – de lege lata – kizárólag önmagukban is bűncselekményként értékelhető cselekmények szolgálhatnak.¹³⁴

8.2. Bár a végeredmény szempontjából közömbös (ti. mindenképpen természetes egységről van szó), de röviden rá lehet mutatni arra, hogy nem a cselekményismétlődés folytán létrejött természetes egységként, hanem lényegében az egységes célra figyelemmel az egyszeres diszpozíciószerűség körében kell értékelnit azokat az ismétlődő

¹³² BH 1992.155.

¹³³ NAGY F. 2010, 235-236. p., BUSCH 2006, 205. p., BALOGH Á. – KÖHALMI 2007, 42. p.

¹³⁴ Ehhez részletesebben lásd a folytatólágos bűncselekményről szóló fejezetet, továbbá vö. BKv 87. és AMBRUS 2010b, 280. p.

magatartásokkal megvalósuló bűncselekményeket, amelyeknél a részcselekmény egyszeri megvalósítása maga is bűncselekmény, mint például az üzletszerű kéjelgés elősegítése (Btk. 205. §) viszonylatában.¹³⁵

8.3. Cselekményismétlődéssel valósul meg ezzel szemben például a *vásárlók megkárosítása* (Btk. 328. §), amely a vásárlókat megkárosító tevékenységet *folytatásával* valósítható meg. Egyszeri hamis méréssel történő, vásárlót megkárosító magatartás tehát még nem bűncselekmény. Hasonló például szolgálhat a háborús hírverés folytatásával is elkövethető *háborús uszítás* (Btk. 153. §), továbbá a *bűnös hadviselés* (Btk. 160. §). Az 1961. évi Btk.-ban szabályozott *üzérkedés* bűncselekménye [1961. évi Btk. 236. § (1) bekezdés b) pont] áruval gazdaságilag indokolatlan közbenső kereskedés *űzése* révén is megvalósítható volt. E körbe sorolhatók de lege lata továbbá a zaklatás 176/A. § (1) bekezdés szerinti alakzata, a kuruzslás (Btk. 285. §) és a *tiltott szerencsejáték szervezése* (Btk. 267. §), melyek kapcsán a *rendszeres* (vagy tartós) elkövetés büntetendő.

8.4. A régi jogirodalomban a cselekményismétlődéssel megvalósuló bűncselekmények megítélése kapcsán a maitól lényegesen eltérő véleményekkel is találkozhatunk.

8.4.1. BALOGH JENŐ például tagadta a cselekményismétlődés bűncselekmény-konstituáló hatását, mert szerinte az, hogy „több nem tiltott cselekményből egy bünt. cselekmény alakíttassék, nemcsak a logikával, hanem a büntetőjogi beszámítás legelementárisabb elveivel is ellenkezik”.¹³⁶ FINKEY álláspontja ezzel szemben az volt, hogy a törvényhozó jogosult lehet úgy dönteni, hogy valamely magatartás egyszeri megvalósítása még nem bűncselekmény, ha azonban a megítélése alapján az ilyen cselekmény többszöri elkövetése már büntetőjogi reagálást igénylő mértékű veszélyt jelent a jogrendre és a közérdekére, az minden további nélkül kriminalizálható.¹³⁷

8.4.2. A korábbi német szerzők közül BURI¹³⁸, nálunk EDVI¹³⁹ foglalt úgy állást, hogy a cselekményismétlődéssel megvalósuló bűncselekmények nem természetes, hanem törvényi egységet képeznek. Később FÖLDVÁRI képviselte azt az álláspontot, amely szerint azon deliktumok, amelyek tényállásában a *rendszeres elkövetést* tette elkövetési magatartássá a jogalkotó, törvényi egységnek tekintendők.¹⁴⁰ Ez a felfogás az olyan bűncselekmények kapcsán képviselhető lehet, amelyek alapesete egyetlen magatartással

¹³⁵ Ellentétesen NAGY F. 2010, 235. p.

¹³⁶ BALOGH J. 1886, 31. p.

¹³⁷ FINKEY 1895, 102-103. p.

¹³⁸ BURI 1879, 39. p.

¹³⁹ EDVI 1894, 349. p.

¹⁴⁰ FÖLDVÁRI 1962, 298-301. p.

is megvalósítható, és a rendszeres elkövetést csupán minősítő körülményként szabályozza a törvény. Az 1961. évi Btk.-ban ilyen formában került szabályozásra például a *kémkedés* [1961. évi Btk. 131. § (3) bekezdés b) pont I. fordulat], illetve a *durva bánásmód hadifogollyal szemben* [1961. évi Btk. 339. § (2) bekezdés a) pont]. A hatályos magyar büntetőjog azonban a rendszerességet minősítő körülményként megjelenítő bűncselekményi tényállást nem ismer. Az alapesetben szabályozott rendszerességet pedig helyesebb természetes és nem törvényi egységnek tekinteni, miután a köznapi felfogással is előbbi van inkább összhangban. Megjegyezhető, hogy utóbb a szerző is az uralkodó felfogáshoz csatlakozott és természetes egységként értékelte a cselekmények ismétlődésével megvalósuló deliktumokat, köztük a rendszeres elkövetést is.¹⁴¹

Megjegyezhető, hogy FÖLDVÁRI korai nézetéhez hasonlóan foglalt állást ekkoriban WIENER A. IMRE¹⁴² és a KÁDÁR-KÁLMÁN szerzőpáros¹⁴³, mégis azzal a különbséggel, hogy ők nemcsak a rendszeres elkövetést, hanem valamennyi, cselekményismétlődéssel megvalósuló bűncselekményt (mint például a „folytat” vagy „foglalkozik” kifejezést tartalmazó tényállásokat) törvényi egységnek tekintették. Ez az álláspont a fentiek alapján nem osztható.

8.5. A fentiekkel egyezően természetes egységnek tekintette a Legfelsőbb Bíróság a tiltott szerencsejáték szervezését, amikor az elkövető 4 hónapon keresztül, legfeljebb pár hetes időközönként különböző településeken „itt a piros, hol a piros” játékot szervezett.¹⁴⁴ Kifejtette továbbá, hogy a folytatólagosság megállapítása e bűncselekmény vonatkozásában fogalmilag kizárt, és a halmazat is csupán akkor képzelhető el, ha az elkövető a „teljes törvényi tényállást (cselekménysorozat) több ízben, külön-külön akaratlehatározással, jelentős időbeli különbséggel valósítja meg, és mindez egy eljárásban kerül elbírálásra”. Ezzel az okfejtéssel egyet lehet érteni, az a megfogalmazás azonban már dogmatikailag pontatlan és ezért vitatható, hogy „a tiltott szerencsejáték szervezése rendszeres, ha az elkövető *a tényállásszerű magatartást többször fejt ki*” (kiemelés tőlem: A. I.). A rendszeres elkövetéssel megvalósuló bűncselekményeknél ugyanis nem arról van szó, hogy az elkövető a tényállásszerű magatartást tanúsítja több ízben, hanem arról, hogy a bűncselekmény éppen azáltal válik tényállásszerűvé, hogy

¹⁴¹ FÖLDVÁRI 1984, 204. p., majd FÖLDVÁRI 2006, 216. p.

¹⁴² WIENER 1966, 351. p.

¹⁴³ KÁDÁR – KÁLMÁN 1966, 619. p.

¹⁴⁴ BH 1996.11.II.

több – önmagukban nem, hanem csak *együtthatásukban tényállásszerű!* – részcselekmény elkövetésére kerül sor.

9. A tartós és állapot-bűncselekmények

A *tartós*, illetve az *állapot-bűncselekmények* kapcsán előrebocsátható, hogy azokat mind a korábbi, mind a recens jogirodalom képviselőinek túlnyomó többsége természetes egységnek tekintette és tekinti. Mielőtt azonban e kategóriák egység-többség tani megítélése kérdésének vizsgálatára rátérnénk, szükséges rögzíteni, hogy mit kell – bűncselekménytani szempontból – érteni e két fogalom alatt, ami ez esetben azért kiemelten fontos feladat, mert az egyes szerzők felfogásában lényeges eltérések mutatkoznak sokszor már a legalapvetőbb vonatkozó kérdések kapcsán is. Kiemelhető továbbá, hogy a gyakorlat is ingadozik mind a szóhasználat, mind a jelentéstartalom kapcsán.

9.1. A szegedi büntetőjogi iskolában jelenleg érvényesülő felfogás¹⁴⁵ szerint a tartós bűncselekményeknél „a deliktum a tényállás megvalósításával befejezett ugyan, de a jogi tárgy elleni támadás – általában az elkövető akaratától függően – megújulhat, folytatható, és oly hosszú ideig tart, míg az általa teremtett jogellenes helyzet, illetve állapot fennmarad”. Az állapot-bűncselekményeket emellett úgy jellemzi, hogy azok vonatkozásában „a jogellenes állapot létrehozásával már megvalósul a törvényi tényállás, azonban a jogellenes állapot fenntartására, megújítására a tettes részéről általában nincs szükség”.¹⁴⁶ E definíciók alapján megállapítható, hogy stádiumtani szempontból indokolt lehet ugyan különbséget tenni e két bűncselekményi kategória között, egység-többség tani nézőpontból azonban gyakorlatilag egyenlőségjelet tehetünk a kettő közé. E vonatkozásban ugyanis közömbös, hogy az elkövető részéről szükség van-e aktív magatartásra az általa létesített jogellenes helyzet (állapot) fenntartására, amíg e helyzet meg nem szűnik, a bűncselekmény egy rendbeli, éspedig természetes egységnek tekinthető. A fogalmi pontosság érdekében azonban, annak ellenére, hogy az egység-halmazati minősítés szempontjából nincs különbség a tartós és állapot-bűncselekmények

¹⁴⁵ Mint arról még lesz szó, TOKAJI az 1980-as években megjelent bűncselekménytani monográfiájában még az itt ismertetettől részben eltérő tartalommal határozta meg e két deliktum-kategóriát. Vö. TOKAJI 1984, 298. p.

¹⁴⁶ NAGY F. 2010, 205. p. Részletesebben és példákkal lásd CZAKÓ 2010, 24-30. p.

megítélésében, különtartásuk indokoltnak tekinthető. Hasonlóképpen foglal állást a SCHÖNKE és SCHRÖDER nevével fémjelzett német kommentár.¹⁴⁷

9.2. A tartós bűncselekményekre például szolgálhat a személyi szabadság megsértése, illetve az *emberrablás* (Btk. 175/A. §) tényállása, közelebbről a sértett személyes szabadságától történő megfosztása (és értelemszerűen az ilyen helyzet fenntartása). Az állapot-bűncselekmény iskolapéldájaként pedig a *lőfegyverrel*, illetve *lőszerszel visszaélés* (Btk. 263/A. §) tényállása kapcsán a lőfegyver engedély nélküli tartása említhető.

9.3. A jelenlegi hazai jogirodalomról elmondható, hogy annak egy része a tartós és az állapot-bűncselekmények közötti dogmatikai eltérést is hangsúlyozva tartja fenn a kettő közötti különbségtételt.¹⁴⁸ Emellett nem kis számban fordul elő olyan felfogás is, amely – vélhetően részben-egészben a bírói gyakorlatot is követve – szinonimaként használja a két fogalmat.¹⁴⁹ Végül a pécsi büntetőjogi iskola legújabb – egyébként a jelenben sem töretlenül érvényesülő¹⁵⁰ – álláspontja emelhető ki, amely szerint a két kategória fenntartása felesleges, és ebben a körben elegendő az állapot-bűncselekményekről szólni.¹⁵¹

9.4. A korábbi jogtudományi álláspontokat áttekintve változatos nézetekkel találkozhatunk a tartós és állapot-bűncselekmények kapcsán. Az ekkoriban bevett szóhasználat tartós helyett gyakran még *folytonos* bűncselekményeket emlegetett¹⁵², s az álláspontok meglehetősen eltérőek voltak abban a kérdésben, hogy melyik más büntetőjogi alakzathoz állnak közel az ide sorolt deliktumok, s hogy mit kell érteni alattuk. Szintén vitatott volt a korabeli hazai szerzők körében, hogy indokolt-e önálló dogmatikai kategóriaként elismerni a tartós és az állapot-bűncselekményeket, avagy a kettő közötti különbségtétel elhagyható.

9.4.1. Megkülönböztette ugyan a folytonos (tartós) és állapot-bűncselekményeket FAYER LÁSZLÓ, a maitól azonban lényegesen eltérő tartalmi meghatározás mellett. A folytonos bűncselekményt felfogása szerint az jellemezte, hogy „a cselekmény csak egy, de ezen

¹⁴⁷ SCHÖNKE – SCHRÖDER 2006, 814. p.

¹⁴⁸ HORVÁTH 2007, 280-281. p., BLASKÓ 2002, 351-352. p., VARGA 2009, 50. p.

¹⁴⁹ BUSCH 2009, 252. p., JAKUCS 2004, 64. p., WIENER 2003b, 86. p.

¹⁵⁰ Ti. az egyik, 2007-ben megjelent pécsi jegyzet külön említést tesz a tartós, illetve az állapot-bűncselekményekről. Vö. BALOGH Á. – KÖHALMI 2007, 42. p.

¹⁵¹ FÖLDVÁRI 2006, 216. p., BALOGH Á. – TÓTH 2010, 222-223. p.

¹⁵² BALOGH J. 1885, 7. és köv. p. Már FINKEYNÉL megjelent azonban a *tartós* bűncselekmény kifejezés. Vö. FINKEY 1895, 49-51. p. (habár a szerző későbbi munkájában már a tartós és állapot-bűncselekmények közötti különböztetés mellőzhetősége mellett foglalt állást, lásd FINKEY 1914, 246-247. p.). Megjegyezhető továbbá, hogy még az 1980-as években is megjelent olyan szakcikk, amely a régi szóhasználatot preferálva a folytonos bűncselekmények elnevezést szerepeltette. Vö. VISZOKAY 1983, 109. p.

cselekmény egy hosszabb ideig tartó oly állapotot hoz létre, mely egy bizonyos bűncselekmény tényálladékát állapítja meg”. Az állapot-bűncselekménynél „pedig magok a tettesek törvényellenes állapotba helyezik magokat és ebben egy bizonyos ideig maradnak”.¹⁵³ A tartós bűncselekményhez tehát nem követelte meg az elkövetői magatartás ismételt megújítását (vagy legalábbis ennek időnként visszatérő lehetőségét, illetve szükségességét), míg az állapot-bűncselekmények alatt lényegileg az elkövető személyéhez, illetve jogállásához kapcsolódó büntetendő cselekményeket értette.

9.4.2. ANGYAL 1920-as tankönyvében a tartós- és állapotbűncselekmények fogalmát már a maihoz közel állóan határozta meg. Találó, sommás megfogalmazása szerint „ott” (ti. a tartós bűncselekményeknél) „az elkövetés a tartós, itt” (az állapot-bűncselekményeknél) pedig „az állapot”.¹⁵⁴ Példái áttekintése révén azonban megállapítható, hogy a jogellenes állapot kitételt a mainál tágabb körűen fogta fel, így állapot-bűncselekménynek tekintette például a kettős házasságot¹⁵⁵, illetve bizonyos körülmények között a testi sértést.¹⁵⁶ Hasonlóképpen fogta fel a két fenti kategóriát VÁMBÉRY¹⁵⁷, HELLER¹⁵⁸, illetve HACKER.¹⁵⁹

9.4.3. Velük szemben BALOGH JENŐ 1885-ben még mind a hazai, mind a német irodalomban uralkodónak tekintette azt az álláspontot, amely szerint a folytonos (tartós) és állapot-bűncselekmények közötti megkülönböztetés „practicus jelentőséggel nem igen bír”.¹⁶⁰ FINKEY 1914-ben pedig már nemcsak processzuális, hanem elvi alapon is úgy foglalt állást, hogy „lényegileg az állapot-delictum a tartós cselekménnyel egy elbirálás alá esik s attól felesleges is megkülönböztetni”.¹⁶¹

9.4.4. Az államszocialista korszakban LOSONCZY ISTVÁN és FÖLDVÁRI foglalkozott részletesebben a tartós és állapot-bűncselekmények kérdéskörével. Felfogásuk azonban nem a haladó ANGYAL-féle nézethez esett közel, sokkal inkább a FAYERNÉL látott

¹⁵³ FAYER 1895, 310. p.

¹⁵⁴ ANGYAL 1920, 483. p.

¹⁵⁵ Megemlíthető, hogy a korabeli jogirodalomban élénk vita alakult ki e bűncselekmény kapcsán, egyrészt abban a kérdésben, hogy egyáltalán állapot-bűncselekménynek tekinthető-e, s hogy büntethetőségének elévülése mely időponttól számítható. A kérdés kapcsán álláspontját kifejtette – többek mellett – SCHNIERER, WERNER, KAUTZ és CSEMEGI. Álláspontjukat ismerteti BALOGH J. 1885, 15. p. Az uralkodó felfogással ellentétesen foglalt állást VÁMBÉRY 1913, 264-265. p. Miután azonban a fenti kérdések nem tartoznak szorosan az állapot-bűncselekmények egység-halmazati megítéléséhez, a vita ismertetése mellőzhetőnek látszik.

¹⁵⁶ ANGYAL 1920, 483. p.

¹⁵⁷ VÁMBÉRY 1913, 264. p.

¹⁵⁸ HELLER 1931, 318. p.

¹⁵⁹ HACKER 1936, 239. p.

¹⁶⁰ BALOGH J. 1885, 8. p.

¹⁶¹ FINKEY 1914, 246. p.

meghatározásra emlékeztetett. Így a tartós bűncselekmény ismervéül LOSONCZY mindössze azt tette, hogy annak kapcsán „a törvényhozó a huzamosabb ideig fennálló helyzetet értékelte büntetést érdemlőnek”.¹⁶² Az állapot-deliktumot ezzel szemben úgy jellemezték, hogy itt csak az elkövetési magatartást rendeli büntetni a jogalkotó, anélkül azonban, hogy bármilyen jogellenes helyzetre vagy állapotra utalást tartalmazna.¹⁶³ E meghatározások mellett nem lehet csodálkozni azon, hogy a robbanóanyaggal, robbanószerrel, főfegyverrel vagy lőszerrel visszaélés (1961. évi Btk. 195. §) tényállását – a mai felfogással szemben – tartós bűncselekménynek tekintették, FÖLDVÁRI pedig ekkoriban egyenesen úgy foglalt állást, hogy az állapot-büntettek külön nevesítésére nincs is szükség.¹⁶⁴ Még sarkosabban fogalmazott ez utóbbi szerző az 1974-es általános részi jegyzetében, amikor az állapot-bűncselekményeket „elméletileg teljesen elfogadhatatlannak” minősítette.¹⁶⁵ Érdekes fejlemény, hogy a 2000-es években a szerző – mint láttuk – már éppen fordítva jár el: a tartós bűncselekményeket elhagyva kizárólag az állapot-bűncselekményről beszél.¹⁶⁶

9.4.5. Magától értetődőnek tekintette a tartós és állapot-bűncselekmények megkülönböztetését az 1961. évi Btk. Kommentárja.¹⁶⁷ Óvatosan, bár megengedően foglalt állást később a kérdés kapcsán BÉKÉS, amikor úgy fogalmazott, hogy „*amennyiben* a tartós vagy folyamatos bűncselekményektől *elkülönítjük* az állapot bűncselekményeket”¹⁶⁸ (kiemelés tőlem: A. I.). Helyesen utalt azonban arra, hogy az 1978. évi Btk. már maga is megkövetelte az állapot-bűncselekmény dogmatikai természetének jogtudományi feltérképezését, miután a büntethetőség elévüléséről szóló rendelkezései között [Btk. 34. § d) pont] – a korábbi, 1961. évi Btk.-tól eltérően¹⁶⁹ – kifejezetten nevesítette az állapot-bűncselekményt és az elévülés szempontjából önálló szabályt alkotott e kategóriára.

Említésre tarthat még igényt TOKAJI felfogása, aki lényegileg már a szegedi büntetőjogi iskola mai álláspontjával egybehangzóan definiálta a tartós és az állapot-

¹⁶² LOSONCZY 1960, 21. p.

¹⁶³ FÖLDVÁRI 1962, 286. p.

¹⁶⁴ Uo. 287. p.

¹⁶⁵ FÖLDVÁRI 1974, 174. p.

¹⁶⁶ FÖLDVÁRI 2006, 216. p.

¹⁶⁷ HALÁSZ 1968, 365. p.

¹⁶⁸ BÉKÉS 1980, 291. p.

¹⁶⁹ Vö. 1961. évi Btk. 32. §

bűncselekményeket, azonban a személyi szabadság megsértését érdekes módon nem tartós, hanem állapot-bűncselekménynek tekintette.¹⁷⁰

9.5. Az ítélkezési gyakorlat felfogása a tartós és állapot-bűncselekmények kapcsán meglehetősen egységesülő képet mutat ugyan, teljesen egységes gyakorlatról azonban még nem lehet beszélni. Megállapítható továbbá, hogy a bíróságok általában részletesebb indokolásába nem bocsátkozva beszélnek a tartós, illetve állapot-bűncselekményi jellegről.

9.5.1. A lőfegyverrel visszaélést az egyes ítélkező fórumok jóformán egybehangzóan – és a jogirodalommal egyezően – állapot-bűncselekménynek tekintik.¹⁷¹ A személyi szabadság megsértése kapcsán hasonló a helyzet, azt többnyire tartós bűncselekményként értékelik¹⁷², bár a Fővárosi Ítéltábla és a Fővárosi Bíróság gyakorlatában e tekintetben ellentmondás fedezhető fel, a táblabíróság ugyanis az alsóbb budapesti bírói fórum szóhasználatával szemben egy ítéletében állapot-bűncselekménynek tekintette a személyi szabadság megsértését.¹⁷³ Egységes a terminológia az emberrablás kapcsán is, amelyet a gyakorlat is tartós deliktumnak tekint.¹⁷⁴

9.5.2. Negatív megfogalmazásban ugyan, de részletesen foglalkozott, továbbá dogmatikailag pontosan és tudatosan operált e két kategóriával például a Szegedi Ítéltábla egy eseti döntésében, amikor a fegyvercsempészet¹⁷⁵ kapcsán rámutatott, hogy az „nem egy tartós vagy állapot-bűncselekmény”.¹⁷⁶ E megfogalmazásból implicite kitűnik, hogy ha nem tartaná eltérő jelentésű kategóriának a fenti kettőt a táblabíróság, nem érezte volna szükségesnek rámutatni arra, hogy a vád tárgyává tett bűncselekmény egyik fogalmi körébe sem sorolható. Pozitív megfogalmazásban, mégis éppen a fentivel ellenkező felfogásról tett tanúbizonyságot a Bács-Kiskun Megyei Bíróság, amikor a zaklatás kapcsán – amelyről egyébként korábban maga is megállapította, hogy e deliktum

¹⁷⁰ TOKAJI 1984, 298. p. Annyiban igazat adhatunk a szerzőnek, hogy abban az esetben, ha a passzív alany személyi szabadságtól megfosztott állapota nem tart huzamosabb ideig, az elkövető részéről nem feltétlenül van szükség a helyzet aktív magatartással történő fenntartására (például abban az esetben, ha csupán 1-2 órát tartja bezárva egy szobába az elkövető a sértettet). Ha azonban a fogva tartás hosszabb időn keresztül folyik, a tevőleges magatartás tanúsítása előbb-utóbb elkerülhetetlenné válik (ti. legalábbis táplálni kell az elkövetőnek sértettet, stb.).

¹⁷¹ Vö. például Pécsi Ítéltábla Bf.I.156/2007/23. sz., Csongrád Megyei Bíróság 3.Bf.769/2008/3. sz., Pesti Központi Kerületi Bíróság 7.B.V.22.477/2006/4. sz., Esztergomi Városi Bíróság 2.B.80/2008/40. sz., Makói Városi Bíróság 1.B.335/2006/12. sz.

¹⁷² Így például Bács-Kiskun Megyei Bíróság 8.B.809/2006/45. sz.

¹⁷³ Vö. Fővárosi Bíróság 14.B.770/2006/151. sz. és Fővárosi Ítéltábla 1.Bf.114/2010/13. sz.

¹⁷⁴ Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Bíróság 2.B. 647/2007/70. sz.

¹⁷⁵ Jelenleg (2012-ben) ilyen deliktum már nincs a büntetőtörvényben; szabályozási utóda a *visszaélés haditechnikai termékkel és szolgáltatással, illetőleg kettős felhasználású termékkel*, nem éppen rövid elnevezésű bűncselekmény.

¹⁷⁶ Szegedi Ítéltábla Bf.II.240/2006/90. sz.

kizárólag folyamatos, illetve rendszeres elkövetés esetén, de sohasem passzív magatartással válhat csupán tényállásszerűvé – úgy fogalmazott, hogy az „lényegében egy állapot bűncselekmény”.¹⁷⁷ Ez az álláspont az állapot-bűncselekmények definíciója ismeretében nem osztható, s gyakorlatilag a két dogmatikai kategória szinonimaként használatára és egybemosására utal.¹⁷⁸

9.5.3. A fentiekén túl egyéb bűncselekmények kapcsán a gyakorlat ritkán hivatkozik tartós vagy állapot-bűncselekményi jellegre. Kivételként említhető a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bíróság egy ítélete, amelyben úgy foglalt állást, hogy „a Btk.298/D.§-ában meghatározott *jogosulatlan pénzügyi tevékenység* állapot bűncselekmény, tehát a jogellenes állapot létesítésével kezdődik, és mindaddig tart, amíg ez az állapot fennáll” (kiemelés tőlem: A. I.).¹⁷⁹ A felülvizsgálati eljárásban azután a Legfelsőbb Bíróság a másodfokú bíróság álláspontjával szemben szerintem helyesen mutatott rá arra, hogy a jogosulatlan pénzügyi tevékenység „csak aktív magatartással valósulhat meg; márpedig aktív magatartással megvalósuló bűncselekmény fogalmilag nem lehet állapot-bűncselekmény”.¹⁸⁰ Emellett hozzátehetjük, hogy nemcsak állapot-, hanem tartós deliktumnak sem illik be a fenti gazdasági bűncselekmény. Miután annak elkövetési magatartása törvényben előírt engedély nélküli pénzügyi szolgáltatási, stb. tevékenység végzésében áll, több ilyen jellegű magatartás tanúsítása (például magánszemély részére történő engedély nélküli hitelfolyósítás) jogellenes helyzetet nem hoz létre, a természetes egységi minősítést legfeljebb a cselekmények egységes célzata és nem a tartós jelleg indokolhatja.

9.5.4. Képviselhetőbbnek tűnik a Szegedi Ítéltábla azon álláspontja, amely a *bélyeghamisítás* felhasználással megvalósuló fordulatát [Btk. 307. § (2) bekezdés II. fordulat] állapot-bűncselekménynek tekintette abban a jogesetben, amikor az elkövető lakása gázóráján hamis plombát helyezett el.¹⁸¹ A felhasználás ugyanis ilyenkor lényegében olyan jogellenes helyzetet teremtett, ami a gázszolgáltatónak minden egyes óraállás-leolvasáskor újabb és újabb kárt okozott, és pedig anélkül, hogy ehhez az elkövetőnek újabb aktív magatartást kellett volna tanúsítania. Szintén alátámaszthatja az állapot-bűncselekményi minőséget az a praktikus következmény, amely a már említett

¹⁷⁷ Bács-Kiskun Megyei Bíróság 11.B.112/2009/70. sz.

¹⁷⁸ Így CZAKÓ 2010, 32. p.

¹⁷⁹ Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bíróság 3.Bf.221/2010/9. sz. (az elsőfokú döntéshez lásd Miskolci Városi Bíróság 15.B.1909/2009/25. sz.)

¹⁸⁰ LB Bfv.I.1296/2010/7. sz.

¹⁸¹ Szegedi Ítéltábla Bf.I.341/2007/7. sz.

befejezettség és bevégzettség szétválásával van összefüggésben. Ha ugyanis nem ismernénk el a fenti esetben elkövetett bélyeghamisítást állapot-bűncselekménynek, a büntethetőség elévülése a hamis plomba elhelyezésétől folyna, így elképzelhető lenne, hogy az éveken át tartó szabálytalan gázvételezést követően lebukott elkövető elévülés címén nem lenne büntethető. Az állapot-bűncselekmény esetében azonban egyértelmű, hogy az elévülés nem az elkövetési magatartás kifejtésétől, hanem a jogellenes állapot megszűnésétől (vagyis a bevégzettségtől) számítandó.

9.6. Ami pedig most már a tartós és állapot-bűncselekmények egység-halmazati megítélését illeti, azok – mint már utaltam rá – *természetes egységet* alkotnak, feltéve természetesen, hogy a diszpozíció keretén az elkövetés nem terjed túl. Azaz nyilvánvalóan halmazatot kell megállapítani például abban az esetben, ha az elkövető két személy sérelmére követ el emberrablást. Ha azonban csak egyetlen passzív alany van, az elkövető cselekményei a fogva tartás időtartamától függetlenül – az ún. bevégzettségig – egyetlen természetes egységgé olvadnak össze.¹⁸²

9.6.1. A német jogirodalomban – szemben például BURIVAL¹⁸³ – BINDING képviselte azt az álláspontot¹⁸⁴, amelynek lényege szerint a folytonos (ma: tartós) bűncselekmények egység-többség tani szempontból természetes és nem törvényi egységet képeznek, mivel itt az elkövetési magatartás, illetve az általa létrehozott állapot megszakítatlan voltára figyelemmel nem létezik több cselekmény (vagy ha úgy tetszik: több természetes egység), amit a törvény erejével egységbe kellene vonni.

9.6.2. KAUTZ GUSZTÁV¹⁸⁵ és WERNER REZSŐ¹⁸⁶ a folytonos (tartós) és a folytatólagos bűncselekményt lényegileg azonos dogmatikai természetű jogintézménynek tekintette, tehát nem természetes, hanem jogi egységnek¹⁸⁷ tartották a tartós deliktumokat is. Velük szemben azonban BALOGH JENŐ¹⁸⁸ és FINKEY¹⁸⁹ azon állásfoglalása tekinthető helyesnek, amelyben rámutattak, hogy a folytonos bűncselekmény tényállása az elkövetési magatartás megkezdésétől a jogellenes helyzet megszűnéséig megszakítatlanul megvalósul, ezzel szemben a folytatólagos bűncselekmény lényege éppen abban áll, hogy

¹⁸² NAGY 2010, 206. p.

¹⁸³ BURI 1879, 40. p.

¹⁸⁴ BINDING 1885, 542-544. p.

¹⁸⁵ KAUTZ 1873, 387. p.

¹⁸⁶ WERNER 1898, 176. p.

¹⁸⁷ Mint látni fogjuk, egyes szerzők így (mások bírói egységnek) nevezték az 1978. évi Btk. hatályba lépése előtt legáldefinícióval nem rendelkező, ehelyett szokásjogi úton érvényesülő folytatólagos bűncselekményt.

¹⁸⁸ BALOGH J. 1885, 3-6. p.

¹⁸⁹ FINKEY 1895, 49-50. p.

az elkövető több, időben megszakított cselekménye meríti ki mindannyiszor az adott bűncselekmény törvényi tényállását.

9.6.3. Első ránézésre helytelennek tűnhet az a bírósági döntés, amely egy rendbeli *folytatólagosan elkövetett* lőfegyverrel és lőszerrel visszaélés büntettségében mondta ki a vádlottat bűnösnek.¹⁹⁰ A hivatkozott törvényhely és különösen a bírói indokolás fellapozása után azonban már helyeselhető a döntés. Tekintettel ugyanis arra, hogy a történeti tényállás szerint nem a lőfegyver engedély nélkül tartása [Btk. 263/A. § (1) bekezdés a) pont III. fordulat], hanem az engedéllyel tartott lőfegyver engedéllyel nem rendelkezőnek történő *átadása* volt az elkövető terhére írható, melyet a folytatólagosságra jellemző feltételek mellett (egységes elhatározással, ugyanazon személy részére, rövid időközökben, többször) követett el, a törvényi egység megállapítását ez esetben mi sem akadályozta.

10. A természetes egység egyéb esetei

Vannak végül bűncselekmények, amelyek tisztán nem sorolhatók be a fenti kategóriák valamelyikébe, a jogalkalmazás bizonyos körülményeknél fogva mégis természetes egységnek tekinti azokat. Ezek körében találhatunk olyat, amely kapcsán helyeselhető a bírói gyakorlat, máshol a természetes egység megállapítása – kis túlzással – vadhajtásnak tekinthető, mivel arra semmilyen dogmatikai indok nincs, ezért nem helyeselhető.

10.1. A 3/1999. BJE-ben a Legfelsőbb Bíróság úgy foglalt állást, hogy a *kitartottság* (Btk. 206. §) természetes egységként értékelendő, független attól, hogy az elkövető egy vagy több üzletszerű kéjelgést folytató személlyel tartatja ki magát, s rögtön hozzátehetjük, hogy az élőködő, kitartotti életmód időtartama is közömbös az egység-halmazati minősítés szempontjából. Látható, hogy ez az eset leginkább a cselekményismétlődés által létrehozott természetes egységgel rokonítható, attól azonban részben különbözik, jelesül azért, mert itt nem az egyes alkalmak ismétlését, hanem egy bizonyos társadalmilag elítélendő életmódra történő berendezkedést szabályoz elkövetési magatartásként a törvény. E felfogáshoz csatlakozok, esetleges kiemelés az a körülmény igényel, hogy itt a természetes egységi minősítés több kitartó esetében azért is helyes,

¹⁹⁰ Tatai Városi Bíróság 4.B.122/2006/23. sz.

mert a prostituáltak ennek a bűncselekménynek nem sértettjei, így számuknak a rendbeliség szempontjából jelentőséget tulajdonítani nem indokolt.¹⁹¹

10.2. Évszázados, büntetőkódexeken átívelő elvnek minősíthető a bírói gyakorlat azon felfogása, amely alapján a *hivatalos személy elleni erőszak* (Btk. 229. §) keretében több hivatalos személy bántalmazása (természetes) egységnek minősül, feltéve hogy a hivatalos személyek egységes eljárás keretében lépnek fel. A kir. Kúria úgy foglalt állást, hogy „két rendőr bántalmazása halmazatot nem képez, ha a cselekmény egy akaratelhatározásnak volt eredménye és egy és ugyanazon eljárás megghiúsítására volt irányozva”.¹⁹² A fentieket követve az 1950-es években a Legfelsőbb Bíróság arra az álláspontra helyezkedett, hogy „ha a hivatalos személy elleni erőszakot [...] több hivatalos személy ellen, azoknak egységes eljárása keretében követik el, a cselekmény nem válik több büntetté. A konkrét hatósági eljárás egysége a bűnhalmazat megállapítását ilyen esetben kizárja, az egységet a bűnhalmazattól elválasztja”.¹⁹³ Ugyanígy döntött ekkoriban például a Debreceni Megyei Bíróság is.¹⁹⁴

10.2.1. A fenti megoldás – a korabeli törvényi szabályozás ismeretében – nem volt megalapozatlan. A CSEMEGI-kódex vonatkozó bűncselekményi tényállását, a *hatóság elleni erőszakot* (CSEMEGI-Btk. 165. §) ugyanis – többek között – az követte el, aki „valamely hatóságnak *küldöttségét, választmányát, bizottságát, hivatalnokát* vagy más közegét, vagy a küldöttség, választmány, bizottság *valamely tagját* vagy közegét” akadályozta, intézkedésre kényszerítette (kiemelések tőlem: A. I.). Ebből a szövegezésből egyértelműen kitűnik, hogy ekkoriban a törvényhozó döntése folytán közömbös volt a sértettek száma, miután a küldöttség, bizottság, stb. kitételek szükségképpen több passzív alanyt tételeznek fel, ezeket a jogalkotó mégis az egyes személyekkel egy szinten említette. Ez a helyzet *alapjaiban változott meg* az 1961. évi Btk. hatályba lépésével, annak a hivatalos személy elleni erőszakról rendelkező 155. §-a ugyanis már kizárólag „hivatalos személyt” említ passzív alanyként, s ezt a megoldást vette át a Btk. is. A jogszabályi változás nyomán már a bűncselekmény eltérő elnevezése is eltérő egység-

¹⁹¹ Vö. NAGY FERENC: A házasság, a család, az ifjúság és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények (Btk. XIV. Fejezet). In NAGY F. 2005a, 311. p. Azon felfogás mellett, hogy a prostituált nem sértettje e bűncselekménynek, a legjelentősebb argumentumnak azt tartom, hogy az üzletszerű kéjelgést folytató személy maga is – nem büntetőjogilag – tilalmazott magatartást tanúsít, továbbá a kintartásért cserébe a kintartótól – kvázi ellenszolgáltatásként – nem ritkán különböző, például védelmi szolgáltatásokat kap.

¹⁹² Kúriai döntéseket ismertet FINKEY 1895, 46-47. p.

¹⁹³ BJD 448., ugyanígy BJD 453., BJD 463., továbbá BJD 691.

¹⁹⁴ Debreceni Megyei Bíróság Bf.I.234/1954. sz.

halmazati minősítésre enged következtetni, ti. az – a CSEMEGI-kódex-beli szabállyal szemben – kifejezetten megjeleníti a hivatalos személyt.

10.2.2. A joggyakorlat azonban, mintha tudomást sem vett volna a megváltozott jogszabályi környezetről, továbbra is a korábbiaknak megfelelően, egységként értékelte a hivatalos személy elleni erőszakot, több passzív alany sérelmére történő elkövetés esetén is. A BKv 8. (volt BK 8.) alapján ez a felfogás érvényesül napjainkban is. Emellett az LB az 1980-as években e gyakorlatot a közfeladatot ellátó személy elleni erőszak (Btk. 230. §) viszonylatában is irányadónak vette, amikor a sorkatona elkövetők a korábbi verekedésük helyszínére kiérkezett mentőorvost, két mentőápolót és egy műtősegédet is megütötték és megrúgtak.¹⁹⁵

10.2.3. Annak ellenére, hogy egy hosszú ideje töretlenül érvényesülő, és ráadásul olyan gyakorlatról van szó, amelynek érdemi bírálatára a jogirodalom nemigen vállalkozott¹⁹⁶, részemről nem habozok kijelenti, hogy ez az álláspont – a jelenlegi joghelyzetben – nemcsak indokolatlan, hanem következtelen is.

10.2.4. *Indokolatlan*, mert itt valójában semmiféle egységesítő tényező nem mutatható ki, a hivatalos eljárás egységessége ehhez megfelelő alapul nem szolgálhat. Ha a jogalkotó – a CSEMEGI-kódex ismertetett megoldásához hasonlóan – egységkénti értékelést kívánt volna meg e bűncselekmény vonatkozásában, kifejezett rendelkezéssel közömbösnek minősítette volna a passzív alanyok számát (például oly módon, hogy hivatalos személy *vagy személyek* bántalmazását tette volna elkövetési magatartássá).

Nincs helye továbbá a – „hagyományos értelemben vett”¹⁹⁷ – sértettel nem rendelkező bűncselekményekkel kapcsolatos jogalkalmazói felfogás ehelyütt történő értékesítésének sem. Ilyennek tekinthető ismeretesen például a *szeméremsértés* (Btk. 208. §)¹⁹⁸, az *orgazdaság* (Btk. 326. §)¹⁹⁹, vagy a *garázdaság* (Btk. 271. §).²⁰⁰ Mivel ugyanis az utóbbi bűncselekmény kapcsán alkalmazott személy elleni erőszak folytán sérelmet szenvedők nem válnak a garázdaság sértettjeivé, annak kapcsán helyesnek tekinthető az a felfogás, amely egy rendbeli bűncselekményt állapít meg olyankor is, ha például a kocsmában verekedő elkövető több sértettet is bántalmaz. A hivatalos személyek ezzel

¹⁹⁵ BH 1984.213.

¹⁹⁶ Fenntartás nélkül egyetért vele például GELLÉR 2008, 264. p.

¹⁹⁷ HORVÁTH 2007, 282. p.

¹⁹⁸ BH 1996.514.

¹⁹⁹ 4/2004. BJE

²⁰⁰ BJD 5866.

szembe valódi passzív alanyai/sértettjei a hivatalos személy elleni erőszaknak²⁰¹, így annak ellenére, hogy a jellegzetes jogi tárgy itt nem a hivatalos személyek testi épsége²⁰², a rendbeliséget – a személy elleni bűncselekmények mintájára – a sértettek számához lehetne és kellene igazítani. Vélelmezhetően nem terjesztette volna ki továbbá e bűncselekmény alkalmazási körét a jogalkotó arra az esetre, ha a bántalmazott már nem hivatalos személy [Btk. 229. § (5) bekezdés], ha nem kívánta volna a személyt magát is védelemben részesíteni.²⁰³

10.2.5. A jogalkalmazói *következetlenség* is tetten érhető, ha szemügyre vesszük más, hivatali, hatósági, illetve egyéb eljáráshoz kapcsoló bűncselekmények kapcsán folytatott egység-halmazati gyakorlatot. Példaként említhető az aktív *hivatali vesztegetés* [Btk. 253. § (1) bekezdés], amelynek rendbelisége kifejezetten a hivatalos személyek száma szerint alakul. Öt rendbeli vesztegetést állapított meg az elkövető terhére például a Debreceni Ítéltábla, amikor ugyanazon alkalommal, egységes eljárásban fellépő öt hivatalos személynek ígért előnyt.²⁰⁴ Hasonlóképpen két rendbeli vesztegetésért marasztalando a Pécsi Ítéltábla szerint az az elkövető, aki „a vele szemben közlekedési szabálysértés miatt intézkedő rendőröknek „kávéra” pénzt ajánl fel azért, hogy tekintsenek el a helyszíni bírság kiszabásától”.²⁰⁵ Éspedig annak ellenére jár el ekként a bírói gyakorlat, hogy a (hivatali) vesztegetésről – a hivatalos személy elleni erőszakhoz hasonlóan – ugyanúgy elmondható, hogy elsődleges jogi tárgya a hivatalos személyek szabályszerű működéséhez köthető.²⁰⁶

10.2.6. A judikatúrának a hivatalos személy elleni erőszak rendbelisége kapcsán jelenleg is érvényesített felfogása álláspontom szerint még kevésbé védhető, ha azt egybevetjük a Legfelsőbb Bíróságnak az *előjáró vagy szolgálati közeg elleni erőszak* (355. §) vonatkozásában folytatott gyakorlatával. A BKv 49. (volt BK 138.) szerint ugyanis „több előjáró vagy szolgálati közeg sérelmére elkövetett erőszak, illetve szolgálati tekintély megsértése a sértettek számának megfelelően halmazatot valósít meg”. A kollégiumi vélemény indoklásában az LB azzal okolja meg álláspontját, hogy ez „a magatartás az élet, a testi épség, az egészség, illetve az emberi méltóság sérelme folytán a függelmet, tehát a fegyveres erők és a fegyveres szervek szolgálati rendjét és fegyelmét is támadja,

²⁰¹ Ez a tényállás megfogalmazásából, de már a bűncselekmény elnevezéséből is egyértelműen kitűnik.

²⁰² Vö. MARÁZ VILMOSNÉ – VIDA MIHÁLY: Az államigazgatás, az igazságszolgáltatás és a közélet tisztasága elleni bűncselekmények (Btk. XV. Fejezet). In NAGY F. 2005a, 356. p.

²⁰³ Hasonlóan érvel egy korai munkájában BÉKÉS 1954, 1004. p. Ellentétesen BODROGI 1963, 60. p.

²⁰⁴ Debreceni Ítéltábla Bf.II.433/2007/4.sz.

²⁰⁵ Pécsi Ítéltábla Bf.I.282/2004.sz. (BH 2005.44.)

²⁰⁶ Így NAGY F. 2005a, 404. p.

miáltal nagyobb a társadalomra veszélyessége. A *közvetlen elkövetési tárgy* azonban az érintett elöljáró, a szolgálatban levő feljebbvaló, őr vagy más szolgálati közeg személye, illetve emberi méltósága, következésképp *az érintett személyt a cselekmény sértettjének kell tekinteni*. Ebből eredően viszont a cselekményt – a *személy elleni bűncselekményekhez hasonlóan* – *annyi rendbelinek* kell minősíteni, *ahány sértett* ellen irányult” (kiemelések tőlem: A. I.). A BKv sajnálatos módon még csak utalást sem tesz a hivatalos személy elleni erőszakkal kapcsolatos, homlokegyenest eltérő gyakorlatról, illetve arról, hogy annak milyen alapja van. Éspedig annak ellenére hallgat a bíróság erről, hogy a fent idézett okfejtés a hivatalos személy elleni erőszak tényállására is tökéletesen ráillik, a bíróság által egységesítő tényezőként azonosított *közvetlen elkövetési tárgy* (passzív alany) e bűncselekmény esetében is az a személy, aki ellen az erőszakos magatartást tanúsítja az elkövető (vagyis a Btk. 229. § vonatkozásában maga a hivatalos személy).

10.2.7. Csak látszólag beszédesebb a fenti ellentmondás kapcsán a Legfelsőbb Bíróság egy korábbi eseti döntésében, amelyben *két rendbeli* bűncselekményt állapított meg azon sorkatonai elkövető terhére, aki előbb egy alegységügyeletes-helyettesi szolgálatban levő honvédot, majd rövidesen egy ugyanott szolgáló tizedest bántalmazott.²⁰⁷ Az első fokú döntés megváltoztatásakor – amely a bűncselekményt egy rendbeliként értékelte – az LB úgy fogalmazott, hogy az első fokon eljáró bíróság katonai tanácsa „tévedett [...], amikor arra a jogi álláspontra helyezkedve, hogy az egyidőben azonos szolgálati feladatot ellátó, a vádlott alegységéhez tartozó két sértett bántalmazása a sértettek számától függetlenül egységet alkot, a cselekményeket 1 rendbelinek minősítette”. Az indokolás a korabeli BK 138. sz. szerinti idézését követően érdemben annyit állapít meg, hogy „a BK 8. és BK 138. sz. (KK 10. sz.) állásfoglalások iránymutatásai egymás mellett hosszabb ideje irányadóak a bírói gyakorlatban. A BK 138. sz. állásfoglalásból kitűnően a katonai életviszonyok a polgári életviszonyoktól eltérő megítélést igényelnek. Így a katonai függelmi viszonyok alá nem tartozó elkövetők tekintetében a BK 8. sz. állásfoglalásnak megfelelően kialakult bírói gyakorlat az elöljáró elleni erőszak megítélésénél nem lehet irányadó”.

10.2.8. Az, hogy a katonai és polgári életviszonyok állítólagos különbözősége semmilyen dogmatikai kihatással nem lehet két hasonló szövegezésű bűncselekményi tényállás halmazati megítélésére, úgy gondolom, részletesebb indokolást nem igényel. Erre

²⁰⁷ BH 1994.353.

tekintettel álláspontom szerint helyesebb és egységesebb gyakorlat kialakítására vezetne, ha minden olyan bűncselekmény kapcsán, amelynek természetes személy a sértettje, az a felfogás válna uralkodóvá, amely a passzív alanyok számától tenné függővé az adott deliktum rendbeliségét. Már NAGY FERENC is rámutatott egyébként azon gyakorlat következetlenségére, amely abból ered, hogy „a személyiséget is támadó deliktumoknál a sértettek többsége nem eredményez feltétlenül halmazatot”.²⁰⁸

10.2.9. A fentiek önmagukban elegendő érveléssel szolgálhatnak a hivatalos személy elleni erőszakot – feltéve, hogy a hivatalos személyek egységes eljárásban lépnek fel – a hivatalos személyek számától függetlenül természetes egységként értékelő gyakorlat feladásához. Érdekességképpen mégis említhetünk még az itt helyeselt álláspontot erősítő olyan példát az ítélkezési gyakorlatból, ahol ugyan a jellegzetes jogi tárgy szintén *nem* a sértettek személyéhez, emberi méltóságához köthető, a rendbeliség mégis e személyek számától függ. Így még az 1961. évi Btk. hatálya alatt a Gyulai Megyei Bíróság a *hamis vád* (Btk. 233. §, 1961. évi Btk. 172. §) kapcsán ugyanabban a feljelentésben három személynek büntett elkövetésével való hamis megvádolásakor három rendbeli hamis vádat állapított meg az elkövető terhére.²⁰⁹ A fellebbezési óvásban a járási ügyész egyébként azon álláspontjának adott hangot, hogy „ha az elkövető több személyt vádol hamisan, a minősítés attól függően lesz egység, illetve halmazat, hogy vádolás hány eljárás megindításának a lehetőségét teremti meg. Bűnhalmazat csak akkor jöhet szóba, ha több eljárás indult, vagy volt indítható”. A bíróság ezzel szemben úgy ítélte meg, hogy „minden egyes ártatlan személynek az el nem ítéltése, szabadsága, becsülete önálló érték, önállóan részesül jogi védelemben. [...] Ezek szerint pedig nem az indítható eljárások száma, hanem a vádolt személyek száma dönti el, hogy a hamis vád hány rendbeli büntettnek minősül”. A bíróság okfejtéséhez fenntartás nélkül csatlakozok. Éppen ezt a gyakorlatot azonban a hivatalos személy elleni erőszak viszonylatában is alkalmazni kellene.

10.2.10. Végül idézhető ehelyütt a Btk. előkészítő ülésein elhangzott azon, az itt kifejtett álláspontomat alátámasztó felfogás, amely szerint „nem egyöntetű a gyakorlat abban a körben, ahol a jogi tárgy veszélyeztetése a törvényi tényállásban megjelölt személy érdekviszonyait is sérti a kiemelt társadalmi viszony mellett”. A felszólaló példaként

²⁰⁸ NAGY F. 2004, 320. p.

²⁰⁹ Gyulai Megyei Bíróság Bf.675/1968. sz. (BJD 4818.)

pedig éppen a hivatalos személy elleni erőszak és a hamis vád rendbelisége kapcsán érvényesített ellentétes gyakorlatra hivatkozik.²¹⁰

10.3. Szintén nem volt védhető az a bírói gyakorlatban a korábbiakban érvényesült, a későbbiekben azonban meghaladottá vált és helyesen feladott nézet, amely egy rendbeli *ifjúság elleni büntettet* (1961. évi Btk. 274. § (1) bekezdés)²¹¹ állapított meg abban az esetben, amikor az elkövető két kiskorú gyermekét hagyta heteken át hosszú időre őrizetlenül egy csőszkunyhóban, meleg étel nélkül.²¹² Az 1978. évi Btk. hatályba lépését követően azután a Legfelsőbb Bíróság kialakította azt a napjainkig alkalmazott felfogását, amely szerint a kiskorú veszélyeztetése annyi rendbeli bűncselekmény, ahány kiskorú testi, értelmi vagy erkölcsi fejlődését az elkövető veszélyezteti.²¹³

10.4. Nem tartom mindenben követhetőnek a bírói gyakorlatban érvényesülő azon felfogást sem, amely egyes, igazságszolgáltatás rendje elleni bűncselekmények körében a természetes egység hatókörét indokolatlanul kiterjeszti, a folytatólágosság terhére.

10.4.1. Így korábban a Székesfehérvári Megyei Bíróság úgy foglalt állást, hogy a „büntetőeljárás különböző szakaiban megismételt hamis vallomás egyrendbeli hamis tanúzás és nem minősíthető folytatólágosan elkövetettnek”.²¹⁴ A bíróság érvelése szerint a *hamis tanúzás* törvényi tényállása (1961. évi Btk. 176. §, Btk. 238. §) csak egyetlen „ügyet” említ, következésképpen egy folyamatban levő ügyben a hamis tanúzás csak egyszerűen követhető el”. Ez az érvelés számomra már csak azért sem tűnik meggyőzőnek, mert abból némiképpen elnagyolt analógia útján annak kellene következnie, hogy például a testi sértést sem lehetne folytatólágos elkövetni, hiszen annak Btk. 170. § (1) bekezdésében meghatározott tényállása *más* (egyes szám!) testi épségét vagy egészségét szabályozza elkövetési tárgyként.

10.4.2. A bíróság imént idézett ítéletének érvrendszerén továbbhaladva, az sem elfogadható indok a hamis tanúzás természetes egységbe foglalása mellett, hogy „a nem kívánatos, az igazságszolgáltatást sértő téves eredmény csupán egyszer – az „ügy” befejeztekor – jelentkezik a hamis vallomás következtében”. Eltekintve a bíróság dogmatikailag pontatlan megfogalmazásától (ti. a hamis tanúzásnak mint immateriális bűncselekménynek nincsen bűncselekménytani értelemben vett *eredménye*), nem

²¹⁰ LÁSZLÓ 1984, 339. p.

²¹¹ Szabályozási utóda a Btk. 195. § (1) bekezdésében meghatározott kiskorú veszélyeztetése, amelynek szövegezése egység-többség tani szempontból nem mutat különbséget a korábbi törvényhez képest.

²¹² BJD 3754.

²¹³ BH 1981.174.

²¹⁴ Székesfehérvári Megyei Bíróság Bf. 672/1968. sz. Ugyanígy BJD 4824.I. és 4960.

állítható, hogy e bűncselekmény „eredménye” (ehelyütt értsd: hátrányos következménye) csupán az ügy befejezésekor keletkezne a hamisan megvádoltra nézve. Elképzelhető ugyanis például, hogy a hamis vallomás első ízben történő előadásakor a megvádoltat gyanúsítottként hallgatják ki, a vallomás másodszeri ismétlése folytán előzetes letartóztatásba helyezik, és csak a tárgyaláson előadott hamis vallomás eredményezi a perbe fogott jogerős elítélését. A fenti hátrányos következmények pedig nem valamennyien az ügy befejezésekor, hanem tipikusan már azt időben megelőzően előállnak. Továbbá, a megvádoltat érő hátrányok mellett az igazságszolgáltatás gépezetét érintő költségek, hátrányok sem csupán az eljárás lezárásakor, hanem már korábban jelentkeznek (nem kevés költséggel jár például, hogy fölöslegesen kell a hatóságnak hamis tényállást felderítenie, az ártatlanul megvádolt terhelt előzetes fogva tartása, őrzése is pénzbe kerül, stb.).

10.4.3. Használhatóbb érv lenne a természetes egységkenti minősítés mellett, ha az e felfogást képviselők például az egyes részselekmények egységes célzatára utalnának, ám feltétel nélkül még ez sem létesít természetes egységet, mert a célzat sem minden esetben azonos a sokszor éveken át elhúzódó ügyek folyamán. Emellett sem szoros tér-, időbeli és sokszor még kauzális kapcsolat sem mutatható ki az egyes hamis vallomások között. Például abban az esetben, ha az elkövető az ügy kezdetén haragjában terhelőt mond a megvádoltra, az eljárás egy későbbi szakaszában pedig, vele kibékülve, már a történetek kozmetikázásával tesz valótlan vallomást.

10.4.4. A fentiek alapján nézetem szerint az ugyanazon ügy különböző eljárási szakaszaiban, ugyanazon személy vonatkozásában elkövetett hamis tanúzás némelykor természetes egységként, tipikusan azonban folytatólagosan elkövettként minősíthető (természetesen csakis akkor, ha ennek további törvényi feltételei is fennállnak, melyekről lejjebb részletesen lesz szó). Megjegyezhető, hogy a németeknél olyan tekintélyes jogtudósok helyezkedtek korábban az általam kifejtett álláspontra, mint LISZT és BINDING, nálunk pedig ANGYAL²¹⁵ és FÖLDVÁRI.²¹⁶

10.4.5. Az egyazon célzatra figyelemmel adott esetben helyesebb lehet a természetes egységkenti minősítés a hamis vád kapcsán, amennyiben az elkövető ugyanazon cselekmény miatt, ugyanazon személy ellen, ugyanabban az eljárásban többször is előadja eredeti hamis vallomását.²¹⁷ Megemlíthető azonban, hogy a Legfelsőbb Bíróság

²¹⁵ LISZTÉK álláspontját ismerteti, ahhoz csatlakozik ANGYAL 1940, 174. p.

²¹⁶ FÖLDVÁRI 1965, 263. p.

²¹⁷ BH 2001.97. A jogirodalomban így BALOGH Á. – TÓTH 2010, 223. p.

egy döntésében nem természetes, hanem törvényi egységként minősítette az ugyanazon cselekmény miatt, ugyanazon eljárásban előadott hamis vádat.²¹⁸ Utóbbi megoldásra álláspontom szerint csupán abban az esetben lenne alap, ha nem a különös részi tényállás szövegezésében keresnénk a törvényes egység-alakító tényezőt (mint tette a Legfelsőbb Bíróság), hanem a folytatólagosság törvényi egységét állapítanánk meg. Erre azonban a gyakorlatban többnyire nem kerülhet sor, lévén az egységes célzat esetleges megszakadása többnyire magával vonja a folytatólagos bűncselekmény megállapításához megkövetelt egységes elhatározás megszűnését is, ez esetben pedig már nem mellőzhető a halmazati minősítés.

Indokolt azonban felhívni a figyelmet azon körülményre, hogy fogalmilag nem kizárt a folytatólagosság megállapítása a hamis vád viszonylatában. Arra tipikusan akkor kerülhet sor, ha az elkövető nem ugyanazon, hanem különböző bűncselekmények elkövetésével vádolja sorozatban ugyanazon személyt.²¹⁹

10.4.6. Leginkább helyeselhető a természetes egységkénti minősítés a *hamis tanúzásra felhívás* (Btk. 242. §) vonatkozásában, feltéve, hogy az elkövető egyazon vallomás megtételére törekszik rábírnival a tanút. Erre a helyes álláspontra helyezkedett egyébként a Legfelsőbb Bíróság is.²²⁰ Ez esetben ugyanis többnyire ugyanazon célzattól vezérelve kísérel meg több ízben rávenni az elkövető a majdani tanút a hamis tanúskodásra. Ha azonban nem ugyanazon, hanem különböző vallomások megtételére vonatkozik a rábírnival törekvés, a további feltételek együttes fennforgása esetén a folytatólagos elkövetés is aggálytalanul megállapítható.

²¹⁸ BH 1997.377.

²¹⁹ Vö. KÁDÁR – KÁLMÁN 1966, 617. p. Ellentétesen BÉKÉS et al. 1980 293. p.

²²⁰ BH 1994.524.

II. RÉSZ

A törvényi egység

I. Fejezet

A törvényi egység fogalma, általános ismérvei

1. Mint az első fejezetben láthattuk, a természetes egység kategóriája, habár törvényhozói tényállás-alkotás eredménye, alapvetően a közfelfogásban gyökerezik, és a jogértelmezésnél mindenkor erre figyelemmel kell eljárunk. Más már a helyzet a törvényi egység viszonylatában: a törvényi egység – elnevezésének²²¹ megfelelően – a jog, *a törvény produktuma*: a jogalkotó belátása szerint hozhat létre törvényi egységet, amikor ezt valamilyen okból kívánatosnak tekinti.²²² Ebben a körben az egység-halmazati minősítésben a közfelfogásnak főszabályként már egyáltalán nincs szerepe (de például az összetett bűncselekménynél előfordulhat, hogy a törvényi egységi kategória egyben a közfelfogás szerint is egységet képezne, lásd lejjebb). Abban a tekintetben ugyanis – mint HELLER írja – „hogy mikor forog fenn egy, mikor több bűncselekmény, a tételesjog teljesen szuverén”.²²³ Ez a kompetencia a büntető jogalkotás terén pedig leginkább a törvényi egység esetköreiben csúcsosodik ki, hiszen ebben a körben a jogalkotó akként is eljárhat, hogy a közfelfogás számára egyértelműen több bűncselekménynek (halmazatnak) tekintett esetre is egységkénti értékelést kíván meg.

2. Az általánosan elfogadott álláspont szerint a törvényi egységet több természetes egységből hozza létre a jogalkotó (lásd később). Kérdésként merülhet fel azonban, hogy ezeknek a „természetes egységnek” tekinthető részselekményeknek *önmagukban* milyen megítélés alá kell esniük ahhoz, hogy törvényi egységről lehessen szó. Így BÉKÉS álláspontja szerint törvényi egységről akkor beszélünk, „ha a jogalkotó két vagy több, *külön-külön is bűncselekménynek tekintett* magatartást azok együttes megvalósítása esetére egy másik (harmadik) törvényi tényállásban összefoglal és önálló bűncselekménynek minősít”²²⁴ (kiemelés tőlem: A. I.). Ez a definíció azonban nem illik rá a törvényi egység valamennyi esetére: több válfajánál előfordulhat (s tegyük hozzá,

²²¹ ANGYAL a törvényi egységet *normatív* egységnek nevezte, ami szabatos terminológiának tekinthető. Vö. ANGYAL 1920, 481. p.

²²² FINKEY 1895, 43. p.

²²³ HELLER 1931, 317. p.

²²⁴ BÉKÉS – SZALMA 1973, 307. p. Ma az összetett bűncselekmény kapcsán hasonlóan BUSCH 2009, 253. p.

már a BÉKÉS-féle fogalom-meghatározás születésekor előfordult) ugyanis az, hogy a jogalkotó nem bűncselekményként, hanem önmagukban csupán szabálysértésként büntetendő cselekményekből hoz(ott) létre törvényi egységet.

Ilyen kivételekkel találkozhatunk például az ún. kettős alakzatú cselekmények körében. Így a jogirodalomban a – később elemzendő – összetett bűncselekmény eseteként emlegetett²²⁵ *dolog elleni erőszakkal elkövetett lopás* [Btk. 316. § (2) bekezdés d) pont] akkor is törvényi egységként minősül, ha annak egyes alkotóelemei viszonylatában az elkövetési érték, illetve a kár mértéke a szabálysértési értékhatáron belül marad.²²⁶ Szintén a BÉKÉS-i definíció kivételeként említhető törvényi egységi kategória a később részletesebben is érintendő, 2010. január 1-jén a magyar büntetőjogba ismét bevezetett *érték-egybefoglalás*, amely *kizárólag szabálysértésekből* jöhet létre. Továbbá az alapeseti üzletszerűség esetében is önmagában bűncselekményként nem értékelhető cselekményekből jön létre törvényi egység.

A helyes felfogás szerint tehát törvényi egység nemcsak bűncselekményekből, hanem kivételes jelleggel *szabálysértésekből* szintén létrejöhet. Ennek indokát abban látom, hogy a szabálysértés – a bűncselekményhez hasonlóan – diszpozíciószerű, illetve az Sztv. 1. § (1) bekezdése értelmében társadalomra veszélyes (materiálisan jogellenes) cselekmény, mely önmagában is (nem büntetőjogi) joghátránnyal fenyegetett. Továbbá a büntetőeljárásban is bírhat önálló léttel a szabálysértés, a Be. 337. § alapján ugyanis a bíróság a szabálysértést is elbíráhatja, így a törvény egységi tényállás kizárja annak lehetőségét, hogy az elkövető terhére egy bűncselekmény mellett egy szabálysértés is megállapításra kerüljön, helyette a törvényi egységnek megfelelő egy bűncselekmény valósul meg.

3. Már itt indokolt utalni arra, hogy a korábbi jogirodalomban, mint látni fogjuk, előfordult olyan álláspont, amely akkor is törvényi egységet látott fennforogni, amikor adott bűncselekmény több olyan rész-cselekmény együttes elkövetése révén valósult meg, amelyek közül – önmagukban szemlélve – csak az egyik valósított volna meg bűncselekményt, a másik büntetőjogilag irreleváns volt (ehhez részletesebben lásd az összetett bűncselekménynél írtakat).

4. Összefoglalásul: a törvényi egység körébe felfogásom szerint azon bűncselekményi tényállások sorolhatók, melyeket a jogalkotó kifejezetten a halmazati minősítés kizárása

²²⁵ NAGY F. 2008, 235. p. Ugyanígy FÖLDVÁRI 2006, 217. p.

²²⁶ Vö. Btké. 28. § e) és f) pont

érdekében hoz létre több bűncselekményből vagy szabálysértésből. Törvényi egység, mint látni fogjuk, mind ugyanazon tényállás keretei közé illő egy vagy több cselekményből, mind különböző tényállások keretei közé illő egy vagy több cselekményből létrejöhet.

Mivel a törvényi egységi konstrukció törvényhozói megalkotása a halmazatot kizárja, így a törvényi egység ebből következő releváns tulajdonságának az tekinthető, hogy annak valamennyi esetköre egységet, *egy bűncselekményt* képez, ezért e körülménynek valamennyi lehetséges konzekvenciáját figyelembe kell venni. E triviálisnak ható tétel – mint egyes kérdések kapcsán látni fogjuk – a jogelméletben és -gyakorlatban korántsem érvényesül feltétel nélkül.

5. Indokolt utalni arra, hogy a jogalkotó hol, milyen törvényszerkesztési technika alkalmazása révén létesíthet törvényi egységet. Hatályos jogunk szerint erre mind a Btk. Általános, mind annak Különös Részében sor kerülhet. Így például a folytatólagos bűncselekmény fogalmát az Általános Rész kifejezetten szabályozza Btk. 12. § (2) bekezdésében. Más kategóriák – mint például az összetett és összefoglalt bűncselekményi tényállások – a Különös Részben kaptak helyet. Végül megemlíthető, hogy – sajnálatos módon – a törvényi egységnek jelenleg olyan kategóriája is létezik, amelyet a jogalkotó a büntető törvényben egyáltalán nem jelenített meg, mint például a részben a Btké., részben az Sztv. keretei között szabályozott érték-egybefoglalást. Az ilyen, jogforrási és alkotmányos szempontból is aggályos megoldásokat álláspontom szerint kívánatos lenne mielőbb kiküszöbölnie a jogalkotónak, s a törvényi egység viszonylatában általános kívánalomnak tekintem, hogy annak – valamennyi, vagy legalábbis számos bűncselekményt érintő kategóriái kapcsán – a Btk. Általános Részében történő elhelyezés váljon uralkodóvá (erről az egyes törvényi egységi kategóriák kapcsán részletesebben is szólok).

6. Ami a törvényi egység esetköreit illeti, részemről a szegedi büntetőjogi iskola felosztását követem, ide sorolva a folytatólagos bűncselekményt, az összetett bűncselekményt, az összefoglalt bűncselekményt, a törvényi egység különleges esetét, az (alapeseti) üzletszerűséget és az érték-egybefoglalást.²²⁷ Részemről azonban az uralkodó felfogás szerint a látszólagos alaki halmazat körébe sorolt²²⁸ *szubszidiaritást* is törvényi egységnek tekintem. Ennek indokait az erről szóló pontban fejtem ki részletesen.

²²⁷ NAGY F. 2010, 236. p.

²²⁸ A kommentárok közül így például LÁSZLÓ, 1986: 43. p., a tankönyvirodalomban BUSCH 2009, 261. p.

Exkurzus I.

A bírói (jogi) egység

A *bírói* egység kategóriáját a büntetőjogi szakírók többsége a vonatkozó legáldefiníció 1978. évi megalkotásáig a folytatólagos bűncselekménnyel azonosította.²²⁹ Mások nem bírói, hanem *jogi* egységről beszéltek, de ugyancsak a folytatólagos egységet értették ez alatt.²³⁰ Előfordult még – BAUMGARTENNÉL – a *praktikus* egység elnevezés, amely a szerző szerint is jogalkalmazói egységalkotást jelentett, mivel ez esetben „a bíró gyakorlott szeme, habár őt erre a törvény kifejezetten föl nem hatalmazza, a bűnösség, a ténykedés, az eredmény egyneműsége folytán, nem halmazatot, hanem csak *egy* megszakított ténykedési mozzanatokban lefolyó delictumot lát”.²³¹

Ma már kizárólag jogtörténeti kérdés ugyan, a fenti elnevezések közül a folytatólagos bűncselekmény korabeli rendszerbeli besorolásaként legszabatosabbnak talán a bírói egység tekinthető, a jogi egység megnevezésből ugyanis nem tűnik, hogy itt a jogalkalmazó alkot egységet (a „jogi” ugyanis inkább a „törvényi” egységnek lenne nyelvtanilag és tartalmilag megfeleltethető, a praktikum pedig önmagában nem bírhat egységalkotó erővel).

A bírói egység kitételről elmondható, hogy a folytatólagos bűncselekmény törvényi egységgé válása óta üres, elhagyható fogalmi kategóriának tekinthető, éspedig annak ellenére is, hogy szórványosan előfordult a jogirodalomban olyan felfogás, amely a folytatólagosság mellett más eseteket is bírói egységnek tekintett. Így az 1961. évi Btk. kommentárja bírói egységként értékelte – bár utalt rá, hogy a természetes egységi minősítés sem lenne helytelen – a jelen értekezés rendszerében önállóan részselekménynek tekintett látszólagos anyagi halmazati kategóriát, utalva arra, hogy „nyilvánvalóan – helyesen – nem a bűnhalmazat látszólagosságának, hanem a bírói egységnek a problematikájába tartozik mindaz az eset, amikor az elkövető ugyanazt a bűntettet más-más szakaszban, illetve vetületben valósítja meg”.²³² Annak alátámasztásával, hogy ilyenkor miért ne lehetne látszólagos halmazatról szó, a szerző sajnos adós maradt. Részemről e felfogással egyetérteni azért nem tudok, mert az

²²⁹ SCHULTHEISZ 1948, 130. p., FÖLDVÁRI 1962, 246. p., KÁDÁR – KÁLMÁN 1966, 614. p., HALÁSZ 1968, 368. p.

²³⁰ FINKEY 1895, 42. p., IRK 1928, 223. p., HÁRS 1943, 49. p.

²³¹ BAUMGARTEN 1907a, 218. p.

²³² HALÁSZ 1968, 371. p.

önállóan részcselekmény viszonylatában nem arról van szó, hogy kifejezetten a bíróság kompetenciája lenne az egyébként irányadó halmazati értékelés helyett egységként értékelni az elkövető cselekményeit, hanem arról, hogy bizonyos, később ismertetendő feltételek fennállása esetén a több cselekmény olyan viszonyban áll egymással, hogy jogértelmezés útján egyértelművé válik, hogy helyesen csupán egyikük megállapításának lehet helye. A bíróság tehát csupán deklaráhatja a bűncselekmény-egységet, nem ő alkotja meg azt.

Megemlíthető még WIENER A. IMRE 1966-ból származó azon álláspontja, amely az 1960-as években jellemző, halmazatszűkítő felfogást akként jellemezte, hogy azon esetekben, amikor a bíróság *in concreto* szükségképpen összefüggéseknek halmazatot kizáró jelentőséget tulajdonított, ezzel – a valóság hívebb kifejezésére – lényegében szokásjogi alapon egy újfajta bírói egységi formát hívott életre.²³³ E kérdésről részletesebben a látszólagos halmazatról szóló fejezetben lesz szó.

²³³ WIENER 1966, 352. p.

II. Fejezet

A folytatólagos bűncselekmény

1. A folytatólagos bűncselekmény rendszerbeli helye

1.1. A folytatólagos bűncselekmény (*delictum continuatum*) mint a törvényi egység egyik válfaja, a hatályos Btk. terméke. Ezt megelőzően e halmazati minősítést kizáró jelentőségű bűncselekmény-egységi kategória hazánkban törvényi deklarációra nem került: mint az exkurzusban láthattuk, egyes szerzők műveiben bírói egység, másoknál jogi egység volt a kijelölt rendszerbeli helye, utalva ezzel arra, hogy a bíróságok joggyakorlatában e jogintézmény a kifejezett törvényi szabályozás hiánya ellenére, a 19. század óta – az uralkodó felfogás szerint szokásjogi alapon – folyamatosan jelen volt.

1.2. A jogintézmény jelenlegi rendszerbeli helyeként tehát – a törvényi deklaráció nyomán – a *törvényi egység* jelölhető meg. Ebben a körben azonban azt a kérdést is indokolt vizsgálni, hogy milyen viszonyban áll a folytatólagosság a természetes egység létjogosultságát adó közfelfogással, vagyis: a laikus tudatában egyetlen, vagy több bűncselekményként jelentkezik-e a folytatólagos bűncselekmény.

Álláspontom szerint a közfelfogás a folytatólagos bűncselekményben általában egyértelműen többséget lát, ezért csakis jogi (törvényi vagy szokásjogi) fogalomalkotás útján beszélhetünk itt egy bűncselekményről.

1.2.1. LUKÁTS ADOLF, aki ilyen irányú törvényi rendelkezés hiányában kifejezetten tagadta a folytatólagos bűncselekmény létjogosultságát, úgy foglalt állást, hogy a folytatólagosság „mint a jogérzéssel csúfolt üző s a logika elemi szabályaival ellentétes oly fictio jelentkezik, mely el akarja hitetni a józan ésszel azt, hogy 2, 3, 4, 5 nem 2, 3, 4, 5, hanem egy”.²³⁴ Az előbb Kolozsvárott, később Szegeden egyetemi tanár LUKÁTS – bár a folytatólagosság létét kétségbe vonó felfogása nem osztható – arra helyesen mutatott rá, hogy a laikus számára ilyenkor az egységi értékelést mi sem indokolja. LUKÁTSHOZ hasonlóan többségnek tekintette egyébként a folytatólagos bűncselekményt LOSONCZY.²³⁵

1.2.2. Ellentétesen foglalt állást a kérdésben FÖLDVÁRI, szerinte a folytatólagosság eseteiben „a laikusok számára teljesen érthetetlen lenne a többségi minősítés”.²³⁶ Egy

²³⁴ LUKÁTS 1896, 68. p.

²³⁵ LOSONCZY 1951, 184. p.

²³⁶ FÖLDVÁRI 2006, 218. p.

közelmúltban megjelent cikk szerint pedig „a bírói gyakorlat azért alakította ki a folytatólágosság jogintézményét, mert az így elkövetett cselekmény mindenki – a sértett, az elkövető és a társadalom – számára valójában egy cselekménynek tekinthető, így *érthetetlen lenne mindenki számára, hogy miért több bűncselekmény elkövetése miatt kerül felelősségre vonásra az elkövető*” (kiemelés tőlem: A. I.).²³⁷ Nézetem szerint az ilyen felfogást képviselő szerzők álláspontjuk megfogalmazásakor – képletesen kifejezve – „fent felejtették jogászi szemüvegüket”, s nem az átlag-, hanem a szakember fejével gondolkodtak. Avagy melyik az a laikus, aki egyetlen lopást állapítana meg olyankor, ha a bolti tolvaj ugyanazon áruházláncnak márciusban a szegedi, áprilisban a kecskeméti, majd májusban például a budaörsi áruházában követi el lopási cselekményeit? Márpedig a helyes jogi minősítés ilyenkor – az azonos (jogi személy) sértett sérelmére történő elkövetés miatt – az egy rendbeli, folytatólágosan elkövetett lopás. Mindezekre figyelemmel a folytatólágosság eseteiről – főszabály szerint – egyáltalán nem mondható el, hogy a természetes egységhez hasonlóan, a közgondolkodás is egy bűncselekményt látna annak eseteiben, a törvényi egységletesítő szabályra tehát szükség van.

Kivételesen előfordulhat azonban a folytatólágos bűncselekménynek olyan megjelenési formája is, amely az átlagember számára is egy bűncselekményként lenne értékelendő. Ez az eset akkor állhat elő, ha a tolvaj például már az első elkövetést megelőzően is pontosan tudja, hogy mekkora összegű pénzre van szüksége, és a lelepleződés elkerülése érdekében ezt az összeget több részletben veszi el.

1.2.3. Hangsúlyozottan helytelenítendő továbbá az a Fővárosi Ítéltábla egy indokolásában előfordult nézet, amely szerint a folytatólágosság esetén a részeselekmények „ugyanannak a bűncselekménynek a keretein belül helyezkednek el, ezért a *látszólagos halmazat* esete forog fenn” (kiemelés tőlem: A. I.).²³⁸ Szemben a látszólagos halmazati esetkörökkel ugyanis – melyek a büntetőtörvény összefüggéseinek gondos elemzése révén, jogértelmezéssel mutathatók ki – a folytatólágosságot a Btk. Általános Része *expressis verbis* tartalmazza, ami értelemszerűen elsőbbséget élvez a rendszertani besorolásnál is.

A folytatólágos bűncselekmény egységi létét tehát nem a közfelfogásból nyeri, továbbá a látszólagos halmazat körébe sem sorolható be, hanem *törvényi egység*.

²³⁷ KÉMÉNDI 2011, 9. p.

²³⁸ Fővárosi Ítéltábla 3.Bf.235/2008/11. sz.

2. A jogintézmény kialakulásának és (hazai) fejlődésének rövid vázlata

Egy, a bűncselekményi egység egész témakörét felölelő disszertáció keretei között nem vállalkozhatok a folytatólagos bűncselekmény témakörének teljes körű feldolgozására, így például a jogintézmény kialakulásának és fejlődésének részletes bemutatására sem. Egyrészt, ezt korábban nagy terjedelemben és magas színvonalon megtették már helyettem mások²³⁹, másrészt álláspontom szerint egy 21. századi büntetőjog-dogmatikai (tehát nem jogtörténeti) tanulmánynak a korábbi jogtudósok eredményeit alapul véve, a modern viszonyok között kell a joggyakorlatot és annak törvényességét szolgálnia. Erre figyelemmel az alábbiakban csak vázlatosan mutatom be a jogintézmény történeti gyökereit.

Hasonlóképpen nem ismertetem részletesen azokat az álláspontokat, amelyek a folytatólagos bűncselekmény törvénybe iktatását megelőzően azon kérdés kapcsán alakultak ki, hogy milyen ismérvei lehetnek a folytatólagos bűncselekménynek, melyek azok a körülmények, amelyek a halmazati minősítéssel szemben e különös egységi értékelést igényelhetik. Ez – a jogintézmény rendeltetésének megértéséhez egyébként nem nélkülözhető – kérdéskör ma már szintén „csupán” jogtörténeti jelentőségű, ezért nem mutatom be részletesen például az objektivisták és a szubjektivisták között a folytatólagos deliktumegység kapcsán lefolytatott hosszadalmas jogirodalmi vitát, hanem csak azon ismérvek vizsgálatával foglalkozom, amelyek a mai törvényi fogalom szerint is a folytatólagos bűncselekmény megállapításának feltételei.

2.1. Mint arra a dolgozat bevezetésében utaltam, a 19. századot megelőző korok büntetőjogának bemutatása alapvetően nem célja a tanulmánynak. Ezért csak a kérdés kulcsfontosságára figyelemmel utalok arra, hogy a folytatólagos bűncselekmény tana – habár egyesek azt a római jogban látták gyökerezni²⁴⁰ – alapvetően a Constitutio Criminalis Carolina idejére nyúlik vissza. Az 1532-ből származó jogkönyv 162. §-ában foglalt krudélis rendelkezés ugyanis – amelynek értelmében a harmadízben elkövetett lopást halállal kellett büntetni – olyan jogtechnikai megoldás kidolgozására sarkallta a jogalkalmazókat, amely folytán a háromszoros tolvaj vétkeit egynek tekintették, ezáltal elkerülve a súlyosabb szankció alkalmazásának köteleességét. Ez követően a gyakorlat

²³⁹ Így a dolgozat bevezetésében említett DEGRÉ és KOCSIS egyaránt 300 oldalt meghaladó terjedelemben foglalkozott a kérdéskörrel, de részletesen bemutatta azt BALOGH JENŐ, illetve FÖLDVÁRI is.

²⁴⁰ A vonatkozó jogirodalmi álláspontokat részletesen ismerteti DEGRÉ 1912, 144-148. p. Egyébként FINKEY már korábban azon véleményének adott hangot, hogy „létezett-e csakugyan e fogalom a római jogban, ez amily kevésbé mutatható ki biztosan, époly kevésbé bír fontossággal”. FINKEY 1895, 60. p.

a lopás mellett mind több bűncselekmény viszonylatában ismerte el, hogy az elkövető cselekménysorozata – bizonyos feltételek együttes fennállása esetén – halmazat helyett egy bűncselekményt képezhet.

A folytatólagos bűncselekményről tehát elmondható, hogy az alapvetően a jogalkalmazásban alakult ki, és az uralkodó felfogás szerint mind külföldön, mind hazánkban szokásjogi alapon kezdett érvényesülni. A szokásjogi eredet mellett foglalt állást – sokak mellett – például BINDING²⁴¹, BALOGH JENŐ²⁴² és FINKEY.²⁴³ DEGRÉ pedig – aki a folytatólagos bűncselekményt egyébként, törvényi definíció hiányában, a büntetőjog elveiből le nem vezethető kategóriának tekintette²⁴⁴ – kifejezetten és kizárólag a szokásjogi érvényesülés miatt tekintette fenntartandónak a jogintézményt. Mint írta, „amennyiben az ítélni hivatott bíróságok három évtizedet meghaladó gyakorlatban ellentmondás nélkül és sűrűn érvényesülő büntetőjogi tétel ezen érvényesülés tényénél fogva jogtételnek, a magyar tételesjog részének tekinthető: úgy a folytatólagos bűncselekmény mint a halmazatot kizáró bűncselekményegységi forma, a bírói gyakorlat által kidolgozott ismérvekkel jellemzett keretben, a magyar tételes jog szerint fennáll”.²⁴⁵ Jóformán egyedül maradt a véleményével KOCSIS, aki szerint „a folytatólagos bűncselekményt nem a bírói gyakorlat alakította ki: ez csak összehordta az ismérveit, amint összehordta egyéb vitás és a törvény által el nem döntött intézmény fogalmi elemeit”.²⁴⁶

2.2. A szokásjogi alkalmazás mellett a folytatólagos bűncselekmény fogalma Európaszerte mind több büntetőtörvényben nyert szabályozást. Első kifejezett törvényi megjelenítésére az 1813. évi FEUERBACH-féle bajor büntetőtörvényben került sor, amelynek 110. §-a szerint „ha egy büntett ugyanazon személyen vagy tárgyon többször lett elkövetve”, folytatólagos bűncselekmény megállapításának volt helye.²⁴⁷

Hazánkban azonban – mint láttuk – a törvényi szabály megalkotására egészen az 1978. évi Btk. hatályba lépéséig várni kellett. Az 1843. évi törvényjavaslat még nem szólt a folytatólagos bűncselekményről.²⁴⁸ A korabeli szerzők közül SZLEMENICS – a

²⁴¹ BINDING 1885, 210. p. A németeknél később is hangsúlyozta a szokásjogi eredetet WESSELS 1994, 232. p.

²⁴² BALOGH 1885, 16. p.

²⁴³ FINKEY 1895, 61. p.

²⁴⁴ DEGRÉ 1912, 256. p.

²⁴⁵ Uo. 260. p.

²⁴⁶ KOCSIS 1939, 201. p.

²⁴⁷ Az első törvényi definícióról tehát megállapítható, hogy – a FEUERBACH-i tanoknak megfelelően – még tisztán objektív alapokon állt Vö. FEUERBACH 1847, 218. p.

²⁴⁸ FAYER 1896, 170-171. p.

FEUERBACH-i meghatározás nyomán akkor látott folytatólagos bűncselekményt fennforogni, ha „ugyanaz a delictum ugyanazon a tárgyon ismételtetik”.²⁴⁹ SZOKOLAY ezzel szemben nem említi *expressis verbis* a folytatólagosságot, bár Büntető Jogtanában szerepel egy olyan – nem nevesített – eset, amely szerint ha „a’ sérelmek olyanok voltak, hogy összevéve csak egy bünt tesznek ki, igazságos, hogy csak egy büntetért szenvedjen a’ bűnös”.²⁵⁰

A CSEMEGI-kódex – a DEÁK FERENC-féle javaslatához hasonlóan – nem rendelkezett a folytatólagosságról, előbbi Anyaggyűjteménye (a korabeli Miniszteri Indokolás) azonban már tartalmazott kifejezett rendelkezést a folytatólagos bűncselekményről, amely szerint „a folytatott büntett a bűnhalmazat esetei közé épen nem tartozik”.²⁵¹ Ezután sem a Btá., sem az 1961. évi Btk. nem határozta meg a folytatólagos bűncselekmény fogalmát, utóbbiról azonban megjegyezhető, hogy egyetlen különös részi tényállás kapcsán, az *alárendelt megsértéséről* rendelkező 321. § (2) bekezdés b) pontjában már megjeleníti a folytatólagosságot, éspedig minősítő körülmény formájában.

Már e régebbi kódexek hatálya alatt erősödtek azok a vélemények, amelyek törvényi szintre emelték volna a folytatólagosságot²⁵², a Btk. előkészítése során pedig már uralkodóvá vált az a felfogás, hogy a folytatólagosságról kifejezetten rendelkeznie kell a törvénynek.²⁵³ Volt továbbá olyan vélemény, hogy a folytatólagosságot továbbra is mellőzte volna a Btk.-ból.²⁵⁴ Emellett újólág felmerült az a korábbi jogirodalomban HOROWITZ SIMONNÁL²⁵⁵ és DEGRÉNÉL²⁵⁶ előfordult nézet, amely csak deklaráta volna, hogy a folytatólagos bűncselekmény törvényi egység, ezen felül azonban megállapításának feltételeit továbbra is a bírói gyakorlatra bízta volna.²⁵⁷ A kérdés kapcsán kiemelhető még GYÖRGYI KÁLMÁN jogkövetkezmény-tani monográfiájában kifejtett álláspontja, amely szerint a folytatólagosság „szabályozatlanságában nem láttunk alapvető törvényességi problémát”.²⁵⁸

²⁴⁹ SZLEMENICS 1847, 46. p.

²⁵⁰ SZOKOLAY 1848, 218. p.

²⁵¹ LÖW 1880, 546. p.

²⁵² ÁDÁM 1961, 52. p., FÖLDVÁRI 1962, 277. p., FÖLDVÁRI 1970b, 650. p., továbbá JULIS 1971, 206. p.

²⁵³ Vö. BERKES – LÁSZLÓ 1977, 392-393. p. és LÁSZLÓ 1984, 347. p.

²⁵⁴ LÁSZLÓ 1984, 347. p.

²⁵⁵ HOROWITZ 1891, 302-308. p. A szerző egyébként azért helyezkedett erre az álláspontra, mert felfogása szerint a folytatólagos bűncselekmény ismérveinek meghatározása lehetetlen feladat.

²⁵⁶ DEGRÉ 1912, 312. p.

²⁵⁷ LÁSZLÓ 1984, 347. p.

²⁵⁸ GYÖRGYI 1984, 339. p.

Végül azonban, a többségi álláspontnak megfelelően, a folytatólágosság törvényi egységgé vált, s megállapításának feltételeit a Btk. 12. § (2) bekezdése kifejezetten szabályozza. Ez alapján **„nem bűnhalmazat, hanem folytatólágos bűncselekmény az, ha az elkövető ugyanolyan bűncselekményt, egységes elhatározással, azonos sértett sérelmére, rövid időközökben többször követ el”**.

Az alábbiakban mindenekelőtt a folytatólágos bűncselekmény törvényi fogalmához tartozó ismérveket teszem vizsgálat tárgyává, ezt követően azonban több lényeges, a folytatólágossághoz kapcsolódó kérdésre is kitérek.

3. A folytatólágos bűncselekmény ismérvei

3.1. Ugyanolyan bűncselekmény

Az ugyanolyan bűncselekmény (többszöri) elkövetésének megkövetelése a folytatólágos bűncselekmény megállapíthatóságának objektív feltétele.

3.1.1. Amíg a büntetőjog-tudományban nem került tisztázásra a tényállás és a jogi tárgy viszonya²⁵⁹, értelemszerűen felvetődött a folytatólágos bűncselekmény tanával kapcsolatban is az a kérdés, hogy az elkövető cselekményének ugyanazt a bűncselekményi tényállást kell ismételtén realizálnia a folytatólágos bűncselekmény megállapíthatóságához, vagy ehhez elegendő, ha egyes cselekményei ugyanazon jogi tárgy ellen irányulnak.

A) Nálunk ZÖLDY a „jogtárgy azonosságát” tette az egységesítő ismérvvé²⁶⁰, ANGYAL a „jogtárgy egységét”²⁶¹, míg BALOGH JENŐ a „sértett jogszabály azonosságát”²⁶² követelte meg. Ugyanezt a régi felfogást képviselte az 1961. évi Btk. Kommentárja is.²⁶³ Mindezekkel szemben EDVI „az illető deliktum tényálladékát mindannyiszor kimerítő cselekmények” esetében látta a folytatólágos egységet megállapíthatónak.²⁶⁴

B) A régi német jogirodalomban BINDING szerint „egyazon normának több tevékenységgel való megsértését” kell a folytatólágos bűncselekmény feltételül

²⁵⁹ A jogi tárgy kérdéséhez lásd SZOMORA 2009a, 11-17. p.

²⁶⁰ ZÖLDY 1931, 28. p.

²⁶¹ ANGYAL 1920, 487. p.

²⁶² BALOGH J. 1885, 37. p.

²⁶³ HALÁSZ 1968, 368. p.

²⁶⁴ EDVI 1894, 350. p.

felállítani.²⁶⁵ Érdekes, hogy a későbbi német szakírók közül JESCHECK a törvényi tényállás azonossága helyett csupán az „azonos jogvédte érdek” határozza meg követelményként, példáiból azonban kitűnik, hogy a különböző tényállások keretei közé illeszkedő bűncselekményeket nem tartja folytatólagos egységbe foglalhatónak.²⁶⁶

C) A helyes felfogás szerint az egyes cselekmények által sértett vagy veszélyeztetett jogi tárgy azonossága nem elegendő ahhoz, hogy folytatólagos egység létesüljön. Tekintettel ugyanis arra, hogy a folytatólagos bűncselekmény végső soron nem önálló, ún. részcselekményekből áll, melyek összességükben alkotnak egy bűncselekményt, ezek között azonos jogi tárgyat sértő, ám más tényállás keretei közé illeszkedő cselekmény az egyes részcselekmények láncolatát megszakítaná, ezáltal anyagi halmazat megállapítását tenné indokolttá (ennek ellenére a jogi tárgy relevanciával bírhat a folytatólagos bűncselekmény témakörében, lásd később).

D) A magyar jogalkotó e szemléletnek megfelelő állásfoglalása olvasható ki egyébként a Btk. 12. § (2) bekezdéséből is: a folytatólagos bűncselekmény nem bűnhalmazat, hanem *egy bűncselekmény*, ennek megfelelően az azt megvalósító részcselekmények egyike sem valósíthat meg egy másik bűncselekményt. Ennek gyakorlati konzekvenciája – miként arra már a Btk. miniszteri indokolása is rámutatott²⁶⁷ – az, hogy a folytatólagos bűncselekményt alkotó valamennyi részcselekménynek ugyanabba az alaptényállásba kell illeszkednie. Így például folytatólagos lopás megállapítására lehetőség van, ám lopás és sikkasztás – közös jogi tárgyuk ellenére – még az egyéb törvényi feltételek fennállta esetén sem alkothat folytatólagos egységet. A német jogirodalomban ezt az álláspontot képviseli GROPP²⁶⁸ és a SCHÖNKE és SCHRÖDER-féle kommentár.²⁶⁹

E) A kérdés kapcsán említést igényelhet KOCSIS 1939-ből származó, de lege ferenda javaslata, melyben kívánatosnak tartotta volna, hogy „a folytatólagosság köre kiterjesztessék az egyetlen bűncselekmény tényálladékának körén kívül is és *a többféle tényálladék alá eső önállóan cselekménysor is folytatólagos egységgé vonassék össze*” (kiemelés tőlem: A. I.).²⁷⁰ Javaslata – mely részben kidolgozatlansága, részben a folytatólagosságnak indokolatlanul nagy teret biztosító volta miatt bizonytalan alapokra helyezte volna a folytatólagosság tanát – a bírói gyakorlat és a jogalkotó sem tette

²⁶⁵ BINDING 1885, 540. p.

²⁶⁶ JESCHECK – WEIGEND 1996, 716. p.

²⁶⁷ INDOKOLÁS-1978, 1112. p.

²⁶⁸ GROPP 2001, 512. p.

²⁶⁹ SCHÖNKE-SCHRÖDER 2006, 812. p.

²⁷⁰ KOCSIS 1939, 218. p.

magáévá. Megjegyezhető azonban, hogy későbbi tudományos cikkek szerzői között²⁷¹, továbbá a Btk. előkészítő bizottságának ülésein is elhangzott olyan vélemény, amely szerint nem csupán az azonos, hanem a *hasonló jellegű* bűncselekményeket is folytatólagos egységbe kellene vonni.²⁷² Egyes például úgy fogalmaztak, hogy „nem indokolt pl., hogy a sikkasztás és a hűtlen kezelés ne alapozhassa meg a folytatólagosságot”.²⁷³ A hozzászólás arra azonban, hogy ilyen esetben melyik tényállás szerint kellene minősíteni az elkövető cselekményét, nem tért ki.

F) Kiemelhető végül az LB egy korábbi döntése, amely folytatólagos egységbe vonta az elkövető cselekményeit, amikor előbb a sértett tizenkettedik életévének betöltését megelőzően, majd ezt követően is közösült vele.²⁷⁴ Tette ezt annak ellenére, hogy a tizenkettedik életév betöltését megelőzően megvalósult cselekmények az erőszakos közösülés (ekkoriban erőszakos nemi közösülés) tényállását valósították meg, míg az ezen életév után megvalósultak már megrontásként lettek volna értékelhetők. A korabeli gyakorlat e vonatkozásban tehát áttörte a folytatólagossághoz megkövetelt ugyanolyan bűncselekmény kritériumát (a kérdésről és annak helyes értelmezéséről lásd a látszólagos anyagi halmazat körében a beolvadásról szóló fejezetet).

3.1.2. Az „ugyanolyan bűncselekmény” kritériuma kapcsán kérdésként merülhet fel, hogy helye van-e folytatólagosság megállapításának, az ugyanazon bűncselekmény alaptényállásába ütköző, ám annak különböző alakzatait – egyszer alap-, máskor minősített vagy privilegizált esetét – megvalósító rész-cselekmények között.

A) A régi bírói gyakorlat a kérdés kapcsán ingadozó volt, így például folytatólagos egységbe foglalta a lopás különböző megvalósulási formáit, míg a pénzhamisítás egyes fordulatai között halmazatot állapított meg.²⁷⁵

A hazai jogirodalomban KAUTZ²⁷⁶, WERNER²⁷⁷, ANGYAL²⁷⁸, FINKEY²⁷⁹ ilyenkor magától értetődően megállapíthatónak tekintette a folytatólagosságot. Velük szemben IRK a folytatólagosság ismérveként – egyebek mellett – a „hasonló módon ismételt”

²⁷¹ A társadalmi tulajdont károsító bűncselekmények kapcsán így JULIS 1966, 112-113. p. Ellentétesen BODNÁR 1966, 355. p.

²⁷² LÁSZLÓ 1984, 348. p.

²⁷³ Uo. 361. p.

²⁷⁴ BK 436. (megjelent BH 1965/4. sz.)

²⁷⁵ NÉMETH – STEINER 1910, 179. p. Lásd továbbá pl. kir. Kúria B.III.4735/1917. sz. Az LB gyakorlata azonban már ez utóbbi esetben is folytatólagosságot állapított meg, lásd BJD 462.

²⁷⁶ KAUTZ 1881, 390. p.

²⁷⁷ WERNER 1898, 194. p.

²⁷⁸ ANGYAL 1909, 490. p.

²⁷⁹ FINKEY 1895, 82. p.

elkövetést is megkövetelte.²⁸⁰ Ezzel – konkludens módon – azt fejezte ki, hogy az „ugyanolyan bűncselekmény” feltételét szigorú értelemben használja, ezért alap- és minősített esetek egységbe foglalását például nem találja helyeselhetőnek.

VÁMBÉRY sem tartotta megállapíthatónak a folytatólagosságot például abban az esetben, ha „a cseléd egy izben a nyitott pincéből, más alkalommal betörés útján veszi el a bort”.²⁸¹ A németeknél pedig LISZT helyezkedett arra az álláspontra, hogy nincs helye folytatólagosság megállapításának például abban az esetben, ha a szolga, aki korábban rendszeresen szivart lopott ura szokásosan nyitott állapotban lévő szivartartó szekrényéből, egy alkalommal azt zárva találván, a zár feltörése útján jut hozzá napi füstölnivalójához (ti. előbbiek „sima”, utóbbi betöréses lopást valósít meg).²⁸² LISZTTEL értett egyet BELING is.²⁸³ Ezzel szemben nálunk SCHNIERER ALADÁR fennforogni látta a folytatólagosságot, ha „a cseléd bizonyos összeget urának nyitott szekrényéből, más összeget pedig betörés által orzott el”.²⁸⁴

B) Korábban a magyar bírói gyakorlatban is előfordult egyébként olyan álláspont, amely a rövidebb időköz, illetve az azonos jogtárgyat ért sérelem mellett a cselekmények egyneműségét, továbbá az elkövetési mód hasonlóságát is megkövetelte a folytatólagosság megállapíthatóságához.²⁸⁵

Álláspontom szerint a fenti, megszorító álláspontoknak alapjuk nincsen, és jelenleg nemcsak dogmatikai, hanem törvényi indokot is lehet találni amellet, hogy ugyanazon bűncselekmény bármely alakzata folytatólagos bűncselekményt alkothatnak a másikkal. Ennek megokolásához elegendő felidéznünk a Btk. 11. § (1) bekezdését, amely szerint „a bűncselekmény büntett vagy vétség”. Ebből következik, hogy az *ugyanolyan bűncselekmény* kitétel feltétlen nélkül vonatkozik a bűncselekménynek mind a büntetti, mind a vétségi alakzatára, azok egymástól a folytatólagosság szempontjából nem különíthetők el. Ezt támasztja alá a Btk. Indokolása is, amely szerint „ahol [...] a törvény nem büntettet vagy vétséget említ, hanem általában bűncselekményről szól, ezen a büntettet és vétséget is érteni kell”.²⁸⁶ Ebből pedig – figyelemmel arra, hogy sok

²⁸⁰ IRK 1928, 223. p.

²⁸¹ VÁMBÉRY 1913, 265. p.

²⁸² LISZT 1911, 209-210. p.

²⁸³ BELING 1906, 341-342. p.

²⁸⁴ SCHNIERER 1873, 254. p.

²⁸⁵ I.K. 1953. 12. 344. In MOLNÁR L. 1958, 159. p.

²⁸⁶ INDOKOLÁS-1978, 1112. p.

bűncselekmény kapcsán az alapeset vétség, a minősített eset azonban már büntett²⁸⁷ – a folytatólagos egység keretébe mindkettő aggálytalanul bevonható.

C) A fentiek alapján megállapítható, hogy ha az egyes részselekmények ugyanazon bűncselekményt valósítják meg, akkor kimeríthetik annak akár alapesetét, akár minősített vagy privilegizált esetét, ez a folytatólagos egység létrejöttét nem gátolja, azaz valamennyi részselekménynek pontosan ugyanazon tényállást kimerítő volta a folytatólagos bűncselekmény megállapíthatóságának nem kelléke. Ha azonban a részselekmények egyike minősített esetet valósít meg, ez a körülmény (több különböző minősítő körülmény esetében a legsúlyosabb) a folytatólagos bűncselekmény egészére irányadó lesz. Tehát, mint azt a BKv 40. is megállapítja, abban az esetben, ha „a folytatólagos egység keretébe tartozó valamely részselekményt jogilag súlyosabban kell értékelni, ez általában az egész bűncselekmény minősítésére kihat. Ennek az az indoka, hogy a bűncselekményi egységnek szükségszerűen magán kell viselnie alkotóelemeinek ismérveit”. A kollégiumi véleményt alapul véve foglalt állást az LB egy eseti döntésében is.²⁸⁸

Egyébként már a kir. Kúria is ennek megfelelően járt el, tehát egységbe foglalta a bűncselekmény alap- és minősített eseteit, a folytatólagos bűncselekmény minősítésül pedig az egyes cselekmények közül a legsúlyosabbnak a minősítését hívta fel.²⁸⁹ A jelenlegi bírói gyakorlat hasonló elv alapján ítélkezik: „a törvényi egységet (folytatólagosság) alkotó cselekmények egységes jogi értékelést vonnak maguk után; a minősítés ilyenkor általában a legsúlyosabban fenyegetett, illetve a hátrányosabb jogkövetkezményekkel járó részselekményhez igazodik”.²⁹⁰

D) Végül kiemelését igényel, hogy abban az esetben, ha az egyes részselekmények ugyanolyan bűncselekménynek tekinthetők, a folytatólagosság megállapításának akkor is helye lehet, ha valamely deliktum egyes alakzatai egyébként *teljesen eltérő* magatartással, módon, stb. valósíthatók meg. Nem alapos ugyanis az az az ellenvetés, amely szerint „szó sem lehet az akaratelhatározás egységéről két (vagy több) egymástól eltérő cselekvéssel megvalósítható büntettel kapcsolatban”.²⁹¹

²⁸⁷ Így például a Btk. 170. § (1) bekezdésében meghatározott könnyű testi sértés vétség, míg a (2) bekezdésbeli súlyos testi sértés már büntettként minősül.

²⁸⁸ LB Bfv.I.623/2010/10. sz.

²⁸⁹ Kir. Kúria 10.481/1896. sz.

²⁹⁰ BH 1993.72.

²⁹¹ BODNÁR 1966, 354. p.

Így – amennyiben annak további feltételei fennállnak – részéről minden további nélkül folytatólagos egységbe foglalhatónak tekintem például a zaklatás Btk. 176/A. § (1) és (2) bekezdésben írt alakzatait. Például, ha az elkövető előbb rendszeresen háborgatja a sértettet, majd egy alkalommal, a veszekedés hevében életveszélyesen meg is fenyegeti, folytatólagosan elkövetett 176/A. § (2) bekezdés szerinti zaklatás vétsége a cselekmények helyes minősítése. Az (1) bekezdésben írt záradék ugyanis („ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg”) ilyenkor nem, csupán alaki halmazat esetén alkalmazható, az (1) bekezdés szerinti háborgatás megvalósulásának figyelmen kívül hagyását tehát semmi sem indokolja. De ugyanígy helytelen lenne a valóságos halmazat „erőltetése” is, erre figyelemmel dogmatikailag helyesnek egyedül a folytatólagosság megállapítása tekinthető.²⁹²

Megjegyezhető, hogy a régi jogirodalomban BALÁS P. ELEMÉR²⁹³ és ANGYAL²⁹⁴ a fenti példához hasonlóan folytatólagos egységbe foglalandónak tekintette az uzsora egyes megvalósulási formáit (a szerződés megkötését, illetve az egyes előnyök megszerzését).

E) Itt indokolt utalni továbbá arra a meglátásom szerint értelemszerű, s ezért jelen dolgozat keretei között részletesen ki nem fejtett kérdésre is, hogy ha az elkövető a folytatólagos bűncselekmény egyes részselekményeinél tettesként, másoknál részesként működik közre, ugyancsak a fenti elv érvényesül: egységesen a folytatólagos bűncselekmény tettesének kell őt tekinteni. A folytatólagosság és a részség összefüggéseire azonban később még röviden visszatérek.

3.1.3. Stádiumtan. A folytatólagos bűncselekmény megvalósulási szakaszai kapcsán külön indokolt vizsgálni a folytatólagos bűncselekmény a) előkészületének, b) kísérletének, c) befejezett alakzatának kérdését. További kérdések d) a bevezettség stádiuma kapcsán is felmerülhetnek.

Ad a) Legkevesebb dogmatikai problémával a folytatólagos bűncselekmény kapcsán annak előkészületi stádiuma szolgál: figyelemmel arra, hogy – mint lentebb kimutatom – a folytatólagos bűncselekmény megállapíthatóságának legfontosabb ismérveként az *elhatározás egységessége* jelölhető meg, ennek kétségtelenül bizonyítható volta esetében már az előkészületi stádiumban lelepleződött deliktum kapcsán lehetséges annak

²⁹² Hasonló álláspontot tükröz a Kecskeméti Városi Bíróság B.1260/2010. számú határozata.

²⁹³ BALÁS 1932, 72. p.

²⁹⁴ ANGYAL 1942, 60. p.

folytatólagos jellegéről szólni. Így a Fővárosi Ítéltábla a folytatólagosan elkövetett pénzhamisítás előkészületét állapította meg egy ítéletében az elkövető terhére.²⁹⁵

Ad b) Problematikusabb kérdés, hogy mikor beszélhetünk a folytatólagos bűncselekmény kísérletéről. Egy korábbi munkámban még – az elkövetői tudattartalomra tekintet nélkül – természetes egységként értékeltem az elkövető egyetlen cselekményét olyankor is, amikor azt valójában csupán a további cselekményláncolat első elemének szánta, ám például már az első elkövetéskor tetten érték, így a további részecselekményekre nem kerülhetett sor.²⁹⁶ Ha azonban az egységes elhatározásnak a folytatólagosság létesítésében kiemelkedő jelentőségét hangsúlyozó álláspontot következetesen kívánjuk képviselni, ez a felfogás nem tartható: valójában ugyanis – éppen az egységes elhatározásra figyelemmel – már az első részecselekmény megkísérlésekor, illetve befejezettsége esetén a folytatólagos bűncselekmény kísérletét indokolt megállapítani.²⁹⁷

Szintén a folytatólagos bűncselekmény kísérlete valósul meg, ha több – akár számos – részecselekmény kifejtésére kerül ugyan sor, ám mindegyikük megreked a kísérlet szakaszában. Ezzel ellentétesen foglalt állást BALOGH JENŐ, szerinte „a folytatólagos büntett nem állhat pusztán kísérleti cselekvényekből”.²⁹⁸ Ugyanígy KAUTZ, aki szerint „a folytatólagos büntett vagy vétség alkatelemeit nem képezhetik csupán kísérleti cselekmények”.²⁹⁹ Példaként azonban mindkét szerző csak az emberölés esetét említi, amely vonatkozásában azonban a folytatólagosság megállapítása eleve kizárt (ennek indokát lásd a természetes egységnél, s lentebb is). Más bűncselekményeknél viszont mi sem indokolja a folytatólagosság mellőzését több, egyaránt kísérleti szakban maradt cselekmény viszonylatában. Helyesnek tehát e kérdés kapcsán az olasz CARRARA álláspontja tekinthető, aki szerint az „egymásra következő kísérletek (ha nem olvadnak egy cselekvénybe) könnyen képezhetnek folytatólagos kísérletet”.³⁰⁰

Kiemelendő, hogy fogalmilag megállapítható a folytatólagos bűncselekmény kísérlete olyan szabálysértési értékre elkövetett részecselekmény viszonylatában is, amely kapcsán bizonyítható, hogy az elkövető szándéka bűncselekményi értékre történő elkövetésre irányult (a szabálysértési értékre elkövetett cselekményeknek a folytatólagosság körébe való bevonásának megengedhetőségéről lásd lejjebb).

²⁹⁵ Fővárosi Ítéltábla 12.B.827/2004/52. sz.

²⁹⁶ AMBRUS 2008

²⁹⁷ Ekként megváltozott álláspontomhoz lásd AMBRUS 2012a, 17. p.

²⁹⁸ BALOGH J. 1885, 45. p.

²⁹⁹ KAUTZ 1881, 389. p.

³⁰⁰ CARRARA 1878, 343-344. p.

Végül, egy speciális esetben annak dacára is helye lehet a folytatólagos bűncselekmény kísérlete megállapításának, hogy a folytatólagos cselekménysorban egyébként akadnak befejezett stádiumba jutott részselekmények is. A kir. Kúria gyakorlatában fordult elő elsőként olyan döntés, amely a befejezett lopás vétségét és megkísérelt lopás büntetett folytatólagosan elkövetett lopás büntett kísérletének minősítette.³⁰¹ Ez az álláspont feltétel nélkül helyeselhető: valamennyi, a történeti tényálláshoz tartozó körülmény ilyenkor ugyanis csak a minősített eset megállapítása révén érhető el, az azonban, hogy valamely, az alapeset körébe tartozó részselekmény befejezetté vált, nem egészítheti ki befejezetté az önmagában egyébként kísérleti szakban rekedt minősített esetet.

Ad c) A folytatólagos bűncselekmény befejezettsége szempontjából mindenekelőtt megállapítható, hogy a folytatólagos deliktumegység – az előző pontban írt kivételtől eltekintve – akkor is befejezettnek minősül, ha egyes részselekmények a kísérlet szakában rekedtek, míg mások befejezetté váltak. Így a Debreceni Ítéltábla egy határozatában helyesen utalt rá, hogy „a lopás második részselekménye ugyan kísérleti szakban maradt, de a folytatólagos bűncselekmény [...] egységesen befejezettnek értékelendő”.³⁰²

A bírói gyakorlat a kérdés kapcsán egyébként már korábban is úgy foglalt állást, hogy „a folytatólagosság megállapítását nem zárja ki az a körülmény, hogy a bevezettség³⁰³ mellett egyes részselekmények csupán a kísérletig jutottak el”. A döntés indokolásában szereplő azon fejtegetéssel azonban, amely szerint ilyenkor „részben befejezett, részben megkísérelt” folytatólagosan elkövetett bűncselekmény megállapításának van helye³⁰⁴, nem tudok egyetérteni. A részben kísérleti jellegre történő ítéletbeli utalás ugyanis nem fogadható el, figyelemmel arra, hogy a folytatólagosság egységébe tartozó részselekmények együtt alkotnak egy bűncselekményt, így minősítésüknek minden szempontból egységesen kell történnie. A „részben megkísérelt” kitétel a határozatból tehát mellőzendő, amire annál is indokoltabb felhívni a figyelmet, mert a közelmúltban például a Debreceni Városi Bíróság gyakorlatában³⁰⁵, és az LB egy

³⁰¹ Kir. Kúria 481/1897. sz.

³⁰² Debreceni Ítéltábla Bf.II.393/2009/17. sz.

³⁰³ Megjegyzést igényel, hogy a korábbi jogtudomány és -gyakorlat nem különböztetett befejezett és bevezetett bűncselekmény között, sőt régi szerzők a bevezettség kitéltét éppen a mai értelemben vett befejezettség stádiumára használták. Erre vezethető vissza, hogy e döntésében az LB is bevezettséget említ. Erre kifejezetten rámutat CZAKÓ 2010, 7. p. Vö. továbbá BATTLEY 1892, 417. p.

³⁰⁴ BJD 3748/a.

³⁰⁵ Debreceni Városi Bíróság 27.B.2119/2006/132. sz.

felülvizsgálati eljárásában is előfordult, hogy folytatólagosan, „egy esetben kísérletként” elkövetett bűncselekményt állapítottak meg az elkövető terhére.³⁰⁶ A VARGA-féle Btk.-kommentár tehát helyesen írja, hogy az ítéletben felesleges és félrevezető a „részbeni” kísérletre utalás.³⁰⁷

Ha most már arra a kérdésre keressük a választ, hogy pontosan mely időponttól beszélhetünk befejezett folytatólagos bűncselekményről, sajátos helyzetet figyelhetünk meg: ez az időpont ugyanis egészen pontosan *a második részselekmény kísérleti szakaszba jutásának ideje*. Ennek indoka abban áll, hogy az első részselekmény befejezése: csak kísérlet. Ha azonban a második részselekmény már a kísérlet szakaszába jutott: maga a folytatólagos bűncselekmény már befejezett, hiszen – főszabály szerint – az egész folytatólagos deliktum egységesen, a legkifejlettebb stádiumba jutott részselekmény megvalósulási szakasza szerint minősítendő. Erre figyelemmel a második részselekménynek nem szükséges befejezetté válnia ahhoz, hogy – az első cselekmény befejezettsége folytán – maga a folytatólagos bűncselekmény már befejezett legyen.

A fentiek alapján egyébként helytelen terminológiát használt a Gödöllői Városi Bíróság amikor egy döntése indokolásában úgy foglalt állást, hogy a folytatólagos bűncselekmény „az utolsó mozzanat bekövetkezésével vált *befejezetté*” (kiemelés tőlem: A. I.).³⁰⁸

A német szerzők közül WESSELS és JESCHECK egyaránt úgy foglalt állást, hogy a folytatólagos bűncselekmény az első részselekménnyel befejezett, de *bevégezté* csak az utolsó történéssel válik.³⁰⁹ Az az állítás, hogy a folytatólagos bűncselekmény az első részselekmény megvalósításával befejezett, a fentiek alapján vitatható, s a magyar büntetőjogban még inkább azzá válik, ha újra felidézzük a Btk. 12. § (2) bekezdésében írt definíciót: a folytatólagossághoz ugyanis a részselekmények *többszöri* elkövetését követeli meg a törvény. Egyetlen befejezett részselekmény erre figyelemmel – a további részselekmények kifejtésére irányuló egységes elhatározás ellenére is – csupán kísérletet jelenthet. Az idézett német szerzők álláspontjának második része azonban kiemelt figyelmet érdemel: az ugyanis a folytatólagosságot elvi síkon a befejezettség és a bevégezettség stádiumtani szétválásának tanával hozza összefüggésbe. A folytatólagos

³⁰⁶ LB Bfv.III.196/2009/6.sz.

³⁰⁷ VARGA 2009, 52. p.

³⁰⁸ Gödöllői Városi Bíróság 5.B.814/2004/29. sz.

³⁰⁹ Vö. JESCHECK – WEIGEND 1996, 717. p. és WESSELS 1994, 233. p.

bűncselekményről – akárcsak a fentebb már tárgyalt tartós és állapot-bűncselekményekről – szerintem is elmondható, hogy annak kapcsán a befejezettség és a bevégeztség szakasza elkülöníthető és el is különítendő egymástól. Befejezetté válik – helyesen – a folytatólagos egység a második részselekmény legalább kísérleti szakaszba juttatásával, ezt követően azonban valamennyi további részselekményről elmondható, hogy magában hordozza a jogi tárgy elleni támadás megszűnését, azaz a bevégetté válást. Eszerint a folytatólagos bűncselekmény egy sajátos „*határozatlan bevégeztségű*” bűncselekmény-egységi kategóriaként írható körül. E felfogás elismerése egyébként a lentebb érintendő elévülés kérdése kapcsán azzal a kézenfekvő előnnyel is járna, hogy ebben az esetben az elévülés kezdő időpontja – még kevésbé vitathatóan – a bevégeztség szakaszához, tehát az utolsó részselekményhez kötődne.³¹⁰

3.1.4. A jogirodalomban BÉKÉS utalt kifejezetten³¹¹ arra a szerzők többségénél általában elsikkadó, a folytatólagos bűncselekmény egységi jellegéből fakadó konzekvenciára, amely szerint a folytatólagosság vonatkozásában – amennyiben olyan bűncselekményről van szó, amelynek tényállási eleme az elkövetési érték, a kár, illetve a vagyoni hátrány – az egyes elkövetési értékeket, stb. *össze kell adni*, és magát a folytatólagos bűncselekményt az összérték alapján kell minősíteni.³¹² Így ha az elkövető például öt lopást követett el, egyenként 60.000 forint értékre, az összértékre figyelemmel cselekményének helyes minősítése folytatólagosan, nagyobb értékre elkövetett lopás büntette. Ha pedig például ötven ugyanilyen részselekménye volt, már folytatólagosan, jelentős értékre elkövetett lopás büntette a helyes minősítés. Mindez annak ellenére igaz, hogy az egyes lopási cselekmények – önmagukban szemlélve – csupán kisebb értékre elkövetett lopás vétségeként lettek volna értékelhetők.

Az e pontban kifejtettek miatt megállapítható, hogy a folytatólagosság csak *főszabály szerint* szolgál az elkövető felelősségének enyhítésére. Nagyszámú részselekmény esetén ugyanis előfordulhat, hogy a folytatólagosság által létrejött büntetési minősítéssel az elkövető „rosszabbul jár”, mint a vétségek halmazatával járt volna. A régi jogirodalomban egyébként – a folytatólagos bűncselekmény egységi

³¹⁰ BKv 31.

³¹¹ BÉKÉS et al. 1980, 297. p.

³¹² A korábbi gyakorlatban kifejezetten utalt erre a Magyar Közlöny 1951. IV. 3. számában megjelent elvi határozat. In MOLNÁR L. 1958, 569. p.

jellegét hangsúlyozva – az itt írtakkal egyezően foglalt állást FINKEY³¹³ és DEGRÉ.³¹⁴ Példával alátámasztva csatlakozott hozzájuk HOMOKI ISTVÁN.³¹⁵

3.1.5. Ehelyütt kell rámutatni arra a további problémára, ami azon körülmény folytán áll elő, hogy a folytatólágosság sok esetben éppen azért kerül megállapítása, mert az elkövetések száma pontosan meg sem állapítható, s sokszor már maga az elkövető sem emlékszik, hogy hány ízben követte el a bűncselekményt. HELLER éppen ezért a folytatólágos bűncselekmény létét a tulajdonságával indokolta, hogy a „sűrűn, esetleg megszámlálhatatlan esetben ismételt cselekvéseknek egyenkint való számbavétele és bebizonyítása lehetetlen és a ráfordított munkával arányban nem álló feladat elé állítani a bíróságokat”.³¹⁶ E kérdés kapcsán helyesen mondta DEGRÉ, hogy „a bíróság az in dubio mitius elv alkalmazásával jogászilag szabatosan járhat el akkor is, ha az elkövetett tényálladéklétrehozások valódi számát nem is lehet megállapítani”.³¹⁷

Ez a helyzet nem vagyoni javakkal összefüggő bűncselekmények viszonylatában problémát nemigen okoz, a folytatólágosság kísérlete adott esetben már egyetlen, míg befejezettsége két részcselekmény bizonyítottsága esetén aggálytalanul megállapítható (például folytatólágosan elkövetett vérfertőzés esetében³¹⁸).

Ha azonban olyan bűncselekményről van szó, amelynek minősítése az elkövetési értékhez, a kár, illetve a vagyoni hátrány mértékéhez igazodik, már problémába ütközünk: hogyan alakuljon a minősítés, ha az elkövetési összértéket nem tudjuk pontosan megállapítani? Véleményem szerint ilyenkor is alkalmazható lehet a bírói gyakorlatnak az elkövetői tudattartalomra alapított azon megoldása, amely például lopás viszonylatában az elkövetési értéket az alapján állapítja meg, hogy az elkövető milyen értéket kívánt eltulajdonítani.³¹⁹

A kérdés kapcsán végül idézhető WESSELS álláspontja, aki helytelenítette a német judikatúra azon gyakorlatát, hogy a jogalkalmazók az eljárásban kétséget kizáróan bizonyított részcselekmények mellett – a szubjektív oldalra figyelemmel – nem, vagy nem feltétlenül bizonyított elkövetéseket is bevonnak a folytatólágos egységbe.³²⁰

³¹³ FINKEY 1895, 90. p.

³¹⁴ DEGRÉ 1912, 264-265. p.

³¹⁵ HOMOKI 1977, 328. p.

³¹⁶ HELLER 1931, 322. p.

³¹⁷ DEGRÉ 1912, 301. p.

³¹⁸ BJD 1263.

³¹⁹ Így például BH 2005.307.

³²⁰ WESSELS 1994, 233. p.

3.1.6. FÖLDVÁRI 1962-ben úgy foglalt állást, hogy „elvileg bármely bűncselekmény elkövethető folytatólagosan. Sem a tudományban, sem a gyakorlatban nem alakult ki olyan felfogás, amely kizárná a folytatólagosság lehetőségét valamely bűncselekmény tekintetében”.³²¹ Ha azonban figyelmesen végigtekintünk a korábbi jogirodalmi álláspontokon és ítélkezési gyakorlaton, arra a következtetésre juthatunk, hogy FÖLDVÁRI állásítása már keletkezése idejében sem volt maradéktalanul helytálló.

A) Ellenpéldául szolgálhat EDVI 1894-ből származó – napjainkra egyértelműen meghaladott – álláspontja, amely szerint „az oly esetekben, melyeknél mindannyiszor le kell győzni valamely ellenállást vagy akadályt (mint pl. az erőszakos n. közösülésnél, betöréses lopásnál vagy rablásnál), a *folytatólagosságot* már ez a *körülmény* rendszerint *kizárja*” (kiemelés tőlem: A. I.).³²² E felfogás helyességét napjainkban is irányadónak tekinthető okfejtéssel cáfolta meg egy évvel később FINKEY.³²³ Ennek megértéséhez elegendő a kriminológiai szakkifejezéssel élve családon belüli erőszaknak nevezett esetekre gondolnunk, amelyeknél – például testi sértés vagy erőszakos nemi bűncselekmények elkövetése révén – tipikusnak tekinthető a folytatólagos elkövetés.

B) Emellett a judikatúra már korábban kizárta a folytatólagosság köréből azon deliktumokat, amelyek viszonylatában az eredmény nem fokozható.³²⁴ A jogirodalomban előbb SCHULTHEISZNÉL 1948-ban³²⁵, majd KÁDÁR 1953-ban megjelent tankönyvében fordult elő az a felfogás³²⁶, amely a folytatólagos bűncselekmény kifejezett ismérvévé tette azt, hogy az egységbe tartozó cselekmények „olyan tárgyat támadjanak, amely fokozatosan is megsérthető”. Szembetűnő, hogy ez a haladó felfogásról árulkodó feltétel utóbbi szerző egy későbbi művéből már hiányzik.³²⁷

C) A későbbi gyakorlat ezt az elvet egyébként úgy pontosította, hogy fogalmilag kizártnak tekinti a folytatólagosság megállapítását az olyan bűncselekmények viszonylatában, amelyek jogi tárgya nem sérthető *fokozatosan*. Ebben az esetben ugyanis a folytatólagosság konstrukciója nem alkalmazható, lévén annak lényege abban áll, hogy az elkövető az egységesen elhatározott cselekményeit több ízben fejti ki, amire azonban csak fokozatosan (avagy folyamatosan) sérthető jogi tárgyat védelmező büntetőjogi tényállások esetében van módja. Ha ugyanis a sérelemokozási lehetőség a tényállás

³²¹ FÖLDVÁRI 1962, 267. p.

³²² EDVI 1894, 351. p.

³²³ FINKEY 1895, 86-87. p.

³²⁴ A kir. Kúria felfogásában az 1910-es évekre uralkodóvá vált felfogását ismerteti DEGRÉ 1912, 244. p.

³²⁵ SCHULTHEISZ 1948, 131. p.

³²⁶ KÁDÁR 1953, 227. p. Ugyanígy ÁDÁM 1961, 52. p.

³²⁷ KÁDÁR – KÁLMÁN 1966, 616. p.

egyszeri megvalósítása után objektíve véget ér, nem kerülhet sor arra a következő részcselekményre, amellyel a korábbi részcselekmény majd folytatólagos egységbe lenne foglalható.

D) A fentiekre legszemléletesebb példaként az *emberölés* bűncselekménye említhető.³²⁸ Ennek kapcsán elmondható, hogy a 19. század végén folytatott joggyakorlat még lehetségesnek találta e bűncselekmény vonatkozásában a folytatólagos elkövetést. Így a kir. Kúria kimondta, hogy abban a esetben, ha az elkövető „különböző időszakokban s mindannyiszor külön erő alkalmazásával három ízben kísérelte is meg sértett ellen a gyilkosság elkövetését”, folytatólagos bűncselekmény megállapításának van helye.³²⁹ A későbbiekben a Legfelsőbb Bíróság ezzel szemben – a fentebb hozott érvek alapján helyesen – úgy foglalt állást, hogy „folytatólagosság megállapításának csak fokozatosan sérthető jogtárgy esetében van helye, az emberi élet pedig nem ilyen”.³³⁰ Így az az elkövető, aki többször kísérel meg az ölést ugyanazon sértett sérelmére, egy rendbeli emberölés kísérletéért (és nem folytatólagosan elkövetett emberölés kísérletéért!) felel mindaddig, amíg a sértett halála be nem következik.³³¹ Ha pedig a halál bekövetkezett, befejezett emberölés és *nem* folytatólagosan elkövetett emberölés a bűncselekmény helyes minősítése, függetlenül attól, hogy az elkövető hányszor próbálkozott az ölési cselekmény realizálásával. Az elkövetés többszöri megkezdését, továbbá a kísérlet teljes voltát egyébként súlyosító körülményként értékelheti a bíróság.³³²

E gyakorlatán a Legfelsőbb Bíróság a későbbiekben sem változtatott, 2002-ben kimondta, hogy ugyanakkor a passzív alanyak kétszeri megölése fogalmi képtelenség, az elkülönült, önálló, befejezett ölési cselekmények folytatólagossága fel sem vetődhet.³³³ E jogértelmezés szerint tehát helytelen az a KAUTZNÁL³³⁴ és FAYERNÉL³³⁵ is szereplő példa, amely szerint folytatólagosság megállapításának van helye, ha „a nő több ízben ad mérget férjének, míg ez belebetegszik és meghal”.

E) A fenti, egyértelmű állásfoglalás ellenére az ítélkezési gyakorlatban szórványosan napjainkban is találkozhatunk ezzel ellentétes nézetekkel. Így például a Borsod-Abaúj-

³²⁸ Mindezen okfejtéshez lásd a természetes egységnél az emberölésről mondottakat is.

³²⁹ Kir. Kúria 9924/1890. sz.

³³⁰ BH 1986.87.

³³¹ Ennek természetesen az is feltétele, hogy az egyes kísérleti cselekmények ne váljanak el egymástól olyan mértékben, ami már anyagi halmazat megállapítását tenné indokolttá (pl. az egyes cselekmények között évek telnek el, azok teljesen új elhatározásból fakadnak, stb.).

³³² Így Kis 2006b, 501. p.

³³³ EBH 2002.731.

³³⁴ KAUTZ 1873, 100. p.

³³⁵ FAYER 1895, 310. p.

Zemplén Megyei Bíróság a közelmúltban folytatólagosan és különös kegyetlenséggel elkövetett emberölés büntette miatt emelt vád alapján járt el a terhelttel szemben, ám felmentő ítéletében egyáltalán nem utalt arra, hogy a folytatólagosság megállapítása emberölés viszonylatában bűnösség megállapítása esetén is kizárt lenne.³³⁶ Ez csak a jogerős döntést hozó Debreceni Ítéltábla indokolásából tűnik ki.³³⁷

A recens német jogirodalomból kiemelhető az a JESCHECKNÉL előforduló felfogás, amely szerint nincs helye folytatólagosság megállapításának „különböző személyek megölése” esetén.³³⁸ Bár erre kifejezett utalás nincs, e megállapításából implicite arra lehetne következnie, hogy a szerző elvileg nem tekinti kizártnak a folytatólagos emberölés megállapítását.

3.1.6. Amíg a bűncselekmény miatti felelősségre vonást szabályozó büntetőjog mellett más jogágazat szabályai nem rendeltek büntetni kriminális magatartásokat³³⁹, tárgyaltan volt az a kérdés, hogy a bűncselekmény mellett milyen más cselekmények vonhatók be esetlegesen a folytatólagosság egységébe.

A) A fenti helyzet megváltozott az 1956. évi 16. tvr. megalkotását követően. A szabálysértéseket ugyanis a büntetőjogtól jogágilag teljesen elkülönült közigazgatási jog rendeli büntetni, a büntetőjogétól részben eltérő céllal és szankciórendszerrel.³⁴⁰ Ami a problémát ebben a körben okozza, hogy az ún. *kettős alakzatú cselekményeknek*³⁴¹ (ilyenek a leggyakrabban előforduló, nem erőszakos vagyon/tulajdon elleni cselekmények) egymás mellett él a szabálysértési és a bűncselekményi formája, különbség közöttük tipikusan csupán az elkövetési érték/kár/vagyoni hátrány nagysága alapján tehető. Erre tekintettel kérdésként jelentkezhethet, hogy a folytatólagos deliktumegységbe bevonhatók-e a csupán szabálysértési értékre elkövetett részeselekmények is, avagy erre csupán az önmagukban is bűncselekményként értékelhető részeselekmények viszonylatában van lehetőség.

B) Az 1978. évi Btk. hatályba lépését megelőző bírói gyakorlat e vonatkozásban azt a megoldást követte, hogy a folytatólagosság egységébe bevonta a bűncselekményi

³³⁶ Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bíróság 6.B.1595/2009/52. sz.

³³⁷ Debreceni Ítéltábla Bf.III.289/2011/4. sz.

³³⁸ JESCHECK – WEIGEND 1996, 716. p.

³³⁹ A Kbt. ugyan a CSEMEGI-kódextól elkülönülten szabályozta a kihágásokat, azok azonban – a bűncselekmények trichotóm rendszerű felosztása szerint – a Btk.-ban szabályozott cselekményekkel (büntettekkel és vétségekkel) egyezően bűncselekménynek minősültek.

³⁴⁰ Habár a legújabb, 2012-ben hatályba lépett Sztv. alapján elmondható, hogy az a szankciók jellegében is szigorában nemigen marad el a Btk.-beliektől...

³⁴¹ KERESZTY BÉLA – SZOMORA ZSOLT: A vagyon elleni bűncselekmények (Btk. XVIII. fejezet). In NAGY F. 2009a, 596. p.

értékhatárt meghaladó és azon alul maradt részcselekményeket egyaránt. Így a korabeli BK 390. számú állásfoglalás³⁴² kimondta, hogy „abban az esetben, ha a több, kétszáz forintot meg nem haladó – illetve kétszáz forintot meghaladó [...] cselekmény a folytatólágosság jogi egységébe tartozik, úgy természetesen egyrendbeli folytatólágos cselekmény valósul meg”. Egy másik korabeli döntés indokolása szerint pedig „ilyen esetben sem lehet a cselekménysorozatból a szabálysértéseket kiragadni”.³⁴³ Az ekkoriban érvényesülő felfogás tehát úgy foglалható össze, hogy „a részcselekmények a folytatólágos egység keretébe tartoznak, függetlenül attól, hogy azokat milyen érték tekintetében követték el”.³⁴⁴ Ezen megoldással szemben alapos kritika mindaddig nem volt felhozható, amíg a folytatólágosság egysége szokásjogi alapon érvényesült a gyakorlatban: a bíróságok ekkoriban ugyanis saját jogkörükben eljárva dönthettek a halmazati minősítéssel szemben a folytatólágosság javára.³⁴⁵

C) Gyökeresen eltérő felfogás kialakulásának – *kellett volna* – következnie a folytatólágos bűncselekmény törvényi definiálását követően. Figyelemmel ugyanis arra, hogy a jogalkotó ugyanolyan *bűncselekmény* elkövetését követelte meg a folytatólágosság megállapíthatóságához, ebből egyértelműen következik, hogy önmagában szabálysértést megvalósító részcselekmény nem képezheti a folytatólágos bűncselekmény részét. Megemlíthető, hogy a Btk. előkészítő bizottságának ülésén elhangzott olyan javaslat, amely szerint a Btk. 12. §-ába „a vagyoni elleni szabálysértésekre tekintettel indokolt egy új /3/ bekezdés beiktatása, amely úgy rendelkezne, hogy *a szabálysértési értékhatárt meg nem haladó részcselekményeket is a folytatólágosság egységébe kell vonni*” (kiemelés tőlem: A. I.).³⁴⁶ Egy ilyen értelmező rendelkezés létesítése valóban elejét lehetett volna venni a Btk. hatályba lépését követően kialakult, évtizedeken át folytatott, törvénnyel ellentétes gyakorlatnak.

D) A bírói gyakorlat ugyanis hosszú időn keresztül nem vett tudomást arról, hogy a törvény értelmében a folytatólágosságnak csupán önmagukban is bűncselekményként értékelhető cselekmények lehetnek a részei, tehát a szabálysértési értékre elkövetett

³⁴² Megjelent BH 1962/7. sz.

³⁴³ BJD 1313.

³⁴⁴ BJD 1591. és 1597. A korabeli jogirodalomban ugyanígy JULIS 1971, 203. p.

³⁴⁵ Abban a kivételes helyzetben azonban, amikor az összértékre figyelemmel a folytatólágosság például vétségek halmazata helyett büntetté teszi a részcselekményeket, már nem állítható vitathatatlanul, hogy a szabálysértési értékre elkövetett részcselekmények bevonása nem sérti a büntetőjogi felelősséget súlyosító szokásjog alkalmazásának tilalmát.

³⁴⁶ LÁSZLÓ 1984, 367. p.

cselekmények viszonylatában is változatlanul megállapította a folytatólagosságot.³⁴⁷ Így a Gyulai Városi Bíróság még egy 2009 végén hozott ítéletében is úgy indokolta döntését, hogy „a szabálysértési értékre elkövetett olyan vagyoni elleni cselekmények [...] amelyek önmagukban csupán szabálysértések lennének éppen a folytatólagosság egységébe olvadva válnak bűncselekménnyé”.³⁴⁸ A Legfelsőbb Bíróság pedig úgy foglalt állást, hogy „ha a folytatólagosság törvényi feltételei fennállnak, a szabálysértési értékre elkövetett egyes rész-cselekmények összességükben bűncselekményként értékelhetők” (kiemelés tőlem: A. I.).³⁴⁹

E) Az idézett megfogalmazás azért volt problematikus, mert a folytatólagosság törvényi feltételei – ugyanolyan *bűncselekmények* hiányában – nem állnak fenn maradéktalanul. Mindezek alapján NAGY FERENC általános részi tankönyvében helyesen mutatott rá³⁵⁰, a judikatúra ekkoriban *contra legem* jogértelmezést folytatott azáltal, hogy a szabálysértési értékre elkövetett cselekmények viszonylatában is megállapította a folytatólagosságot.³⁵¹

Erről a megoldásról az is elmondható továbbá, hogy az *elkövető terhére történő kiterjesztő értelmezésnek* minősült, s mint ilyen, nem egyeztethető össze a nullum crimen/nulla poena sine lege *scripta* speciális büntetőjogi alapelvvel: az alapelv értelmében a büntetőjogban szokásjogilag rögzült norma kizárólag az elkövető javára érvényesülhet³⁵², a jelenlegi ítélkezés gyakorlata azonban *büntetőjogi felelősséget alapító szokásjogi interpretációnak* minősül.

Említésre érdemes érvként szolgálhat még, ha a folytatólagos bűncselekmény intézményének *eredeti rendeltetésére* gondolunk. A folytatólagosság létének jogalkotói indoka többek között az, hogy a törvényben meghatározott ismérvek fennforgása esetén egy bűncselekmény elkövetéséért vonjuk felelősségre az elkövetőt a túl szigorú halmazati minősítés és büntetés helyett³⁵³, ezért a „folytatólagos” elkövetés ténye elvileg nem

³⁴⁷ Így BH 1979.5., 1979.142., 1986.312. A jogirodalomban támogatta e felfogást VISZOKAY 1983, 116. p.

³⁴⁸ Gyulai Városi Bíróság 6.Fk.390/2009/34. sz.

³⁴⁹ BH 2002.210.

³⁵⁰ NAGY F. 2008, 235. p.

³⁵¹ Kivételes jelleggel előfordulhat, hogy a törvénybeli „bűncselekmény” kitétel alatt szabálysértés is érthető. Például szolgálhat a Be. 127. § (3) bekezdésébe foglalt rendelkezés, amely alapján a bűncselekmény elkövetésén tetten ért személyt bárki elfoghatja. Ez alatt – bár a törvény csak bűncselekményt említ – a szabálysértés elkövetésén történő tettenérést is érteni lehet, mivel ilyenkor szokásjogi úton *enyhül* azon személy felelőssége, akinek a javára a jogszabályi engedély hatályosul (ti. az elfogásra jogosult személy cselekménye jogellenességének hiánya folytán nemcsak akkor nem büntethető pl. személyi szabadság megsértése miatt, ha bűncselekmény elkövetésén ért mást tetten, hanem szabálysértés elkövetésén való tettenéréskor sem). Vö. BH 2001.408.

³⁵² NAGY F. 1995, 46-48. p.

³⁵³ Így FINKEY 1914. 251. p. Megjegyezhető, hogy EDVI szerint a folytatólagosság körét – a CSEMEGI-kódexet megelőzően – „a bűnhalmazat túlszigorú büntetése miatt nagyon is kiterjesztették”, amire „többé

szolgálhatna alapul ahhoz, hogy az elkövető felelősségét súlyosítsuk azáltal, hogy önmagukban szabálysértésnek minősülő részcselekményeiből összességükben bűncselekményt kreálunk.³⁵⁴

F) Tovább tetézte a bajt az 1999. évi Sztv.-t módosító, a később tárgyalandó érték-egybefoglalást bevezető 2009. évi CXXXVI. törvény 16. §-a, illetve a 2010. évi LXXXVI. törvény 15. §-a³⁵⁵, amelyek az 1999. évi Sztv. 157. § (6) bekezdésének megfogalmazásával gyakorlatilag a fenti, büntetőjogi felelősséget alapító/súlyosító törvényrontó szokást emelték törvényerőre, emellett azonban a Btk. 12. § (2) bekezdését változatlan maradt.

A 2010 áprilisában meghozott, az érték-egybefoglalásról szóló BKv 87. azonban, az LB korábbi álláspontját feladva kimondta, hogy „a Btk. 12. §-ának (2) bekezdése a folytatólágosság feltételeként azt kívánja meg, hogy az elkövető ugyanolyan bűncselekményt kövessen el [...]. A folytatólágosság egységének törvényi előfeltétele tehát az, hogy a részcselekmények önállóan is bűncselekményt valósítsanak meg. Nincs ezért törvényes alapja annak a gyakorlatnak, amely a Btk. 12. § (2) bekezdését alkalmazza szabálysértések elbírálásakor”. A döntés ezen része – a jelenlegi joghelyzetben – mindenben helyeselhető.³⁵⁶

G) A jogirodalomban ezzel szemben megjelent olyan álláspont, amely nem ért egyet a gyakorlat illetően változásával, és azt nemcsak processzuális szempontból vitatja, hanem a jogalkotói szándékkal sem tartja összeegyeztethetőnek.³⁵⁷ A szerző figyelmét azonban valószínűleg elkerülte a 2010. évi CXLVII. törvény 79. §-a, illetve az ahhoz fűzött Indokolás, amely az 1999. évi Sztv. 157. § (6) bekezdéséből éppen arra figyelemmel távolította el a folytatólágosságról szóló mondatrészt, mert „folyatólágosság csupán ugyanolyan bűncselekmények esetén állhat fenn, szabálysértések esetén nem. [...] Az érték-egybefoglalás kapcsán tehát a folytatólágosságra utalás téves, annak elhagyása

szükség nincs, s ennél fogva csak ott állapítható meg folytatólágos egység a hol az egyes cselekményeket valamely különös ok miatt egymástól elkülöníteni és önállósítani nem lehet”. Vagyis a szerző álláspontja szerint a felelősségenyhítés a kumulációs halmazati rendszer elejtése óta nem érv a folytatólágos egység fenntartása mellett. Vö. EDVI 1894, 351. p.

³⁵⁴ AMBRUS 2008. Bár, mint láttuk, kivételesen nem kizárt, hogy a folytatólágosság az elkövető terhére is érvényesüljön.

³⁵⁵ Egy korábbi jogalkotási hiba folytán ugyanis a 2009. évi CXXXVI. törvény 16. §-a – az uralkodó felfogás szerint – hatályba lépésével egyidejűleg hatályát is vesztette, ezért kellett az abban foglalt rendelkezést ismét hatályba léptetni a 2010-es törvénnyel. A problémához részletesen lásd az érték-egybefoglalásról szóló fejezetet.

³⁵⁶ Ugyanígy MÉSZÁR 2010, 18. p.

³⁵⁷ KÉMÉNDI 2011, 14-15. p.

indokolt, a módosítás ezen §-a a dogmatikai hiba javítására irányul”.³⁵⁸ Ebből kitűnően a jogalkotói szándék nemhogy eltérő lenne az LB-döntéstől, hanem a törvényhozó éppen a bíróság véleményére figyelemmel módosította a jogszabályt.

H) Összefoglalásként megállapítható, hogy jelenleg szabálysértési értékre elkövetett részcselekményeknek a folytatólagos egységbe történő bevonására nincs törvényi lehetőség. *De lege ferenda* azonban kérdésként jelentkezhethet, hogy ez a helyzet társadalmilag hasznos és indokolt-e. Egy 2010-ben megjelent cikkemben még azon véleményemnek adtam hangot, hogy az olyan jövőbeni törvényi szabály, amely a szabálysértések folytatólagos egységbe foglalását is lehetővé tenné, nem lenne megengedhető, többek között azért, mert „a bírói gyakorlatban kialakult, majd törvényi szabályozást nyert egységi forma régtől fogva elismert feltételrendszerének indokolatlan bolygatását eredményezné, másrészt [...] az ilyen szabályozás ellentétes lenne a folytatólagos bűncselekmény intézményének eredeti rendeltetésével”.³⁵⁹

I) A tulajdon elleni szabálysértések viszonylatában irányadó új szabálysértési értékhatár (2012. április 15. napjától 50.000,-Ft) ismeretében azonban már nem tartom képviselhetetlennek azt az álláspontot, amely a folytatólagosság egységébe az önmagában szabálysértési értékre elkövetett részcselekmények bevonását is megengedné. A gyakorlatban például az áruházi lopások viszonylatában gyakori folytatólagosság³⁶⁰ ugyanis ilyen értékhatár mellett az esetek többségében egyáltalán nem lenne megállapítható, a tipikus és életszerű esetek legnagyobb részében ugyanis az egyes lopások elkövetési értéke a pár ezer, vagy egy-két tízezer forintot nem haladja meg. Minderre azonban szokásjogi alapon nem kerülhetne sor, hanem csakis a Btk. 12. § (2) bekezdésének például olyan formában történő módosításával, hogy a folytatólagos bűncselekmény megvalósulásához „ugyanolyan bűncselekmény vagy szabálysértés”, vagy még egyszerűbb formában, „ugyanolyan cselekmény” elkövetése szükséges. Rá kell azonban mutatni arra, hogy az elkövető cselekményei sok esetben a folytatólagosság szabályainak ilyen formában történő átalakítása nélkül is – az érték-egybefoglalás szabályai folytán – egyébként is bűncselekményt képeznének, a fenti törvénymódosítás tehát csak egy jogalkotói lehetőségként, s korántsem sürgető szükségességként jelentkezik. Habár, mint látni fogjuk, az érték-egybefoglaláshoz is szükséges, hogy az

³⁵⁸ A 2010. évi CXLVII. törvény miniszteri Indokolása. Részletes Indokolás a 79. §-hoz. Forrás: Complex Jogtár.

³⁵⁹ AMBRUS 2010b, 280. p.

³⁶⁰ Vö. például POJNÁR 2008. 41-45. p.

egy cselekmények összesített elkövetési értéke meghaladja az 50.000 forintot, és ez számos életbeli esetben nem teljesül.

3.2. *Egységes (akarat)elhatározás*

3.2.1. Az egységes (akarat)elhatározás a folytatólagos bűncselekmény megvalósulásának szubjektív feltétele. Nézetem szerint a *legkardinálisabb ismérvnek* tekinthető³⁶¹ annak eldöntéséhez, hogy a folytatólagosság megállapítható-e. Röviden úgy is fogalmazhatnánk, hogy a szubjektív feltétel fennforgása az objektív oldalon jelentkező feltételek megvalósulása *előfeltételeként* azonosítható. Amellett azonban, hogy a folytatólagosság legfontosabb ismérvéről van szó, egyben a büntetőeljárásban az egyik legnehezebben megállapítható kérdés is, figyelemmel arra, hogy itt nem a külvilágban megjelenő tényeket, hanem az elkövető tudattartalmát kell vizsgálat tárgyává tennie a bíróságnak.

A) Első kérdésként az jelentkezik az egységes elhatározás kapcsán, hogy annak valamennyi, a folytatólagosság keretébe tartozó cselekményt át kell-e fognia, vagy sem. A magyar bírói gyakorlat szerint az egységes elhatározás nem jelent minden rész-cselekményt átfogó előre kitervelést, „előre megfontoltságot”³⁶², bár ez sem kizárt, például abban az esetben, ha a tolvaj előre tudja, hogy mi az az összeg, amelyre lopási cselekményei összessége révén szert kíván tenni. Az egységes elhatározás megállapíthatóságához elégséges, de szükséges tehát például az, ha az elkövető az első rész-cselekmény megvalósítása előtt annyit határoz meg, hogy ahányszor csak lehet, el fogja követni a bűncselekményt.³⁶³ Találkozó ezzel kapcsolatban BALOGH JENŐ azon megállapítása, amely szerint a további rész-cselekmények elkövetésekor az elkövető tudatában nem újabb elhatározás jön létre, hanem a korábbi elhatározás *reprodukálására* kerül sor.³⁶⁴ Nézetem szerint elég lehet az egységes elhatározás megállapításához, ha a tettesben az első rész-cselekmény elkövetése során (tehát még befejezetté válása előtt!) fogan meg a további rész-cselekmény(ek) ötlete, mint például abban az esetben, ha a

³⁶¹ Így már LÖW 1880, 550-551. p.

³⁶² FBK 1991.1.

³⁶³ Vö. INDOKOLÁS-1978, 1112. p.

³⁶⁴ BALOGH J. 1885, 32. p.

tolvaj a kiszemelt lakásba bejutva pillant meg egy olyan, nehezen mozdítható dolgot, amelyért egy másik alkalommal tér vissza.³⁶⁵

B) Napjainkban a kommentár- és a jogirodalom részben eltérő nézetet vall abban a kérdésben, hogy az egységes elhatározás mikor forog fenn. Előbbi szerint az egységes elhatározás „nem jelenti azt, hogy a terheltnek már eleve több ugyanolyan bűncselekmény elkövetését kell elhatároznia”.³⁶⁶ Hasonlóan foglal állást SÁNTHA, aki szerint fennforoghat az egységes elhatározás akkor is, ha az elkövető „csak az első részcselekmény megvalósítását követően határozza el a következőt”.³⁶⁷

A GYÖRGYI és WIENER által szerkesztett kommentár ezzel szemben akkor látja az egységes elhatározást megállapíthatónak, ha „az elkövető ugyanolyan bűncselekmények ismétlődő elkövetését határozza el”.³⁶⁸ Ezt a felfogást képviseli tankönyvében FÖLDVÁRI is.³⁶⁹ Szerinte nem minősülhetnek folytatólagosan elkövettként az elkövető cselekményei, ha ő először csak egy elkövetést határozott el és ezt követően, a sikeren felbuzdulva alakult ki benne a második és a további elkövetésekre irányuló elhatározás.

Részemről az utóbbi felfogást tartom helyesnek. Ha ugyanis az elkövető eredetileg csak egy bűncselekményt szándékozott elkövetni, majd látva azt, hogy minden különösebb nehézség, illetve a tetten érés veszélye nélkül tudta cselekményét kivitelezni, azt a legközelebbi alkalommal ismét realizálja, az egységes elhatározás hiányában folytatólagosság megállapítására nem kerülhet sor. Ilyenkor ugyanis nem az eredeti elhatározás serkenti ismét cselekvésre az elkövetőt, hanem valójában egy, a korábitól teljesen elkülönülő, azóta kialakult indítékon alapuló új elhatározás, amelynek folytán nem részcselekmények láncolata, hanem két (több) önálló bűncselekmény valósul meg. Nem elegendő tehát az egységes elhatározás ún. *minimalista* felfogása, a folytatás lehetőségére vonatkozó elhatározásnak már az első részcselekmény elkövetésekor fenn kell állnia.

Sajnálatos módon a bírói gyakorlat az egységes elhatározás vizsgálata helyett gyakran megelégszik a könnyebben megállapítható objektív ismérvek (mint például a rövid időköz) vizsgálatával, és amennyiben ezek fennforognak, szinte automatikusan megállapítja a folytatólagosságot olyan esetekben is, amikor ennek – éppen az egységes

³⁶⁵ Így helyesen például a Kecskeméti Városi Bíróság 10.B.321/2008/118. és a Kiskunhalasi Városi Bíróság 9.Fk.224/2012/2. sz. döntései.

³⁶⁶ JAKUCS 2004, 66. p. Ugyanígy KIS 2006a, 43. p. A régi jogirodalomban hasonlóan FINKEY 1895, 71 .p.

³⁶⁷ HORVÁTH 2007, 281. p.

³⁶⁸ GYÖRGYI – WIENER 1996, 34. p.

³⁶⁹ FÖLDVÁRI 2006, 219. p.

elhatározás hiánya miatt – nem lenne helye.³⁷⁰ Erre a következtetésre jutott egyébként a nemi deliktumokról szóló monográfiájában már SCHULTHEISZ is.³⁷¹ Jól mutatja e helyzetet a Pécsi Ítéltábla egy ítéletének indokolása, amely bevallottan úgy foglal állást, hogy a bírói gyakorlat „az egységes akarat-elhatározást *kiterjesztő módon* értelmezi. *Nem szükséges, hogy az elkövető már az első cselekmény megvalósításakor elhatározza annak folytatását*, elegendő, ha a különböző részcselekmények elkövetése azonos okra, motívumra vezethető vissza” (kiemelések tőlem A. I.).³⁷²

Ezzel szemben, a helyes felfogás szerint, a jogalkalmazónak mindenkor a szubjektív oldal lehető legteljesebb feltérképezésére kellene törekedniük a történeti tényállások felderítésekor, s ha ennek révén azt állapítják meg, hogy az elkövető egységes elhatározása hiányzott, halmazatot indokolt megállapítani a terhére.

Nem értek egyet DEGRÉ azon pesszimista megállapításával, hogy „az egységes elhatározás, mint az egység criteriuma teljesen gyakorlatiatlan; keresztülvezetése a gyakorlati életben mondhatni lehetetlen”.³⁷³ Ha ezt az állítást igaznak fogadnánk el, tulajdonképpen bármely szubjektív törvényi feltétel büntetőeljárásbeli vizsgálatától el kellene tekintenünk, hiszen a külvilágban jelentkező ismérvek vizsgálata mindig sokkal egyszerűbb, mint az elkövető tudattartalmáé. Az egységes elhatározás gyakorlati vizsgálata tehát felfogásom szerint is nehéz, de korántsem lehetetlen feladatot ró az ítélkezőre.³⁷⁴ Ezért nem lehetett egyetérteni a Btk. előkészítő ülésén felbukkant azon felfogással sem, amely szerint „az egységes elhatározás nehezen megfogható fogalom. Így olyan szöveget kellene kialakítani, amely csak tárgyi oldalhoz tartozó elemeket tartalmaz”.³⁷⁵

C) A közelmúlt német joggyakorlatát vizsgálva WESSELS mutatott rá arra, hogy az az egységes elhatározás vizsgálata helyett megelégszik az ún. „folytatási szándékkal”, vagyis megállapítja a folytatólagosságot a nem az első cselekménnyel egyidejűleg, hanem a későbbiek folyamán elhatározott cselekmény vonatkozásában is, feltéve, hogy az a korábbi cselekmény utódjaként jelenik meg, azzal „folyamatos pszichológiai vonalat képez”. A szerző ezt a felfogást dogmatikailag kétesnek és kriminálpolitikailag

³⁷⁰ A bírói gyakorlatot elemezve hasonlóan KÉMENDI 2011, 10. p.

³⁷¹ SCHULTHEISZ 1966, 64-65. p.

³⁷² Pécsi Ítéltábla Bf.II.87/2010/6. sz.

³⁷³ DEGRÉ 1912, 253-254. p. A szerzőt bírálta emiatt egyébként már a művet recenzáló HELLER is. Lásd HELLER 1913, 655. p.

³⁷⁴ Röviden szükséges utalni rá, hogy az üzletszerűség szubjektív oldala, a rendszeres hasznoszerzésre törekvés kapcsán is kimutatható, hogy a bírói gyakorlat – mindinkább az objektív feltételt előtérbe tolva – a könnyebb ítélkezés lehetőségeit keresi. Ehhez részletesebben lásd az üzletszerűségről szóló fejezetet.

³⁷⁵ LÁSZLÓ 1984, 364. p.

aggályosnak nevezi.³⁷⁶ Látható tehát, hogy a német gyakorlat a magyarhoz hasonló problémával került szembe a folytatólagos bűncselekmény kapcsán, és sok esetben mindkettő a könnyebb, ám nem feltétlenül törvényesebb utat választja.³⁷⁷

D) Részemről az egységes elhatározást azért tekintem a folytatólagosság legfőbb alapító tényezőjének, mert – természetesen a folytatólagosság további feltételeivel együtt jelentkező – fennállása esetén a halmazati minősítés valójában *a kétszeres értékelés tilalmába ütközne*. A folytatólagos cselekménysor viszonylatában ugyanis a bűncselekménynek csak az objektív oldala valósul meg többszörösen, a szubjektív oldal mindvégig *egyetlen és ugyanaz marad*. Ezért ugyanezt az egységes szubjektív oldalt értékelnénk többször, ha ilyenkor több – objektív és szubjektív szempontból egyaránt – önálló bűncselekményt állapítanánk meg az elkövető terhére.

Még nem a kétszeres értékelés tilalmára hivatkozva, de hasonlóképpen foglalt állást BALOGH JENŐ, aki szerint „ha már most a folytatólagos bűncselekményre a bűnhalmazat elveit akarnánk applicálni, akkor ezen egységes elhatározást többször beszámítanánk, [...] ami által a tettes igazságtalanul büntetnének”. E felfogásából eredően a folytatólagos bűncselekmény és az egységes elhatározás viszonyáról úgy foglalt állást, hogy „a kettő együtt áll, vagy együtt dől meg”, végül egy hasonlattal élve, az egységes elhatározást a folytatólagosság „Achilles-sarkának” tekintette.³⁷⁸

A szubjektív momentumot tette az egységalkotás legfőbb indokává IRK is, aki szerint „annak a tettesnek *psychéje*, ki ugyanazon tárgyon *egységes elhatározásból* kifolyólag rövid időközökben ismételten követ el támadást, oly *lelki komponensekből* tevődik össze, hogy a bűnhalmazat szabályainak alkalmazása teljesen eredménytelen” (kiemelések tőlem: A. I.).³⁷⁹

3.2.2. A folytatólagos bűncselekmény legfőbb életrehívójának tekintette az elhatározás egységességét például BINDING³⁸⁰, CARRARA³⁸¹, mint láttuk, BALOGH JENŐ³⁸², továbbá BERNOLÁK.³⁸³ Csak vagylagos feltételként vette azt fel KÖRÖSI SÁNDOR.³⁸⁴ WERNER³⁸⁵ és

³⁷⁶ WESSELS 1994, 234. p.

³⁷⁷ A régi olasz irodalomban az „általános elhatározás” elégségességét hirdette CARRARA 1878, 354. p.

³⁷⁸ BALOGH J. 1885, 28. p.

³⁷⁹ IRK 1915, 63. p.

³⁸⁰ BINDING 1885, 535. p.

³⁸¹ CARRARA 1878, 349. p. Mint írja, „az elhatározás egységének tehát, mely a sértett törvény egységével áll kapcsolatban, mindig ki kell zárnia a büntettek többségét”.

³⁸² BALOGH J. 1885, 28-29. p.

³⁸³ BERNOLÁK 1908, 132-133. p.

³⁸⁴ KÖRÖSI 1879, 378-379. p.

³⁸⁵ WERNER 1898, 177-178. p.

FAYER³⁸⁶ felfogása szerint pedig a folytatólágosságnál az egységes elhatározás egyáltalán nem játszik szerepet. Érdekes ANGYAL álláspontja, aki egységes elhatározás helyett „az elhatározásoknak azonos gyökérről fakadó voltát” követelte meg a folytatólágos bűncselekményhez.³⁸⁷

A korábbi német jogirodalomban akadtak olyan szerzők is, akik a folytatólágos bűncselekmény mint egységi kategória létét éppen arra figyelemmel tagadták, mert az egységes elhatározást pszichológiailag nem létező jelenségnek tekintették. Így a németeknél BURI³⁸⁸ és HÖPFNER³⁸⁹ helyezkedett arra az álláspontra, hogy az egységes elhatározás lélektani képtelenség, minden egyes új cselekménynek új, teljesen önálló elhatározás szükséges. BELING szerint pedig az egységes elhatározás folytatólágos bűncselekményt alapító jelentőségének elismerésével „elkerülhetetlenül arra az eredményre kellene jutnunk, hogy a tettes egész életében elkövetett bűncselekményei folytatólágos bűncselekményt képeznek”.³⁹⁰

Érdekes, hogy ezt a felfogás hazánkban egyetlen szerző sem tette maradéktalanul magáévá, s akik tagadták is a folytatólágos bűncselekmény létét, azok sem az egységes elhatározás létrejövetelének lehetőségét vonták kétségbe, hanem – mint például a fentebb már idézett LUKÁTS, vagy mellette HEIL FAUSZTIN³⁹¹ – a jogalkalmazást nem látták az egységalkotásra jogosultnak, vagy éppen azt a CSEMEGI-kódex halmazati büntetési szabályai alapján nem tartották szükségesnek. DEGRÉ pedig, mint láttuk, bár a bűncselekmény-egység alapvető tanából meg nem konstruálható kategóriának tartotta a folytatólágos bűncselekményt, szokásjogi érvényesülése okán elismerte és fenntarthatónak vélte azt.³⁹²

Az egységes elhatározás létét tagadó felfogás cáfolására – napjaink jogtudományában egyértelműen meghaladott volta miatt – nem pazarolok sok szót, az ugyanis nyilvánvalóan fennáll például olyankor, ha a pénztáros nyaralásra kívánván pénzt

³⁸⁶ FAYER 1895, 382-383. p.

³⁸⁷ ANGYAL 1920, 487. p.

³⁸⁸ BURI 1879, 11-38. p.

³⁸⁹ HÖPFNER 1901, 256-272. p.

³⁹⁰ BELING 1906, 370-372. p.

³⁹¹ HEIL 1911, 309. p.

³⁹² Túlzottan elnagyoltnak tekinthető ezért DEGRÉ nézetrendszeréről ANGYALNAK azon megállapítása, amely szerint DEGRÉ – BURIHOZ és LUKÁTSHOZ hasonlóan – a halmazat szabályait alkalmazná folytatólágosság esetén. Vö. ANGYAL 1920, 486. p. Még szembetűnőbb mindez, ha idézzük DEGRÉNEK a folytatólágos bűncselekményről de lege ferenda elfoglalt álláspontját: „részemről [...] *fenntartandónak* vélem a folytatólágos bűncselekményt *mint bűncselekmény-egységi formát*” (kiemelés tőlem: A. I.). Lásd DEGRÉ 1912, 302. p.

szerezni, az eredetileg elhatározott összeget részletekben veszi ki a bolt kasszájából, vagy ha az elkövető alkatrészenként kíván ellopni egy tárgyat.³⁹³

3.2.3. A kir. Kúria ítéleteinek indokolásában gyakran hivatkozott az egységes elhatározásra mint a folytatólagos bűncselekményt alapító tényezőre. A korabeli határozatok tüzetes átvizsgálása révén DEGRÉ azonban arra mutatott rá, hogy „az elhatározás egységét mint pszichológiai folyamatot, mint realis pszichicai történést a magyar judicatura soha nem kereste”³⁹⁴, illetve a „joggyakorlat az elhatározás egységét illetően vélelemszerű, de a kérdéses pszichicai folyamatra tényleg világot nem vető tényekkel operál; az elhatározási egység a jogászat kezében jogi fictióvá idomul, melyek köntöse alatt a folytatólagossághoz megkívánt egyéb mozzanatok érvényesülnek criteriumként”.³⁹⁵ Vagyis ekkoriban – mint azt a rövid időköz követelményénél is látni fogjuk – valójában objektív körülményekből vezették le a sokszor fiktív szubjektív oldalt.

Megjegyezhető, hogy a későbbi joggyakorlatban kimutatható olyan tendencia, amely alapján az sokkal inkább törekedett az egységes elhatározás tényleges kimutatására, mint a CSEMEGI-kódex hatálya alatt folytatott gyakorlat. Így a Legfelsőbb Bíróság egy olyan jogeset kapcsán, ahol az elkövetők egy ízben a termelőszövetkezet raktárából zabot loptak, majd egy héttel később ugyaninnen egy rakomány búzát tulajdonítottak el, a következőket állapította meg: „a terheltek a zab eltulajdonítására *alkalmilag állapodtak meg*, azt azért határozták el, mert a nyulaik etetésére zabra volt szükségük [...] A büntettnék az elhatározásakor *szóba sem került, hogy további bűncselekményeket is elkövetnek*. [...] A két cselekményt tehát *nem azonos elhatározás motiválta*. A második cselekményt, a búzalopást ugyancsak *alkalmilag, ötletszerűen* követték el [...] *alkalmilag a pénzszerzés céljából*” (kiemelések tőlem: A. I.).³⁹⁶ A döntés indokolásának idézett részeiből is megállapítható, hogy a bíróság ebben az esetben nemcsak az objektíve megvalósult tényeket kutatta, hanem kifejezetten hangsúlyt fektetett a szubjektív oldal valós vizsgálatára is. Továbbá azt is jól példázza ez a jogeset, hogy az LB álláspontja szerint sincs helye folytatólagos bűncselekmény megállapításának olyankor, amikor az elkövető csak az első elkövetés sikerén felbuzdulva szánja el magát következő cselekményére.

³⁹³ FÖLDVÁRI 2006, 217. p.

³⁹⁴ DEGRÉ 1912, 239. p.

³⁹⁵ DEGRÉ 1912, 254. p.

³⁹⁶ BJD 5860.

Nem látta fennforogni az egységes elhatározást, s ekként a folytatólágosságot az LB akkor sem, amikor az elkövető kifejezetten alkalomszerűen és pillanatnyi indulatból fakadóan valósította meg cselekményeit.³⁹⁷ Mellőzni szokta a bírói gyakorlat a folytatólágos bűncselekmény megállapítását olyankor is, amikor „az elkövető végleg felhagyott a folytatás szándékával, majd – más indítékok alapján – újra elhatározza a korábbihoz hasonló rész-cselekmények elkövetését”.³⁹⁸

3.2.5. Bűnösség. A hazai jogirodalomban jelenleg uralkodó felfogás szerint – az egységes elhatározás követelménye nyomán – folytatólágos egységbe csak szándékos bűncselekmények foglalhatók.³⁹⁹

A) FÖLDVÁRI monográfiájában határozottan még nem foglalt állást a kérdésben⁴⁰⁰, később azonban már kifejtette, hogy „még az olyan gondatlan bűncselekményeket sem tartjuk egységbe foglalhatónak, amelyek szándékos magatartással valósulnak ugyan meg, de az elkövetőt valamelyik másik tényállási elem vonatkozásában terheli gondatlanság”.⁴⁰¹ Röviden: a szerző a folytatólágosságot vegyes bűnösségű bűncselekményeknél is kizártnak tekinti.

BÉKÉS egy korai művében⁴⁰², majd egy 1973-ban megjelent tankönyvben még éppen azért tartotta lehetségesnek gondatlan bűncselekmények folytatólágos egységbe foglalását, mert ahhoz „nem szándékegységre, hanem a *bűnösségi alakzatra nem utaló* egységes elhatározásra” van szükség.⁴⁰³ A folytatólágos bűncselekmény törvénybe iktatását követően azonban – annak ellenére, hogy a Btk. szövege szintén az „egységes elhatározás” kifejezést használja – a szerző ugyancsak e követelményre hivatkozva zárta ki a gondatlan bűncselekményeket a folytatólágosság köréből, tehát ugyanazon ismérvből az ellenkező következtetésre jutott.⁴⁰⁴

NAGY professzor (s korábban TOKAJI) álláspontja szerint ellenben az egységes akarat-elhatározás, így végső soron a folytatólágos bűncselekmény – kivételes jelleggel – bizonyos vegyes bűnösséggel megvalósuló gondatlan bűncselekményeknél is létrejöhet.⁴⁰⁵ Ehhez az állásponthoz csatlakozik a KIS által szerkesztett kommentár⁴⁰⁶ és

³⁹⁷ BH 1995.257.

³⁹⁸ BERKES 2009, 36/5. p.

³⁹⁹ BALOGH Á. – TÓTH 2010, 227. p., BÉKÉS 2002, 218. p., WIENER 2003b, 87. p.

⁴⁰⁰ FÖLDVÁRI 1962, 272. p.

⁴⁰¹ FÖLDVÁRI 2006, 219. p.

⁴⁰² BÉKÉS 1958, 745. p.

⁴⁰³ BÉKÉS – SZALMA 1973, 306. p.

⁴⁰⁴ BÉKÉS et al. 1980, 293. p.

⁴⁰⁵ NAGY F. 2008, 234. p.

⁴⁰⁶ KIS 2006a, 44. p.

GELLÉR BALÁZS JÓZSEF is.⁴⁰⁷ Egy az 1970-es években megjelent budapesti jegyzetben SZÜK LÁSZLÓ pedig úgy foglalt állást, hogy a folytatólagos bűncselekményi konstrukció eredetileg ugyan „a szándékos bűncselekmények kategóriájára készült”, utóbb azonban megjelentek olyan gondatlan veszélyeztetési bűncselekmények, amelyek esetében „dogmatikailag kifogástalanul megokolható a folytatólagos bűncselekmény gondatlan válfaja”.⁴⁰⁸

A fentiekből kitűnően indokolatlanul elnagyolt, s ekként helytelen BLASKÓ azon megállapítása, hogy az egyes büntetőjogi iskolák „abban mindenképpen egyetértenek, hogy miután a törvény egységes elhatározást követel a folytatólagosság megállapításához, ezért ennek hiánya miatt a gondatlan bűncselekmények nem foglalhatók egységbe”.⁴⁰⁹

B) A régi szerzőket szintén megosztotta e kérdés. PAULER⁴¹⁰, BALOGH JENŐ⁴¹¹ és SCHULTHEISZ⁴¹² egyértelműen elutasították a gondatlan bűncselekmények egymással, illetve szándékos bűncselekményekkel való egységbe foglalhatóságát. Az 1961. évi Btk. Kommentárja is úgy foglalt állást, hogy „gondatlan cselekmények vonatkozásában a folytatólagosság egysége fogalmilag kizárt”.⁴¹³

Ezzel szemben a gondatlan cselekmények egymással történő folytatólagos egységbe foglalását HELLER⁴¹⁴, KOCSIS⁴¹⁵, HÁRS⁴¹⁶, továbbá a KÁDÁR-KÁLMÁN szerzőpáros⁴¹⁷ (utóbbiak e felfogásukat a vegyes bűnösségű bűncselekmények esetére korlátozva) lehetségesnek tartotta. KAUTZ, a gondatlan bűncselekményeket folytatólagos egységbe foglalhatónak tekintő szerzők táborát erősítve fejtette ki, hogy „oly folytatólagos cselekvények is, melyekkel jogsértő eredmény létesítése nem czéloztatott, a mely azonban *vigyázatlanság folytán* bekövetkezett, képezhetik *egy elhatározás eredményét*” (kiemelés tőlem: A. I.).⁴¹⁸ Ez az felfogás azért is értékes, mivel a szerző annak ellenére is bevonta a gondatlan cselekményeket a folytatólagosság egységébe, hogy emellett egyszersmind – szemben a lentebb ismertetendő FINKEY- és DEGRÉ-féle

⁴⁰⁷ GELLÉR 2008, 265. p.

⁴⁰⁸ PINTÉR 1977, 75. p.

⁴⁰⁹ BLASKÓ 2002, 355. p.

⁴¹⁰ PAULER 1869, 123. p.

⁴¹¹ BALOGH J. 1885, 45. p.

⁴¹² SCHULTHEISZ 1948, 131. p.

⁴¹³ HALÁSZ 1968, 368. p.

⁴¹⁴ HELLER 1931, 323. p.

⁴¹⁵ HÁRS 1943, 55-56. p.

⁴¹⁶ KOCSIS 1939, 195. p.

⁴¹⁷ KÁDÁR – KÁLMÁN 1966, 617. p.

⁴¹⁸ KAUTZ 1873, 100. p.

állásponttal – az egységes elhatározást is megkövetelte a folytatólágosság megállapításához.

C) FINKEY „Az egység és a többség tana” c. korai művében még helyeselte a gondatlan deliktumok folytatólágos egységbe foglalását, ezt azonban csakis arra figyelemmel találta lehetségesnek, mert az egységes elhatározást nem követelte meg feltétlenül a folytatólágosság kritériumaként.⁴¹⁹ Később íródott tankönyvében azonban megváltoztatta véleményét és kizárólag a szándékosan elkövetett bűncselekmények viszonylatában tartotta lehetségesnek a folytatólágosság megállapítását.⁴²⁰ FINKEY korábbi álláspontjához hasonlóan DEGRÉ is azért tartotta lehetségesnek a folytatólágosság megállapítását gondatlan bűncselekmények kapcsán, mert szerinte „judicaturánk ténylegesen nem kíván subjectiv összefüggéseket a folytatólágos egységhez”, ezért „nincsen akadálya annak, hogy adott esetben a folytatólágossági egység gondatlan cselekményekre alkalmaztassék”.⁴²¹

D) A német jogirodalomról elmondható, hogy mind a régi, mind a recens szerzők nagyobb tábora ellenezte a gondatlan bűncselekmények folytatólágos egységbe foglalásának lehetőségét. Így BERNER szerint, ha gondatlanság esetén „több (sértő) eredménye van, akkor csak egyetlen cselekmény forog fenn és ahhoz, hogy ehhez az eredményhez jussunk, nincs szükség kerülőútra”⁴²² (ti. a folytatólágosság konstrukciójára). DOERR⁴²³ és STÜRENBURG⁴²⁴ szerint pedig a folytatólágosság megállapíthatóságához egyenesen *szándékegységre* van szükség. Velük szemben BINDING következetesen azt a nézetet képviselte, hogy a gondatlan cselekmények – feltéve, hogy egységes elhatározás következtében jönnek létre – folytatólágos egységbe vonhatók.⁴²⁵ A legutóbbi idők szerzői közül JESCHECK és WESSELS azonban érdemi indokolás nélkül, evidenciaként állítják fel a tételt, hogy folytatólágosság megállapításának csak szándékos deliktumok vonatkozásában van helye.⁴²⁶

E) Nézetem szerint – annak ellenére, hogy a gyakorlatban értelemszerűen a szándékos bűncselekmények folytatólágos egységbe foglalásának van meghatározó jelentősége⁴²⁷ – a gondatlanságból elkövetett bűncselekményeket a folytatólágosság köréből kirekeszteni

⁴¹⁹ FINKEY 1895, 89. p.

⁴²⁰ FINKEY 1914, 252. p.

⁴²¹ DEGRÉ 1912, 268. p.

⁴²² BERNER 1898, 308. p.

⁴²³ DOERR 1908, 94. p.

⁴²⁴ STÜRENBURG 1908, 15. p.

⁴²⁵ BINDING 1885, 537. p.

⁴²⁶ Vö. JESCHECK – WEIGEND 1996, 717. p. és WESSELS 1994, 233. p.

⁴²⁷ NAGY F. 2008, 234. p.

ab ovo nem lehet. Ennek legszembeötlőbb indoka magából a Btk. 12. § (2) bekezdéséből következik, a folytatólagosság törvényi fogalmában a jogalkotó ugyanis nem követeli meg *kifejezett kritériumként* a szándékosságot. Az olyan általános részi törvényi definíciók esetében, ahol a törvényhozó az adott jogintézmény alkalmazási köréből a gondatlan bűncselekményeket ki kívánta zárni, ott ezt a jogszabály szövegezésekor megtette. Erre például szolgálhat a Btk. 16. §-ba foglalt kísérlet definíciója, vagy a Btk. 20. § (2) bekezdésében szabályozott társtettesség fogalma. A folytatólagosság megállapítása vizsgálendő lehet a) a vegyes bűnösséggel megvalósuló bűncselekmények, továbbá b) a tisztán gondatlan bűncselekmények viszonylatában, végül felmerülhet, hogy c) szándékos és gondatlan bűncselekmények egymással folytatólagos egységbe foglalhatók-e.

Ad a) A *vegyes bűnösséggel* megvalósuló bűncselekményeket – melyekről a magyar büntetőjogban nagyon nehéz egyértelműen eldönteni, hogy szándékos vagy gondatlan bűncselekménynek minősülnek-e⁴²⁸ – általánosságban az jellemzi, hogy az objektív tényállási elemek egy részére a szándékosság, más részére a gondatlanság terjed ki.⁴²⁹ Egyes olyan bűncselekmények esetében, amelyek szándékos magatartással valósulnak meg, de az elkövetőt valamely másik tényállási elem tekintetében gondatlanság terheli, a folytatólagosság – véleményem szerint – létrejöhet.

Az eredendően a KÁDÁR-KÁLMÁN szerzőpárostól származó⁴³⁰ például szolgálhat a Btk. 234. §-ba foglalt gondatlan hamis vád vétsége, amely az elkövetőnek a tényállítás valótlan, illetve a bizonyíték hamis voltában való tévedésétől eltekintve mindenben megegyezik a szándékos hamis vád tényállásával, tehát az elkövetési magatartás ez esetben is szándékos.⁴³¹ Éppen ezért az elkövető tudatában ilyenkor ugyanolyan egységes elhatározás jöhet létre, mint a Btk. 233. § szerinti szándékos hamis vád esetében, ugyanúgy egységesen elhatározhatja például azt, hogy minden alkalommal, amikor csak „gyanús viselkedésen” kapja haragosát, feljelentést fog ellene tenni a hatóság előtt bűncselekmény elkövetése miatt. Ugyanígy a folytatólagosság egyéb ismérvei is

⁴²⁸ SZOMORA 2003, 98. p.

⁴²⁹ Vö. NAGY F. 2005b, 145. p.

⁴³⁰ KÁDÁR – KÁLMÁN 1966, 617. p.

⁴³¹ VISKI szerint elsőként TOKAJI mutatott rá arra, hogy – az addig uralkodó felfogással szemben – a gondatlanságból elkövetett hamis vád (az 1961. évi Btk. hatályba lépését megelőzően „hatóság előtti gondatlan rágalmozás”) nem tisztán gondatlan, hanem valójában vegyes bűnösséggel megvalósuló deliktum. Vö. VISKI 1959, 262. p. Később ugyanígy TOKAJI 1984, 238. p.

megvalósulhatnak gondatlan hamis vád esetében is, így dogmatikai szempontból nem látok okot a folytatólágosság megállapításának mellőzésére.⁴³²

Ilyen esetben a folytatólágosság megállapítása mellett szól az is, hogy ha például **A** a hatóság előtt, több alkalommal is gondatlanságból, hamisan vádolja bűncselekmény elkövetésével **B**-t, annyi rendbeli gondatlan hamis vád vétsége elkövetéséért kell **A**-t felelősségre vonni, ahány hamis vádolás történt.⁴³³ A halmazati minősítés és büntetés alkalmazása pedig nyilvánvalóan méltánytalan helyzetbe hozza **A**-t **C**-hez képest, aki szándékosan vádolta hamisan **B**-t több ízben is, és emiatt őt folytatólágosan elkövetett hamis vád büntette (tehát nem halmazat, hanem egy bűncselekmény elkövetése) miatt lehet marasztalni és rá az egységre irányadó büntetést kiszabni. Ellentmond ugyanis az *argumentum a maiore ad minus* logikai szabályának az, hogy amíg az enyhébb fokban bűnös, gondatlanságból elkövetett hamis vád halmazati minősítést von maga után, addig a súlyosabb bűnösségi alakzat, a szándékosság egységkénti minősítésben és büntetésben részesüljön.

Szintén vegyes bűnösséggel valósul meg a Btk. 292. § (2) bekezdésében szabályozott, gondatlanságból elkövetett *rossz minőségű termék forgalomba hozatala*. Ezt a bűncselekményt gyakran követik el oly módon, hogy az elkövető tud arról, hogy például az általa értékesített termék feltehetőleg rossz minőségű, mégis könnyelműen bizakodik abban, hogy a termék hibás volta nem okoz majd problémát, ezért azt jó minőségű termékként tünteti fel (luxuria). Úgyszintén úgy is, hogy az elkövető a termék rossz minőségű voltával azért nincs tisztában, mert a tőle elvárható figyelmet vagy körültekintést elmulasztotta (negligentia). Ilyenkor az elkövetési magatartás (pl. az értékesítés) szándékosnak minősül, az elkövető gondatlansága kizárólag a termék minősége tekintetében állapítható meg. A folytatólágosság további feltételeinek fennforgása esetén annak megállapítása e bűncselekmény tekintetében feltétlenül indokolt, a több ilyen termék értékesítésére, használatba adására, illetve forgalomba hozatalára vonatkozó elhatározás ugyanis sok esetben egységes, az egyes magatartások

⁴³² Mint arról a természetes egységről szóló fejezetben volt szó, az LB felfogása szerint ugyanazon személy többszöri hamis vádolása természetes egységként értékelendő (BH 1997.377.), ez azonban nem jelenti azt, hogy fogalmilag kizárt lenne a folytatólágosság megállapítása a hamis vád viszonylatában. Így ha például az elkövető a sértettet minden héten új bűncselekmény elkövetésével vádolja meg, amely miatt büntetőeljárás indulhat vele szemben, valójában folytatólágosan elkövetett hamis vád valósul meg.

⁴³³ Ellentétesen BÉKÉS et al. 1980, 293. p. BÉKÉS szerint ilyenkor természetes egység létesül. Ez az álláspont azonban – mint a természetes egységről szóló fejezetben kimutatásra került – problematikusnak tekinthető.

realizálása tudatos, csak a lehetséges következményekkel kapcsolatos tudati oldal fogyatékos.

Ugyancsak szóba kerülhet a folytatólágosság megállapítása a gondatlanságból elkövetett *árdrágítás* [Btk. 301. § (4) bekezdés] esetében⁴³⁴, amikor az elkövető több árucikk tekintetében, gondatlanságból, tipikusan hanyagságból kér a hatósági árnál, vagy a reá nézve egyébként kötelezően megállapított árnál magasabb árat⁴³⁵, például azért, mert nem győződött meg arról, hogy az áru ára hatósági ármegállapítás körébe tartozik.⁴³⁶ Ad b) Részemről azon az állásponton vagyok, hogy kivételes jelleggel a *tisztán gondatlanságból* elkövetett bűncselekmények esetében is felvethető a folytatólágosság megállapítása, és pedig mind a tudatos gondatlanság, mind a hanyagság esetében. A szerzők többsége ennek lehetőségét azzal az indokkal veti el, hogy a gondatlanság esetén nem beszélhetünk egységes elhatározásról⁴³⁷, ami nem minden esetben helytálló. Az egységes elhatározás szempontjából – álláspontom szerint – az a kérdés tekinthető vizsgálандónak, hogy az adott bűncselekmény törvényi tényállását mindannyiszor kimerítő részselekmények egységesen merültek-e fel az elkövetőben, nem pedig az, hogy magatartásának következményeivel milyen tudati, illetve akarati-érzelmi viszonyban volt. Nem büntetőjogi terminus technicussal kifejezve: ha valakinél például a hanyag, nemtörődöm hozzáállás életmóddá válik, könnyen elképzelhető, hogy nap mint nap, amikor élete folyamán hasonló szituációba kerül, hasonló társadalomra veszélyes magatartást fog tanúsítani, s ha az ilyen magatartássorozat balul üt ki, káros eredménnyel jár és büntetőeljárásra kerül miatta sor, a bíróságot mi sem tiltja el a folytatólágosság konstrukciója alkalmazásától. Közömbös tehát, hogy az elkövető tisztában volt-e azzal, hogy egyes magatartásai éppen bűncselekményt valósítanak meg, vagy azok a későbbiekben jogi tárgyat sértő vagy veszélyeztető következményt idézhetnek elő. Az egységes elhatározás tehát véleményem szerint a bűnösségi alakzat vizsgálatát megelőzően az elkövető tudatában létrejött ontológiai jelenség, amely kivételes esetekben gondatlan magatartások sorozata előtt is létrejöhet azokra vonatkozóan.

A folytatólágosság kritériumainak tehát egy gondatlan elkövető is megfelelhet. Elegendő lehet például a gondatlanságból, foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés

⁴³⁴ A bírói gyakorlat e bűncselekmény szándékos alakzata kapcsán egységes abban, hogy a feltételek fennállása esetén elkövethető folytatólágosan. Vö. BH 1984.390.

⁴³⁵ BH 1984.390. II.

⁴³⁶ KERESZTY BÉLA: A vagyoni elleni bűncselekmények (Btk. XVIII. Fejezet). In NAGY F. 2005, 688. p.

⁴³⁷ Így BALOGH J. 1885, 45. p.

megállapításához, ha a házi orvos a hozzá panaszokkal forduló, ám az orvos által szimulánsnak hitt és egyébként sem szívelt betegét, sorozatosan, megvizsgálás nélkül elküldi rendelőjéből.⁴³⁸ Ugyanígy értékelhető a beteg személyen műtétsorozatot végrehajtó, ügyetlen vagy könnyelmű sebészorvos tevékenysége, aki a szakmai szabályok megsértésével, gondatlanságból, több műtét folyamán teszi ki közvetlen veszélynek páciense testi épségét, egészségét (ha a műtétsorozat esetleg halált okoz, az emberölésnél ismertetett megoldás analógiájára, a folytatólagosság megállapítása e bűncselekmény vonatkozásában is kizárt). Gondatlan közlekedési bűncselekmény is megvalósulhat folytatólagosan. Így ha a figyelmetlen vasutas nap nap után veszélyezteti a vasúti közlekedés biztonságát szabályszegő, gondatlan magatartásával, valójában folytatólagosan, gondatlanságból elkövetett *vasúti veszélyeztetés* (Btk. 185. §) megállapításának van helye.

E példák kapcsán egyébként érdekes, jogalkotástani vetülettel is bíró kérdésként jelentkezhet, hogy a folytatólagossághoz megkövetelt „azonos sértett” fogalmát felülírhatja-e a Btk. különös részi tényállásaiban írt „más vagy mások” sérelmére történő elkövetés, vagyis helye van-e a folytatólagosság megállapításának, ha például az elkövető nem egy, hanem több személy testi épségét veszélyezteti, egyébként a folytatólagosságra jellemző körülmények között (vagyis több alkalommal). Részemről képviselhetőnek tartom azt a nézetet, hogy ilyenkor a több személy sérelmére történő elkövetés is értékelhető folytatólagos bűncselekményként. Ennek okát egyrészt abban látom, hogy a Különös Részben írt rendelkezés felfogható a folytatólagosság általános részi szabályait felülíró speciális szabályként, vagyis az adott bűncselekményhez kapcsolt rendelkezés annulálhatja az egyébként irányadó általános szabályt. Másrészt a folytatólagosságot mellőzve halmazati minősítést erőltető felfogás méltánytalan helyzetbe hozná a több alkalommal például öt személyt veszélyeztető elkövetőt ahhoz képest, aki egyetlen alkalommal veszélyeztetett öt embert: utóbbi ugyanis a törvény kifejezett rendelkezése folytán mindig egységként értékelendő (lásd a törvényi egység különleges esetéről szóló fejezetet). Harmadrészt ezáltal az elkövető felelősségének szokásjogi úton történő enyhítésére kerül sor, ami adott esetben megengedhető.

Végül idézhetők ebben a körben DEGRÉ elemibb példái, amelyek szerint folytatólagosan, gondatlanságból elkövetett testi sértés valósul meg, ha az elkövető

⁴³⁸ Ez a példa szerepelt a folytatólagosan, gondatlanságból elkövetett bűncselekményre BÉKÉSNÉL, vonatkozó nézetének megváltoztatásáig. Vö. BÉKÉS – SZALMA 1973, 306. p.

„elhatározza, hogy kis gyermekének mindennap pálinkát fog adni, hogy három hónapos csecsemő gyermekét rendszeresen szalonával fogja táplálni”.⁴³⁹

Az egységes elhatározás kapcsán végső soron kiemelhető, hogy a folytatólágosság megállapíthatósága nem a bűnösségi alakzat függvénye, mivel mind a szándékos, mind a gondatlan elkövetés esetében fennállhat az elkövető minden egyes részcselekményre kiterjedő egységes elhatározása.

További feltételként vehető fel gondatlan bűncselekmények folytatólágos egységbe foglalhatóságához az, hogy az egyes részcselekmények megvalósítása után a gondatlan eljáró elkövető számára *ne váljon ismertté* az a veszélyeztető vagy sértő eredmény, amelyet az azzal okozati összefüggésben álló, azt megelőző gondatlan magatartásai okoztak. Ez a körülmény ugyanis megtöri az egyes gondatlan részcselekmények összefüggését, megszakítja a korábbi egységes elhatározást, hiszen az elkövető, amint tudomást szerez cselekményei társadalomra veszélyességéről, azonnal azok abbahagyására lenne köteles. Ha a büntetőeljárásban bizonyítható, hogy az elkövető tudomást szerzett cselekményeinek valamely büntetőjogilag védelmezett jogi tárgyát sértő vagy veszélyeztető voltáról, és ennek ellenére nem hagyott fel a könnyelmű, hanyag magatartások realizálásával, valóságos anyagi halmazatot kell terhére megállapítani.

Utalnék itt a vegyes bűnösséggel megvalósuló bűncselekményeknél elmondottakra is: ellentmondást idéz elő az, hogy míg a szándékosan eljáró elkövetőt egy folytatólágosan elkövetett bűncselekményért, addig a kisebb fokban bűnös, gondatlanul cselekvőt cselekményei számától függően több rendbeli elkövetésért vonjuk felelősségre.

Ad c) Egyféle hatást mégiscsak gyakorol a bűnösségi alakzat az egységes elhatározás meglétére. Ugyanazon bűncselekmény *szándékos és gondatlan* alakzatai egymással a folytatólágosság egységébe ugyanis alapvetően nem foglalhatók. Ha ez a minősítés fogalmilag nem is lenne kizárt, akkor is elmondható, hogy a bűnösség két formája olyan fokban különbözik egymástól, hogy az egységes elhatározásuk az egyező alaptényállás dacára általában nem lehetséges, vagyis szándékos bűncselekmény csak szándékosan, ugyanígy gondatlan bűncselekmény is csak gondatlannal képezhet folytatólágos egységet.⁴⁴⁰ Elvi síkon kivételként az egymáshoz nagyon közel eső, ám egyszer

⁴³⁹ DEGRÉ 1912, 267. p. Ti. ekkoriban a kiskorú veszélyeztetésének tényállása még nem létezett. E bűncselekmény Btk. 195. § (1) bekezdés szerinti alakzatáról egyébként megállapítható, hogy az huzamosan tanúsított magatartások esetén is természetes egységként értékelendő. E példák, illetve azok megfogalmazása („elhatározza, hogy...”) kapcsán egyébként némi ellenmondás mutatható ki a szerző azon, már idézett nézetével, hogy az elhatározás egysége a folytatólágos egység létrejöttének nem feltétele.

⁴⁴⁰ Így HELLER 1931, 324. p. és KOCSIS 1939, 195. p.

eshetőlegesen szándékkal, máskor tudatos gondatlanságból megvalósított részcselekmények folytatólagos egységbe foglalása merülhetne fel, ilyenkor azonban a folytatólagos deliktum egységesen a szándékos alakzat szerint lenne minősítendő.

F) Ami a hazai judikatúrának a kérdés kapcsán elfoglalt álláspontját illeti, korábban a Legfelsőbb Bíróság gyakorlatában előfordult olyan döntés, amely a foglalkozás körében elkövetett gondatlan veszélyeztetést folytatólagosan elkövetettként értékelte.⁴⁴¹

A Btk. hatályba lépését követő bírói gyakorlat azonban egyértelműen úgy foglalt állást, hogy gondatlan bűncselekmények folytatólagos elkövetése kizárt. A kérdés kapcsán elsőként kiemelhető a Legfelsőbb Bíróságnak azon – nézetem szerint helytelen – állásfoglalása, amelyben a gondatlan bűncselekmények tekintetében azért tartja kizártnak a folytatólagosságot, mert azok „esetében akaratlagos tevékenységről nem lehet szó”.⁴⁴² Az akaratlagosság azonban a *redukált cselekményfogalom*⁴⁴³ értelmében a bűncselekmény első fogalmi elemének, a cselekménynek az egyik (éspedig a szubjektív oldalon fennálló) ismérve, ezért az semelyik tényállásszerű magatartás, így gondatlan bűncselekmények esetében sem hiányozhat. Akaratlagosság nélkül ugyanis a bűncselekményi jelleg megállapítása – büntetőjogi értelemben vett cselekmény hiányában – már a tényállásszerűség vizsgálata előtt lehetetlenné válik. Mindezt szándékosságtani munkájában VISKI LÁSZLÓ úgy fogalmazta meg, hogy „egész büntetőjogi felelősségi rendszerünknek az *akaratlagos emberi cselekvés* az alapja, amely *nélkül* bűncselekmény egyáltalán nem, tehát *gondatlan bűncselekmény sem jöhet létre*”.⁴⁴⁴ Ugyanerre az álláspontra helyezkedett gondatlansági monográfiájában BÉKÉS, aki szerint „a szándékos és gondatlan bűncselekmény elköveti magatartása [...] formálisan nem különbözik egymástól. A szándékos és a gondatlan büntetteket *nem lehet egymástól a cselekmény-fogalom kettébontásával különválasztani*” (kiemelések tőlem: A. I.).⁴⁴⁵

Az LB legutóbbi témába vágó döntésében pedig a *hanyag kezelés* (Btk. 320. §) kapcsán foglalt állást akként, hogy a gondatlan bűncselekmények folytatólagos

⁴⁴¹ BJD 5864. A közlekedési szituációban, szoros tér- és időbeli közelségben megvalósult ittas járművezetés és gondatlan balesetokozás ugyan helyesen természetes egységként lett volna értékelendő, de elvi szinten nem zárható ki a folytatólagosság sem (ti. ha minden nap, ismételt alkoholfogyasztás után ül az elkövető a volán mögé). Az eset elemzését részletesebben lásd a természetes egységről szóló fejezetben.

⁴⁴² BH 1979.105.

⁴⁴³ NAGY F. 2008, 100. p.

⁴⁴⁴ VISKI 1959, 47. p. Korábban hasonlóan SCHULTHEISZ 1948, 34. p.

⁴⁴⁵ BÉKÉS 1974, 327. p.

elkövetése kizárt.⁴⁴⁶ Részemről ezt a felfogást – a fentebb kifejtettek alapján – nem osztom.

3.3. Azonos sértett sérelmére

A sértett fogalmát, mely büntető eljárásjogi fogalom, a Be. 51. § (1) bekezdése határozza meg: „sértett az, akinek a jogát vagy a jogos érdekét a bűncselekmény sértette vagy veszélyeztette”. Akkor tekinthető tehát azonosnak a folytatólagos bűncselekmény szempontjából a sértett, ha annak minden egyes részselekménye ugyanazon személy jogát vagy jogos érdekét sérti vagy veszélyezteti.

Ez alól részemről kivételnek tekintem, a lentebb kifejtendő indokok alapján, egyrészt az elkövető ténybeli tévedésének esetét (vagyis amikor a valóságban több sértett sérelmére való elkövetéskor az elkövető abban a téves feltevésben volt, hogy csak egy sértett ellen követi el a bűncselekményt). Továbbá kivételként fogható fel az a speciális helyzet is, amikor a törvényhozó különös részi rendelkezése folytán közömbös a passzív alanyok (sértettek) száma (erről volt szó az előző pontban, a gondatlan bűncselekmények folytatólagos egységbe foglalhatósága kapcsán).

3.3.1. A régi jogirodalom a személy elleni bűncselekmények egységkenti értékeléséhez régtől fogva megkövetelte a sértett azonosságát az egyes részselekmények esetében, vagyis ezek viszonylatában a több sértett sérelmére történő elkövetés önmagában kizárta a cselekménysor folytatólagosan elkövetettkenti minősítését.⁴⁴⁷ Ezzel szemben a *vagyon elleni* bűncselekmények viszonylatában változatos felfogásokkal találkozhatunk.

A) A régi szerzők – vélhetően a CSEMEGI-kódexhez fűzött Anyaggyűjtemény intenciójára⁴⁴⁸ is figyelemmel – szinte kivétel nélkül egységet (és ha annak további feltételei fennálltak, folytatólagos egységet) láttak megvalósulni azokban az esetekben, amikor az elkövető különböző sértettek tulajdonában álló dolgokra követett el – tipikusan hasonló körülmények között – ugyanolyan vagyon elleni bűncselekményeket. Ez a jogi tárgy mibenlétének a maitól eltérő felfogásából fakadt, mint ANGYAL írja: „a vagyon elleni deliktumoknál, mert a jogtárgy dolgokban realizálódik, nem kell a sértett

⁴⁴⁶ BH 2004.174. III. E döntés in concreto helyes volt, mivel a történeti tényállás alapján a hanyag kezelés valóban nem volt folytatólagos egységbe foglalható, ám az elvi kijelentés nézetem szerint problematikus.

⁴⁴⁷ FINKEY 1895, 83. p.

⁴⁴⁸ LÖW 1880, 549. p.

személyek azonossága, de a jogtárgy egysége ehelyütt is nélkülözhetetlen”.⁴⁴⁹ A szerző kézikönyve megfelelő kötetében vonatkoztatja álláspontját a lopásra ugyanúgy, mint a sikkasztásra⁴⁵⁰ és a jogtalan elsajátításra.⁴⁵¹

FINKEY bűncselekményi példája szerint „ha a postatiszt különböző személyeknek szóló pénzesleveleket több alkalommal elsikkaszt, folytatólagos sikkasztást állapítunk meg”.⁴⁵² HACKER szerint pedig „a vagyon ellen irányuló bűncselekményeknél a sértett személy azonossága nem szükséges”.⁴⁵³

A vagyon elleni bűncselekmények tehát nem az egyes sértettek tulajdonában álló dolgokat mint elkövetési tárgyakat sértették e szemlélet alapján, hanem általánosságban a *tulajdonjogot* (vagy birtokot), ami pedig a több tulajdonos ellenére is egységes – ekkor tehát még összemosták a jogi tárgy és az elkövetési tárgy kategóriáit.

B) A korabeli joggyakorlat egyébként nem mindenben követte a jogtudomány álláspontját, így például sokszor halmazatot állapított meg az elkövető több lopási cselekménye esetén, ha „a többekkel szemben létesített jogsérelem vádlottak előtt ismeretlen nem lehetett”.⁴⁵⁴ Ebben a megfogalmazásban az a haladó felfogás érhető tetten, hogy a kir. Kúria esetenként már az elkövető tudattartalmát és esetleges tévedését is a vizsgálódás körébe vonta. Ugyancsak halmazatot állapított meg a legfőbb bírói fórum a „két egyén kárára két kocsiról történő lopás”⁴⁵⁵, illetve „több sértett kárára, habár azonos módon elkövetett, illetve megkísérelt csalások” viszonylatában.⁴⁵⁶

A fenti felfogás alól a lopás vonatkozásában egyetlen kivételt ismert a gyakorlat: az ún. ruhatári lopásról ugyanis megállapította, hogy „akkor is egység, ha a tettes ugyanabból a ruhatárból több ízben, napokon keresztül lop”.⁴⁵⁷ Vagyis egy speciális esetben az elkövetési helynek a sértettek számát közömbösítő felfogást tulajdonítottak, ami – KOCSISSAL egyetértve⁴⁵⁸ – egyáltalán nem helyeselhető, s a korabeli gyakorlatban legfeljebb processzuális okok indokolhatták.

⁴⁴⁹ ANGYAL 1920, 487. p.

⁴⁵⁰ ANGYAL 1936, 51. p.

⁴⁵¹ Uo. 134. p.

⁴⁵² FINKEY 1895, 88. p.

⁴⁵³ HACKER 1936, 240. p.

⁴⁵⁴ Kir. Kúria 8810/1893. sz.

⁴⁵⁵ Kir. Kúria 11.709/1896. sz.

⁴⁵⁶ B. törv. 2789/1953-4. sz. In MOLNÁR L. 1958, 598. p.

⁴⁵⁷ ANGYAL 1933, 81. p.

⁴⁵⁸ KOCSIS 1939, 345. p.

Azért – mint DEGRÉ rámutatott – teljes következetesség a kúriai gyakorlatban sem érvényesült, így például – a lopással ellentétben – a csalás viszonylatában minden további nélkül folytatóságot állapított meg a sértettek különbözősége esetén is.⁴⁵⁹

Megjegyezhető, hogy a régi jogirodalom felfogásának továbbélésével találkozhatunk egy 1955-ből származó jogesetben, amelyben a bíróság úgy foglalt állást, hogy „a károsult személyek többsége nem vonhatja maga után, hogy az ugyanazon tevékenységgel véghezvitt és azonos jogtárgyat sértő egyetlen cselekmény bűnhalmazatként nyerjen minősítést”.⁴⁶⁰ Egy másik korabeli döntés szerint pedig a különböző személyek sérelmére, különböző időpontokban elkövetett lopást csak akkor nem lehetett a folytatóság egységébe foglalni, ha azokra különböző helyeken is került sor.⁴⁶¹ Ugyanezt az álláspontot juttatta kifejezésre továbbá az 1961. évi Btk. Kommentárja, amely úgy fogalmazott, hogy „a személyek javai elleni bűntettek esetében, amelyeknél a jogtárgy dologban konkretizálódik, adott esetben lehetséges több sértett terhére elkövetett cselekményeknél is a folytatóság egységébe foglalása”.⁴⁶² E felfogás helyes cáfolatát találjuk FÖLDVÁRINÁL, aki szerint a sértettek száma szerint alakuló rendbeliség a helyes elv a vagyon elleni bűncselekményeknél is, „egyrésről az elvi tisztaság, a következetesség igénye, másrésről a védelemre méltóság, a személlyel való szoros összefüggés alapján”.⁴⁶³

C) A ma érvényesülő felfogás a fentiekkel szemben az, hogy „vagyon elleni bűncselekményeknél a folytatóság megállapíthatóságánál annak a személynek kell azonosnak lennie, akinek vagyoni érdekét sértették az egyes rész-cselekmények”.⁴⁶⁴ Ezt a megállapítás, lévén az a Btk. 12. § (2) bekezdéséből következik, helyesnek találom.

3.3.2. Az a bírói gyakorlatban – jelenleg – érvényesülő felfogás azonban már vitatható, amely szerint „a lopás többrendbelisége a sértettek számához igazodik, *függetlenül attól, hogy az elkövető tudata átfogta-e a sértettek kilétét, illetőleg azt, hogy az eltulajdonított dolog hány sértett tulajdonában, illetőleg birtokában van*”.⁴⁶⁵ Ezt az álláspontot tette uralkodóvá egyébként a BKv 43. (volt BK 128.) számú döntés is, amely szerint „a sértett azonossága vagy különbözősége a folytatóság törvényi egységének a meghatározása szempontjából *az elkövető tudatától merőben független tárgyi ismérv*: [...] az elkövető

⁴⁵⁹ DEGRÉ 1912, 247. p.

⁴⁶⁰ B. törv. V. 409/1955. In MOLNÁR L. 1958, 562. p.

⁴⁶¹ B. törv. I. 1773/1954. In MOLNÁR L. 1958, 562. p.

⁴⁶² HALÁSZ 1968, 369. p.

⁴⁶³ FÖLDVÁRI 2006, 218. p.

⁴⁶⁴ JAKUCS 2004, 66. p.

⁴⁶⁵ BH 1985.307., lényegében ugyanígy BH 1985.1. és 1981.482.

tudatának nem kell átfognia a sértett személyét, azt, hogy egy vagy több [...] személy érdekkörét sértette-e” (kiemelések tőlem: A. I.).

Annál is inkább ellentmondásosak az LB fenti állásfoglalásai, ha idézzük más helyen olvasható álláspontját is, amely szerint „kétségtelen főszabály az, hogy a lopási cselekmény annyi rendbelinek minősül, ahány sértett ténylegesen van, és a vádlott tudattartalmának e körben nincsen jelentősége. Az ítélkezési gyakorlat azonban ennek ellenére egy rendbelinek tartja azt a lopást, amelyet családi otthonban együtt élő (házközösségben élő vagy együtt gazdálkodó) családtagok sérelmére követnek el, még akkor is, ha a lopás *nemcsak a közös tulajdonban vagy használatban álló tárgyakra vonatkozott*” (kiemelés tőlem: A. I.).⁴⁶⁶

A bírói gyakorlat tehát a) hol az elkövető tudattartalmától függetlenül, a szubjektív momentumok vizsgálata nélkül halmazatot állapít meg⁴⁶⁷, b) hol pedig a törvény szövegéből nem következő körülményeknek tulajdonít halmazatot kizáró jelentőséget. Nézetem szerint mindkettőt *contra legem* módon teszi:

Ad a) Álláspontom szerint kifejezetten törvénysértő az azonos sértett sérelmére történő elkövetést az elkövető tudattartalmától függetleníteni. A Btk. 27. § (1) bekezdése értelmében ugyanis „nem büntethető az elkövető az olyan tény miatt, amelyről az elkövetéskor nem tudott”. A tévedés a bűnösség síkján küszöböli ki az elkövető cselekményének bűncselekményi jellegét, ezáltal nem tartozik büntetőjogi felelőséggel azon cselekményei tekintetében, amelyekkel kapcsolatban ténybeli tévedésben volt. A sértett azonossága vagy különbözősége pedig a tévedés szempontjából releváns ténynek tekinthető, mivel azt a szándékosságnak át kell fognia.⁴⁶⁸ Így a helyes felfogás szerint abban az esetben, amikor az elkövető – bár tudata azt fogja át, hogy egy személy dolgait tulajdonítja el – valójában több sértett ingóságait veszi el, egy bűncselekményt valósít meg (egy rendbeli lopást), mivel tévedése folytán további lopási cselekményei – bűnösség hiányában – nem képeznek bűncselekményt. Ha azonban az elkövető tudott arról a körülményről, hogy az általa ellopott dolgok különböző személyek tulajdonában vannak, valóságos anyagi halmazat valósul meg.

Nézetem szerint a folytatólágosság esetében – mutatis mutandis – ugyanezen elv érvényesítendő. Magyarán – annak további feltételi egyidejű fennforgása esetén – a folytatólágosság aggály nélkül megállapítható, hiába különbözött is a sértettek személye,

⁴⁶⁶ BH 1993.72.

⁴⁶⁷ Az idézett jogesethez hasonlóan BH 1994.68.

⁴⁶⁸ NAGY F. 2008, 172. p.

feltéve, hogy azok eltérőségéről az elkövető nem tudott. Jó példa erre, amikor **A** több héten át, kisebb részletekben tulajdonít el készpénzt **B** nyitva tartott fiókjából, nem tudva arról, hogy **B** saját bankóin kívül a **C**-től és **D**-től megőrzésre átvett pénzt is ugyanezen fiókban tárolja, így egyes lopási részcselekményei megvalósításakor hol **B**, hol **C**, hol **D** tulajdonában lévő bankjegyeket tulajdonít el. **A** cselekményeinek helyes minősítése ilyenkor három rendbeli lopás helyett egy rendbeli, folytatólagosan elkövetett lopás.

A kérdés kapcsán egyébként kiemelhető, hogy a judikatúra jelenlegi, a sértett azonosságát tisztán objektív kategóriának tekintő felfogásával szemben a korábbi gyakorlat többnyire vizsgálat tárgyává tette az elkövető tudattartalmát is a sértettek valós számát illetően. Így járt el, mint fentebb láttuk, több esetben már a kir. Kúria is, és korábban a Legfelsőbb Bíróság is úgy foglalt állást, hogy „több dolognak, egy alkalommal, ugyanazon helyről, egyszerre történő elvétele és eltulajdonítása természetes egység. Az elhatározás és az elkövetés *egységét nem töri meg az sem, hogy a lopásnak a valóságban két sértettje van, de erről a körülményről az elkövető nem tudott*”.⁴⁶⁹ (kiemelés tőlem: A. I.). Részemről ezt a felfogást azzal a két kiegészítéssel tekintem helyesnek, hogy egyrészt azt a nem azonos alkalommal történő, hanem a folytatólagosságra jellemző körülmények közötti elkövetés eseteiben is alkalmazhatónak tekintem, másrészt az azonos elkövetési helyet mint feltételt elhagyom. Ezzel FÖLDVÁRINAK ahhoz a sajnálatos módon részletesen ki nem fejtett felfogásához csatlakozom, amely azt a korábbi gyakorlatot helyeselte, amely csak akkor állapította meg halmazatot, ha a tettes tudott arról a körülményről, hogy az általa elloptott dolgok különböző személyek tulajdonában vannak”.⁴⁷⁰

Ad b) Ellenkezik a Btk. rendelkezéseivel az a gyakorlat is, hogy a családi otthonban együtt élő családtagok sérelmére, a nem közös tulajdonban, illetve használatban álló tárgyakra történő elkövetés esetében is egy rendbeli (és amennyiben feltételei fennállnak, folytatólagosan elkövetett) lopást állapít meg a bíróság. Ilyenkor ugyanis, ha az elkövető tudata átfogta azt, hogy több személy tulajdonában álló dolgokat vesz el, a valóságos halmazat megállapításának mellőzését – ilyen irányú törvényi rendelkezés hiányában – semmi sem indokolja.

⁴⁶⁹ BH 1975.156.

⁴⁷⁰ FÖLDVÁRI 1962, 269. p. Megjegyzésként megemlíthető, hogy ebben a relációban – büntetőjogi szempontból – közömbösnek tekinthető, hogy ugyanazon vagy különböző személyek *tulajdonában*, vagy *birtokában* lévő dolgokról van szó.

3.3.3. A büntető anyagi jogban, amennyiben az elkövetési tárgy személy, passzív alanynak nevezik. A passzív alany és a sértett azonban nem feltétlenül esik egybe, elválhatnak egymástól.⁴⁷¹ Klasszikus példa erre a csalás, amely megvalósulhat akként, hogy a tévedésbe ejtett, illetve a cselekmény folytán kárt szenvedő nem ugyanaz a személy (ez esetben előbbi a passzív alany, utóbbi a sértett).

A fentiekre figyelemmel válhat kérdésessé a folytatólágosság kapcsán, hogy annak megállapíthatóságához – különválásuk esetén – a passzív alany vagy a sértettnek kell azonosnak lennie. A régi jogirodalomban egyesek mind a tévedésbe ejtett vagy tévedésben tartott személy, mind a vagyoniilag károsodott személy azonosságát megkövetelték ehhez. KOCSIS velük szemben a mai büntetőjogban passzív alanynak nevezett, a megtévesztett vagy tévedésben tartott személy azonosságát állította a folytatólágosság feltételéül.⁴⁷² FÖLDVÁRI még 1962-ben is uralkodónak tekintette e felfogást, kifejtve ezzel kapcsolatos fenntartásait.⁴⁷³ A Btk. 12. § (2) bekezdése végül a sértett azonosságát tette a folytatólágos bűncselekmény ismérvévé, ami a csalás esetében csak helyeselhető: mivel a csalás vagyoni elleni bűncselekmény, a rendszertani értelmezés⁴⁷⁴ is azt követeli meg, hogy azon személyek számától függjön e deliktum rendbelisége, akiknek a vagyona károsodott az elkövető cselekményei által.

3.3.4. Az azonos sértett nem kizárólag természetes személy lehet. Amennyiben a bűncselekmény természete nem zárja ki a jogi személy vagy jogi személyiséggel nem rendelkező jogalanszervezet sérelmére történő elkövetés lehetőségét (mint például a legtöbb személy elleni bűncselekmény esetében), és a folytatólágosság további feltételei is teljesülnek – mint azt a BKv 43. számú döntésében a Legfelsőbb Bíróság is kifejtette – a folytatólágos bűncselekmény e sértettek sérelmére is megvalósulhat.

A) Így a napjainkban érvényesülő gyakorlat szerint folytatólágos lopásért felelt az elhullott szarvas- és baktróféákat a vadásztársaságtól, annak rendelkezése alatt álló területéről eltulajdonító elkövető.⁴⁷⁵ Ugyanígy minősítette az LB annak az elkövetőnek a cselekményét, aki a MATÁV Rt. által üzemeltetett, a város különböző részein lévő telefonkészülékekből pénzt tulajdonított el.⁴⁷⁶

⁴⁷¹ NAGY F. 2008, 107. p.

⁴⁷² KOCSIS 1939, 351. p.

⁴⁷³ FÖLDVÁRI 1962, 270. p.

⁴⁷⁴ NAGY F. 2008, 72-73. p.

⁴⁷⁵ BH 2002.424.

⁴⁷⁶ BH 2001.457.

Az áfa jogtalan visszaigénylésével elkövetett csalásról a Legfelsőbb Bíróság kimondta, hogy annak sértettjei nem az egyes elkövetések helye szerinti megyei APEH-igazgatóságok, hanem az APEH mint központi szerv maga, ezért ilyenkor is folytatólagosság állapítható meg.⁴⁷⁷

Az ugyanazon bank különböző fiókjai sérelmére elkövetett cselekmények viszonylatában a Bács-Kiskun Megyei Bíróság egy frissebb döntésében pedig már szinte evidenciaként kezelte, hogy a folytatólagosság egységébe „az adott ügyben az OTP pénzügyintézeteinek a sérelmére elkövetett bűncselekmények tartoznak [...], mivel a sértettjük ugyanaz”.⁴⁷⁸ Ugyanígy döntött a Magyar Bírósági Végrehajtói Kamara, illetve különböző részvénytársaságok sérelmére elkövetett sikkasztások ügyében a Győri Ítéltábla.⁴⁷⁹

B) Kiemelhető, hogy a bírói gyakorlat korábbi felfogása a maival szemben kifejezetten *megszorító* értelmezést folytatott ebben a kérdésben. Így Győri Megyei Bíróság nem találta folytatólagos egységbe foglalhatónak az elkövető azon cselekményeit, amikor előbb a 43. számú Készruhából, majd a 11. számú Háztartási boltból tulajdonított el értékeket, és pedig annak ellenére sem, hogy mindkét üzlet a K. és Vidéke Körzeti Földműves-szövetkezethez mint jogi személyhez tartozott. A döntés kiemelte, hogy nem a jogi személyiség az irányadó a sértett azonossága eldöntése kérdésében, hanem az, hogy az egyes boltok „önálló elszámolási egységeknek” tekinthetők-e.⁴⁸⁰ Hasonlóan nem állapította meg a folytatólagosságot a Legfelsőbb Bíróság a több italbolt sérelmére elkövetett csalások vonatkozásában, és pedig annak ellenére sem, hogy az egyes italboltok ugyanazon vendéglátó-ipari vállalathoz tartoztak, s ekként a leltárhiány is a vállalat egységes kára volt.⁴⁸¹ Mellőzte az LB továbbá a folytatólagosságot a különböző postahivatalok sérelmére elkövetett vagyon elleni bűncselekmények esetében is, habár a döntésében maga is elismerte, hogy „a terhelt valamennyi cselekményének sértettje a Magyar Posta”. Emellett utalt azonban arra, hogy „a vagyon elleni bűncselekményeknek folytatólagosként történő minősítése szempontjából *nem az a döntő, hogy a károsult gazdasági egységeknek van-e önálló jogi személyiségük (jogalanyiségük), vagy nincs. A vagyon elleni bűncselekményeket a károsult gazdasági egység sértetti mivolta teszi többrendbelivé vagy folytatólagossá. A sértetti jelleget pedig az adja meg, hogy a*

⁴⁷⁷ BH 1996.2.

⁴⁷⁸ Bács-Kiskun Megyei Bíróság 11.B.212/2009/64. sz.

⁴⁷⁹ Győri Ítéltábla Bf.106/2006/13. sz.

⁴⁸⁰ Győri Megyei Bíróság 383/1967. sz. (BJD 4812.), hasonlóan BJD 5167. és 8471. (BK 100.)

⁴⁸¹ BJD 7183.

*károsult gazdasági egységnek van-e önálló elszámolása vagy nincs*⁴⁸² (kiemelések tőlem: A. I.).

A fenti, a folytatólagosság körét indokolatlanul szűken értelmező felfogás napjainkban arra a következményre vezetne, hogy az elkövető lopási cselekményeit folytatólagos elkövetés helyett halmazatként kellene értékelni, ha például ugyanazon áruházláncnak különböző városokban lévő üzleteiben tesz „beszerzőkörutat”. Ezt a megszorító értelmezést azonban – mint arra korábban már FONYÓ ANTAL is helyesen rámutatott⁴⁸³ – mi sem indokolja.

3.3.5. A magyar büntetőjogban nem minden bűncselekménynek van akár természetes, akár jogi személy sértettje, egyes bűncselekmények sértett nélkül valósulnak meg. Ezek viszonylatában a folytatólagosság megállapítását semmi sem akadályozza, mindössze arról van szó, hogy az azonos sértett kritériuma ez esetben tárgytalanná válik. Így a BKv 36. (volt BK 101.) alapján elkövethető folytatólagosan a magánokirat-hamisítás, ha az elkövető ugyanazon jogviszonyból származó jog vagy kötelezettség létezésének, stb. bizonyítására egy vagy több magánokiratot használ fel többször.⁴⁸⁴

A 4/2004. BJE alapján ugyancsak folytatólagosan elkövettként minősül az orgazdaság, függetlenül attól, hogy annak elkövetője hány személytől szerezte meg a bűncselekményből származó dolgokat, továbbá attól is, hogy az alapcselekményeket hány személy sérelmére követték el.⁴⁸⁵ Hasonlóan elkövethető folytatólagosan a garázdaság, például abban az esetben, ha az elkövető különböző helyszíneken, egész éjjel randalírozik, tör-zúz, stb.⁴⁸⁶ Ugyanez vonatkozik a bírói gyakorlat szerint az *embercsempészésre*⁴⁸⁷, továbbá a *bűnpártolásra* és a *szolgálatban kötelességszegésre* is.⁴⁸⁸

3.3.6. Végül az azonos sértett sérelmére történő elkövetés kritériuma kapcsán – az ugyanolyan bűncselekmény megköveteléséhez hasonlóan – említést lehet tenni arról, hogy a jogirodalomban fel-felbukkan olyan álláspont, amely – a joggyakorlat terheit enyhítendő – elhagyná az azonos sértett feltételét a folytatólagos bűncselekmény fogalmából, s a különböző sértettek elleni elkövetést is a folytatólagosság egységébe

⁴⁸² BJD 7184.

⁴⁸³ FONYÓ ANTAL: A vagyon elleni bűncselekmények (Btk. XVIII. Fejezet). In BOGDÁL et al. 1981, 502-503. p.

⁴⁸⁴ Korábban ugyanígy BH 1981.390. és 1982.358. A közokirat-hamisítás kapcsán ugyanígy BH 2003.484., 2005.92.

⁴⁸⁵ A régebbi bírói gyakorlatban már így BJD 7181., később ugyanígy FBK 1993.1., BH 1993.206.

⁴⁸⁶ Így BJD 5866.

⁴⁸⁷ BH 2008.319.

⁴⁸⁸ BH 2003.9.

vonná. Így a Btk. elfogadását megelőző előkészítő üléseken többen e felfogásuknak adtak hangot⁴⁸⁹, legújabbán pedig GÁL ATTILA foglalt így állást a VIDA MIHÁLY tanár úr 70. születésnapját ünneplő kötetben megjelent tanulmányában.⁴⁹⁰ Részemről ezt a javaslatot már csak azért sem tudom támogatni, mert azon túl, hogy nagyon is kiterjesztené a folytatólágosság hatókörét a halmazat rovására, a judikatúrának az üzletszerűség kapcsán elfoglalt, egyre inkább objektivizálódó (lentebb részletesen érintett) felfogására is figyelemmel, gyakorlatilag elmosná a különbséget a folytatólágos és az üzletszerű bűnelkövetés között.

3.4. Rövid időköz

A rövid időköz a folytatólágos bűncselekmény megállapításának azon objektív feltételének tekinthető, amely az egységbe tartozó egyes részselekményeket az *idő síkján* köti össze. Feltételül állításának indoka röviden abban áll, hogy minél rövidebb idő telik el két elkövetés között, azok annál inkább tarthatnak igényt az egységkénti értékelést. Lényege röviden akként foglalható össze – mint FÖLDVÁRI írja – a folytatólágos bűncselekmény az időbeli viszonyt illetően a természetes egység és a homogén anyagi halmazat között helyezkedik el.⁴⁹¹

3.4.1. A rövid időköz pontos tartamáról a törvény nem rendelkezik, a bíróságnak mindig a történeti tényállás alapulvételével kell eldöntenie, hogy fennforog-e a nevezett ismérv. Az 1961. évi Btk. Kommentárja szerint „nemcsak napok és hetek, de esetleg egy-két hónap is eltelhet” az egyes részselekmények között a folytatólágosság megállapíthatóságához.⁴⁹² Ezt az időkorlátot vette át azután a Btk. Indokolása is, hozzátéve, hogy „kizárja a folytatólágosságot az a hosszabb időmúlás, amelynek folytán a cselekmények olyan élesen elkülönülnek egymástól, hogy már az *egységes akarat-elhatározás sem ismerhető fel*” (kiemelés tőlem. A. I.).⁴⁹³ A rövid időköz ebben a megfogalmazásban tehát a folytatólágos bűncselekmény szubjektív feltételének, az egységes elhatározás megállapíthatóságához szolgál segítségül. Túl rövid időköz esetén, amikor a részselekmények között például alig félóra telik el, a többszöri elkövetés

⁴⁸⁹ LÁSZLÓ 1984, 363. p.

⁴⁹⁰ GÁL A. 2006, 59. p.

⁴⁹¹ FÖLDVÁRI 2006, 219. p.

⁴⁹² HALÁSZ 1968, 369-370. p.

⁴⁹³ INDOKOLÁS-1978, 1112. p. A gyakorlatban hasonlóan BH 1983.107.

ellenére természetes egység létesül.⁴⁹⁴ Ha azonban túl hosszú idő telt el két elkövetés között, halmazat jön létre. Egy eseti döntésében az LB explicite is úgy foglalt állást, hogy adott bűncselekmény kapcsán „helye lehet a cselekmények folytatólagos egységbe foglalásának, ha az egyes részecselekmények között eltelt idő nem olyan hosszú, hogy ennek folytán az egységes akaratelhatározásra már nem vonható következtetés”.⁴⁹⁵

3.4.2. Abban a kérdésben, hogy mikor állapítható meg, s mikor nem forog fenn a rövid időköz kritériuma, a hazai bírói gyakorlat nem tekinthető egységesnek. Az alábbi bírósági döntések áttekintése révén, összefoglalóan megállapítható, hogy a gyakorlat tendenciaszerűen egyértelműen *a rövid időköz fogalmának tágítása irányába halad*.

Ehhez azt azonban hozzá kell tenni, hogy *bűncselekményenként eltérő* lehet, hogy mi az az időköz, ami adott esetben rövidnek vagy hosszúnak tekinthető. Mint a GYÖRGYI-WIENER-féle Btk.-kommentár írja, „lopásoknál pl. a rövid időköz néhány napos, legfeljebb néhány hetes közbeeső időt enged meg, míg pl. a negyedévenként vagy félévenként ismétlődő elszámolás meghamisításával leplezett sikkasztás is a folytatólagosság egységébe foglalható”.⁴⁹⁶ Ezzel szemben BELOVICS ERVIN álláspontja szerint nem lehet ugyanannak a büntetőjogi fogalomnak – ti. a folytatólagossághoz megkövetelt rövid időköznek – eltérő jelentéstartalmat tulajdonítani különböző bűncselekmények esetén.⁴⁹⁷

A) A Legfelsőbb Bíróság korábbi gyakorlata – a régi Btk.-kommentárban és a Btk. Indokolásában írtaknak megfelelően – az 1970-es években, egy esetben már a két cselekmény között eltelt négy hónapos időközt is túl hosszúnak értékelte, ezért anyagi halmazatot állapított meg az elkövető terhére.⁴⁹⁸ Súlyos testi sértés viszonylatában pedig már a három hónapot sem találta megfelelőnek a folytatólagosság megállapíthatóságához.⁴⁹⁹ Orgazdaságnál a négy-öt hónapot minősítette a legfőbb bírói fórum túl hosszú időnek.⁵⁰⁰

B) Egy 2000-es évekbeli állásfoglalás már látszólag megengedőbb álláspontra helyezkedett, amikor kimondta, hogy „a folytatólagosság megállapítását nem zárja ki, ha a részecselekmények között egy-két hónap, vagy *akár több hónapos időköz is eltelik*”

⁴⁹⁴ Lásd a természetes egységnél írtakat és például BH 1984.338.

⁴⁹⁵ BH 1976.437.

⁴⁹⁶ GYÖRGYI – WIENER 1996, 34. p.

⁴⁹⁷ BELOVICS álláspontját idézi KÉMÉNDI 2011, 16. p.

⁴⁹⁸ BH 1976.437.

⁴⁹⁹ BH 1988.169.

⁵⁰⁰ BH 1993.206.

(kiemelés tölem. A. I.).⁵⁰¹ Ennek ellenére egy 2007-es LB-határozat az öt hónapos időköz esetén szintén mellőzte a folytatólagosság megállapítását.⁵⁰²

C) Nem így a Fővárosi Bíróság, amely egy ítéletében nemcsak a három, hanem az öt hónapos „kihagyás” után elkövetett újabb részcselekményt is a folytatólagosság körébe vonta.⁵⁰³ Még inkább élen járt a rövid időköz kategóriájának tágításában a Szegedi Ítéltábla, amely egy 2010-es ítéletében úgy foglalt állást, hogy – gazdasági bűncselekmények és hűtlen kezelés vonatkozásában – a két részcselekmény között eltelt akár hét, illetve kilenc hónapos időintervallum is még rövid időközként értékelhető.⁵⁰⁴ Az egyéves, illetve ezt meghaladó időtartamot azonban már olyan mértékűnek tekintette más esetben a táblabíróság, hogy amely a folytatólagosságot mellőzve anyagi halmazat megállapítását teszi indokolttá.⁵⁰⁵

D) Bűncselekmény-fajtától függetlenül, egybehangzóan mellőzte a folytatólagosság megállapítását tíz hónapos vagy azt meghaladó időköz esetén a Fővárosi Bíróság⁵⁰⁶, a Fővárosi Ítéltábla⁵⁰⁷, és mind korábban⁵⁰⁸, mind a legutóbbi időben a Legfelsőbb Bíróság is.⁵⁰⁹ A Legfőbb Ügyészség Kiemelt Ügyek Főosztálya pedig a kérdés kapcsán úgy foglalt állást, hogy abban az esetben, ha az eljáró bíróság egy évhez közeli időtartam kapcsán állapítja meg a folytatólagosságot, az ügyésznek a határozat ellen fellebbezést kell bejelentenie.⁵¹⁰

E) Az is előfordul egyébként, hogy az olyan esetekben, amikor az egyes részcselekmények közötti időköz pontosan nem állapítható meg, a bíróság ehelyett az egész cselekménysor időhosszából von le következtetést a folytatólagosságra nézve.⁵¹¹

F) A rövid időköz követelményének tágítását – természetesen ésszerű keretek között – részemről kívánatosnak tartom, különösen az olyan esetekben, amikor az egységes elhatározás bizonyított, és a korábbi gyakorlat alapján kizárólag az egyes részcselekmények közötti időköz viszonylag hosszabb volta indokolná a halmazati minősítést. Ilyenkor a folytatólagos bűncselekmény megállapítása hívebben visszatükrözi

⁵⁰¹ BH 2002.210.

⁵⁰² LB Bfv.III.750/2007/6.sz.

⁵⁰³ Fővárosi Bíróság 14.B.658/2003/323. sz.

⁵⁰⁴ Szegedi Ítéltábla Bf.II.334/2010/31. sz.

⁵⁰⁵ Szegedi Ítéltábla Bf.I.375/2010/10. sz. Korábban ugyanígy BJD 1592.

⁵⁰⁶ Fővárosi Bíróság 14.B.1103/2009/16. sz.

⁵⁰⁷ Fővárosi Ítéltábla 3.Bf.70/2010/8. sz.

⁵⁰⁸ BH 1978.59. Az LB itt egyébként nem palástoltan közvetlen következtetést vont le az eltelt időköz hossza és az egységes elhatározás hiánya között.

⁵⁰⁹ LB Bfv.II.726/2010/5. sz.

⁵¹⁰ Legfőbb Ügyészség Kiemelt Ügyek Főosztálya KF.4371/2009/6-I. sz. iránymutatás

⁵¹¹ BH 1985.416.

az értékelt cselekménysort, mint a halmazati minősítés, továbbá sok esetben a részcselekmények elkövetési értékeinek összeadásával értékelhető kizárólag minden elkövetési körülmény.

3.4.3. Mindazonáltal – nézetem szerint – a rövid időköz követelményének vizsgálata önmagában nem nyújt kellő segítséget a judikatúra számára annak megállapításához, hogy fennforog-e a folytatólagos bűncselekmény immanens ismervének tekinthető egységes akarat-elhatározás vagy sem. Sőt: sok esetben hátráltathatja abban, mivel törvényi szinten szabályozva teszi lehetővé azt, hogy a történeti tényállás különösebb áttekintése és mérlegelése nélkül, naptár alapján, szinte automatikusan határozzon a bíróság abban a kérdésben, hogy fennáll-e az egységes elhatározás. FÖLDVÁRI a gyakorlattal egybehangzóan úgy foglal állást, hogy „ha az egyes elkövetések között rövidebb idő telt el, akkor feltételezhetjük az egységes elhatározást, hosszabb idő eltelése esetében viszont különböző elhatározásokra kell következtetnünk”.⁵¹²

A) Mindössze könnyen megdönthető *vélelem* azonban, hogy rövid idő eltelte esetén egységes volt az elhatározás, hosszabb idő eltelte után ellenben új. A büntetőjogi felelősség megállapításához azonban a vélelmezés nem lehet elégséges, marasztaló határozat csak a vádlott bűnösségében való teljes bizonyosság esetén születhet, amelynek a minősítés minden kérdésére ki kell terjednie, így a folytatólagos elkövetés megállapítására vagy ehelyett a halmazati minősítésre is. Mint KOCSIS a kérdés kapcsán találóan megjegyzi, a rövid időköznek *utaló*, de *nem alapító* jelentőséget szabad csak tulajdonítani abból a szempontból, hogy az egységes elhatározás megállapítható-e.⁵¹³ Hasonlóképpen foglalt állást HALÁSZ SÁNDOR, aki szerint a rövid időköznek „túlzott jelentőséget nem lehet tulajdonítani”.⁵¹⁴

B) Példával illusztrálva: A elhatározza, hogy egy újonnan íródó patinás enciklopédia valamennyi példányát el fogja tulajdonítani a könyvesboltból, minden példányt közvetlenül a megjelenés után.⁵¹⁵ Az egyes példányok megjelenése között azonban viszonylag hosszabb idő, akár fél év is eltelik. A elhatározása tehát feltétlenül egységes volt, a legtöbb ítélkező fórum azonban – a rövid időköz hiányára hivatkozva – vélhetően

⁵¹² FÖLDVÁRI 1962, 280. p.

⁵¹³ KOCSIS 1939, 175. p.

⁵¹⁴ HALÁSZ 1966, 338. p.

⁵¹⁵ Habár a folytatólagosság megállapíthatóságához e példa kapcsán az is szükséges, hogy az egyes kötetek ára önmagában is meghaladja a 2012-ben 50.000 forintra felemelt szabálysértési értékhatárt. Napjaink könyvérai mellett azonban ez a helyzet nem feltétlenül elképzelhetetlen...

mégis a folytatólágosságot mellőzve az eltulajdonított kötetek számának megfelelő halmazatért vonná **A**-t felelősségre.

C) Ennél sokkal gyakoribb eset: **B**, a vádbeli napon feltöri a lakásától csak pár utcára található vegyeskereskedést, az elkövetés előtt további betöréses lopást nem tervezve. Később látja, hogy a kereskedő – mivel azt gondolja, hogy úgysem kerül elő a tettes – feljelentést nem tesz, és újabb biztonsági záruk kihelyezésével sem nehezíti a tolvajok dolgát. Így pár héttel később – előző bűncselekményének felfedezetlen voltán felbátorodva – **B** ismét bűncselekmény elkövetésére szánja el magát, teljesen új elhatározással, de a bírói gyakorlat szerint rövid időn belül. Ennek következtében a Btk. egy rendbeli folytatólágosan, dolog elleni erőszakkal elkövetett lopásért fogják elítélni, holott de facto hiányzott az egységes elhatározása.

D) A fentiekből fakadóan megállapítható, hogy a rövid időköz feltétele az ítélezés menetét gördülékenyebbé teheti ugyan, a helyes jogalkalmazást azonban sokszor tévútra is viheti az eredeti szabályozási célhoz képest. A megoldás ezért – nézetem szerint – a rövid időköz fennforgásának vagy fenn nem forgásának meghatározó jelentőséget tulajdonító szemlélet fenntartása helyett a történeti tényállás gondos áttekintésével annak vizsgálata lehet, hogy az elkövető minden egyes részselekményt az első elkövetéskor elhatározottaknak megfelelően realizált-e, ugyanis csak az egységes akarat-elhatározás meglétének teljes bizonyítottsága esetén mellőzhető a halmazati minősítés és állapítható meg folytatólágos bűncselekmény. Erre – és a szokásjogi felelősségenyhítés esetleges kivánalmára is figyelemmel – helyeselhető az a gyakorlat, amely adott esetben a némileg hosszabb időköz vonatkozásában is megállapítja a folytatólágosságot, ha az egységes elhatározást fennforogni látja.

3.5. Többszöri elkövetés

A többszöri elkövetés objektív ismérv, legalább két, egymással összefüggő⁵¹⁶ cselekmény elkövetését tételez fel. Hiányában a folytatólágos bűncselekmény befejezett alakzatának megállapítására semmilyen esetben nem kerülhet sor, és mint láttuk, a folytatólágosság kísérlete is csak kivételesen, a további részselekmények elkövetésére vonatkozó elhatározás bizonyítottsága esetén hívható fel az elkövető terhére.

⁵¹⁶ INDOKOLÁS-1978, 1112. p.

A többszöri elkövetésnek értelemszerűen a fentebb már tárgyalt ugyanolyan bűncselekményre kell vonatkoznia, a két ismérv tehát szorosan összefügg, ezért – az itt tett kiegészítéssel – utalok az ott elmondottakra.

4. *A folytatólagos bűncselekmény büntetése*

4.1. A folytatólagos bűncselekmény intézményének eredeti célja, mint a történeti áttekintésnél láthattuk, a túl szigorú halmazati büntetés mellözése volt az olyan esetekben, amikor az elkövető terhére annak megállapítása nem lett volna méltányos.

A napjainkig uralkodó álláspont szerint a folytatólagos bűncselekmény elkövetőjének az egyszeri bűnelkövetőhöz képest feltétlenül fokozottabb a társadalomra veszélyessége, aminek az az indoka, hogy a többszöri elkövetés szükségképpen nagyobb elszántságot tételez fel a bűncselekmény elkövetésére, továbbá a bűnözéstől visszatartó motívumok az ilyen elkövetők tudatában annál kisebb erővel hatnak, minél több részselekményt realizáltak már.⁵¹⁷ Mindenképpen kevésbé érdemes azonban a büntetésre a folytatólagos bűncselekmény elkövetője a halmazatot megvalósítónál, ahogy FINKEY fogalmaz, a folytatólagos bűncselekmény „kevesebb a bűnhalmazatnál, több a közönséges egységénél”.⁵¹⁸

Több korábbi szerző javasolta azonban a folytatólagos bűncselekményre irányadó büntetési tétel felső határának felemelését a természetes egységéhez képest.⁵¹⁹ Erre a folytatólagos bűncselekmény törvénybe foglalásakor végül nem került sor, amit az indokol, hogy a folytatólagos bűncselekmény végeredményben *egy bűncselekmény*, ezért rá az egységre irányadó büntetési tételkeretben kell a büntetést kiszabni.

4.2. A bírói gyakorlat a folytatólagos bűnelkövetést a BKv 56. (volt BK 154.) III. 6. pontja alapján a büntetés kiszabása körében *feltétel nélkül súlyosító körülményként* értékeli, éspedig annál nagyobb nyomatékkel, minél több cselekményt foglal magában.⁵²⁰ A jogirodalom ezt a körülményt gyakorlatilag egy esetben sem tette vita tárgyává, a szerzők általában megelégednek a gyakorlat álláspontjának ismertetésével.⁵²¹

⁵¹⁷ Így FÖLDVÁRI 1962, 282. p.

⁵¹⁸ FINKEY 1914, 252. p.

⁵¹⁹ Így például FINKEY 1914, 253. p. és ANGYAL, 1920, 488. p.

⁵²⁰ Korábban ugyanígy BJD 1263., illetve hasonlóan már a kir. Kúria BJT. LXXIII. k. 1921. 209-215. p.

⁵²¹ Így például SCHULTHEISZ 1948, 132. p., BLASKÓ 2002, 358. p., JAKUCS 2004, 68. p.

A folytatólagos elkövetést a büntetéskiszabás körében minden esetben súlyosító körülményként értékelő gyakorlat azonban nem számol azzal a lehetőséggel, amely az elkövető tudatában gyökerezik. Nem feltétlenül fokozottabb a társadalomra veszélyessége ugyanis például annak a folytatólagos sikkasztást megvalósító pénztárosnak, aki cselekményei felfedezésétől való *félelmében*, kis részletekben veszi ki a kasszából az előre elhatározott mennyiségű pénzt – a másik, bátrabbnak bizonyuló társánál, aki egyszerre markolja fel ugyanazt az összeget, így egy rendbeli és nem folytatólagos sikkasztást valósítva meg. A helyes álláspont véleményem szerint tehát az, hogy a bíróság ne *elvi élel*, minden esetben, feltétlenül tekintse súlyosító körülménynek a folytatólagos bűncselekmény megvalósítását, hanem *in concreto*, a történeti tényállás lehető legpontosabb rekonstruálása után foglaljon állást abban a kérdésben, hogy az ítéleti minősítésben megállapított folytatólagos elkövetést a büntetéskiszabás körében végül súlyosító körülményként értékeli-e.

4.3. Előfordul továbbá olyan speciális eset is, amikor a folytatólagosságnak súlyosító körülményként történő értékelését egyenesen *mellőzni* indokolt. Abban a fentebb már ismertetett esetben ugyanis, amikor például az önmagukban szemlélve csupán vétségeket megvalósító részcselekményeket a folytatólagosság megállapítása révén minősítjük összességükben egy rendbeli büntetté, a folytatólagosságot már a bűncselekmény jogi minősítéskor figyelembe vettük. Ugyanazon körülmény *kétszeres értékelését* jelentené tehát, ha ilyen esetben a folytatólagosságot ezen felül még büntetéssúlyosító tényezőként is értékelnénk.

4.4. Végül megemlíthető a folytatólagos bűncselekményhez kapcsolódó büntetéskiszabási kérdések kapcsán az az esetkör, amikor az elkövető valamely bűncselekmény befejezett alapesetét és minősített esetének kísérletét is megvalósította. Ilyenkor – mint már volt róla szó – cselekményei egységesen a folytatólagosan elkövetett minősített eset kísérletének minősülnek. Ebben az esetben – mivel éppen a magasabb büntetési tétel alkalmazhatósága végett állapítottuk meg a befejezett alapeset helyett a minősített eset kísérletét – a Btk. 87. § (3) bekezdésében szabályozott, a kísérletre irányadó kétszeres leszállás intézményének alkalmazhatósága kizárható.

5. A folytatólagos bűncselekmény elévülése

A folytatólagos bűncselekmény vonatkozásában napjainkban – mondhatni – nyugvópontra jutott, mégis érdekes kérdésként merülhet fel az elévülés kérdése. Figyelemmel ugyanis arra, hogy a folytatólagos bűncselekmény az esetek legnagyobb részében több cselekmény realizálása révén jön létre, vitássá válhat, hogy az egyes, időben elkülönülő cselekmények az elévülés szempontjából megőrzik-e önállóságukat, avagy az egységesen, az utolsó cselekmény realizálásával veszi csak kezdetét.

5.1. A CSEMEGI-kódex hatálya alatt uralkodónak volt tekinthető az a felfogás, amely szerint az elévülés egységesen, az utolsó részselekmény realizálásától számítandó. Ezt az álláspontot vallotta például FINKEY⁵²², WERNER⁵²³, BERNOLÁK⁵²⁴ és VÁMBÉRY.⁵²⁵ Emellett HEILNÉL fordult elő olyan nézet, amely szerint az egyes részselekmények külön-külön évülnek el.⁵²⁶ Sajátos álláspontot foglalt el KOVÁTS ANDOR kecskeméti jogtanár, aki szerint a folytatólagos bűncselekmény elévülése ugyan egységesen az utolsó részselekményhez igazodik, a folytatólagosság egységébe azonban nem vonhatók be azon részselekmények, amelyek, önmagukban szemlélve, már korábban – a felelősségre vonást megelőzően – elévültek.⁵²⁷

5.2. A németeknél korábban az egységes elévülés elvét vallotta például LISZT⁵²⁸, az egyes részselekmények önálló elévülésének helyessége mellett foglalt állást BELING⁵²⁹ és BINDING.⁵³⁰ A recens szerzők közül JESCHECK álláspontja emelhető ki, aki az elévülés egységességét támogatja.⁵³¹

5.3. A Btá. és az 1961. évi Btk. hatálya alatt folytatott bírói gyakorlat – a Legfelsőbb Bíróság Büntető és Katonai Kollégiuma tanácsvezetői értekezletének 3/1970. sz. állásfoglalásában kifejtettek alapján – ezzel szemben azt a felfogást értékesítette, amely szerint a folytatólagos bűncselekmény részselekményei külön-külön évülnek el.⁵³² A korabeli judikatúra ezen álláspontját arra a körülményre alapította, hogy a

⁵²² FINKEY 1895, 90. p.

⁵²³ WERNER 1898, 306. p.

⁵²⁴ BERNOLÁK 1908, 140. p.

⁵²⁵ VÁMBÉRY 1901, 379. p.

⁵²⁶ A szerző 1909-ből származó álláspontját ismerteti KOVÁTS 1922. 134. p.

⁵²⁷ KOVÁTS 1922, 131-132. p.

⁵²⁸ LISZT 1911, 248. p.

⁵²⁹ BELING 1906, 386. p.

⁵³⁰ BINDING 1885, 837. p.

⁵³¹ JESCHECK – WEIGEND 1996, 717. p.

⁵³² Ugyanígy BJD 4693., 4830., 5858.

folytatólagosság nem a törvény erejénél fogva, hanem szokásjogi alapon érvényesül, amiből az következik, hogy amennyiben egyes részcselekmények már az ítélet meghozatala előtt önmagukban elévültek, a bíróság nem lehet jogosult arra, hogy a törvény szerint már nem üldözhető cselekményeket is a büntetendő magatartások körébe vonja.⁵³³ A gyakorlat képviselői közül ekkoriban ehhez az állásponthoz csatlakozott JULIS MIHÁLY.⁵³⁴

Ezzel ellentétes nézetem szerint a folytatólagosság egységes elévülésének az elve volt a helyes álláspont már akkor is, amikor az nem törvényi, hanem bírói egységként érvényesült. Az elévülés jogintézménye létének jogpolitikai indoka ugyanis többek között az időmúlás tényében és abból folyóan azon körülményben keresendő, hogy a büntetés célja a bűncselekmény elkövetését követő viszonylag hosszabb idő eltelte után már nem vagy csak alig érhető el.⁵³⁵ Ez a szempont azonban a folytatólagos bűncselekmény esetében – annak természetéből fakadóan – nem érvényesülhet, mivel az önmagában egyébként már feledésbe menő részcselekményt további újabb(ak) követ(ik), így az időmúlás hatásairól ilyenkor aligha lehet beszélni: nem feltételezhető például, hogy az elkövető a társadalom hasznos tagjává vált volna, hiszen a bűnelkövetéssel nyilvánvalóan nem hagyott fel.

A korabeli jogirodalomban a bírói gyakorlat álláspontjához csatlakozott FÖLDVÁRI⁵³⁶, sokrétű és meggyőző indokolással ellenezte azt HOMOKI.⁵³⁷ A folytatólagos bűncselekmény egységes elévülése melletti legnyomósabb érvét kérdés formájában fogalmazta meg: „nem hagyja-e figyelmen kívül az elévülés tekintetében vallott jogelveinket is az a bírói gyakorlat, amely *annak a terheltnek nyújtja oda* cselekvősege első részeire – elévülés megállapítása formájában – *a menlevelet, aki kitartóan és változatlanul a legutolsó időkig ugyanazt a bűncselekményt, annak részcselekményeit valósítja meg?*” (kiemelések tőlem: A. I.).

5.4. Miután a folytatólagosság kifejezett törvényi szabályozást nyert, a Legfelsőbb Bíróság a BKv 31. (volt BK 85.) szerint azon helyes elvi alapra helyezkedett, amely folytán a folytatólagos bűncselekmény részcselekményeinek büntethetősége önállóan nem évülhet el, hanem az elévülés egységesen az utolsó részcselekményhez igazodik. Az indokolás lényege szerint a folytatólagos bűncselekmény *egyetlen bűncselekménynek*

⁵³³ A kérdéshez részletesebben lásd HOMOKI 1977, 325-330. p.

⁵³⁴ JULIS 1971, 204. p.

⁵³⁵ NAGY F. 2010, 181. p.

⁵³⁶ FÖLDVÁRI 1962, 282. p. és FÖLDVÁRI 1970b, 650. p.

⁵³⁷ HOMOKI 1977, 329. p.

minősül, így annak egyes részcselekményei az elévülés szempontjából sem bírhatnak önálló léttel. A bírói gyakorlat az idézett kollégiumi vélemény elfogadása óta egységes a kérdésben, így például az első fokon eljáró Nagykanizsai Városi Bíróság ugyanúgy annak megfelelően járt el⁵³⁸, mint a Legfelsőbb Bíróság egy, a közelmúltban közzétett eseti döntésében.⁵³⁹

Az ekként megváltozott bírói gyakorlattal egyezően foglalt állást TOKAJI⁵⁴⁰, ellentétesen BÉKÉS, aki szerint „a folytatólágosság egységébe külön-külön is bűncselekményt megvalósító magatartások olvadnak, s ezek jogi sorsa – az elévülés szempontjából – nem tehető függővé egymástól”.⁵⁴¹ E felfogásnak abban ugyan igaza van, hogy folytatólágosság *de lege lata* csak külön-külön is bűncselekményként értékelhető cselekményekből jöhet létre, a folytatólágos bűncselekmény azonban végeredményben mégiscsak egyetlen deliktum, ezért bűncselekmény-egységi voltának minden vonatkozásban – így az elévülés kapcsán is – megfelelően érvényesülnie kell.

5.5. Szintén alátámaszthatja a folytatólágos bűncselekménynél az elévülés egységességét – mint arról fentebb már volt szó – ha nevezett egységi kategóriát kapcsolatba hozzuk a befejezetti és a bevégezetti stádium szétválásának tanával. E felfogás elismerése esetén a folytatólágos bűncselekmény elévülése – a tartós és állapot-bűncselekmények mintájára – a bevégezethez szakaszához, tehát az utolsó részcselekményhez kötődne.

5.6. Kiemelést igényel azonban végül egy közelmúltbeli LB-határozat, amely a védő által benyújtott felülvizsgálati indítványt részben alaposnak találva, indokolásában kifejtette, hogy annak „a részcselekménynek – amelynek elkövetési ideje 1991. év – a büntetősége [...] a büntetőeljárás megindulása előtt (1995. május 31.) elévült, így a *folytatólágosság jogi egységébe a tényállás többi részével nem vonható.*” (kiemelés tőlem: A. I.).⁵⁴² Ez a megfogalmazás, amelyből a folytatólágosság egységébe tartozó részcselekmények önálló elévülése elvének továbbélése tűnik ki, remélhetőleg csak félreértés volt a Legfelsőbb Bíróság gyakorlatában.

⁵³⁸ Nagykanizsai Városi Bíróság 5.B.123/2009/5. sz.

⁵³⁹ BH 2010. 208. III.

⁵⁴⁰ TOKAJI 1984, 299. p.

⁵⁴¹ BÉKÉS et al. 1980, 294. p.

⁵⁴² BH 2002.424.

6. Egyéb felmerülő kérdések a folytatólagos bűncselekmény kapcsán

6.1. A folytatólagos bűncselekményre vonatkozó egyéb kérdések köréből rövid említés a *magánindítvány* előterjesztésére nyitva álló határidő számításáról: ti. az elévüléshez hasonlóan – az elévüléshez hasonlóan – itt is kérdésként jelentkezhet, hogy a Be. 173. § (3) bekezdésében írt határidő (az elkövető kilétéről való tudomásszerzéstől számított harminc nap) részselekményenként, avagy a folytatólagos bűncselekmény utolsó részselekményétől, egységesen számítandó.

Álláspontom szerint a helyzet itt lényegében ugyanaz, mint az elévülésnél, vagyis a határidőt az utolsó részselekménye elkövetésének napjától indokolt számítani.⁵⁴³ Alátámasztja e szabály helyességét a magánindítvány előterjesztésére tipikusan jogosult sértett érdekének védelme is: családon belüli bántalmazás esetén például indokolatlan és méltánytalan lenne a sértettre nézve, ha a hosszú hónapokig tartó könnyű testi sértések, zaklatások, stb. egy részét ki kellene rekeszteni az eljárásból kizárólag azért, mert az indítványi határidő viszonylatukban már letelt.

Az elévülés kapcsán uralkodó felfogástól ellentétes álláspontjához képest konzekvensen foglalt állást e kérdésben BINDING, aki az indítványi határidőt is részselekményenként, külön kívánta számítani.⁵⁴⁴ Némileg ellentmondásos azonban JESCHECK állásfoglalása, aki az elévülés kapcsán – mint láttuk – egységes számítást kívánt meg, ezzel szemben a magánindítvány vonatkozásában a határidő részselekményenkénti folyásának elvét képviselte. Felfogását, sajnos, részletesen nem indokolta.⁵⁴⁵

6.2. Mint arra már röviden utaltam, a folytatólagos bűncselekményt nemcsak a stádiumtanilag leginkább előrehaladott részselekményhez igazítva kell egységesen minősíteni, hanem az elkövetői alakzatok szempontjából is ez az elv az irányadó: ha az elkövető egy részselekményeknél tettes, másoknál csak részes volt, egységesen a folytatólagos bűncselekmény tettesének kell tekinteni. Előfordulhat azonban az is, hogy az elkövető – egyébként a folytatólagosságra jellemző feltételek mellett – *kizárólag részesi magatartásokat tanúsít*. Ilyenkor, ha minden rábírói, illetve segítségnyújtó magatartása ugyanazon tettes folytatólagosan elkövetett bűncselekményeihez járul, a folytatólagosság aggálytalanul megállapítható a részes terhére is. Más a helyzet, ha az

⁵⁴³ Nálunk így DEGRÉ 1912, 281. p.

⁵⁴⁴ BINDING 1885, 630. p.

⁵⁴⁵ JESCHECK – WEIGEND 1996, 717. p.

egyres részesi cselekmények különböző tettesek alapcselekményeihez kapcsolódnak: ilyenkor a részesség járulékosága elvére⁵⁴⁶ figyelemmel folytatólagos bűncselekmény nem állapítható meg az elkövető terhére, cselekményeit a tettesi alapcselekmények száma szerint halmazatként kell értékelni. A korábbi gyakorlat a kérdés kapcsán ingadozó volt, így például a Békés Megyei Bíróság folytatólagos egységbe vonta a különböző tettesek cselekményéhez járuló bűnsegédi magatartásokat is.⁵⁴⁷ Ezzel szemben a Hajdú-Bihar Megyei Bíróság azt a helyes felfogást juttatta érvényre, hogy „a felbujtói és bűnsegédi részesi magatartás járulékos jellege, tettesi alapcselekményhez szorosan kötődő volta meghatározóbb, mintegy megelőzi a folytatólagosság körében történő vizsgálódást”.⁵⁴⁸ Így foglalt állást a Szegedi Ítéltábla⁵⁴⁹, illetve a Legfelsőbb Bíróság is.⁵⁵⁰ Végül ezt a felfogást a 3/2011. BJE az alsóbíróságok számára kötelezően alkalmazni rendelte.

6.3. Utolsóként egy járulékos büntetőeljárásbeli kérdésre utalok a folytatólagos bűncselekmény kapcsán: mind a korábbi jogirodalomban, mind a gyakorlatban kérdésként merült fel, hogy ha a folytatólagosan elkövetett bűncselekménnyel az elkövető kárt okoz, a magánfél részére fizetendő kártérítés viszonylatában a kár után járó kamatot részecselekményenként, vagy egységesen, az utolsó részecselekmény elkövetésétől kell-e számítani. BÓCZ ENDRE az előbbi⁵⁵¹, míg a KISS-SZABÓNÉ szerzőpáros ez utóbbi felfogást tekintette helyesnek.⁵⁵² A Legfelsőbb Bíróság is a kármegítésként egységes számításának elvét vallja, több esetben rámutatott arra, hogy „folytatólagosan elkövetett bűncselekmény esetén a magánfelet megillető kamat esedékességének kezdő időpontját az utolsó elkövetési részecselekmény megvalósulásának napjában kell meghatározni”.⁵⁵³

Részemről a BÓCZ-féle állásponthoz csatlakozom. A kamatfizetési kötelezettség ugyanis nem büntető anyagi jogi, hanem *magánjogi kérdés*, ezért annak vonatkozásában nem tekinthető relevánsnak a büntetőjogi minősítés. A legfontosabb argumentum a kamatnak részecselekményenként történő számítása mellett az, hogy az utolsó részecselekménytől történő kamatszámítás „a büntetett részesíténé előnyben a károsulttal szemben, hiszen az egész károkozási időszakot kamatmentessé tenné”.⁵⁵⁴

⁵⁴⁶ NAGY F. 2010, 218. p.

⁵⁴⁷ Békés Megyei Bíróság 12.B.305/2007/23. sz.

⁵⁴⁸ Hajdú-Bihar Megyei Bíróság 1.Bf.108/2009/26. sz.

⁵⁴⁹ Szegedi Ítéltábla Bf.II.140/2008/4. sz.

⁵⁵⁰ LB Bfv.I.1192/2010/5. sz.

⁵⁵¹ BÓCZ 1980, 14-21. p.

⁵⁵² KISS ZS. – SZABÓNÉ 1979, 624. p.

⁵⁵³ BH 1979.12., 1979.136.

⁵⁵⁴ BÓCZ 1980, 20. p.

III. Fejezet

Az összetett bűncselekmény

1. Az összetett bűncselekmény fogalma, rendszerbeli helye, alapvető ismérvei

Az összetett bűncselekmény (*delictum compositum*) törvényi egységként való szabályozása nagy múltra tekint vissza, már a CSEMEGI-kódex is tartalmazott összetett bűncselekménynek minősülő tényállást.⁵⁵⁵ Létének okai nem elviek, sokkal inkább gyakorlati jellegűek: az összetett bűncselekmény egyes eseteit – dacára annak, hogy főszabályként több természetes egységnek minősülő cselekményt foglalnak magukban – általában a természetes szemlélet is egy bűncselekménynek értékeli, illetve akként kezeli, így a jogalkotó számára kézenfekvő volt az ilyen, egymással valamilyen kapcsolatban álló magatartásoknak egy törvényi tényállásban történő elhelyezése. Az összetett bűncselekmény fogalmának a közfelfogással való szerves összefüggésére már FINKEY is rámutatott, utalva arra, hogy ez abból is kitűnik, hogy „a nyelvszokás [...] speciális elnevezést” ad az ilyen bűncselekményeknek.⁵⁵⁶ Ugyanerre utalt az 1961. évi Btk. kommentárja, amely szerint „az összetett büntettek keretében az egyes bűncselekmények közötti összefüggés nemcsak benső és szerves, hanem *kriminológiailag* is fennáll: a betörő, a rabló bűnelkövető típusa is sajátos”.⁵⁵⁷ A GYÖRGYI és WIENER szerkesztésében megjelent kommentár szerint pedig „az összetett bűncselekmény minőségileg annyira különbözik a komponenseitől, hogy a részek hangsúlyozását a jogalkotás nem tartja fontosnak, azok csak gondolati úton mutathatók ki”.⁵⁵⁸

Mindemellett az összetett bűncselekmény rendszerbeli helye helyesen mégsem a természetes, hanem a *törvényi egység* körében van. Ennek indokául utalnék a természetes egységnél elmondottakra: ti. a közfelfogás kiemelt jelentőséggel bír ugyan az adott bűncselekmény egység-többség tani besorolásánál/minősítésénél, azonban a törvény szövege (tényállásai) elsőbbséget élvez(nek) ehhez képest. Az összetett bűncselekménynél pedig, mint látni fogjuk, tipikusan arról lesz szó, hogy a Btk. több tényállásából alkot egy újat a jogalkotó.

⁵⁵⁵ Például a CSEMEGI-kódex 344-349. §-ban szabályozott rablás.

⁵⁵⁶ FINKEY 1895, 54. p.

⁵⁵⁷ HALÁSZ 1968, 366. p. Azt meg kell azonban jegyezni, hogy a köznyelv nemcsak a büntetőjogi értelemben vett rablást, hanem sokszor a betöréses lopást is a „rablás” kifejezéssel illeti. Vö. például http://fn.hir24.hu/itthon/2011/04/04/kiraboltak_egy_csaladi_hazat

⁵⁵⁸ GYÖRGYI – WIENER 1996, 35. p.

Az összetett bűncselekmény alapvető ismérvei előljáróban az alábbiak szerint foglalhatók össze:

- a) Az összetett bűncselekményt minden esetben a törvényhozó alkotja meg és helyezi el a büntetőkódex különös részében, éspedig akár a többi bűncselekménytől elkülönülő, önálló tényállásként, akár egyes bűncselekmények minősített eseteként.
- b) Az összetett bűncselekmény tényállásában kettő vagy több, főszabály szerint önmagában természetes egységként minősülő bűncselekményt képező alkotórész lelhető fel, melyek egymással szerves összefüggésben – eszköz-cél vagy ok-okozati viszonyban – állnak. Kivételes azonban – mint látni fogjuk – önmagukban csupán szabálysértésként minősülő cselekményekből is létrejöhet összetett bűncselekmény.
- c) Az összetett bűncselekmény létesítésének indokául szolgál a részcselekmények rendszerinti együttes előfordulása, amely folytán annak egységi értékelése a közfelfogás számára is elfogadható.
- d) Az összetett bűncselekmény, mivel azt a törvény egységként szabályozza, a halmazati minősítést és büntetést kizáró büntetőjogi kategória. Erre figyelemmel csak azok a több elkövetési magatartással megvalósítható deliktumok minősülhetnek összetett bűncselekménynek, amelyek hiányában halmazatot kellene megállapítani az elkövető terhére.

2. Az összetett bűncselekményt életre hívó okok

Az összetett bűncselekmény esetében a leglényegesebb kérdés az, hogy melyek azok a körülmények, amelyek két vagy több büntetendő magatartás egy tényállás keretében való szabályozását indokolják.

2.1. A leggyakrabban előforduló ilyen körülmény a legtöbb jogirodalmi szerző szerint az, hogy az alaptényállások az *eszköz és a cél* viszonyában állnak egymással. Ebben az esetben két cselekmény, az ún. eszközcselekmény és a célcselekmény találkozik, ami a köztük lévő szerves összefüggésre tekintettel a jogalkotót összetett bűncselekményi tényállás megalkotására sarkallta. Ez az összefüggés ugyanis olyannyira jellemző az adott helyzetre, hogy – mint FÖLDVÁRI írta – „csak az ilyen egységbe foglaló szabályozás lesz életszerű”.⁵⁵⁹

⁵⁵⁹ FÖLDVÁRI 2006, 216. p.

2.1.1. Tipikus, csaknem valamennyi szerző által emlegetett példa erre a Btk. 321. §-ban szabályozott rablás büntette. E bűncselekmény esetében az eszközcselekmény az elvétel érdekében tanúsított erőszak vagy a kvalifikált fenyegetés (az ún. személyi szabadság elleni támadás⁵⁶⁰), a célcselekmény pedig az idegen dolog jogtalan elvétele.⁵⁶¹

A) Előbbi FÖLDVÁRI egyébként a *kényszerítés* (Btk. 174. §) büntettségével azonosította.⁵⁶² Álláspontom szerint azonban DEÁK ZOLTÁN helyesen mutat rá arra, hogy a rablás eszközcselekményének a kényszerítés helyett – annak később érintendő szubszidiárius jellegére is figyelemmel – sokkal inkább a nyitott törvényi tényállású *személyi szabadság megsértése* (Btk. 175. §) tekinthető.⁵⁶³ Végül részemről nem tekintem képviselhetetlennek KÁDÁR azon álláspontját sem, amely a rablás eszközcselekményének egyszerűen a testi sértést tekinti.⁵⁶⁴ Mindezekkel szemben EDVI a bűnhalmazatról szóló monográfiájában úgy foglalt állást, hogy „a rablás önálló jogi lény, melynek tényálladékában a lopás és a személyes szabadság megsértése épügy elenyésznek, mint valamely vegyi összetételben annak eredeti alkatrészei”.⁵⁶⁵ Ezen álláspontját később a szerző egyébként revízió alá vette, s Btk.-magyarázatában már, az uralkodó felfogással összhangban, összetett bűncselekménynek tekintette a rablást.⁵⁶⁶

B) Az összetett bűncselekményre vonatkozó elveknek megfelelően, az elkövető a rablás tényállásának hiányában egy személy elleni bűncselekmény, illetve a lopás halmazatát valósítaná meg. Mivel azonban a jogalkotó – a közfelfogásnak is megfelelően – megalkotta a rablás törvényi tényállását, így az említett halmazat helyett egy rendbeli rablás büntette valósul meg.

C) Érdekes, hogy a bíróságok – vélhetően a Btk. Indokolásának azon félreérthető kitétele folytán, hogy a rablás „részben összetett, részben összefoglalt” bűncselekmény – a rablást időnként eltérő egység-halmazati besorolással illetik. Így a Csongrád Megyei Bíróság összetett bűncselekménynek⁵⁶⁷, míg a Nógrád Megyei Bíróság összefoglalt bűncselekménynek⁵⁶⁸ tekintette a rablást egy-egy határozatában. Egy korábbi BH-ban

⁵⁶⁰ NAGY F. 2008, 235. p.

⁵⁶¹ EBH 2004.1111.

⁵⁶² FÖLDVÁRI 2006, 217. p.

⁵⁶³ DEÁK 2006. 4. p. A szerző példája szerint abban az esetben, amikor az elkövető a sértettre rázárja az ajtót, hogy az ne tudjon ellenállást kifejteni a dologelvéttellel szemben (vagyis védekezésre képtelen állapotba helyezi), annak ellenére megvalósul a rablás, hogy kényszerítésnek nyoma sincs a tettesi magatartásban, ezért eszközcselekménynek a személyi szabadság megsértése tekinthető.

⁵⁶⁴ KÁDÁR 1953, 228. p.

⁵⁶⁵ EDVI 1887, 20-21. p.

⁵⁶⁶ EDVI 1894, 348. p.

⁵⁶⁷ Csongrád Megyei Bíróság 2.Fk.379/2007/75. sz.

⁵⁶⁸ Nógrád Megyei Bíróság 4.Fkf.175/2007/31. sz.

megjelent jogesetben a Legfelsőbb Bíróság pedig egyenesen természetes egységnek minősítette a rablást.⁵⁶⁹

2.1.2. Szintén szemléletes példája az összetett bűncselekménynek a bírói gyakorlatban már korábban is e körbe sorolt⁵⁷⁰ dolog elleni erőszakkal elkövetett lopás, melyet a lopás egyik minősített eseteként szabályoz a törvény. Ennek egyik formájánál, a betöréses lopásnál a célcselekmény a lopás, az eszközcselekmény a *rongálás* (Btk. 324. §), továbbá a magánlaksértés. Másik változatánál, a zártöréses lopásnál a célcselekmény a lopás, az eszközcselekmény a *rongálás*.⁵⁷¹

A BKv 42. alapján kiemelendő, hogy összetett bűncselekmény megállapításának csak abban az esetben van helye, ha az elkövető valóban azzal a célzattal valósítja meg eszközcselekményét, hogy ennek révén a célcselekmény kivitelezhetővé legyen. Nem állapítható meg azonban például a szintén összetett bűncselekménynek tekinthető *besurranásos lopás* [Btk. 316. § (2) bekezdés f) pont] abban az esetben, amikor az elkövetőnek eredetileg csak magánlaksértés (vagy egyéb cél) kivitelezésére irányuló szándéka állt fent, majd a magánlakásba bejutás után alakul ki benne a lopási szándék. Amikor tehát a magánlaksértés szubjektív és objektív ismérvei a lopástól térben és időben elkülönülten jelentkeznek, a magánlaksértés (a körülményektől függően szabálysértés vagy bűncselekmény) és a lopás valóságos halmazának megállapítása indokolt.⁵⁷²

Megemlíthető, hogy a német szerzők közül GROPP gießeni professzor a rablást és a betöréses lopást nem az összetett bűncselekmény, hanem a jelen dolgozatban is tárgyalandó konzumpció körében tárgyalja.⁵⁷³

2.2. Az eszköz-cél viszony mellett egyes szerzőknél az előzmény és a következmény⁵⁷⁴, a gyakrabban használt terminológia szerint pedig az *ok és az okozat* viszonya az, amely folytán szintén összetett bűncselekményt létesíthet a jogalkotó.⁵⁷⁵ Amikor két büntetendő cselekmény közül az egyik a másiknak az oka (egyik a másiktól következik), a szerves összefüggés folytán valóban indokolt lehet az összetett bűncselekményi tényállás megalkotása.

Ilyen összetett bűncselekmények például az *ittas vagy bódult állapotban elkövetett járművezetés* minősített esetei, melyek esetében a szeszes italtól vagy a

⁵⁶⁹ BH 1984.380.

⁵⁷⁰ BJD 486.

⁵⁷¹ NAGY F. 2005a, 751. p.

⁵⁷² A jogirodalomban így NAGY F. 2005a, 751. p.

⁵⁷³ GROPP 2001, 504-505. p.

⁵⁷⁴ ANGYAL 1920, 484. p.

⁵⁷⁵ Így HELLER 1931, 319. p. és SCHULTHEISZ 1948, 132. p.

vezetési képességre hátrányosan ható szertől befolyásolt állapot az ok, a Btk. 188. § (2) bekezdés a-d) pontjaiban felsorolt különböző súlyú személyi sérülést eredményező közúti baleset okozása pedig az okozat, a következmény.⁵⁷⁶ Itt az ittas vagy bódult állapotban elkövetett járművezetés már önmagában is kimeríti a Btk. 188. § (1) bekezdésében szabályozott absztrakt veszélyeztetési deliktumot⁵⁷⁷, az ennek hatására bekövetkező sértő eredmény pedig a *közúti baleset (gondatlan) okozását* (Btk. 187. §) valósítja meg. Mivel azonban a jogalkotó minősítő körülményeket állapított meg azokra az esetekre, amikor az ittas vagy bódult állapottal okozati összefüggésben következik be a járművezetés körében sérelem, így helyesen állapította meg a Legfelsőbb Bíróság a közúti baleset gondatlan okozása vétségének és az ittas járművezetés vétségének valóságos bűnhalmazata helyett az ezekből alkotott összetett bűncselekményt, a súlyos testi sértést okozó ittas járművezetés büntetét.⁵⁷⁸ Kiemelendő, hogy amennyiben az ok-okozati összefüggés hiányzik, vagyis ha az elkövető más közlekedési szabályt is megszegett úgy, hogy ez a szabályszegés nem az alkoholtól vagy vezetési képességre hátrányosan ható szertől befolyásolt állapotából következett, az ittas vagy bódult állapotban történő járművezetés vétsége és a közúti baleset okozása vétsége halmazatát kell megállapítani.⁵⁷⁹

A legújabb pécsi általános részi jegyzetben szerepel egy olyan – meglátásom szerint félreértésen alapuló – GÁL ISTVÁN LÁSZLÓTÓL származó fejtegetés, amely szerint az ittas járművezetés minősített esetei azért nem tekinthetők összetett bűncselekménynek, mert „itt az esetek döntő többségében *nem beszélhetünk cél-eszköz viszonyról* az egyes részselekmények között. Az ittasan vezetők döntő többsége *nem azért részegedik le, és ül autóba, mert balesetet akar okozni*” (kiemelés tőlem: A. I.).⁵⁸⁰ A szerző tehát, úgy tűnik, nem ismeri fel, hogy e bűncselekmény kapcsán nem a cselekmények közötti eszköz-cél, hanem az ok és okozat viszonya az, ami összetett bűncselekményi tényállást létesít. Többnyire valóban nem célja ugyanis az ittas járművezetőnek a balesetokozás, az alkoholfogyasztás azonban az esetek többségében a baleset okaként jelölhető meg.

Megjegyezhető, hogy a korábbi pécsi professzor, FÖLDVÁRI tankönyvének 1984-es⁵⁸¹, illetve legutolsó, 2006-os kiadása⁵⁸² is csak az eszköz-cél viszonyt említi az összetett bűncselekmény alapító okául. Szembetűnő azonban, hogy a mű korábbi, 1974-

⁵⁷⁶ BUSCH 2006, 206. p.

⁵⁷⁷ NAGY F. 2008, 112. p.

⁵⁷⁸ BH 1991.303.

⁵⁷⁹ NAGY FERENC: A közlekedési bűncselekmények (Btk. XIII. Fejezet). In NAGY F. 2005a, 253. p.

⁵⁸⁰ BALOGH Á. – TÓTH 2010, 225. p.

⁵⁸¹ FÖLDVÁRI 1984, 204-205. p.

⁵⁸² FÖLDVÁRI 2006, 216. p.

ből származó kiadása az eszköz-cél kapcsolat mellett az ok-okozat viszonyát is szerepelteti, példája a közveszélyes munkakerülés mint ok és a tartás elmulasztása mint okozat összefüggése volt.⁵⁸³ Mindezek alapján nem mondható, hogy a pécsi iskola mindig is elvetette volna az ilyen összefüggés összetett bűncselekményt létrehozó jellegét.

2.3. Végül indokolt utalni arra is, hogy az összetett bűncselekmény megalkotásához többnyire az szolgáltat indokot, hogy az eszköz-cél, illetve ok-okozat viszonyában lévő részselekmények együttes előfordulása rendszerinti, igen gyakori.⁵⁸⁴ Erre figyelemmel is indokolt lehet az egységi minősítés. Az egyes részselekmények közötti összefüggés gyakoriságának egységletesítő hatásáról részletesen a látszólagos halmazatról szóló fejezetben indokolt kitérni.

3. Az összetett bűncselekmény alkotórészei

Az a tétel, hogy az összetett bűncselekmény főszabály szerint csak olyan alkotóelemekből állhat, amelyek önmagukban is megfelelnek valamely természetes egységnek minősülő bűncselekménynek, a jogirodalomban sokáig nem volt egyértelmű.

3.1. Régi szerzőink többsége ugyanis azon bűncselekményeket is a delictum compositum körébe utalta, amelyek olyan magatartások konjunktív elkövetése esetén valósultak meg, melyek egyike önmagában is bűncselekménynek minősült, míg a másik önmagában nem. FINKEY szerint összetett bűncselekmény az erőszakos (nemi) közösülést, „mely a személy elleni erőszak és a női szemérem megsértéséből áll”.⁵⁸⁵ Ehhez a nézethez csatlakozott ANGYAL is, aki szerint az erőszakos (nemi) közösülés „tényálladékában csak az egyik rész deliktuozus, a másik eredetileg nem az”.⁵⁸⁶ HELLER hasonlóan vélekedett a szemérem elleni erőszakról, amely a személyes szabadság megsértése és a fajtalanság konjunktív elkövetése esetén valósult meg nézete szerint.⁵⁸⁷ Ugyanígy foglalt állást tankönyvében SCHULTHEISZ: „előfordul az is, hogy a cselekmények egyike, vagy másika

⁵⁸³ FÖLDVÁRI 1974, 229. p.

⁵⁸⁴ VARGA 2009, 51. p.

⁵⁸⁵ FINKEY 1895, 52. p.

⁵⁸⁶ ANGYAL 1920, 484. p.

⁵⁸⁷ HELLER 1931, 319. p.

magábanvéve vagy egyáltalán nem, vagy legalábbis nem minden esetben lenne bűncselekmény”.⁵⁸⁸ Példája szintén az említett két nemi erkölcs elleni deliktum.

Velük szemben a mai jogirodalomban uralkodó felfogás az összetett bűncselekmény alkotórészei kapcsán többnyire azt a véleményt juttatja kifejezésre, hogy azt a törvényhozó külön-külön is bűncselekménnyé nyilvánított tényállásokból hozza létre.⁵⁸⁹

3.2. Részemről – a lentebb tett kivétel elfogadása mellett – az utóbbi szemléletet tartom helyesnek. Az összetett bűncselekményt ugyanis kifejezetten abból a célból alkotja a jogalkotó, hogy a halmazati minősítést és büntetést ezáltal kizárja, mivel a külön-külön is pönalizált magatartásokat szerves összefüggésükre tekintettel egy tényállás keretei között kívánja büntetni. Ha azonban a két alkotórész közül az egyik önmagában nem képez bűncselekményt, a *delictum compositum* konstrukciója feleslegessé válik: ugyanúgy egy bűncselekményt és nem bűnhalmazatot kellene ugyanis megállapítani az elkövető terhére az összetett bűncselekményi tényállás hiányában, mint abban az esetben, ha azt a jogalkotó már megalkotta, mivel a bűncselekmény és az annak nem minősülő magatartás nem kerülhetne halmazatba egymással. Így a helyes álláspont szerint az erőszakos közöszülés és a szemérem elleni erőszak – pusztán a magatartások közötti cél-eszköz kapcsolat alapján – nem minősül összetett bűncselekménynek, mivel a közöszülés, illetőleg a fajtalanság önmagában nem meríti ki egyik bűncselekmény törvényi tényállását sem.

3.3. Főszabály szerint tehát összetett bűncselekmény csak önmagában is bűncselekményt alkotó magatartásokból jöhet létre, kivételekkel találkozhatunk azonban az ún. *kettős alakzatú cselekmények* körében. A Btké. 28. §-a alapján ugyanis nem bűncselekmény, hanem szabálysértés valósul meg, ha a lopást szabálysértési értékre, illetve a rongálást a szabálysértési értékhatárt meg nem haladó kárt okozva követik el. A szabálysértési értékre elkövetett lopás – többek között – azáltal minősülhet bűncselekménynek, hogy az dolog elleni erőszakkal lett elkövetve. Ilyenkor abban az esetben, ha sem a lopás elkövetési értéke, sem a rongálással okozott kár nem éri el a bűncselekményi értékhatárt, az a sajátos eset figyelhető meg, hogy az összetett bűncselekmény mindkét eleme *önmagában csak szabálysértésként* lenne értékelhető.⁵⁹⁰ Lehetséges az is, hogy az

⁵⁸⁸ SCHULTHEISZ 1948, 132. p.

⁵⁸⁹ Így FÖLDVÁRI 2006, 216. p., BALOGH Á. – KÓHALMI 2007, 43. p., BUSCH 2009, 253. p., de már korábban ugyanígy BÉKÉS – SZALMA 1973, 307. p.

⁵⁹⁰ AMBRUS 2010b, 276. p. Legújabban NAGY F. 2010, 238. p.

eszközselekményként jelentkező magánlaksértés – szituációs elem fennforgásának hiányában – önmagában csak szabálysértést (Sztv. 166. §) valósítana meg. Ezekben az esetekben a dolog elleni erőszakos, illetve a besurranásos lopás ugyanúgy összetett bűncselekménynek minősül, mint amikor annak alkotóelemei önmagukban is bűncselekményi tényállást merítenek ki. Ennek indokát abban látom, hogy a szabálysértés – a bűncselekményhez hasonlóan – diszpozíciószerű, illetve az Sztv. 1. § (1) bekezdése értelmében társadalomra veszélyes cselekmény, mely önmagában is (nem büntetőjogi) joghátránnyal fenyegetett, szemben az erőszakos közöszülés és a szemérem elleni erőszak tényállásaiban található, önmagában jogilag irreleváns közöszüléssel és fajtalansággal. Továbbá a büntetőeljárásban is bírhat önálló léttel a szabálysértés, a Be. 337. § alapján a bíróság a szabálysértést is elbírálhatja, így az összetett bűncselekményi tényállás léte nem felesleges, mivel kizárja azt a lehetőséget, hogy a vádlott terhére egy bűncselekmény mellett egy szabálysértés is megállapításra kerüljön, helyette a *delictum compositum*nak megfelelő egy bűncselekmény (egység) megállapítása történik.

4. Az összetett bűncselekmény felbomlása

4.1. Az összetett bűncselekmény felbomlásáról azokban az atipikus esetekben szokás beszélni, amikor az elkövetés valamely különös körülménye folytán az elkövető „jobban járna” az összetett bűncselekmény megállapításával, mintha annak alkotóelemeit halmazatba állítanák egymással.⁵⁹¹ Az uralkodó felfogás szerint ilyenkor az összetett bűncselekményt mellőzve az alkotórészek halmazatának megállapítása az indokolt, ugyanis „aligha lenne logikus, ha egy bűnelkövető azáltal kerülne kedvezőbb helyzetbe, hogy egy elkövetett bűncselekmény után még egy másik bűncselekményt is megvalósít”.⁵⁹² Emellett érvül szolgálhat a felbomlás lehetőségének elismerése mellett az is, hogy a bíróság csak annak alkalmazása révén tehet eleget a kétszeres értékelés tilalmának másik oldalát jelentő *valamennyi körülmény értékelése követelményének*.

4.2. Már a korábbi bírói gyakorlat is alkalmazta⁵⁹³ azt a napjainkban a BKv 34. alapján érvényesül felfogást, amely szerint felbomlik az összetett bűncselekmény, ha az

⁵⁹¹ Már BAUMGARTEN utalt az összetett bűncselekmény elemei feléledésének lehetőségére. BAUMGARTEN 1907b, 317. p.

⁵⁹² FÖLDVÁRI 1974, 229. p.

⁵⁹³ BJD 5856. (BK 509.)

eszközselekményre irányadó büntetési tétel súlyosabb, mint a célselekmény büntetési tétele. Ez a helyzet áll elő például abban az esetben, ha az elkövető egy kisebb értékű tárgynak a kirakatból történő eltulajdonítása érdekében a kirakatüveget betöri, ezáltal önmagában nagyobb kárt okozva.⁵⁹⁴ Ilyenkor indokolatlan lenne az elkövetőre nézve kedvezőbb összetett bűncselekményi tényállás megállapítása, az egész cselekménysorban rejlő társadalomra veszélyesség csakis a lopás és rongálás halmazatának megállapítása útján értékelhető.

4.3. Ugyanez a helyzet áll elő nézetem szerint akkor is, ha az eszközselekményre irányadó büntetés nem súlyosabb ugyan az összetett bűncselekményénél, azonban a célselekmény – önmagában vett – büntetési tételénél igen. Ezt indokolja az a látszólagos halmazat kapcsán részletesen kifejtendő elv, amely szerint a bűncselekményi egység részeként szereplő eszközselekmény büntetési tétele sosem lehet súlyosabb a célselekményénél.

4.4. A Btá. hatálya alatt folytatott bírói gyakorlat a fentiekén túlmenően az összetett bűncselekmény megállapítása helyett akkor is halmazatba állította a lopást a rongálással, ha a lopás eszközselekményeként jelentkező rongálás „a rendeltetésszerű használat kiemelkedően jelentős veszélyeztetését vagy sérelmét jelenti”, mint például abban az esetben, amikor „a vádlott éjszaka az Átex és Röltex üzleteit a kirakatüvegek betörése útján fosztogatta”. Ennek okát abban látták, hogy ilyen esetben „a kirakatüveg hiánya másokat is lopás elkövetésére ösztönöz”.⁵⁹⁵

Napjaink bírói gyakorlata pedig – a büntetési tételek alakulásától függetlenül – a lopást és a rongálást akkor is halmazatban állapítja meg, ha a rongálással okozott kár a lopott dolog értékéhez képest *rendkívüli aránytalanságot* mutat.⁵⁹⁶

⁵⁹⁴ A példához lásd BALOGH Á. – TÓTH 2010, 225. p.

⁵⁹⁵ I. K. 1952. 10. 250. In MOLNÁR L. 1958, 328. p.

⁵⁹⁶ BH 1984.214.

IV. Fejezet

Az összefoglalt bűncselekmény

1. Az összefoglalt bűncselekmény fogalma, rendszerbeli helye

1.1. Összefoglalt bűncselekményt (*delictum complexum*) külön-külön is bűncselekményként büntetendő, önmagukban akár azonos, akár különböző tényállás keretei közé illeszkedő cselekmény(ek)ből hozhat létre a jogalkotó, amennyiben azt valamilyen okból szükségesnek tartja. E törvényi egységi kategóriánál azonban – szemben az összetett bűncselekménnyel – nincs szükség az alkotórészek közötti szoros kapcsolatra: az ilyen tényállások létrehozása a büntetéskiszabás célszerűségi szempontjait szolgálja, tehát a természetes szemlélet szerint több bűncselekménynek tartott cselekményből azért hoz létre egységet a törvényhozó, mert az ilyen bűncselekmény elkövetőire nem tartja elegendőnek a halmazati büntetésre vonatkozó szabályok alkalmazását, hanem ennél *súlyosabb* büntetés kiszabására is lehetőséget kíván nyújtani a bíróság számára.⁵⁹⁷

Összefoglalt bűncselekmény éppen ezért többnyire csak valamely bűncselekmény alapesetéhez tartozó minősített alakzat formájában jöhet létre (kivétel e szabály alól lehetséges). Rendszerbeli helye pedig – miután ilyen irányú jogalkotói rendelkezés hiányában értelemszerű lenne a halmazat megállapítása – nem vitathatóan a törvényi egység körében van. A jogalkotó hol több (mint az 1971. évi Bn. idején), hol kevesebb összefoglalt bűncselekményi tényállást létesít a törvényben. Megalkotása azzal az előnnyel járhat, hogy leveszi a jogalkalmazók válláról a valóságos és látszólagos halmazat elhatárolásának terhet.

1.2. Amíg a jogirodalomban nem kristályosodott ki az összetett és az összefoglalt bűncselekmény között kimutatható fogalmi különbség, egyes korai szerzők nem a mai értelemben használták ezeket a kifejezéseket (mindez természetesen a korabeli büntetőtörvény eltérő voltából is adódott). BAUMGARTEN⁵⁹⁸ és FAYER⁵⁹⁹ kizárólag az összetett bűncselekményt ismerte el, EDVI terminológiájában⁶⁰⁰ pedig még keveredett a

⁵⁹⁷ Még az „összefoglalt bűncselekmény” elnevezés használata nélkül, de érdemben így már 1893-ban VARGHA FERENC. Lásd VARGHA 1893, 233. p.

⁵⁹⁸ BAUMGARTEN 1907a, 215. p.

⁵⁹⁹ FAYER 1895, 310. p.

⁶⁰⁰ EDVI 1894, 348. p.

két fogalom: összefoglalt büntetnek azt az esetet tartotta, amikor a több önálló büntetendő cselekmény a cél és eszköz, illetve az ok és az eredmény viszonyában álltak és közös büntetés alatt, egy mesterségesen kialakított tényállásban kerültek egyesítésre. Példának a hatályos büntetőjogunkban ekként már nem szabályozott⁶⁰¹, *emberöléssel párosult rablást* (CSEMEGI-kódex 349. §) hozza, amely tényállásról egyébként elmondható, hogy mind az összetett, mind az összefoglalt bűncselekmény jegyeit magán viseli: abban az emberölést a rablás eredményes véghezvitele végett követik el (tehát azok az eszköz és a cél viszonyában állnak), illetve a jogalkotó külön nevesítve szabályozta a deliktumot, hogy büntetésül életfogytig tartó fegyházbüntetés is kiszabható legyen az elkövetőre. EDVI felfogását már FINKEY kritika tárgyává tette.⁶⁰² Ezt követően a jogirodalom pedig már a maival többé-kevésbé egyező tartalommal kezdte használni a két kategóriát, s a fő különbséget a kettő között abban látta/látja, hogy míg az összetett bűncselekménynél tényleges összefüggés van a részcselekmények között, addig az összefoglalt bűncselekménynél ilyenről nem beszélhetünk.⁶⁰³

2. Az összefoglalt bűncselekmény megjelenése a magyar büntetőjogban

2.1. Az összefoglalt bűncselekmény logikailag létrejöhet ugyanazon tényállás keretei közé illő egy vagy több cselekményből, illetve különböző tényállások keretei közé illeszthető egy vagy több cselekményből egyaránt.

2.1.1. Az alapesetet kimerítő, illetve esetlegesen más minősítő körülményt is realizáló emberölésekből jöhet létre a több emberen elkövetett emberölés, mely megvalósulhat akár azonos alkalommal, azonos helyen, akár egymástól térben és időben elkülönülő ölési cselekmények realizálásával, azok egységes elhatározása nem feltétel. E bűncselekmény befejezetten akkor valósul meg, ha az elkövető szándéka által átfogott, a Btk. 166. §-ába illeszkedő ölési cselekményekkel okozati összefüggésben legalább két személy halála

⁶⁰¹ Szabályozási utóda a nyereségvágyból elkövetett emberölés, amely azonban, mint lentebb kifejtem, álláspontom szerint nem összefoglalt bűncselekmény, sokkal inkább az önálló mellékselekmény egy eseteként említhető.

⁶⁰² FINKEY 1895, 52. p.

⁶⁰³ Így ANGYAL 1920, 483-484. p., IRK 1928, 221-222. p., ZÖLDY 1931, 21-25. p., KÁDÁR 1953, 228. p., KÁDÁR – KÁLMÁN 1966, 617-618. p.

bekövetkezett és e cselekményeket egy eljárásban bírálják el.⁶⁰⁴ Az e bűncselekmény kapcsán felmerülő kérdések (pl. a kísérlet, az eljárásbeli minősítés, stb.) kapcsán következetes ítélkezési gyakorlat⁶⁰⁵ részletes bemutatása ehelyütt mellőzhetőnek tűnik.

2.1.2. Ma már szintén a *delictum complexum* e formáját valósítja meg az államhatár átlépéséhez több személynek segítséget nyújtva elkövetett *embercsempészség* [Btk. 218. § (2) bekezdés b) pont], mely bűncselekményt a bírói gyakorlat az összefoglalt bűncselekményként értékelhető minősített eset – a 2001. évi CXXI. törvény 27. §-ával történő – megalkotásáig értelemszerűen a sértettek száma szerinti halmazatként értékelte.⁶⁰⁶ Annak kapcsán azonban még kimutatható némi ingadozás a joggyakorlatban, hogy csak az azonos alkalommal, több személynek történő segítségnyújtás esetén van szó összefoglalt bűncselekményről, vagy a több emberen elkövetett emberölésre vonatkozó gyakorlat analógiájára, térben és időben elkülönülő segítségnyújtások is összefoglalt bűncselekményt képeznek.⁶⁰⁷

2.1.3. A korábbi jogirodalommal⁶⁰⁸ egybehangzóan ide sorolható továbbá a katonai deliktumok köréből a több alárendelt sérelmére elkövetett *alárendelt megsértése* [Btk. 358. § (2) bekezdés c) pont] is. E minősített eset érdekessége, hogy realizálható egyrészt egy cselekménnyel, így a törvényi egység megállapítására az alaki halmazat helyett kerül sor (amikor például az előljáró egy kifejezéssel több alárendeltjét sérti meg emberi méltóságában). Ugyanígy megállapítható több cselekménnyel történő elkövetés esetén is, ilyenkor az összefoglalt bűncselekmény az anyagi halmazat helyébe lép (amikor az előljáró egyik nap az egyik, másik nap a másik alárendeltjét sérti meg).

Kiemelendő azonban, hogy a Somogyi Megyei Bíróság Katonai Tanácsának egy eseti döntésében megfogalmazott feltétele, amely szerint az egyes elkövetésekre rövid időközökben kell, hogy sor kerüljön⁶⁰⁹, valójában nem követelhető meg, hanem – az összefoglalt bűncselekményi jellegnek megfelelően – a térben és időben teljesen független elkövetések viszonylatában is egy bűncselekményt lehet csak megállapítani.

⁶⁰⁴ NAGY F. 2005a, 90. p. Korábban már az LB is utalt rá, hogy az összefoglalt bűncselekményben szereplő cselekmények miatt külön eljárás nem folytatható, a halmazati értékelés kizártságából okszerűen következik az egy eljárásban történő elbírálás követelménye. Vö. BJD 4813.

⁶⁰⁵ Vö. például a Szegedi Ítéltábla Bf.II.390/2009/17., a Fővárosi Ítéltábla 2.Bf.73/2010/17. és a Pécsi Ítéltábla Bf.II.16/2011/7. sz. ítéletekkel.

⁶⁰⁶ BH 1986.484.

⁶⁰⁷ BH 2005.311. Vö. továbbá például a Battonyai Városi Bíróság 1.B.153/2006/38., a Vásárosnaményi Városi Bíróság 2.B.229/2007/158., illetve a Kisvárdai Városi Bíróság 4.B.154/2005/117. számú döntéseivel.

⁶⁰⁸ KÁDÁR – KÁLMÁN 1966, 618. p.

⁶⁰⁹ Somogy Megyei Bíróság Katonai Tanácsa Kb.II.32/2008/39. sz.

Ezt a helyes felfogást képviselte az ügyben jogerős döntést hozó Legfelsőbb Bíróság is.⁶¹⁰

2.2. A különböző tényállások keretei közé illő egy vagy több cselekményből létrejövő összefoglalt bűncselekményre például szolgálhat a szándékos, illetve a gondatlan emberölést is magában foglaló *emberrablás* [Btk. 175/A. § (3) bekezdés b) pont és (4) bekezdés].⁶¹¹ Ide sorolható továbbá a Btk. 261. § (1) bekezdésében szabályozott *terrorcselekmény*, amelynek tényállása különböző, célzatosan megvalósuló személy elleni erőszakos, közveszélyt okozó vagy fegyverrel kapcsolatos bűncselekményeket foglal magában. A bűncselekmény (2) bekezdése a jogirodalom szerint ezzel szemben összetett bűncselekményt képezhet.⁶¹²

Az egy cselekménnyel több törvényi tényállást is kimerítő heterogén alaki halmazat helyett létesülő összefoglalt bűncselekmény a *hivatalos személy megölése* [Btk. 166. § (2) bekezdés e) pont], mely a szándékos emberölésből és a hivatalos személy elleni erőszakból jön létre.⁶¹³

2.3. Egy BÉKÉS által szerkesztett tankönyvben⁶¹⁴ és a „kapcsos kommentárban”⁶¹⁵ is szerepel egy részletesebb magyarázat nélkül hagyott megállapítás arra vonatkozóan, hogy a *többek által elkövetett erőszakos közösülés* [Btk. 197. § (2) bekezdés c) pont] és *szemérem elleni erőszak* [Btk. 198. § (2) bekezdés c) pont] összefoglalt bűncselekményt képez.

2.3.1. Az összefoglalt bűncselekmény két fő jellemzője, mint láttuk, a halmazati minősítést kizárása mellett az, hogy a halmazati minősítésre irányadó büntetésnél szigorúbb büntetés kiszabását is lehetővé teszi. Az első kritériumot vizsgálva arra az eredményre jutunk, hogy a nevezett minősített eseteknek nincs halmazati minősítést kizáró jelentősége. A többek által elkövetett erőszakos nemi deliktumok ugyanis az alapeseti társtettség minősített esetei, így ezek hiányában ugyanúgy egy bűncselekmény, egység (éspedig társtettségben elkövetett erőszakos közösülés vagy szemérem elleni erőszak) megvalósítása miatt lennének felelősségre vonhatók az elkövetők, mint jelenleg, amikor hatályos büntetőtörvényünk tartalmazza a minősített eseteket.

⁶¹⁰ LB Bfv.I.810/2010/6. sz.

⁶¹¹ Megjegyezhető, hogy a BH 2004.45. az alapeseti emberrablást is összefoglalt bűncselekménynek tekinti.

⁶¹² VIDA MIHÁLY – SZOMORA ZSOLT: A közrend elleni bűncselekmények (Btk. XVI. Fejezet). In NAGY F. 2009a, 399. p.

⁶¹³ Így BJD 487.

⁶¹⁴ BÉKÉS 2002, 215. p.

⁶¹⁵ BERKES 2009, 38/1. p.

2.3.2. Az erőszakos nemi bűncselekmények ezen minősített esetei tehát nem tartalmaznak több olyan, önmagukban is bűncselekményt megvalósító cselekményeket, amelyek halmazata jönne létre a minősített esetek hiányában. Mivel az összefoglalt bűncselekmény megállapíthatóságához szükséges első kritérium nem teljesül, a másik, az ilyen bűncselekményeknek a halmazatnál súlyosabb büntetést lehetővé tevő voltának vizsgálata tárgytalan.

2.3.3. Nézetem szerint tehát a többek által elkövetett erőszakos közöszlés, illetve szemérem elleni erőszak nem minősül összefoglalt bűncselekménynek, azok az erőszakos nemi deliktumok olyan minősített esetei, melyeket a több elkövető által egy alkalommal, azonos sértett sérelmére, közösen történő elkövetés fokozottabb társadalomra veszélyessége folytán fenyeget az alapeseti társtettességhez képest súlyosabb büntetéssel a törvény.

2.4. Sajátos egység-többség tani csoportosítást alkalmazott egy cikkében VISZOKAY LÁSZLÓ, aki az összefoglalt bűncselekmény kategóriáját mintegy gyűjtőfogalomként kezelte, s itt tárgyalta az érték-egybefoglalás, az üzletszerűség és a folytatólagosság eseteit is. E kategorizálás azonban indokolatlan egybemossa e jogintézményeket, s hogy mennyire nélkülözi a kellő distinkciókat, azt az a körülmény is jól szemlélteti, hogy általános megállapításai alól maga a szerző is minduntalan – mindig csak az egyik esetkőrré vonatkoztatható – kivételeket kényszerült tenni.⁶¹⁶

⁶¹⁶ VISZOKAY 1983, 111-113. p. A szerző zavarát jól mutatják az olyan kijelentései, mint például az, hogy az egyik – általa ide sorolt – összefoglalt bűncselekményi kategóriáról azt írja, hogy az „nem létesít olyan tiszta törvényi egységet”, mint a másik.

V. Fejezet

A törvényi egység különleges esete

1. A törvényi egység különleges esetének fogalma, jelentése

1.1. Korábban a KÁDÁR-KÁLMÁN szerzőpáros az üzletszerűséget⁶¹⁷, VISZOKAY pedig az érték-egybefoglalást és az üzletszerűséget nevezte a törvényi egység különleges esetének.⁶¹⁸ E fogalmak azonban, sajátos megítélésük folytán külön kategóriákat kell, hogy képezzenek. A szegedi büntetőjog-iskola erre tekintettel a törvényi egység különleges esetének nem a fentieket, hanem az olyan tényállásokat tekinti, amelyek vonatkozásában a törvény kifejezett rendelkezése folytán közömbös, hogy az adott bűncselekmény egy vagy több sértett sérelmére valósul meg. Ilyen irányú jogalkotói rendelkezés hiányában e deliktumokat – több sértett sérelmére történő megvalósulásuk esetén – feltétlenül halmazatban kellene értékelni.

1.2. A hazai jogirodalom állásfoglalása nem egységes abban a kérdésben, hogy a törvényi egység kategóriáján belül egyáltalán kimunkálendő-e annak különleges esete. NAGY FERENC külön pontban foglalkozik azzal, meghatározva a különleges eset fogalomkörét.⁶¹⁹ Ezzel szemben, mint a természetes egységről szóló fejezet megfelelő részében láttuk, WIENER az ide tartozó deliktumokat a természetes egység körébe utalja.⁶²⁰ FÖLDVÁRI az ilyen bűncselekményekről nem tett említést⁶²¹, a legújabb pécsi általános részi tankönyv azonban már a szegedi állásponttal egyezően formulázza ezt az esetkört.⁶²² A kommentáriródalomban is eltérő álláspontokkal találkozunk. BERKES szerint „egyfajta törvényi egységként foghatók fel” az ilyen jellegű deliktumok.⁶²³ A KIS által szerkesztett kommentár a törvényi egység „sajátos esetének” tekinti az ide sorolt bűncselekményeket.⁶²⁴ LÁSZLÓNÁL⁶²⁵, JAKUCSNÁL⁶²⁶ és VARGÁNÁL⁶²⁷ azonban nem szerepel a különleges eset.

⁶¹⁷ KÁDÁR – KÁLMÁN 1966, 618. p.

⁶¹⁸ VISZOKAY 1980, 593. p.

⁶¹⁹ NAGY F. 2008, 236. p.

⁶²⁰ WIENER 2003b, 86. p.

⁶²¹ FÖLDVÁRI 2006, 216-220. p.

⁶²² BALOGH Á. – TÓTH 2010, 229. p.

⁶²³ BERKES 2008, 36/3. p.

⁶²⁴ KIS 2006a, 44. p.

⁶²⁵ LÁSZLÓ 1986, 41. p.

⁶²⁶ JAKUCS 2004, 65. p.

⁶²⁷ VARGA 2009, 52-53. p.

1.3. Nézetem szerint a törvényi egység különleges esetének meghatározása és ismérveinek megállapítása indokolt, ennek hiányában ugyanis az e kategóriába tartozó bűncselekmények nem lennének megnyugtatóan besorolhatók egység-halmazati szempontból.

2. Példák a törvényi egység különleges esetére

2.1. A törvényi egység különleges esetét – az összetett és az összefoglalt bűncselekményhez hasonlóan – a jogalkotó létesíti a büntető törvénykönyv különös részében. A különleges eset előfordulhat valamely bűncselekmény alapesetén belül ugyanúgy, mint minősített esetként. Előbbire példa a foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés. E bűncselekmény törvényi tényállásának szövegezéséből következik az, hogy ugyanúgy egy bűncselekmény, egység létesül abban az esetben, ha az elkövető foglalkozása szabályainak megszegésével egy sértett életét, testi épségét vagy egészségét teszi ki közvetlen veszélynek, vagy egy sértettnek okoz testi sértést, mint abban az esetben, amikor több sértett sérelmére fejt ki tényállásszerű magatartást. Ugyancsak például szolgálhat több közlekedési bűncselekmény, így a vasúti, légi vagy vízi közlekedés veszélyeztetése, a közúti veszélyeztetés, továbbá a közúti baleset okozása. Minősített eset keretében valósul meg a törvényi egység különleges esete az egy vagy több ember halálát előidéző közveszélyokozás esetében.

2.2. E bűncselekmények sajátossága, hogy amennyiben egy sértett sérelmére valósulnak meg, valóban felfoghatóak természetes egységként is, amikor azonban a sértettek száma legalább kettő, törvényi egység létesül.⁶²⁸ Helytelen tehát álláspontom szerint WIENER azon megállapítása, hogy a közúti veszélyeztetés természetes egység, „mert a törvényi tényállás a más vagy mások veszélyeztetését együtt tartalmazza”.⁶²⁹ Az előző okfejtésnek megfelelően ugyanis a közúti veszélyeztetés – a közfelfogás szerint is – akkor minősülhetne egyben természetes egységnek, ha csak egy sértett veszélyeztetése valósul meg, több sértett esetében mind a természetes szemlélet, mind a személy elleni bűncselekményekre vonatkozó bírói gyakorlat halmazati minősítést tenne indokolttá, azt

⁶²⁸ NAGY F. 2008, 236. p.

⁶²⁹ WIENER 2003, 86. p.

kizárólag a jogalkotó kifejezett rendelkezése zárja ki, az egység itt tehát nem természetes, hanem valójában *törvényi*.

3. A törvényi egység különleges esetének jogpolitikai indoka

3.1. A törvényi egység különleges esete körébe sorolható bűncselekményről elmondható, hogy azok általában ún. keretdiszpozíciók, tényállastani szempontból pedig veszélyeztető jellegűek. Ebből következik, hogy a jogalkotó arra tekintettel értékeli az ilyen bűncselekményeket a sértettek számára tekintet nélkül egységként, mert a tipikusan eshetőleges szándékkal, avagy gondatlanságból megvalósuló, foglalkozási vagy közlekedési szabályokat megsértő elkövetőket nem kívánja bűnösségük relatíve alacsonyabb foka ellenére a túl szigorú halmazati minősítéssel és büntetéssel sújtani. Amennyiben e bűncselekmények több sértett sérelmére valósulnak meg és ezáltal törvényi egységet képeznek, a sértettek számát a bíróság a büntetéskiszabás körében veheti figyelembe.

Kisebb éllel ugyan, de szintén szempont lehet a törvény egység létesítése kapcsán, hogy foglalkozási, illetve közlekedési szituációkban gyakran bizonyítási nehézségek jelentkeznének a sértettek számának megállapításánál.⁶³⁰

3.2. A Btk.-t módosító 2007. évi XXVII. törvény 8. §-a állapította meg a Btk. 204. §-ban elhelyezésre került *tiltott pornográf felvétellel visszaélés* új törvényi tényállását. A nevezett törvény meghozataláig hatályban lévő korábbi, a Btk. 195/A. §-ban szabályozott tényállással ellentétben az új tényállás alapján egy bűncselekmény, egység megvalósításáért felel e deliktum elkövetője, ha például egy, úgyszintén, ha több tizennyolcadik életévét be nem töltött személyről szerez meg vagy tart pornográf felvételt. Így a tiltott pornográf felvétellel visszaélés hatályos tényállása a törvényi egység különleges esetkörébe sorolható.⁶³¹ Az említett törvénymódosítást egyébként itt részben processzuális, részben méltányossági szempontok indokolták.

3.3. A korábbi, a sértettek számának a bűncselekmény rendbelisége szempontjából jelentőséget tulajdonító törvényi tényállás alapján ugyanis gyakran több száz rendbeli tiltott pornográf felvétellel visszaélés elkövetésében mondták ki a vádlottat bűnösnek,

⁶³⁰ BLASKÓ 2002, 362-363. p.

⁶³¹ Így BALOGH Á. – TÓTH 2010, 229-230. p.

mivel e bűncselekmény tipikusan úgy valósul meg, hogy az elkövető nem egyetlen, hanem általában meg nem határozható, nagyszámú passzív alanyról készült pornográf felvételt szerez meg egyetlen adathordozón, avagy tárol számítógépén. Ez nyilvánvalóan indokolatlanul megnehezítette, illetve bonyolulttá, lassúvá és költségessé a hatóságok munkáját, ti. valamennyi halmazatban álló bűncselekmény külön-külön felderítendő és minősítendő volt. Továbbá – nézetem szerint – méltánytalan helyzetbe hozta az elkövetőt az a körülmény, hogy egyetlen, tiltott pornográf felvételek százait tartalmazó adathordozó megszerzése vagy tartása esetén több száz bűncselekmény elkövetésében mondták ki bűnösnek. Az e bűncselekményre irányadó büntetési tételek a halmazati büntetés szabályainak alkalmazása nélkül is kielégítően szolgálják a büntetés céljait, így a célszerűségi, illetve méltányossági indokok alapján e törvényi egység megalkotását helyesnek tartom. Megjegyezhető végül, hogy a tényállás korábbi szövegezése adott esetben a bűnügyi statisztikák torzulásához is vezethetett.⁶³²

A tiltott pornográf felvétellel visszaélés kapcsán végül röviden rá kell mutatni az LB azon helytelen megfogalmazására, amely szerint „a több személyről készült felvétel *természetes egység*, így 1 rb. bűncselekmény megállapításának van helye” (kiemelés tőlem: A. I.).⁶³³ Ugyanis, mint láttuk, itt helyesen törvényi egységről van szó.

⁶³² Így fordulhatott elő például az, hogy Pécs 2007-ben egyetlen elkövető 780 rendbeli tiltott pornográf felvétellel visszaélése miatt kiérdemelte az év „bűnös városa” címet. Forrás: <http://www.bama.hu/baranya/kek-hirek-bulvar/pecs-a-bunos-varos-176030>

⁶³³ BH 2010.267.

VI. Fejezet

Az üzletszerűség

1. Az üzletszerűség fogalma, vizsgálatának lehetőségei

A rendszeres haszonszerzés céljából történő – a magyar büntetőjogban hosszabb ideje kizárólagosan érvényesülő terminológia szerint: *üzletszerű* – bűnelkövetés vizsgálatára két alapvető aspektusból kerülhet sor, melyek maguk is több megválaszolendő alkérdést vetnek fel.

1.1. A büntetőjogi – közelebbről *büntetőjog-dogmatikai* – nézőpont feladata egyrészt annak meghatározása, hogy *mit* értünk a tulajdonképpeni üzletszerű elkövetés alatt, melyek azok az – akár objektív, akár szubjektív – ontológiai ismérvek, amelyek megléte megalapozhatja az üzletszerűség megállapítását, illetve hiánya annak mellőzéséhez vezethet. Röviden: meghatározandó az üzletszerűség megállapításának feltételrendszere. Ezt követően kerülhet sor annak megválaszolására, hogy az üzletszerű elkövetést *hogyan* szabályozza a büntetőjog. Ebben a körben a jogalkotóra és a jogalkalmazóra egyaránt hárulnak bizonyos feladatok. A törvényhozó jogosult dönteni abban a kérdésben, hogy az üzletszerűség milyen formában kerüljön törvényi szabályozásra: például az alaptényállás elemeként vagy minősítő körülmény formájában (elképzelt azonban ezektől eltérő megoldás is). A törvényi háttér megteremtése után a jogalkalmazó feladata az üzletszerűen elkövetett bűncselekmény(ek) jogi minősítése. Tekintettel arra, hogy az üzletszerűség megállapítására általában nagyszámú, ún. sorozatos elkövetés esetén szokott sor kerülni, kiemelt jelentőségű kérdés, hogy a bíróság annyi rendbeli bűncselekményt állapít-e meg az elkövető terhére az üzletszerűség fennforgásakor, ahány (rész)cselekményt ténylegesen megvalósított (tehát a rendes halmazati szabályokat alkalmazza), vagy ehelyett az egész bűncselekmény-sorozatot egységes folyamatnak tekintve deliktumegységet állapít meg.

1.2. A jogintézmény önálló fogalomként való fenntartásának racionális megokolását segítheti elő, ha azt a büntetőjogi mellett *kriminálpolitikai* szempontból is vizsgálat tárgyává tesszük. E kérdéskörben azok a körülmények érdemelnek figyelmet, amelyek e különös elkövetési formának az általános szabályoktól eltérő jogalkotási és jogalkalmazási figyelembe vételét alátámasztják és indokolják. Elsősorban az vizsgálandó, hogy az üzletszerű bűnelkövetés fokozottabb mértékben támadja-e a

büntetőjog által védett életviszonyokat, mint a „normál” bűnözés. Ha erre a kérdésre „igen”-nel felelünk, tisztázandó lehet még, az üzletszerű bűnelkövetés az össz-bűnözésen belül olyan súllyal van-e jelen (éspedig akár az üzletszerűen elkövetett bűncselekmények számát, akár az azokkal okozott összkár mértékét tekintve), hogy erre tekintettel a társadalom védelme érdekében speciális – az általánosnál többnyire szigorúbb – büntető jogszabályokra van szükség.

1.3. Az üzletszerűség problémaköre a 19. század második felétől a 20. század derekáig a hazai kutatások homlokterében volt: a jogirodalom részletesen foglalkozott az üzletszerűséggel, meghatározva megállapításának feltételeit. Ezt követően a kérdés jócskán veszített jelentőségéből, ami részben összefüggést mutathat a 1961. évi Btk. Indokolásában olvasható azon véleménnyel, amely szerint az üzletszerűség „kiveszöben lévő kategória, mely a bírói gyakorlatban egyre ritkábban fordul elő”.⁶³⁴ Miután az élet jócskán rácsfordult az államszocialista jogalkotás eme prognózisára, az 1960-as évektől kezdődően, majd a Btk. hatályba lépését követően ismét terjedelmes vita alakult ki az üzletszerűség kapcsán, ekkor már kifejezetten e jogintézmény egység-többség tani megítélésére fókuszálva.

A rendszerváltást követően napvilágot látott jogirodalmi munkák száma – dacára annak, hogy a judikatúra több kérdés kapcsán, mondhatni, homlokegyenest eltérő irányt vett korábbi felfogásához képest – meglehetősen csekély. A tankönyv- és kommentáriródalom idevágó részei mellett e témában íródott önálló tanulmánnyal alig találkozunk.⁶³⁵

Tekintettel arra, hogy az üzletszerűség kérdése nemcsak mint egység-halmazati probléma jelentkezik a jogelméletben és -gyakorlatban, kiemelt jelentőségére figyelemmel az alábbiakban előbb mint büntetőjog-dogmatikai fogalmat teszem azt vizsgálat tárgyává, s csak ezt követően térek rá az egység-többség tani kérdések vizsgálatára.

1.4. A büntetőjog-dogmatikai részben a jogintézmény fogalmának, kategóriáinak, rendszerbeli helyének meghatározása és – *exkursus* formájában – rövid történeti áttekintés után az üzletszerűség értelmezése körében az elméletben és a gyakorlatban felmerülő vitás kérdésekre kívánok lehetőség szerint választ keresni. Az egység-

⁶³⁴ INDOKOLÁS-1961, Részletes Indokolás a 291. §-hoz, 511. p.

⁶³⁵ Az üzletszerűség megállapításának gyakorlati kérdéseivel foglalkozott MÉSZÁR 2005, 241-245. p., POJNÁR 2008, 41-49. p., MADÁCSI 2002, 30-31. p., továbbá diákköri dolgozatában jelen sorok szerzője is, lásd AMBRUS 2011b, 235-240. p. Jelen értekezésnek az üzletszerűségről szóló fejezete lényegében ugyanígy megjelent AMBRUS 2012b, 1-17. p.

halmazati részben pedig külön kiemelten foglalkozom az ugyanolyan bűncselekmények üzletszerű elkövetése kapcsán napjainkban érvényesülő halmazati felfogás problémáival, melyek kiküszöbölésére *de lege ferenda* javaslatot is megfogalmazok.

1.5. Terjedelmi okokból nem térek ki az üzletszerűséget kriminálpolitikai jelentőségére ezért e kérdés kapcsán csak itt utalok röviden arra, hogy álláspontom szerint az üzletszerűen elkövetett bűncselekmények, s azok elkövetői fokozottabb társadalomra veszélyessége az alkalmi bűnelkövetőkével összevetve nyilvánvaló. Miután a megélhetés biztosítása az ember legelementárisabb érdeke, az ilyen célból bűnöző személy szükségképpen elszántabbá válik a bűnelkövetésre, és általában az idők folyamán olyan gyakorlattal, dörzsöltséggel vértézi fel magát, kapcsolatokra tesz szert, ami jócskán megnehezíti a nyomozó hatóságok dolgát az ilyen elkövető cselekményeinek felderítésénél. Tovább fokozza az üzletszerű bűnözésben rejlő társadalmi veszélyességet, hogy annak elszaporodása a társadalom tisztességes részének is rossz példát mutathat: ha az állampolgárok azt látják, hogy a bűnözésre berendezkedők sokkal jobban boldogulnak az életben az átlagembernél, mind többen szánhatják el magukat a bűnözői életmód kialakítására.

2. Az üzletszerűség mint büntetőjog-dogmatikai kategória

2.1. Az üzletszerűség fogalma, kategóriái, rendszerbeli helye

2.1.1. Az üzletszerűség fogalmát a hatályos Btk. IX. Fejezetében, az értelmező rendelkezések körében (137. § 9. pont) találjuk meg, ez alapján „**üzletszerűen követi el a bűncselekményt, aki ugyanolyan vagy hasonló jellegű bűncselekmények elkövetése révén rendszeres haszonszerzésre törekszik.**” A fogalom alapján az üzletszerűség megállapításának *objektív* (tehát a külvilágban érzékelhetően megjelenő) ismérve az ugyanolyan vagy hasonló bűncselekmények elkövetése, *szubjektív* (vagyis az elkövető tudattartalmát jellemző) kritériuma a rendszeres haszonszerzésre törekvés. Ugyanolyanok azok a bűncselekmények, amelyek ugyanazon törvényi tényállás keretei közé illeszkednek. Abban a kérdésben pedig, hogy mely bűncselekmények tekinthetők hasonló jellegűnek, elsősorban a BKv 39. nyújt eligazítást a bírói gyakorlat számára. A rendszeres haszonszerzésre törekvés röviden azt a követelményt foglalja magában, hogy az elkövető – legalább rendszeres mellékkereset szerzése érdekében – bűncselekmények elkövetésére rendezkedjen be, vagyis az a cél lebegjen a szemei előtt, hogy – legalább részben – huzamosabb ideig bűnözésből fogja fenntartani magát.⁶³⁶

2.1.2. Az üzletszerűség két kategóriája között szokás különbséget tenni, az elhatárolás pedig aszerint történik, hogy adott bűncselekménynél az üzletszerűség az alaptényálláshoz tartozik, vagy azt minősítő körülményként szabályozza a jogalkotó. Előbbire például szolgálhat hatályos jogunkban a zugírászat (Btk. 248. §), utóbbira pedig több vagyon elleni bűncselekmény (lopás, sikkasztás, stb.). Korábban egyes jogirodalmi szerzők az alapeseti üzletszerűséget *sajátképi*, míg az minősített esetben előfordulót *nem sajátképi* üzletszerűségnek nevezték.⁶³⁷ Bár nem gyakori, a recens jogirodalomban is előfordul ez a szóhasználat⁶³⁸, amely álláspontom szerint dogmatikailag szabatos és jól kifejezi az üzletszerűség két típusa közötti különbséget, így a továbbiakban ebben az értelemben használom e kifejezéseket.⁶³⁹

⁶³⁶ BH 1983.350.

⁶³⁷ Így IRK 1928. 223. p.

⁶³⁸ NAGY F. 2010. 239. p.

⁶³⁹ Ellenérvként felmerülhet, hogy a sajátképi-nem sajátképi fogalompár már „foglalt” az ún. különös bűncselekmények számára. Am ha arra gondolunk, hogy a delictum proprium esetében is pontosan arról van szó, hogy annak sajátképi változatánál a személyes kvalifikáltság hiányában a bűncselekmény egyáltalán létre sem jöhet, míg a nem sajátképi alakzatnál a személyes kvalifikáltság megléte vagy hiánya

2.1.3. Ami az üzletszerűség rendszerbeli helyének meghatározását illeti, a kommentár- és tankönyvszerzők többnyire csak az *egység-többség tanán belüli* rendszerezést szokták elvégezni, e körben pedig – vélhetően a Btk. egyébként sokat kritizált eredeti miniszteri indokolása⁶⁴⁰ iránti hagyománytiszteletből is – az üzletszerűséget többnyire az egység egyik kategóriája, a *törvényi egység* körébe utalják, bár azt többnyire valamennyien hangsúlyozzák, hogy *tiszta* törvényi egységet csak az alapeseti üzletszerűség hoz létre.⁶⁴¹

A) Az uralkodó nézettel szemben foglalt állást FÖLDVÁRI, aki korábban kategorikusan kizárta az üzletszerűséget a törvényi egység köréből, vonatkoztatva ezt mind a nem sajátképi, mind a sajátképi üzletszerű bűncselekményekre.⁶⁴² Az 1961. évi Btk. hatálya alatt megjelent tankönyvében a szerző – az ekkoriban az ítélkezési gyakorlatban uralkodó felfogást alapul véve – elismerte az üzletszerűség törvényi egységet létesítő erejét.⁶⁴³ Miután azonban a bírói gyakorlat – mint látni fogjuk – visszatért az ugyanolyan bűncselekmények üzletszerű elkövetését halmazatként értékelő felfogáshoz, az elsők között üdvözölte azt.⁶⁴⁴

B) A legújabb pécsi általános részi tankönyv hallgatásából pedig arra lehet következtetni, hogy a pécsi büntetőjogi iskola továbbra sem sorolja az üzletszerűséget a törvényi egység körébe.⁶⁴⁵ Ebből az álláspontból az következik, hogy sajátképi üzletszerűség esetén is a halmazatot kellene megállapítani. E felfogás helytelenségének igazolására *processzuális* és *dogmatikai* érvek egyaránt felhozhatók. Adott esetben nyilvánvalóan célszerűtlen és a büntetőeljárás gyors befejezését lényegesen hátráltató következményekkel járna, ha a hatóság az üzletszerűen elkövetett több tucat vagy akár több száz cselekményt felderíteni és bizonyítani lenne kénytelen. Emellett a halmazati minősítés ellen szól az a nyomósabb érv is, hogy az valójában a kétszeres értékelés tilalmába ütközik: mivel ezek a cselekmények kifejezetten az üzletszerűségre tekintettel minősülnek bűncselekménynek, ebből következően ugyanazon körülmény kétszeres figyelembe vételét jelentené, ha az önmagukban nem büntetendő cselekményekből bűncselekményt konstituáló ismérv még ezen felül a bűnhalmazat megállapítását is maga után vonná.

csak a minősítésre van kihatással, akkor éppenséggel akkor járunk el következetesen, ha az üzletszerűség fajtái között is e fogalmi pár használatával teszünk különbséget.

⁶⁴⁰ INDOKOLÁS-1978, 1112. és 1166. p.

⁶⁴¹ A kommentárok közül így LÁSZLÓ 1986. 46. p., BERKES 2009. 36/4. p. és VARGA 2009. 52. p. A tankönyvirodalomból NAGY F. 2010, 239. p., HORVÁTH 2007. 283-284. p., BUSCH 2006. 209. p., BALOGH Á. – KÓHALMI 2007. 50-53. p.

⁶⁴² FÖLDVÁRI 1962, 291. p.

⁶⁴³ FÖLDVÁRI 1974, 231. p.

⁶⁴⁴ FÖLDVÁRI 1985, 531-532. p.

⁶⁴⁵ Vö. BALOGH Á. – TÓTH 2010. 230. p.

C) Mivel az üzletszerűség egység-többség tani vonatkozásai a tanulmány második fő részében kerülnek bemutatásra, itt elegendő annyit rögzíteni, hogy a sajátképi üzletszerűség egység-halmazati szempontból *de lege lata* törvényi egységként értékelhető. Nem arról van szó azonban – mint BLASKÓ írja – hogy az alapeseti üzletszerűség esetén „a törvényi tényállás többszöri megvalósítása ellenére bűncselekményegység létesül”⁶⁴⁶, hanem éppen arról, hogy a törvényi tényállás egyetlen alkalommal valósul meg, a részcselekmények számára tekintet nélkül. Ezzel szemben a nem sajátképi üzletszerű bűncselekmények – a bírói gyakorlatot formáló, lentebb részletesen elemzett BKv 37. alapján – az általános halmazati szabályok szerint minősítendőek, s ebből kifolyólag egység-többség tani szempontból gyakorlatilag közömbösek (ti. ilyenkor az üzletszerűség a Legfelsőbb Bíróság állásfoglalása alapján ugyanúgy viselkedik, mint bármely más minősítő körülmény, tehát a szerepe kizárólag abban áll, hogy az alapesethez képest súlyosabb büntetés kiszabását teszi lehetővé).

2.1.4. Az egység-halmazati rendszerbeli hely megjelölése mellett külön kérdésként jelentkezhet, hogy *tényállástani* szempontból hová sorolható be az üzletszerűség. Mint arra már az előző pontban is utaltam, ennek explicit megválaszolásával a jogirodalom többnyire adós marad, és csak néhány szerzőnél jut kifejezésre az a vélemény, hogy az üzletszerűség az ún. szituációs elemek egyike, az *elkövetési mód* körébe sorolható.⁶⁴⁷ Ez az álláspont azonban – amely feltehetőleg az egyszerű nyelvtani értelmezésből kiindulva, a módhatározó törvényi alkalmazásából von le következtetést a rendszerbeli elhelyezésre nézve – vitatható. Az elkövetési mód ugyanis az objektív tényállási elemek körébe tartozik⁶⁴⁸, az üzletszerűség azonban – ahogy arról már volt szó – nem tisztán objektív kategória, hanem mint az objektív és a szubjektív egysége jelenik meg, tehát nem csupán az elkövetés külső körülményeire nézve állít feltételeket, hanem egyúttal az elkövető tudattartalmával kapcsolatban is követelményeket támaszt.⁶⁴⁹ Mindezekre figyelemmel az üzletszerűség *kettős* tényállásbeli szerepe rajzolódik ki: az objektív tényállási elemek körében mint az *elkövetés módja*, míg a szubjektív oldalon mint az *elkövető célzata* jut dogmatikai jelentőséghez.

⁶⁴⁶ BLASKÓ 2002. 361. p.

⁶⁴⁷ Így POJNÁR 2008, 43-44. p.

⁶⁴⁸ NAGY F. 2010, 110. p.

⁶⁴⁹ Megjegyezhető, hogy az üzletszerűséghez hasonlóan objektív és szubjektív momentumok együttes megvalósulása jellemez más büntetőjogi kategóriákat is. Vö. például a büntetőjogi értelemben használt *közösülés*-fogalommal. Ehhez lásd SZOMORA 2009b, 117. p.

Exkurzus II.

A kollektív bűncselekmény

Régi hazai jogirodalmunk az üzletszerűséget még nem önálló bűncselekménytani kategóriaként, hanem az ún. kollektív bűncselekmény (*delictum collectivum*) egyik alfajaként tartotta számon. Az uralkodó felfogás kollektív bűncselekménynek tekintette az olyan – általában sorozatban elkövetett – bűncselekményeket, amelyek „ugyanazon szokásnak és életirányzatnak kifolyásaiként” jelentkeztek.⁶⁵⁰ A kollektív bűncselekmény fogalomkörébe hazai szerzőink – a külföldi jogirodalom hatására – az üzletszerűség mellett az ún. iparszerűen és a szokásszerűen elkövetett deliktumokat sorolták. A többségi álláspont szerint *üzletszerűen* az követte el a bűncselekményt, aki több azonos jellegű cselekményt állandó jövedelemszerzés céljából követett el. Az *iparszerű* bűncselekmény hivatásos, de nem jövedelemszerzés céljából történő elkövetést jelentett, míg a *szokásszerű* bűncselekményt az elkövető tudattartalma alapján vélték megállapíthatónak, amikor a bűnelkövetésre az az iránti ellenállhatatlan vágyból, megrögzött hajlamból került sor.⁶⁵¹ A kérdés kapcsán kiemelhető azonban, hogy az iparszerűséget BALOGH JENŐ már 1886-ban felesleges, üres fogalomnak tekintette⁶⁵², FINKEY pedig még nála is tovább ment, amikor egyenesen „szórszálhasogatásnak”, és a határozott állásfoglalást zavaró körülménynek tartotta a hármas megkülönböztetést. Álláspontja szerint ugyanis az üzlet- és iparszerű cselekmények között lényeges különbség nincs, az iparszerű cselekmények csak az üzletszerűeknek egy fajtáját képezik, a szokásszerűség pedig mind az üzlet-, mind az iparszerű elkövetésnek kísérő jelensége, ezért az üzletszerűség mellett a másik két fogalom megalkotása feleslegesnek tekinthető.⁶⁵³

A németeknél LISZT mindhárom fogalmi kategóriát megkülönböztette⁶⁵⁴, míg BINDING csak az iparszerű és a szokásszerű deliktumokról tett említést.⁶⁵⁵

A hármas distinkcióról elmondható, hogy azt az 1930-as években⁶⁵⁶, sőt a II. világháborút nem sokkal követően⁶⁵⁷ megjelent hazai tankönyvek is következetesen

⁶⁵⁰ BALOGH J. 1886, 6. p. Ugyanígy ZÖLDY 1931, 35. p.

⁶⁵¹ ANGYAL 1920, 484. p.

⁶⁵² BALOGH J. 1886, 12. p.

⁶⁵³ FINKEY 1914, 248. p.

⁶⁵⁴ LISZT 1911, 211. p.

⁶⁵⁵ BINDING 1885, 547. p.

⁶⁵⁶ Vö. például HELLER 1931, 320-321. p. és HACKER 1936, 241. p.

szerepeltették. A modern jogállami büntetőjognak mindenesetre – FINKEYVEL egyetértve – az ipar- és szokásszerűség fogalmának elvetése mellett kell állást foglalnia. Az iparszerűség ugyanis gyakorlatilag az üzletszerű elkövetés egyetlen kiragadott elemének, a rendszerességnek az egyoldalú kidomborítását jelenti, amely önálló hatókörrel ennek folytán nem rendelkezhet. A szokásszerűség önálló dogmatikai fogalomként történő szerepeltetése pedig a szubjektív oldal túlhangsúlyozásához vezethet, amely azt a nem csekély veszélyt hordozza magában, hogy táptalajul szolgálhat a diktatórikus rezsimiek által előszeretettel alkalmazott tettes-büntetőjogi felfogás megalapozásához.⁶⁵⁸

A hazai büntető jogalkotásról mindenesetre elmondható, hogy alapvetően csak az üzletszerűséget szabályozta kifejezetten. Ez alól egyes szerzők szerint kivételként a szokásszerűség mint büntetőjogi kategória – bár nem ilyen büntetőjog terminus technicussal történő – kodifikálása említhető, amit a II. Bn. végzett el 1928-ban. A CSEMEGI-kódex e novellájának 36. §-a ugyanis kötelezővé tette azon elkövető szigorított dologházba utalását, aki bűncselekmények elkövetésére állandó hajlamot mutatott (ún. „megrögzött büntettes”). Miután ez a kifejezetten tettes-büntetőjogi alapokon nyugvó, a nullum crimen/nulla poena sine lege elvével is szembemenő rendelkezés – természetesen más hasonló szabályokkal együtt – a jogállami garanciák leépítését hozta magával, és – szerencsé(nk)re – a magyar büntető törvényalkotás vakvágányának bizonyult, részletes ismertetésétől és kritikájától ehelyütt eltekintek.⁶⁵⁹

Kiemelhető végül a BHÖ 232. pontja, amely a tisztán objektív alapon meghatározott *ismételtség* kategóriájáról rendelkezett, ezt azonban az 1961. évi Btk. nem vette át.

⁶⁵⁷ SCHULTHEISZ 1948, 133-134. p.

⁶⁵⁸ Vö. SCHULTHEISZ 1949, 12-16. p. Kevésbé ismert, de sajnos a korszellemnek megfelelően ekkoriban SCHULTHEISZ professzornak is jelentek meg olyan munkái, melyek elméletileg megalapozni és igazolni kívánták a jogtípró államszocialista rendszer büntetőjogát.

⁶⁵⁹ Támogatói köréből lásd például ZÖLDY 1929, 13-14. p.

2.2. Az üzletszerűség jogtörténeti fejlődése

2.2.1. Az üzletszerűség törvényi „karrierje” a CSEMEGI-kódex hatályba lépésével kezdődött, amely eredetileg egyetlen bűncselekmény, az orgazdaság kapcsán ismerte az üzletszerű elkövetés lehetőségét. Emellett egyes büntetőjogi melléktörvények tartalmaztak elszórtan olyan tényállásokat, ahol felbukkant még az üzletszerűség.⁶⁶⁰ Az I. Bn. bővítette az üzletszerűen elkövethető bűncselekmények számát, amikor azt a kerítés és a lopás kapcsán minősítő körülménnyé nyilvánította.⁶⁶¹ Az 1961. évi Btk. üzletszerűen is elkövethető deliktumként szabályozta például a kábítószerrel visszaélést, az üzérkedést, az árdragítást, az embercsempészést és az üzletszerű kéjelgést. Szembetűnő azonban, hogy az első szocialista büntetőkódex elvetette az üzletszerű lopás kategóriáját. A Btk. eredeti szövege ismét változtatott az üzletszerűség jogalkotói értékelésén. Így például sajátképből nem sajátképi üzletszerű bűncselekménnyé tette az embercsempészést, bevezetésre került az üzletszerű elkövetés lehetősége a lopásnál, a sikkasztásnál és a csalásnál. Az alapeseti üzletszerűség körében a törvényhozó kizárólag a zugírászatot, az üzletszerű kéjelgést és az üzletszerű pénzkölcsönzést (az üzérkedés egyik megvalósulási formája) sorolta, majd az utóbbi két bűncselekmény 1993. évi dekriminalizálását⁶⁶² követően egészen az uzsorabűncselekmény (sic!)⁶⁶³ 2008-as törvénybe iktatásáig⁶⁶⁴ kizárólag a zugírászat⁶⁶⁵ tartozott a sajátképi üzletszerű bűncselekmények körébe a magyar büntetőjogban. Legújabbban pedig ismét ez a helyzet, miután a 2011. évi CXXXIV. törvény 1. §-a az uzsorabűncselekmény tényállását módosítva, azt sajátképből nem sajátképi üzletszerű deliktummá minősítette át. A vonatkozó miniszteri indokolás szerint ugyanis „az emberek élethelyzetében bekövetkezett negatív folyamatok olyan elkövetési formákat hoztak napvilágra, amelyeknél nem indokolt az üzletszerűség tényállási elemként való vizsgálata”.⁶⁶⁶

⁶⁶⁰ Így például a korabeli ügyvédtörvény szabályozta a zugírászkodás, az uzsoratórvény pedig az uzsorázás tényállását.

⁶⁶¹ 1908. évi XXXVI. tc. a büntetőtörvénykönyvek és a bűnvádi perrendtartás kiegészítéséről és módosításáról. 45. § 4. pont és 49. § 3. pont

⁶⁶² A tényállásokat a 1993. évi XVII. törvény 103. § (1) bekezdése helyezte hatályon kívül.

⁶⁶³ Helyesen írva *uzsora-bűncselekmény*, ám a hatályos Btk. kötőjel nélkül tartalmazza.

⁶⁶⁴ A tényállás szövegét a 2008. évi CXV. törvény 2. § (1) bekezdése állapította meg. Hatályos 2009. március 1-től.

⁶⁶⁵ Bár védhető lenne olyan álláspont is, amely szerint a zugírászat – az elkövetési magatartás folyamatos jellegére figyelemmel – természetes egységként értékelendő.

⁶⁶⁶ A 2011. évi CXXXIV. törvény Indokolása. Részletes Indokolás az 1. §-hoz. Forrás: Complex Jogtár

2.2.2. A CSEMEGI-kódex az üzletszerűség fogalmát még nem határozta meg, hanem a bíró szabad mérlegelésére bízta azt.⁶⁶⁷ A 8800/1946. ME rendelet 9. §-a (BHÖ 272. pont) már tartalmazott egy fogalom-meghatározást, amely szerint üzletszerűen az követte el a bűncselekményt, aki „arra törekedett, hogy illetéktelen nyereségből állandó keresetforrása legyen”. A fogalom törvényi szintű szabályozása azonban egészen az 1961. évi Btk. hatálya lépéséig várattott magára, amely 114. §-ában már úgy rendelkezett, hogy „üzletszerűen követi el a büntettet, aki hasonló büntettek elkövetése révén rendszeres haszonszerzésre törekszik”. Látható, hogy a fogalom napjainkig csak kevés és akkor sem érdemi változáson ment keresztül. Az 1961. évi Btk. 1971. évi novelláris módosítása nyomán – a bűncselekmények *bichotom* rendszerű súly szerinti osztályozására való áttérés folyamánként – az üzletszerűség fogalmában használt „büntett” helyét a „bűncselekmény” kifejezés vette át.⁶⁶⁸ Ezt követően a definíció már csak egy ízben módosult, amikor a „hasonló bűncselekmények” az „ugyanolyan” kitéttel egészült ki.⁶⁶⁹ Miután a hasonló nyilvánvalóan tágabb kört ölel fel, mint az ugyanolyan, így e módosítás sem tekinthető érdeminek; ahogy arra a miniszteri indoklás is utal, itt mindössze az értelmező rendelkezés pontosításáról volt szó.⁶⁷⁰

2.3. Az üzletszerűség fogalmának elemzése, ítélkezési gyakorlata

Az üzletszerűség fogalmának elemzése kapcsán előjáróban utalni kell arra, hogy az üzletszerűség kizárólag objektív és szubjektív fogalmi elemének *konjunktív* fennforgásakor állapítható meg, egyes ismérveit pedig – adott történeti tényállás elemzésekor – nem elszigetelten, hanem egymásra tekintettel, egymással kölcsönhatásban kell vizsgálni.

2.3.1. Az „üzlet” fogalmának jelentése.

Adott esetben kapaszkodóul szolgálhat a jogértelmezésnél, ha valamely büntetőjogi definíció elemzését megelőzően a kifejezés eredeti, köznyelvi jelentését is a vizsgálódás körébe vonjuk. Az „üzlet” fogalma a Magyar Értelmező Kéziszótár szerint kereskedelmi vállalkozást, adásvétel lebonyolítását, továbbá anyagi okból végzett

⁶⁶⁷ BALOGH J. 1886, 36. p.

⁶⁶⁸ 1971. évi 28. tvr. 1 § (3)-(5) bekezdés

⁶⁶⁹ 1999. évi CXX. törvény 6. § (2) bekezdés

⁶⁷⁰ Az 1999. évi CXX. törvény Indokolása. Részletes Indokolás a 6. §-hoz. Forrás: Complex Jogtár

tevékenységet jelenthet.⁶⁷¹ Mindezek alapján – nem büntetőjog-specifikus értelemben – üzletszerűen az cselekszik, aki anyagi előny érdekében, viszonylag huzamosabb ideig kereskedelmi vagy más hasznot hajtó tevékenységet folytat (e köznyelvi jelentés több, lentebb ismertető jogalkalmazói döntésnél is szerephez jut).

2.3.2. Az ugyanolyan bűncselekmények elkövetésének kritériuma.

Ugyanolyan bűncselekményekről – amely feltétel egyébként megegyezik a Btk. 12. § (2) bekezdésében szabályozott *folytatólagos bűncselekmény* megállapíthatóságához megkívánt egyik feltétellel – akkor beszélhetünk, ha az elkövető valamennyi cselekménye ugyanabba a különös részi törvényi tényállásba illeszkedik, és pedig függetlenül attól, hogy annak alap-, minősített vagy privilegizált esetéről van szó. Szintén közömbös, hogy egyes cselekmények a kísérlet szakaszában rekedtek, mások befejezetté váltak, továbbá az is, hogy azokat az elkövető mint tettes vagy mint részes követte el.⁶⁷²

2.3.3. A hasonló jellegű bűncselekmények elkövetésének kritériuma.

A) Azon kérdés kapcsán, hogy az elkövető bűncselekményei az üzletszerűség megítélése szempontjából egymáshoz hasonlóknak tekinthetők-e, többnyire a hatályon kívül helyezett BK 109. számú állásfoglalás felülvizsgálatáról rendelkező BKv 39.-ben írtakra szokás utalni. Emellett olykor eseti bírósági döntések is utalnak rá, ha meghatározott bűncselekményeket hasonlóknak tekintenek.⁶⁷³

Az említett BKv I. pontja a jelleg hasonlóság megállapíthatóságához szükséges általános elveket rögzíti. Ebben a körben vizsgálandónak tekinti az egyes bűncselekmények rendszertani elhelyezését, jogi tárgyait, elkövetési magatartását, illetve módját. Kiemelendő, hogy a BKv szerint lehetőség van a hasonlóság megállapítására olyan bűncselekmény viszonylatában is, amelynek *nem* minősített esete az üzletszerű elkövetés. Ha tehát az elkövető például az általa elkövetett üzletszerű kerítés [Btk. 207. § (2) bekezdés] mellett tiltott pornográf felvétellel visszaélést (Btk. 204. §) is megvalósít, e két bűncselekménye hasonló jellegűnek tekinthető, függetlenül attól, hogy utóbbi deliktum kapcsán az üzletszerűséget a jogalkotó nem tette minősítő körülménnyé.

⁶⁷¹ JUHÁSZ J. et al. 1978, 1447. p.

⁶⁷² MÉSZÁR 2005, 241. p.

⁶⁷³ Így például a BH 2011.92.II. kifejezetten kimondja, hogy a sikkasztás és a csalás az üzletszerűség szempontjából hasonló cselekmény.

A II. pont négy csoportra osztva sorolja fel azokat a bűncselekményeket, amelyeket hasonlóknak tekint. Eszerint hasonló jellegűek lehetnek a gazdálkodás rendjét és a pénzügyi érdekeket sértő egyes bűncselekmények, a vagyoni viszonyokat haszonszerzés céljából támadó bűncselekmények, a prostitúciós bűncselekmények, továbbá a közélet tisztasága elleni egyes deliktumok. A III. pont példálózó rendelkezése szerint további bűncselekmény-párok is léteznek, melyek egymás viszonylatában általában hasonló jellegűnek tekinthetők.

B) Bár a BKv 39. az esetek jelentős részében megfelelő eligazítást nyújt a hasonló jellegű bűncselekmények körének meghatározásában, probléma merülhet fel a jelleghasonlóság megállapításánál, ha időközben új tényállás kerül be a Btk.-ba, amelyről emiatt a kollégiumi vélemény még értelemszerűen nem rendelkezhetett. Ebben az esetben különös gonddal kell vizsgálni a hasonlóság fennállását, ugyanis előfordulhat, hogy a könnyen elvégezhető rendszertani értelmezés alkalmazásával (tehát egyszerűen annak alapulvételével, hogy az új tényállás mely bűncselekményekkel szerepel egy fejezetben a törvényben) több deliktum lenne hasonló jellegűnek tekinthető, mint a tényállások, az elkövetési magatartás, mód stb. tüzetes összevetése révén. Így például a BKv meghozatalát követően került a törvénybe az uzsorabűncselekmény tényállása, amely, miután a vagyoni elleni bűncselekmények körében került elhelyezésre, a rendszertani értelmezés alapján elvileg valamennyi, a Btk. XVIII. Fejezetében szabályozott bűncselekménnyel hasonló jellegűnek lenne tekinthető. Az elkövetési magatartások gondos vizsgálatával azonban – HORNYÁK SZABOLCCSAL egyetértve⁶⁷⁴ – arra a következtetésre juthatunk, hogy az új tényállás legfeljebb a csalással és a *zsarolással* (Btk. 323. §) mutat hasonlóságot.⁶⁷⁵

2.3.4. *A rendszeres haszonszerzésre törekvés feltétele.*

A rendszeres haszonszerzésre törekvés – mint az üzletszerűség szubjektív vetülete – maga is összetett fogalom, így a rendszeresség, a haszon, továbbá a haszonszerzésre törekvés kérdését külön pontokban célszerű tárgyalni.

A) *Rendszeresség* alatt a nyelvtani értelmezés alapján valamely jelenség bizonyos mértékű tartós ismétlődését, időről időre történő visszatérését értjük. A rendszeresség kapcsán – miután az *időben meghatározott* kategóriát takar – vizsgálandó kérdésként

⁶⁷⁴ HORNYÁK 2009, 128. p.

⁶⁷⁵ Miután a Btk. 333. § 4. pontjában foglalt értelmező rendelkezés csak a különös visszaesésre állapít meg kógens szabályt a hasonló jelleg kapcsán, az üzletszerűség körében az ettől eltérő értelmezést mi sem akadályozza.

merülhet fel *a*) az üzletszerűen elkövetett bűncselekmény-sorozat hossza (*időtartama*), továbbá egyes álláspontok szerint jelentősége lehet *b*) az egyes cselekmények között eltelt *időköznek*, annak rövid vagy hosszabb voltának is.

Ad a) A bírói gyakorlat a rendszerességet általában bűncselekmények sorozatos, időben viszonylag tartós elkövetése esetén látja fennforogni, ezért nem állapítja meg az üzletszerűséget, amikor a bűncselekmény-sorozat elkövetésére rövid időszak (pár nap vagy akár *másfél hónap*) alatt került sor.⁶⁷⁶ A konkrét időtartam meghatározása nélkül is kizárta a Legfelsőbb Bíróság az üzletszerűség köréből azokat az eseteket, amikor az elkövető cselekményeit *alkalomszerűen* követte el, vagyis a tartósságra törekvésre nézve nem volt levonható következtetés. Így korábban sem állapította meg az üzletszerűséget, amikor az elkövetők „vádlott-társaik ráhatására azoknak [...] néhány nap alatt lebonyolított vállalkozását alkalomszerűen elősegítették”⁶⁷⁷, illetve amikor az elkövető a sikkasztás útján szerzett szerszámok eladásából két esetben, alkalmi nyereségre tett szert⁶⁷⁸, továbbá abban az esetben, amikor autóalkatrészek ellopására alkalomszerűen, néhány órán belül került sor.⁶⁷⁹ Üzletszerűen elkövettként minősült azonban azon elkövető cselekménye, aki *több mint két évig* a vele egy faluban élő lakosok háztartását rendszeresen fosztogatva élelmiszert, különféle használati tárgyakat, stb. tulajdonított el.⁶⁸⁰

Az állandósult bírói gyakorlat e vonatkozásban nézetem szerint helyeselhető: ha az elkövető bűncselekményeiről elmondható, hogy azok összességét viszonylag rövid idő alatt hajtotta végre, ez a körülmény gyakran objektíve kizárhatja az üzletszerűség megállapíthatóságát (arra azonban egyes esetekben, mint látni fogjuk, a szubjektív oldalra figyelemmel mégis sor kerülhet). A rendszeresség ismérve összefoglalóan tehát viszonylag tartós cselekvést foglal magában, amelyből gyakran alappal lehet következtetni az elhatározás tartósságára is.

Ad b) Vitatott kérdés, hogy a rendszeresség kritériuma megköveteli-e egyszersmind a folytatólagos bűncselekmény fogalmából ismert „rövid időköz” feltételének fennállását is. A judikatúra felfogása e kérdés kapcsán kifejezetten ellentmondásosnak tekinthető. Egy korábbi eseti döntés szerint az üzletszerűség megállapításához „az egyes elkövetési

⁶⁷⁶ BH 2002.469.

⁶⁷⁷ BJD 3749.

⁶⁷⁸ BH 1990.50.

⁶⁷⁹ BH 1991.462.

⁶⁸⁰ EBH 2008.1860. és BH 2009.37.

időpontok közötti *viszonylag rövidebb időköz*” szükséges.⁶⁸¹ Egy 2008-ban megjelent cikk szerint a bírói gyakorlat ugyanúgy, „mint a folytatólagosságnál, *a három hónapot tekinti olyan rövid időköznek*, amelyen belül a rendszeres haszonszerzésre törekvés, és így az üzletszerűség megállapítható”.⁶⁸² Egy 2009. évi döntés pedig szintén jelentőséget tulajdonított az egyes részcselekmények között eltelt időtartamnak, mivel – többek között – azért mellőzte az üzletszerűség megállapítását, mert az elkövető két lízingelt gépkocsit *egymástól távol eső időpontokban* adott jogellenesen bérbe.⁶⁸³ Ezzel szemben az EBH 2006.1490. számú döntés szerint az üzletszerűség megállapíthatóságát „az ugyanolyan bűncselekmények egymástól viszonylag távol eső ismétlődése önmagában még nem zárja ki”. Még kategorikusabban fogalmazott a Legfelsőbb Bíróság egyik legfrissebb határozatában, amikor úgy foglalt állást, hogy „az üzletszerűség esetében – szemben a folytatólagossággal – nem a rövid időközönkénti elkövetésnek, hanem a rendszerességnek van jelentősége, így *az ismétlődésig eltelt idő hossza* önmagában véve *közömbös*” (kiemelés tőlem: A. I.).⁶⁸⁴

Részemről ez utóbbi felfogást tartom helyesnek, a rövid időköz és a rendszeresség közé ugyanis semmiképpen sem lehet egyenlőségjelet tenni. Példával illusztrálva: ha az elkövető több éven át, minden alkalommal ellátogat ugyanarra az évente megrendezésre kerülő rendezvényre, hogy ott például lopásokat kövessen el, a rendszeresség mindenképpen megállapítható, a folytatólagossághoz szükséges rövid időköz azonban már hiányzik.⁶⁸⁵ Az a körülmény tehát, hogy az elkövető két cselekménye között olyan hosszú idő telt el, hogy azok folytatólagosan elkövetettként – a rövid időköz feltételének hiánya folytán – nem minősíthetők, a rendszeresség, s így az üzletszerűség megállapításának önmagában nem képezi akadályát. E felfogás helyességét támaszthatja alá az is, ha a két hivatkozott jogintézmény eredeti rendeltetésére gondolunk: míg a folytatólagosság (általában) az elkövető felelőségének mérséklésére⁶⁸⁶, addig az üzletszerűség éppen annak fokozására hivatott intézmény. Ezért – az időintervallumot egyre tágító gyakorlatra is figyelemmel – ellentmondásos

⁶⁸¹ BH 1983.350.

⁶⁸² POJNÁR 2008, 42-43. p.

⁶⁸³ BH 2009.228.

⁶⁸⁴ BH 2011.160.II.

⁶⁸⁵ Itt röviden szükséges emlékeztetni az olvasót arra, hogy mint láttuk, a folytatólagossághoz megkövetelt „rövid időköz” kritériuma kapcsán a jelenlegi joggyakorlat a tágító értelmezés irányába halad.

⁶⁸⁶ Kivételesen, mint láttuk, előfordulhat, hogy az elkövető a folytatólagosság törvényi egységi jellegéből fakadó konzekvenciák folytán „rosszabbul jár” a folytatólagossággal, mint ahogy a halmazati minősítéssel járna.

következményre vezetne, ha a rövid időköz követelményét az üzletszerűségnél a folytatólágossághoz hasonlóan megkövetelnénk.

B) A *haszon fogalmának* részletes kibontása nyilvánvalóan meghaladná jelen tanulmány kereteit, így a számos e körben jelentkező kérdés közül az alábbiakban hármát tettem vizsgálat tárgyává. A bírói gyakorlatban az üzletszerűség kapcsán a közelmúltban vita tárgyát képezte *a) a haszon mibenléte (vagyoni vagy nem-vagyoni jellege), az hogy b) csak az elkövető saját, avagy a más részére megszerzendő haszon is figyelembe vehető-e, továbbá az, hogy c) a haszon mértékének van-e jelentősége az üzletszerűség megállapításánál.*

Ad a) A vonatkozó büntető jogirodalom a *hasznot* mint vagyoni gyarapodást, anyagi előnyt fogja fel, s emellett a fenyegető vagyoni hátrány elhárítását is a haszon fogalmi körébe vonja.⁶⁸⁷ A szóhasználat kapcsán kiemelhető, hogy mind a Btk. szövegében, mind eseti döntésekben előfordul a „vagyoni haszonszerzés” megfogalmazás⁶⁸⁸, ami azonban – ha első ránézésre szabatosabbnak is tűnik az egyszerű „haszonszerzés”-nél – félreértésekre adhat okot. A haszonnak ugyanis immanens ismérve a vagyoni jelleg, ezért az arra történő utalás a fogalom definiálásához egyrészt semmilyen további specifikummal nem járul hozzá, így feleslegesnek tekinthető, másrészt zavaró és megtévesztő is lehet, amennyiben olyan látszatot kelt, mintha létezne *másfajta* haszon is, mint vagyoni.

Azt, hogy e kérdés a jogalkalmazásban is vitássá vált, jól mutatja a Bács-Kiskun Megyei Bíróság azon okfejtése, amely szerint „az üzletszerűség definíciója nem tartalmazza azt, hogy a haszonnak *anyagi jellegűnek* kell lennie. Ebből az következik, hogy elvileg minden [...] pozitív következmény ide sorolható”.⁶⁸⁹ Az elsőfokú határozatot felülbíró táblabírósi döntés ezzel szemben úgy foglalt állást, hogy „alapvetően téves [...], hogy az üzletszerűségnek nem fogalmi eleme az, hogy amely haszon megszerzésére törekszik az elkövető, annak anyagi jellegűnek kell lennie. Az elsőfokú bíróság összekeverte a „jogtalan előny” fogalmát a „jogtalan haszon”-nal. Az

⁶⁸⁷ Így NAGY F. 2009a, 281. p.

⁶⁸⁸ Így a Btk. 173/I. § (1) bekezdés alapján az emberi test tiltott felhasználása büntettét például az valósítja meg, aki „emberi gént [...] *vagyoni haszonszerzés* végett forgalomba hoz”. A BH 2005.311. alapján pedig „az embercsempészés büntettét követi el, aki [...] *vagyoni haszonszerzés* végett közreműködik a magyar határt jogellenesen átlépő személyek magyar területen történő továbbszállításában” (kiemelések tőlem: A. I.).

⁶⁸⁹ Bács-Kiskun Megyei Bíróság 2.B.193/2008/538. sz.

„előny” valóban lehet bármilyen, vagyoni és nem vagyoni természetű is, míg az utóbbi fogalom elemét képező haszon vitán felül csak vagyoni jellegű lehet.”⁶⁹⁰

A fentebb kifejtettek alapján a másodfokú bíróság álláspontja tekinthető helyesnek: a haszon fogalmát ugyanis szükségképpen felöleli a (*jogtalan*) *előny* kategóriája, de míg ez utóbbi a vagyoni mellett bármely más, nem-vagyoni (például hivatali, erkölcsi, egzisztenciális, stb.) pozitív következményeket is magában foglalja, addig a haszon fogalmi körébe kizárólag a vagyoni előny (illetve a fenyegető vagyoni hátrány elhárítása) sorolható.

Ad b) Kifejezetten ellentétes döntések láttak napvilágot abban a kérdésben, hogy az üzletszerűség csak abban az esetben kerülhet megállapításra, amennyiben az elkövető *saját maga részére* törekszik megszerezni a hasznot, avagy a *más személy részére* történő haszonszerzés is megalapozza az üzletszerűséget. A Legfelsőbb Bíróság korábban kifejezetten úgy foglalt állást, hogy „nincs helye az üzletszerűség megállapításának, ha a terhelt nem a saját, hanem mások vagyoni hasznának az elérése érdekében” követi el a bűncselekményt. A döntés indokolásában pedig mindössze annyi került rögzítésre, hogy az üzletszerűség „nyilvánvalóan kizárólag annak a terhére róható, aki – a további feltételek megvalósulása mellett – *a saját személyes haszonszerzési céljától vezetve* cselekszik” (kiemelés tőlem: A. I.).⁶⁹¹ Egy 2005-ben megjelent tanulmány szerint a bírói gyakorlat még ekkor is egységes volt e kérdésben, s a más hasznának az elérése érdekében elkövetett bűncselekményeket nem minősítette üzletszerűen elkövettként.⁶⁹² A Vas Megyei Bíróságnak pedig még 2007-ben is született az e felfogásnak megfelelő döntése.⁶⁹³

A múlt évtized második felében azonban a korábbiakkal teljesen ellentétes álláspont látszott kialakulni a Legfelsőbb Bíróság gyakorlatában. Egy döntésében ugyanis kimondta, hogy „az üzletszerűség feltételeként megkívánt rendszeres haszonszerzésre törekvés más személy vagyoni gyarapodása érdekében elkövetett cselekmények esetében is megállapítható”.⁶⁹⁴ Egy védői érvelés elutasításakor ugyanígy foglalt állást nemrégiben a Szegedi Ítéltábla.⁶⁹⁵ Megjegyezhető, hogy legújabban a jogirodalomban is felbukkant

⁶⁹⁰ Szegedi Ítéltábla Bf.II.334/2010/31. sz.

⁶⁹¹ BH 1993.212.

⁶⁹² MÉSZÁR 2005, 244. p.

⁶⁹³ Vas Megyei Bíróság 6.B.59/2007/81. sz.

⁶⁹⁴ EBH 2007.1678. és BH 2008.174. Legújabban hasonlóan a BH 2012.29.II.

⁶⁹⁵ Szegedi Ítéltábla Bf.II.334/2010/31. sz.

ez a felfogás.⁶⁹⁶ Kiemelhető azonban, hogy az egyik legfrissebb, egyébként a részesség és a folytatóság viszonyáról szóló, 3/2011. BJE indokolásában az LB az üzletszerűséget akként jellemezte, hogy annak megállapítása szempontjából „a bűncselekményből származó [...] haszon (*saját célú*) elérésére törekvésnek” van jelentősége (kiemelés tőlem: A. I.). A fentiekből kitűnően e kérdés a jogalkalmazásban napjainkig sem jutott tehát nyugvópontra.

Álláspontom szerint e kérdésben a tágabb értelmezés helyességét látszik alátámasztani az a körülmény, hogy a haszon megszorító értelmezésére az üzletszerűség Btk.-beli fogalmából explicite nem vonható le következtetés.⁶⁹⁷ Ettől még – figyelemmel arra, hogy ezáltal szokásjogilag *enyhül* az elkövető büntetőjogi felelőssége, ami nem ellentétes a nullum crimen sine lege elvével – ab ovo nem lenne helytelen a haszonszerzés ilyen formában történő – szűkítő – felfogása. Azonban a megszorító értelmezés kifogásolható gyakorlat kialakítására vezethet, miután indokolatlan különbséget tesz az egyébként mindenben azonos két elkövetés között, továbbá sok esetben a *véletlentől* teszi függővé, hogy az üzletszerűség megállapítható-e vagy sem (ti. ha a haszon már harmadik személyhez került, az elkövető nem üzletszerű, míg ha a haszon átadása előtt lelepleződik, üzletszerű elkövetésért felelne). Kiemelendő, hogy adott esetben eljárási (bizonyítási) nehézségeket is okozhat a különbségtétel, s tartani lehet az olyan terhelti védekezés általánossá válásától, hogy ő nem saját, hanem más részére kívánt hasznot szerezni, ezáltal mentesülve az üzletszerűség megállapításával együtt járó súlyosabb jogkövetkezmény alól. Mindezekre figyelemmel a helyes felfogás szerint mind a saját, mind a más hasznának megszerzésére törekvést figyelembe lehet és kell venni az üzletszerűség megállapításánál.

Ad c) A haszon mértékének kérdése két szempontból juthat jelentőséghez, így vizsgálható az elkövető által ténylegesen elért (objektív), és az általa elérni kívánt (szubjektív) haszon mértéke. Miután ez utóbbi már átvezet a haszonszerzésre *törekvés* problematikájához, itt röviden csak a ténylegesen elért haszon relevanciájáról tesztek említést.

A Legfelsőbb Bíróság korábbi gyakorlatában az üzletszerűség megállapítása ellen szólt az a körülmény, ha az elkövető „viszonylag nem nagy összegű nyereségre tett szert”

⁶⁹⁶ BUSCH 2009, 256. p.

⁶⁹⁷ Így FÖLDVÁRI: A házasság, a család, az ifjúság és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények. In ERDŐSY – FÖLDVÁRI – TÓTH 2002, 212. p.

a bűncselekmények elkövetése révén.⁶⁹⁸ Emellett egy nemrégiben született döntés többek között azért mellőzte az üzletszerűség megállapítását, mert az elkövető „egyenként és összességében is szabálysértési értékhatáron belül maradó” dolgokat tulajdonított el.⁶⁹⁹ E döntések eleve helytelenek nem minősíthetők, miután az objektíve elért nyereség mértéke sokszor valóban következtetési alapul szolgálhat a következő pontban tárgyalandó szubjektív oldal megállapíthatóságához. Éppen ez utóbbira figyelemmel azonban – BALOGH JENŐVEL egyetértve – hangsúlyozni kell, hogy a bűncselekmények révén elért haszon nagysága az üzletszerűség megállapíthatósága szempontjából közömbös, a célzat fennforgása esetén önálló jelentőséggel nem bírhat.⁷⁰⁰

C) A *haszonszerzésre törekvés* álláspontom szerint az üzletszerűség fogalmának olyan dogmatikai magva, amely egyrészt a legkardinálisabb ismérv annak eldöntésénél, hogy az üzletszerűség fennforog-e vagy sem, másrészt – miként valamennyi szubjektív oldalon jelentkező ismérv – a büntetőeljárásban az egyik legnehezebben megállapítható kérdés, s ezért a jogalkalmazó részéről mindenkor a legkörültekintőbb mérlegelést igényli.⁷⁰¹ Megjegyezhető, hogy az 1950-es éveknek az üzletszerűséget egyre objektívizáló felfogásával szemben a szubjektív oldal jelentőségét hangsúlyozta egy korabeli cikkében KÁDÁR MIKLÓS is.⁷⁰²

A Legfelsőbb Bíróság részletesen foglalkozott a haszonszerzésre törekvés feltételeinek megállapításával. Leggyakrabban idézett (és a korábbi jogirodalomra egyébként sokban támaszkodó⁷⁰³), BH 1983.350. számú határozatában úgy foglalt állást, hogy a (rendszeres) haszonszerzésre törekvés az elkövető olyan célzata, amely bűnelkövetésre történő berendezkedést jelent, vagyis azt a célt foglalja magában, hogy az elkövető legalább rendszeres mellékkeresetként bűncselekmények elkövetéséből akarja fenntartani magát. A döntés szerint e célzat fennforgására következtetési alapul szolgálhat az elkövető személyisége, életvitele, körülményei, melyekből eldönthető, hogy a bűnözés „életformává” vált-e nála. A haszonszerzésre törekvés kapcsán tehát vizsgálni kell *a)* a törekvést mint célzatot, *b)* a szubjektív oldal figyelembe vételének jelentőségét, továbbá *c)* a bűnözői életmód megkövetelésének szükségességét.

⁶⁹⁸ BH 1990.50.

⁶⁹⁹ EBH 2007.1585.

⁷⁰⁰ BALOGH J. 1886, 26. p.

⁷⁰¹ Hangsúlyozza a szubjektív oldal jelentőségét: BH 1982.228.

⁷⁰² KÁDÁR 1955, 356-357. p.

⁷⁰³ KÁDÁR 1953, 229. p.

Ad a) A „törekszik” kitétel – mint arra fentebb már utaltam – tényállástanilag az elkövető *célzatát* fogalmazza meg. A jogirodalomban és -gyakorlatban ebből leggyakrabban azt a konzekvenciát szokás levonni, hogy *az üzletszerűség elvileg egyetlen bűncselekmény elkövetésekor is megállapítható*, amennyiben az elkövető rendszeres haszonszerzési célzatára alappal lehet következtetni.⁷⁰⁴ E felfogás helyességét látszik alátámasztani az üzletszerűség törvényi definíciójában az egyes szám használata [„üzletszerűen követi el a *bűncselekményt*...” (kiemelés tőlem: A. I.)] is.

Az egy bűncselekmény üzletszerű elkövetésének lehetőségét elismerő felfogás ellen felmerülhet azonban, hogy ezzel valójában a tettes-büntetőjog területére tévedünk. Ily módon ugyanis bármely – egyetlen – bűncselekményt elkövető személyről megállapíthatja a bíróság, hogy bűncselekményével rendszeres haszonszerzésre törekedett és súlyosabban minősítheti cselekményét a külvilágban megjelenő más, erre utaló kriminális magatartás hiányában is.

A judikatúráról elmondható, hogy általában – helyesen – tartózkodik attól, hogy olyan személy egyetlen bűncselekményét minősítse üzletszerűen elkövetettnek, akinek adott időszakban valóban csak egyetlen deliktum róható a terhére. A bíróságok gyakorlatában az üzletszerűség megállapítására egyetlen cselekmény miatt többnyire akkor szokott sor kerülni, amikor az ügyész a konkrét ügyben ugyan valóban csak egy bűncselekmény miatt emelt vádat, azonban egy másik ügyben, közel azonos időben, ugyanazon elkövető büntetőjogi felelősségét – ugyanolyan vagy hasonló bűncselekmény(ek) miatt – már jogerősen megállapították.⁷⁰⁵

Hangsúlyozandó, hogy a bűnösségen alapuló felelősség elvére és az ártatlanság védelmére is figyelemmel ebben a körben kizárólag a *jogerős elítélések* jöhetnek figyelembe. Ennek némiképp ellentmond a BH 2005.130. számon közzétett eseti döntés indokolásának azon kitétele, amely a konkrét ügyben az üzletszerűség bizonyítására az elkövetőnek nemcsak azon, más eljárás tárgyául szolgáló csalási cselekményeit hozta fel, amelyek miatt már jogerősen elítélték, hanem emellett további 80 rb. ugyanilyen

⁷⁰⁴ Kifejezetten utal erre a BKv 37. A jogirodalomban korábban így például BALOGH J. 1886, 25. p., SCHULTHEISZ 1948, 134. p., KÁDÁR – KÁLMÁN 1966. 618. p. Jelenleg NAGY F. 2010, 239. p. Ellentétesen KOVÁTS 1922, 143-144. p. Nem állapította meg egy bűncselekmény elkövetésekor az üzletszerűséget, de utalt arra, hogy ez nem lenne kizárt: FBK 1991.25. Megállapította: BH 1981.267., 2005.130., 2009.170., 2011.33.III., 2011.92.II. Érdekes, hogy az uzorabűncselekményt eredetileg sajátképi üzletszerű bűncselekményként bevezető 2008. évi CXV. törvényhez fűzött miniszteri indokolás szerint az üzletszerűség alapeseti tényállási elemként történő megjelenítéséből az következik, hogy „egyszeri alkalommal nyújtott uzorás kölcsön még nem vonható e tényállás körébe”. Vö. a 2008. évi CXV. törvény Indokolása. Részletes Indokolás a 2. §-hoz. Forrás: Complex Jogtár

⁷⁰⁵ BH 2009.170. A gyakorlatot elemezve szintén erre a megállapításra jutott MÉSZÁR 2005, 241-242. p.

cselekményére is hivatkozott a bíróság, amelyek miatt az elkövetővel szemben *büntetőeljárás indult*. A Hajdúszoboszlói Városi Bíróság pedig egy ízben szintén arra történő hivatkozással állapította meg az üzletszerűséget, hogy az elkövető az ellene folyamatban lévő eljárást megelőző időszakban is követett el vagyon elleni bűncselekményeket, melyek miatt vele szemben *nyomozás*, illetve *bírósági eljárás* folyt.⁷⁰⁶ Ezzel szemben a másodfokon eljáró Hajdú-Bihar Megyei Bíróság akként korrigálta az elsőfokú határozatot, hogy „más büntetőügy akkor alapozhatná meg az üzletszerűséget, ha jogerős elítélés lenne a vádlottra vonatkozóan”.⁷⁰⁷ Ezzel az állásponttal értett egyet a jogerős döntést hozó Debreceni Ítéltábla is.⁷⁰⁸

Az üzletszerűség megállapításánál más, nem jogerős ügyek figyelembe vétele a helyes álláspont szerint megengedhetetlen: ha ugyanis a másik ügyben utóbb e cselekmények kapcsán az elkövető felelőssége valamilyen okból nem kerülne megállapításra, az ügyben a vád tárgyává tett egyetlen bűncselekmény kapcsán az üzletszerűen elkövetettkénti minősítés jogalapját veszítené.

Ad b) A szubjektív oldal figyelembe vételének szükségessége kapcsán elmondható, hogy a bírói gyakorlat az utóbbi időben meglehetősen automatikussá vált az üzletszerűség megítélésénél, mivel többnyire már három-négy bűncselekmény elkövetésekor mechanikusan, részletesebb indokolás nélkül sor kerül az üzletszerűség megállapítására.⁷⁰⁹ Így például a Pécsi Ítéltábla aggály nélkül megállapíthatónak találta az üzletszerűséget, amikor az elkövető úgy valósította meg a közélet tisztasága elleni bűncselekményeit, hogy alig több mint fél év alatt 38 alkalommal vett át különböző összegeket a sértettektől.⁷¹⁰ Nem kifogásolta a döntés ezen részét a Legfelsőbb Bíróság sem.⁷¹¹ Ezzel szemben találkozhatunk olyan ítélettel is, amely ennél jóval nagyobb számú, 55-70 elkövetés esetén sem állapította meg az üzletszerűséget.⁷¹²

Kizárólag több bűncselekmény elkövetése, sőt még a nagyszámú elkövetés sem lehet ugyanis önmagában elégséges az üzletszerűség megállapításához, mivel ez nem jelentene mást, mint egy objektív és szubjektív elemeket egyesítő fogalomból az objektív oldal egyoldalú túlhangsúlyozását és a szubjektív vetület teljes figyelmen kívül hagyását. Üzletszerűség megállapítására tehát csakis akkor kerülhet sor, ha a

⁷⁰⁶ Hajdúszoboszlói Városi Bíróság 1.B.95/2008/18. sz.

⁷⁰⁷ Hajdú-Bihar Megyei Bíróság 2.Bf.621/2008/7. sz.

⁷⁰⁸ Debreceni Ítéltábla Bhar.I.196/2009/5. sz.

⁷⁰⁹ MÉSZÁR 2005, 243. p.

⁷¹⁰ Pécsi Ítéltábla Bf.I.67/2008/5. sz.

⁷¹¹ LB Bhar.II.951/2008/7. sz.

⁷¹² BH 2005.165.

bűncselekmények elkövetésének ténye mellett az elkövető rendszeres haszonszerzési célzata is bizonyított a büntetőeljárásban, amire külön indokolt utalni a bírósági döntéseknek.⁷¹³

Ad c) A már idézett 1983-as LB-döntés alapján az üzletszerűség bűnelkövetésre, bűnözői életmódra történő berendezkedést is magában foglal. E kérdés kapcsán a bírói gyakorlat a közelmúltig egységes volt, s újabb döntéseiben is úgy foglalt állást, hogy „a rendszeres haszonszerzésre irányuló bűnözésre – mint életformára – számos együtttható tényezőtől kell következtetést levonni”, vizsgálni kell többek között elkövető vagyoni helyzetét, életvitelét, családi és személyi körülményeit stb.⁷¹⁴

Ezzel szemben a legutóbbi időkben a Legfelsőbb Bíróság felfogása megváltozni látszik, miután kimondta hogy az üzletszerűség „a terhelt bűnözői életvitelére vont következtetés nélkül is megállapítható”.⁷¹⁵ Hasonlóképpen vélekedett a Bács-Kiskun Megyei Bíróság, amikor kifejezetten a BH 1983.350. számú jogesetről azt állapította meg, hogy az „nem bír olyan elvi tartalommal, ami a vizsgált kérdésben még jelenleg is irányadó lehetne. A jogesetben a közel harminc évvel ezelőtti korszak szemléletmódja jelenik meg, mely az üzletszerű elkövetéshez automatikusan társította a bűnözésre berendezkedett életformát, nem függetlenül az 1980-as évek társadalmi viszonyaitól, ideológiai irányelveitől. Az időközben bekövetkezett társadalmi átalakulás ezt a szemléletmódot és értelmezést vitathatatlanul elavulttá tette.” További érve a megyei bíróságnak, hogy ha az üzletszerűség megállapításához a bűnözői életvitelt is megkövetelnénk, „az ún. fehérgalléros bűnözés esetében nem lehetne az üzletszerűséget megállapítani”.⁷¹⁶

Nézetem szerint az igaz ugyan, hogy a társadalmi viszonyok lényegesen változtak az 1980-as évek óta, s ezzel együtt a bűnözés volumene, struktúrája is nem elhanyagolható változásokon ment keresztül. A bűnözés mint ontológiai jelenség azonban változatlanul jelen van, sőt FINKEY megállapítása, mely szerint „a mindennapi élet meggyőzhet afelől, hogy tényleg vannak, akik üzletet csinálnak a büntettek elkövetéséből, akik abból élnek, élethivatásuknak tekintik azt”⁷¹⁷, napjainkban érvényesebb, mint valaha. Ami pedig az ún. „fehérgalléros bűnözőket” illeti, róluk legtöbbször elmondható, hogy olyképpen rendezkednek be bűnelkövetésre, hogy magas

⁷¹³ BH 2005.165.

⁷¹⁴ BH 2005.165.I., lényegében ugyanígy BH 2002.469.

⁷¹⁵ BH 2006.6.

⁷¹⁶ Bács-Kiskun Megyei Bíróság 2.B.193/2008/538. sz.

⁷¹⁷ FINKEY 1914, 249. p.

illegális jövedelmükhöz mérten magas életszínvonalon élnek, így az életvitel vizsgálata esetükben is következtetési alapul szolgálhat az üzletszerűség megállapításához. Mindezek alapján a rendszeres haszonszerzésre törekvés vizsgálatánál továbbra is irányadónak tekintem a Legfelsőbb Bíróság által korábban meghatározott szempontokat, s azt csak akkor látom megállapíthatónak, ha az elkövető életviteléből, körülményeiből stb. arra lehet következtetni, hogy megélhetését – legalább részben – bűncselekményekből kívánja fedezni.⁷¹⁸

3. Az üzletszerűség mint egység-halmazati kategória

3.1. Ugyanolyan bűncselekmények üzletszerű elkövetése

Az *ugyanolyan* bűncselekmény többszöri, üzletszerű megvalósításának egység-halmazati megítélése az idők folyamán nagy változásokon ment keresztül.

3.1.1. A régi ítélkezési gyakorlatról elmondható, hogy az még nem állt egységes elvi alapokon, így bűncselekményenként eltérő volt, hogy üzletszerű elkövetéskor egységet vagy halmazatot állapított meg (így a kir. Kúria az üzletszerűen elkövetett több gazdaságot vagy kerítést egységként értékelte, míg a több üzletszerű lopást halmazatban).⁷¹⁹ Az 1945 utáni gyakorlat pedig akként alakult, hogy a bíróságok a sajátképi üzletszerűséget többnyire egységként, míg a nem sajátképi halmazatként értékelték.⁷²⁰

3.1.2. A Legfelsőbb Bíróság a kérdés kapcsán az 1966-ban született 445. sz. állásfoglalásával a korábbiaktól eltérően mind az alapeseti, mind a minősítő körülményként szabályozott üzletszerűség esetén törvényi egységként értékelte ugyanolyan bűncselekmények üzletszerű elkövetését. A korabeli eseti döntések ennek megfelelő álláspontot tükröztek⁷²¹, s mint láttuk, a Btk. eredeti Indokolása is ezt a felfogást tette magáévá. Az egységkénti minősítés mellett foglalt állást továbbá – már az 1978-as Btk. hatálya alatt – a Legfelsőbb Bíróság Büntető és Katonai Kollégiuma

⁷¹⁸ Kifejezetten utal e kiváramra BALOGH Á. – KÖHALMI 2007, 52-53. p.

⁷¹⁹ Vö. például a kir. Kúria 28. sz. döntvényével.

⁷²⁰ Így a korabeli BK 483., illetve LB.B.66/1954. In MOLNÁR L. 1958, 161. p. és BK 7/1955-19. sz. In MOLNÁR L. 1958, 577. p. Utóbbi döntés kifejezetten úgy fogalmaz, hogy az üzletszerűségnek „nincs köze az egység-többség problémájához”.

⁷²¹ BH 1975.102.

Tanácselnöki Értekezletének 5/1979. sz. állásfoglalása, s e felfogás szellemében született több eseti döntés is.⁷²² A korabeli jogirodalomról elmondható, hogy e kérdés kapcsán megosztott volt: egyesek egyetértettek az ugyanolyan bűncselekmények üzletszerű elkövetését törvényi egységbe foglaló gyakorlattal⁷²³, mások helytelenítették azt. Az ellenzők egy része arra figyelemmel foglalt állást az egységi minősítés ellen, hogy elvileg egy bűncselekmény is elkövethető üzletszerűen, ezért a több ugyanolyan bűncselekmény elkövetésének halmazati minősítést kell maga után vonnia.⁷²⁴ Mások célszerűségi, eljárásjogi nehézségekre történő hivatkozással helytelenítették az egységi értékelést.⁷²⁵

3.1.3. A korábbiakhoz képest gyökeres változást hozott a Legfelsőbb Bíróság Büntető és Katonai Kollégiumának az 1982. június 25-én elfogadott 104. számú közös állásfoglalása. Eszerint ugyanis több ugyanolyan, nem sajátképi üzletszerű bűncselekmény elkövetése esetén *bűnhalmazatot* kellett megállapítani. Kivételt képezett, ha a cselekmények a folytatólágosság egységébe tartoztak, továbbá szintén nem kerülhetett sor halmazat megállapítására, ha az elkövetési magatartás folyamatos jellegű, mivel ebben az esetben a bűncselekmény egyes rész-cselekményei természetes egységbe olvadtak, mely körülmény folytán a halmazati minősítés az üzletszerű elkövetés ellenére is kizárt volt (mint például a vásárlók megkárosítása esetén⁷²⁶). Ha az üzletszerűség az alaptényállás eleme, az állásfoglalás is az egységkénti értékelést tekintette helyesnek.

3.1.4. Miután a szabálysértési értékre elkövetett, ám az üzletszerűség folytán bűncselekményként értékelendő cselekmények (amikor az üzletszerűség ún. felminősítő, vagyis bűncselekményt konstruáló körülmény) egység-halmazati minősítéséről az állásfoglalás nem rendelkezett, azok vonatkozásában a gyakorlat továbbra is egységet állapított meg.⁷²⁷ Miután ez utóbbi megoldást kifogás érte⁷²⁸, a Legfelsőbb Bíróság állásfoglalását – a kritikának helyt adva – 1987-ben a BK 118. számú állásfoglalással úgy egészítette ki, hogy halmazat megállapításának van helye

⁷²² BH 1981.55., 1981.138., 1982.37.

⁷²³ Így VISZOKAY 1980, 593-602. p. és VISZOKAY 1981, 636-642. p. Lényegében ugyanígy STEFFLER 1981, 275-276. p. Érdekes, hogy VISZOKAY az LB paradigmaváltását követően maga is igazodott a legfőbb bírói fórum véleményéhez. Vö. VISZOKAY 1985, 58-66. p.

⁷²⁴ FÖLDVÁRI 1962, 291. p.

⁷²⁵ GÁL A. 1980, 983-996. p.

⁷²⁶ BH 1985.222.

⁷²⁷ BH 1983.187., illetve közvetve ugyanígy BH 1984.94.

⁷²⁸ TAMÁSFY 1985, 626-629. p.

akkor is, ha a szabálysértési értékre elkövetett cselekmények az üzletszerűség folytán minősülnek bűncselekménynek.

3.1.5. Ezt követően (1997-ben) a BK 104. – nem lényegi – módosítására a BK 172. számú állásfoglalással került sor, majd a Legfelsőbb Bíróság 2001-ben korszerűsítette a BK szövegezését. Jelenleg pedig – lényegében változatlan tartalommal – a BKv 37. alapján érvényesül az itt ismertetett felfogás, melyet a jogtudomány csak elvétve tesz bírálat tárgyává. A recens irodalomban megfogalmazott kritikák közül kiemelhető NAGY FERENC álláspontja, amely szerint a szabálysértési értékre elkövetett, az üzletszerűség folytán bűncselekményként minősülő cselekmények halmazati minősítése a kétszeres értékelés tilalmába ütközik.⁷²⁹

3.1.6. A nem sajátképi üzletszerű bűncselekmények körében több ugyanolyan bűncselekmény esetén halmazatot megállapító, huzamosabb ideje érvényesülő gyakorlat – nézetem szerint – napjainkban több okból is problematikusnak tekinthető, s megkockáztatható, hogy a jelenkor viszonyai között meghaladottá vált.

A) Az első problémát a halmazati minősítésből fakadó halmazati büntetés kiszabásának kötelezettsége okozza. A vonatkozó szabályok [Btk. 85. § (1)-(3) bekezdés] alapján ugyanis ugyanolyan büntetési tétel keretében kell kiszabni a büntetést arra az elkövetőre, aki két ugyanolyan bűncselekményt valósított meg üzletszerűen, mint arra, aki több száz vagy akár több ezer bűncselekményt követett el. Szemléletes például szolgálhat erre az a bűncselekmény-sorozat, amely 2008 októberében jutott a hatóságok tudomására.⁷³⁰ A csalások elkövetésével vádolt bűnözői csoport egy adásvételek lebonyolítására szolgáló internetes portálon műszaki cikkeket kínált eladásra, jóval a kereskedelmi áron alul. Miután a vevők a többnyire 60-80 ezer forintos vételárat átutalták a megadott bankszámlára, az elkövetők nem jelentkeztek többé. Az ügyben lefolytatott nyomozás azt állapította meg, hogy e módszerrel közel ötszáz sértettet károsítottak meg az elkövetők, ezáltal összesen mintegy harminc millió forint kárt okozva. Az üzletszerűség jelenlegi megítélése miatt azonban hiába keletkezett összességében jelentős kár [Btk. 138/A. § c) pont], mivel egy-egy sértett csak kisebb kárt [Btk. 138/A. § a) pont] szenvedett, az elkövetők – kb. ötszáz rendbeli, üzletszerűen elkövetett, kisebb kárt okozó csalás büntette [Btk. 318. § (4) bekezdés b) pont] miatt – halmazati büntetésként legfeljebb 4,5 évig terjedő szabadságvesztéssel büntethetők. Hasonlóan minősül azon elkövető

⁷²⁹ NAGY F. 2010, 239. p. Lényegében ugyanígy KERESZTY BÉLA – SZOMORA ZSOLT: A vagyoni elleni bűncselekmények (Btk. XVIII. Fejezet). In: NAGY F. 2009a, 604. p. és HORVÁTH 2007, 284. p.

⁷³⁰ Forrás: <http://www.origo.hu/itthon/20090121-csalassorozat-a-vatera-aukcios-portalon.html>

csalássorozata, aki 2012 elején kb. százötven sértettet károsított egyenként 30-100 ezer forintos, összességben tíz millió forint körüli összeggel.⁷³¹

Jól érzékelteti a helyzet ellentmondásosságát, hogy az az elkövető, aki két sértettnek okoz üzletszerű csalás elkövetése révén például 3-3 milliós forint (tehát külön-külön is jelentős, azonban az imént ismertetett jogesetben okozott kárnak mindössze egyötöd részét kitevő) kárt, a Btk. 318. § (6) bekezdés b) pontjára és a halmazati szabályokra figyelemmel, halmazati büntetésül akár 12 évig terjedő szabadságvesztéssel is büntethető.⁷³²

B) A napjainkban elterjedt újfajta bűnözési formák⁷³³ ismeretében is megállapítható, hogy az üzletszerű elkövetés esetében a bűnhalmazatra irányadó büntetéskiszabási szabályok nem értékelik kellőképpen e bűncselekmények nyomatékosan fokozott társadalomra veszélyességét, s így kellő büntetés nélkül hagyják azok elkövetőit. A halmazati megoldás továbbá az egység-többség tanának legfontosabb kritériumával, a kétszeres értékelés tilalmának másik oldalát jelentő, *valamennyi körülmény értékelésének követelményével* sem egyeztethető össze.⁷³⁴ A büntetési tétel megfelelő emelése ugyanis 5-10 rendbeli elkövetés esetén elégséges lehet, több száz ugyanolyan bűncselekmény elkövetésekor azonban a büntetéskiszabás terén nem nyújt kellő differenciálásra lehetőséget a bíróság számára, így fennáll a veszélye annak, hogy rengeteg megvalósított bűncselekmény által képviselt társadalomra veszélyesség és bűnösség értékelés nélkül marad. Ez pedig annál is inkább igaz, mivel a bíróságok a gyakorlatban ritkán élnek az aszperáció alkalmazásának lehetőségével, így vélelmezhető, hogy a halmazatban álló legsúlyosabb bűncselekményre irányadó szankciómaximumnál súlyosabb büntetést csak az egészen kirívó (például ténylegesen több száz elkövetést magukban foglaló) esetekben szabnának ki.⁷³⁵

C) Szintén a jelenleg érvényesülő felfogás ellen szólhat az a gyakorlati konzekvencia, hogy halmazati értékelés esetén hiába viseli magán az elkövető cselekménysorozata a *bűnszervezetben* történő elkövetés valamennyi további, a Btk. 137. § 8. pontjában meghatározott ismervét, ha az üzletszerűen elkövetett és önálló bűncselekményként értékelt részecselekmények büntetési tétele az 5 évi szabadságvesztést nem éri el (miként

⁷³¹ Forrás: http://index.hu/tech/2012/03/23/ujabb_csalo_fosztogatott_a_vateran

⁷³² Hasonló anomáliát ismertet MADÁCSI 2002, 30. p., a korábbi jogirodalomban BÁLINT 1965, 491. p.

⁷³³ Például az internet, illetve különböző telekommunikációs eszközök segítségével elkövetett csalássorozatok, fiktív cégek színlelt ügyletkötési ajánlatai útján történő bűnelkövetés, különböző gazdasági bűncselekmények stb.

⁷³⁴ NAGY F. 2010, 232. p.

⁷³⁵ Kifejezetten utal az aszperáció intézményének kivételes jellegére GYÖRGYI 1984, 337-338. p.

a fentebb ismertetett példa esetében, amikor az egyes kisebb értékre elkövetett családi cselekmények maximális büntetése az üzletszerűség mellett is csupán 3 évi szabadságvesztés), a bűnelkövetés ilyen fokú szervezettsége ellenére sem lehet szó a bűnszervezet megállapításáról és az erre irányadó súlyosabb jogkövetkezmények alkalmazásáról.

D) A halmazati minősítést a fentiek ellenére is helyeslő nézetek köréből érdemes idézni azt a véleményt, amely szerint „a büntetési tétellel fenyegetettségre való hivatkozásnak *nincs olyan gyakorlati jelentősége, amelyet a helyes büntetés kiszabásával ne lehetne ellensúlyozni*” (kiemelés tőlem: A. I.).⁷³⁶ E felfogással szemben a helyes sorrend mindig az, hogy előbb minősítjük az elkövető cselekményeit, majd ez alapján szabjuk ki a büntetést, és nem fordítva.

3.1.7. Mint arról már volt szó, a hazai büntetőtörvények kezdetben kevés bűncselekmény esetében ismerték az üzletszerű elkövetés lehetőségét. Napjainkra – különösen a nem sajátképi – üzletszerűen elkövethető bűncselekmények száma jelentősen megnőtt, ám a törvényhozó ezek kapcsán nem változtatott azon a jogtechnikai megoldáson, hogy amennyiben valamely bűncselekmény üzletszerű elkövetésében rejlő fokozottabb társadalomra veszélyességet felismerte, egyszerűen minősítő körülményt kapcsolt az adott deliktum alaptényállásához, súlyosabb büntetés kiszabását téve lehetővé az üzletszerűség fennforgása esetére. Ez a megoldás azonban nem kívánt *kazuisztikát* eredményezett a Btk.-ban, mivel minden üzletszerűen elkövethető bűncselekmény esetében külön pontban, sok esetben értékhatár szerint differenciáltan, több pontban is szerepel e minősítő körülmény, ami nagyon hosszúvá és kevésbé átláthatóvá teszi a törvényszöveget. Emellett akárhány bűncselekményt minősít súlyosabban az üzletszerű elkövetés, továbbra is maradnak olyan deliktumok, amelyeknél a *de facto* üzletszerű elkövetés ellenére a bíróság – ilyen irányú törvényi rendelkezés hiányában – nem állapíthatja meg az üzletszerűséget. Így például nem követhető el *de lege lata* üzletszerűen a rablás büntette, amelynek többszöri és rendszeres haszonszerzésre törekedve történő elkövetése a bírói gyakorlatban tipikusan előfordul.⁷³⁷

⁷³⁶ KUHNYÁR 1983, 32. p.

⁷³⁷ Ilyennek tekinthető az az eset, amikor a sértettek különböző érték tárgyait (pl. pénztárcát, mobiltelefon-készüléket) erőszakkal vagy kvalifikált fenyegetéssel, jogtalanul eltulajdonítja az elkövető, ami tipikusan rendszeres haszonszerzés céljából történik. Az ilyen bűncselekmények – fokozottabb társadalomra veszélyességük dacára – jelenleg csupán alapeseti rablásként értékelhetők. Az üzletszerű rablás egy speciális formájának törvénybe iktatását javasolta egyébként már BALOGH J. 1886, 35. p.

3.1.8. Nézetem szerint *ugyanolyan bűncselekmények üzletszerű elkövetése de lege ferenda törvényi egységként* lenne szabályozandó, éspedig *a büntető törvénykönyv általános részében*.⁷³⁸ Ugyancsak egységként kellene értékelni azon szabálysértési értékre elkövetett cselekményeket, amelyek az üzletszerűség folytán képeznek bűncselekményt.

A) Amennyiben ugyanolyan bűncselekmények üzletszerű elkövetése törvényi egységet alkotna, üzletszerűség fennforgása esetén nem a sértettek számának megfelelő (akár több száz) rendbeli bűncselekményt, hanem bűncselekmény-egységet kellene megállapítania a bíróságnak, ezért az elkövetési értéket nem részselekményenként, hanem az egész cselekménysorozatra figyelemmel lehetne megállapítani.⁷³⁹ Így ha például a csaló az elkövetési értékek összegzése alapján 30 millió forint kárt okozott, jelentős kárt okozó, üzletszerűen elkövetett csalásért lenne felelősségre vonható akkor is, ha – a sértettek nagy számára tekintettel – az egyes sértettek külön-külön csak kisebb (vagy akár a szabálysértési értékhatárt sem meghaladó) kárt szenvedtek.

A valós elkövetési érték, illetve a valóságban okozott kár szerinti minősítés tehát azzal a (törvényességi és dogmatikai) előnnyel járna, hogy az üzletszerűség egységébe tartozó semelyik részselekmény vonatkozásában fennálló társadalomra veszélyesség, illetve bűnösség sem maradna értékelés nélkül. Emellett – amennyiben ennek további feltételei fennállnak – a bünszervezetben történő elkövetés is aggálytalanul megállapítható lenne az önmagukban 5 évi szabadságvesztésnél enyhébb, ám az egységbe foglalás nyomán, összértékükre figyelemmel már legalább ilyen súlyú büntetéssel fenyegetett cselekmények vonatkozásában.

B) Lényegesen csökkenne a büntetőtörvénybeli kazuisztika, amennyiben a jogalkotó nem egyes bűncselekményekhez kapcsolódóan szabályozná minősített esetként az üzletszerűséget, hanem a Btk. általános részében helyezné el azt. További előnye lenne e szabályozásnak, hogy ily módon az üzletszerűség az olyan bűncselekmények esetében is felhívható volna, amelyek ontológiailag elkövethetők ugyan rendszeres haszonszerzésre törekedve, ám az üzletszerű elkövetés megállapítására jelenleg – szabályozott minősítő körülmény hiányában – nincs lehetőség. Az olyan bűncselekményeknél azonban,

⁷³⁸ Régi szerzőink közül hasonlóan FINKEY 1914, 249. p.

⁷³⁹ A Legfelsőbb Bíróság (a BK 104. meghozatalát megelőzően) BH 1981.138. számú döntésében ezzel egyezően úgy foglalt állást, hogy „az üzletszerűségnek az a következménye, hogy a cselekmények elkövetési értékének összegzése szerint súlyosabb minősítésnek van helye”.

amelyek természete az üzletszerű elkövetést kizárja, az üzletszerűség továbbra sem lenne megállapítható.

C) A nem sajátképi üzletszerű bűncselekményeknél a jogalkotó jelenleg is figyelemmel van az üzletszerű bűnelkövetés fokozottabb társadalomra veszélyességére, így arra az alapesethez képest súlyosabb büntetést állapít meg. Ez az üzletszerűség általános részi szabályozása esetén sem lenne mellőzhető, ezért az üzletszerűségnek nemcsak halmazati minősítést kizáró jelentőséggel kell bírnia, hanem büntetést felemelő körülményt is kell képeznie. Álláspontom szerint tehát üzletszerű elkövetés esetén a büntetési tételkeret felső határának a felével emelkednie indokolt, ám a szabadságvesztés-büntetés tartama – a halmazati büntetéséhez hasonlóan – ilyenkor sem haladhatná meg a húsz évet.

D) Korábban többen felhívták a figyelmet arra, hogy az üzletszerűség törvényi egységként történő szabályozásával együtt járhatnak bizonyos eljárásjogi problémák.⁷⁴⁰ Így például abban az esetben, ha olyan időpontban jutna a hatóság tudomására az elkövetőnek az üzletszerű cselekménysorozatába tartozó valamely részcselekménye, amikor a bíróság a vád tárgyává tett többi cselekményt – mint bűncselekmény-egységet – már jogerősen elbírálta, a vád tárgyává nem tett, s így az ítéletbeli tényállásban nem szereplő részcselekmény ugyanúgy res iudicatát képezne és akadályozná az újabb (rendes) eljárás lefolytatását, mint a ténylegesen elbírált cselekmények.⁷⁴¹ Nézetem szerint azonban nem merülhet fel olyan mérvű eljárásjogi nehézség, amelyet a bíróság csak alapvető anyagi jogi elv, a valamennyi körülmény értékelésére vonatkozó követelmény figyelmen kívül hagyásával tudna orvosolni. Végül utalnék arra, hogy e büntetőeljárásban jelentkező problémák a nem vitásan a törvényi egység körébe sorolható folytatólagos bűncselekmény és az érték-egybefoglalás kapcsán is kivétel nélkül előfordulhatnak, s azokat az igazságszolgáltatás résztvevőinek jelenleg is ki kell küszöbölniük – nem lenne tehát új keletű, s megoldhatatlan probléma ez az üzletszerűség vonatkozásában sem.

⁷⁴⁰ Így GÁL A. 1980, 983-996. p. és KUHNYÁR 1983, 28. p.

⁷⁴¹ Az üzletszerűségről korábban kifejezetten így BH1981.55., napjainkban a bűncselekményi egység kapcsán 6/2009. BJE

3.2. Hasonló jellegű bűncselekmények üzletszerű elkövetése

3.2.1. Mivel a nem ugyanolyan, de hasonló jellegű bűncselekmények üzletszerű megvalósításakor az elkövető cselekményei több különböző törvényi tényállás keretei közé illeszkednek, ezért azokat – a Btk. 12. § (1) bekezdésére figyelemmel, más törvényi egységi kategóriába foglaló jogalkotói rendelkezés hiányában – valóságos halmazatban kell értékelni. Ez a felfogás a jogirodalomban gyakorlatilag egyöntetűen érvényesül, bár korábban előfordult a hasonló jellegű bűncselekmények üzletszerű elkövetése esetén is egységkénti minősítést helyeslő álláspont.⁷⁴²

3.2.2. A hasonló jellegű bűncselekmények üzletszerű elkövetése kapcsán a bírói gyakorlat bevett eljárása az, hogy amennyiben az elkövető több, egymást ki nem záró, üzletszerűen is megvalósítható bűncselekményt követett el, és a bíróság a rendszeres haszonszerzésre törekvést is bizonyítottanak találja, e bűncselekmények halmazatban történő értékelése mellett az üzletszerűséget mint minősítő körülményt *minden egyes bűncselekmény esetében külön-külön felhívja*, és ennek megfelelően a magasabb büntetési tételek alapulvételével szabja ki a halmazati büntetést. Így például a Legfelsőbb Bíróság az elkövetőt bűnösnek mondta ki üzletszerűen elkövetett lopás büntetében, üzletszerűen elkövetett sikkasztás vétségében, továbbá csalás vétségében.⁷⁴³ Ez a megoldás – véleményem szerint – adott esetben ugyanazon körülmény többszörös értékelését jelentheti, mivel a rendszeres haszonszerzésre törekvés célzatát minden egyes ténylegesen megvalósított bűncselekmény esetében külön-külön megállapítja és ahhoz súlyosabb jogkövetkezményt fűz, annak ellenére, hogy az elkövető célzata a szubjektív oldalon egységesen állt fenn és mindvégig ugyanaz volt a hasonló jellegű bűncselekmények elkövetésekor. Mindezek alapján – a kétszeres (többszörös) értékelés tilalmára is figyelemmel – az üzletszerű elkövetés nem kerülhetne minden bűncselekmény kapcsán külön megállapításra. A helyesebb álláspont szerint tehát az elkövető üzletszerűen elkövetett, hasonló jellegű bűncselekményei valóságos halmazatban állnak, ám az üzletszerűség minősítő körülményként történő felhívására csak egy, éspedig az alapeseti büntetési tételek közül a legsúlyosabban büntetendő bűncselekmény esetében kerülhetne sor, mivel csak így érhető el az, hogy az elkövető egységes célzata ne kerüljön többszörös értékelésre.

⁷⁴² VISZOKAY 1981, 637. p.

⁷⁴³ BH 1986.128. Hasonlóan BH 1988.393.

3.2.3. Megjegyezhető, hogy FÖLDVÁRI egy 1970-es években megjelent tankönyvében megfogalmazott véleménye szerint ilyen esetekben nem halmazat lenne megállapítandó a hasonló jellegű, üzletszerűen elkövetett bűncselekmények között, hanem „a büntetést a súlyosabb megítélés alá eső bűncselekmény tényállása alapján kellene kiszabni”.⁷⁴⁴

3.3. Az üzletszerűség és a törvényi egység más releváns kategóriáinak viszonya

Az alábbiakban szükséges az üzletszerűséget összevetni még két, nem vitatottan a törvényi egység körébe tartozó jogintézménnyel.

3.3.1. Az üzletszerűség és a folytatólagosság.

Az üzletszerűség és a folytatólagosság egymás mellett kizárólag akkor merülhet fel, ha az elkövető ugyanolyan bűncselekményeket követ el rendszeres haszonszerzésre törekedve (miután hasonló jellegű bűncselekmények nem foglalhatók folytatólagos egységbe), s a folytatólagosság megállapításának további feltételei is fennállnak.

Ami e két jogintézmény egymáshoz való viszonyának megítélését illeti, az az ítélkezési gyakorlatban alapvetően annak volt a függvénye, hogy az ugyanolyan bűncselekmények üzletszerű elkövetését egységként vagy halmazatként értékelték. Így az 1966 előtti gyakorlat szerint az üzletszerűség „nem zárja ki adott esetben a folytatólagosság mint jogi egység megállapítását”.⁷⁴⁵ Később – még a BK 104. állásfoglalás elfogadása előtt – a Legfelsőbb Bíróság arra az álláspontra helyezkedett, hogy „az üzletszerű bűncselekmény egzerszermind nem minősülhet folytatólagosan elkövetettként”, mivel „a két törvényi egység egymást kizárja”, s e kizártságot azzal indokolta, hogy az üzletszerűség „speciális jellegű a folytatólagossághoz képest”.⁷⁴⁶ Az említett állásfoglalás meghozatala után azonban a bírói gyakorlat már nem látta akadályát az üzletszerűség és a folytatólagosság egymás melletti megállapításának.⁷⁴⁷

Álláspontom szerint a két fenti kategória de lege lata egymás mellett aggálytalanul megállapítható, figyelmet csak a szabálysértési értékre elkövetett üzletszerű bűncselekmények minősítése érdemel. Itt ugyanis nem arról van szó, hogy az önmagukban szabálysértésként értékelhető részselekmények elkövetési értékeit a

⁷⁴⁴ FÖLDVÁRI 1974, 231. p.

⁷⁴⁵ BK 7/1955-19. Ugyanígy I.K. 1951. 3. 143. In MOLNÁR L. 1958, 577-578. p.

⁷⁴⁶ BH 1981.214.II.

⁷⁴⁷ BH 1983.381., 1989.53., 1993.206.

folytatólagosságra tekintettel összegezzük és az így már bűncselekményi értékhatárt meghaladó értékre elkövetett cselekménysort minősítjük súlyosabban az üzletszerűség révén, hanem arról, hogy az egyes részcselekmények az üzletszerűség fennforgása miatt önmagukban is bűncselekményként minősülnek, s majd ezeket foglaljuk folytatólagos egységbe.

3.3.2. Az üzletszerűség és az érték-egybefoglalás.

Az üzletszerűség és a magyar büntetőjogba – mint a következő fejezetben látni fogjuk – a közelmúltban ismét bevezetett érték-egybefoglalás lehetséges kollíziójából különböző anomáliák fakadhatnak. Ezek közül itt csak röviden utalok arra, hogy az érték-egybefoglalás egységi és az üzletszerűség halmazati értékeléséből folyó problémák (különösen a minősítés és az elévülés kapcsán) – a *de lege ferenda* javaslat formájában ismertetett véleményem szerint – leginkább az ugyanolyan bűncselekmények üzletszerű elkövetésének egységkenti értékelésével lennének kiküszöbölhetőek.

Végül itt utalnék arra az üzletszerűség kapcsán vélelmezhető jogalkotói kívánalomra, amely álláspontom szerint az érték-egybefoglalás szabályainak felélesztéséből folyik. Miután az érték-egybefoglalás alkalmazásával meghatározott szabálysértésekből bizonyos feltételek mellett bűncselekmény jön létre, így e jogintézmény léte miatt is elvethetőnek találok az üzletszerűség tisztán objektív alapon történő automatikus megállapítását, tehát azt a felfogás, amely minden további nélkül megállapítja az üzletszerűséget, ha az elkövető 3-4 ugyanolyan vagy hasonló bűncselekményt követett el. Ha ugyanis a törvényhozó az üzletszerűség mint felminősítő körülmény mellett más módszert is biztosít szabálysértések kapcsán a bűncselekmény-konstruálásra, az üzletszerűséget a napjainkban igen népszerű, csaknem bármely dogmatikai érvet felülíró argumentumra, a *társadalom védelmére* történő hivatkozással sem indokolt a szubjektív kritériumok figyelmen kívül hagyásával, pusztán a nagyobb számú elkövetésre tekintettel automatikusan megállapítani. Ilyen esetekben – amennyiben annak feltételei fennállnak – az érték-egybefoglalás szabályai alkalmazandóak.

3.4. Az üzletszerűség megítélésének lehetséges irányai

3.4.1. Ha végigtekintünk az üzletszerűség megítélésének fejlődésén, az a kép rajzolódhat ki előttünk, hogy az elmélet és a gyakorlat többször teljesen ellentétes irányt vett a jogintézményt érintő egyes kérdéseket illetően, így kijelenthető, hogy még jelenleg is az útkeresés fázisában van. Az ismertetett bírósági döntések közös hiányosságaként fogalmazható meg, hogy azok többnyire deklaratív jellegűek, a bennük kifejtett álláspontok alátámasztására dogmatikai érveket nemigen hoznak. E hiányosság és az üzletszerűség mind szélesebb körű megállapítására törekvő gyakorlat együttesen erős gyanút ébreszthet arra nézve, hogy az újabb és újabb paradigmaváltásokra nem is annyira dogmatikai, sokkal inkább kriminálpolitikai megfontolások készítették a Legfelsőbb Bíróságot: feltehető, hogy a legmagasabb ítélkező fórum a bíróságoktól napjainkban mindinkább megkövetelt bűnözés elleni hatékony fellépést az üzletszerűség hatókörének kiterjesztése révén is szolgálni kívánta és kívánja. Továbbá a jogintézmény szubjektív vetületét fokozatosan kiüresítő, illetve a rendszeres haszonszerzésre törekvés meglétének beható vizsgálatát mellőzve az üzletszerűséget sokszor kizárólag objektív alapon megállapító felfogást kialakító bírói gyakorlatról megkockáztatható az a vélemény, hogy az a „kényelmes” jogalkalmazás irányába halad, és ezért tekint el az üzletszerűségnél például a bűnözői életmód vizsgálatától.

3.4.2. Mindezek alapján az ítélkezési gyakorlat a jövőben két lehetséges irányt vehet. Elsőként megteheti, hogy – a megkezdett úton továbbhaladva – az üzletszerűséget könnyen megállapítható, lényegében objektív kategóriává fokozza le.⁷⁴⁸ Ez a megoldás kétségtelenül a büntetőeljárások időszerűségének javára szolgálna és az üzletszerűség gyakoribb megállapításával a büntető jogalkalmazás sikerének zálogát a büntetések minduntalan szigorításában meglelők igényeit is kielégítené. A judikatúra másik lehetősége, hogy az üzletszerűséget nem automatikus büntetést súlyosító tényezőként fogja fel, hanem az objektív és szubjektív szempontok mindenkori gondos vizsgálata és összevetése alapján dönt az üzletszerűség megállapíthatósága kérdésében. Ez a felfogás a fentebb ismertetett kívánalmaknak ugyan kevésbé felel meg, a törvény szövegével, a

⁷⁴⁸ A modern büntetőjogász számára szembeűnő a hasonlóság e felfogás és a folytatólagos bűncselekmény kapcsán már idézett Constitutio Criminalis Carolina azon rendelkezése között, amely szerint a *harmadízben* elkövetett lopás halállal volt büntetendő. Ugyancsak aggályos, hogy a mai tendencia leginkább azon, a RÁKOSI-rendszer idején született LB-ítélettel állítható párhuzamba, amely „három borjúnak rövid időn belül engedély nélkül történt vásárlása, levágása és kimérése” esetén, minden további nélkül megállapíthatónak találta az üzletszerűséget. Bf.III.2878/1953. sz.

jogintézmény eredeti rendeltetésével és a jogállami garanciákkal azonban sokkal inkább összhangban van. Nézetem szerint akkor is ez utóbbi felfogást kellene érvényre juttatni, ha ezáltal az esetek egy részében veszni kellene is hagynunk az üzletszerűség megállapítását, illetve ha ez adott esetben többletmunkát is igényel a jogalkalmazó részéről.

3.4.3. Végül azon jogalkotási kívánalomra utalnék, amely szerint a törvényhozónak olyan szabályozásra kell(ene) törekednie, amely révén a büntetőjog eszköztárának alkalmazásával az egyes történeti tényállások valamennyi eleme maradéktalanul értékelhető lenne, s ez a kívánalom az üzletszerűen elkövetett ugyanolyan bűncselekmények vonatkozásában leginkább azok törvényi egységbe foglalása révén válna lehetővé.

VII. Fejezet

Az érték-egybefoglalás

1. Az érték-egybefoglalás fogalma

A jogalkotó 2010. január 1-jei hatállyal vezette be a hazai jogunkban már szabályozási múlttal rendelkező *érték-egybefoglalást*.⁷⁴⁹ E „rég-új” jogintézményre vonatkozó rendelkezések – a korábbi joghelyzethez hasonlóan – részben a szabálysértési jog, részben pedig a büntetőjog területén helyezkednek el. Az érték-egybefoglalás lényege szerint egyes, ún. kettős alakzatú cselekmények körében az elkövető által egy éven belül megvalósított, több ugyanolyan, értékük alapján egyenként csupán tulajdon elleni szabálysértésként (a bűncselekményi értékhatár jelenleg valamennyi, az érték-egybefoglalással érintett cselekmény esetében egységesen 50.000 forint⁷⁵⁰) értékelhető cselekményeknél az elkövetési érték, a kár, illetve a vagyoni hátrány összeszámítandó. Ha e művelet folytán a hatóság arra az eredményre jut, hogy az így kapott összérték a bűncselekményi értékhatárt meghaladja: nem szabálysértések halmazata⁷⁵¹ valósul meg, hanem egy, az egybefoglalás útján létrejött egységes bűncselekmény.

A jogalkotónak a törvényi indokolásban deklarált célja az érték-egybefoglalásra vonatkozó rendelkezések hatályba léptetésével az volt, hogy „a nem üzletszerű, de *ismételt elkövetés* is szigorúbban legyen büntethető”⁷⁵² (kiemelés tőlem: A. I.). Az érték-egybefoglalás újbóli bevezetését tehát az a kriminálpolitikai megfontolás vezette, hogy a szabálysértéseket ismételten elkövető személyeket ne a túlságosan enyhének ítélt szabálysértési jog szankciói fenyegetés, hanem velük szemben a büntetőjog eszközeivel történő állami fellépésre nyíljon lehetőség. Az önmagukban csekély tárgyi súlyú, büntetőjogi fellépést nem igénylő, s ezért a szabálysértések körében szabályozott egyes cselekmények *összességükben* ugyanis olyan fokú társadalomra veszélyességet mutathatnak, amely folytán bűncselekményként értékelésük indokolt. Az érték-egybefoglalással tehát az ismételt elkövetésben rejlő fokozottabb társadalomra veszélyességet értékeli a törvény.

⁷⁴⁹ Az e fejezetben írtak – az akkor hatályos szabályok alapján – megjelentek egy 2010-es cikkemben. Lásd AMBRUS 2010b, 274-281. p.

⁷⁵⁰ Vö. Btké. 28. § (1) bekezdés d)-g) pont

⁷⁵¹ PAPP 2002, 87. p.

⁷⁵² A 2009. évi CXXXVI. törvény Indokolása. Részletes Indokolás a 16. §-hoz. 3. pont. Forrás: Complex Jogtár

Megjegyezhető, hogy NAGY ZOLTÁN ANDRÁS a bűnrészesi felelősség kapcsán az érték-egybefoglalás bevezetését nemcsak jogpolitikai, hanem *dogmatikai* alapon is szükségesnek látta.⁷⁵³ Részemről – bár jelen értekezés keretei között a jogintézmény *létének* indoklását nem teszem vizsgálat tárgyává – azon az állásponton vagyok, hogy az érték-egybefoglalás az esetek jelentős részében nehezen alkalmazó, életszerűtlen, ezért nem biztos, hogy a legmegfontoltabb jogalkotói döntés volt – különösen hatályos formájában történő – újrakodifikálása.

2. Jogtörténeti előzmények

2.1. Az érték-egybefoglalás tehát hatályos jogunkban nem előzmény nélküli intézmény. A CSEMEGI-kódex óta egészen az 1987. évi III. törvény hatályba lépéséig büntetőjogi, s emellett a későbbiekben szabálysértési jogi jogszabályaink mindig tartalmaztak olyan rendelkezéseket, amelyek – elsősorban vagyron elleni, majd egyes gazdasági bűncselekmények körében – meghatározott értékek vonatkozásában egybefoglalási kötelezettséget írtak elő. Az idők folyamán azonban érték-egybefoglalás elnevezéssel több, eltérő jogi természetű egybefoglalási formát is illettek.

2.2. Egyrészt a CSEMEGI-Btk. 335. §-a alapján létezett azon érték-egybefoglalás, amelyet a már *önmagukban is bűncselekményt megvalósító cselekmények* vonatkozásában kellett elvégezni, s amely folytán az alapeseti bűncselekmények (ekkoriban csakis a *lopások*) összértékük alapján a minősített eset körében voltak értékelhetők. Később, az 1971. évi 28. tvr. alapján az 1961. évi Btk. 311. § 4. pontjában olyan rendelkezés jelent meg, amely az elkövető több szándékos vagyron elleni bűncselekménye körében a jelentős, illetve különösen nagy érték vagy kár viszonylatában egybefoglalást írt elő (ún. „nagy érték-egybefoglalás”). Az érték-egybefoglalás ezen, a Btk. által már fenn nem tartott formájával részletesen foglalkozott egy cikkében HALÁSZ.⁷⁵⁴

2.3. Másrészt a szabálysértések létrejöttét⁷⁵⁵ követően nem sokkal megjelent azon egybefoglalási forma, amely a *szabálysértést bűncselekménnyé minősítette át* abban az esetben, ha az elkövetési összérték a bűncselekményi értékhatárt meghaladta (ún. „kis érték-egybefoglalás”). Mivel a jogalkotó legújabbban csak ez utóbbi formáról rendelkezik,

⁷⁵³ NAGY Z. 2007, 55-57. p.

⁷⁵⁴ HALÁSZ 1972, 195-201. p. Lásd továbbá BÉKÉS – SZALMA 1973, 309. p.

⁷⁵⁵ A szabálysértési felelősségi formát az 1953. évi 16. tvr. honosította meg hazánkban.

a „nagy” érték-egybefoglalás továbbra is jogtörténeti kategória, ezért a történeti áttekintés körében elégségesnek tűnik a korábban „kis” érték-egybefoglalásnak nevezett jogintézmény fejlődését bemutatni.

2.4. Egyes vagyoni elleni bűncselekmények szabálysértési alakzatai (ekkoriban a *lopás*, a *sikkasztás*, a *dologrongálás* és a *jogtalan elsajátítás*) érték-egybefoglalásáról első ízben az 1956. évi 16. tvr. 8. §-a rendelkezett: a korabeli bűncselekményi értékhatáron (200 forint) aluli értékek találkozása esetén – ha összességben meghaladták az értékhatárt – a cselekményeket *kiemelték a szabálysértések köréből és azok büntetetté váltak*. Mint VISZOKAY is megállapította, nem egy egységes, az egybefoglalással megállapított érték szerint minősülő bűncselekmény került tehát megállapításra, hanem szabálysértések halmazata helyett büntettek halmazata.⁷⁵⁶ E megoldás kritikájaként – mint azt ERDŐSY EMIL is kimutatta⁷⁵⁷ – elmondható, hogy az a *kétszeres értékelés tilalmába ütközött*. Először ugyanis értékelte az ismételt bűnelkövetésben rejlő fokozottabb társadalomra veszélyességet azáltal, hogy a szabálysértésekből bűncselekményt hozott létre, másodszor pedig akkor, amikor ezen felül a bűncselekmények halmazatának a megállapítását rendelte el.

2.5. A későbbiekben az 1962. évi 10. tvr. (az 1961. évi Btk.-t hatályba léptető jogszabály) 57. § (3) bekezdése, majd az 1968. évi I. törvény (a korabeli szabálysértési törvény) 105. § (4) bekezdése rendelkezett az érték-egybefoglalásról: a korabeli szabálysértési törvény alapján annak már *csalás, hűtlen kezelés, hanyag kezelés és társadalmi tulajdont károsító gondatlan rongálás* esetében is helye volt.

2.6. Továbbra sem változott a joggyakorlat abban a kérdésben, hogy a szabálysértések érték-egybefoglalása révén nem bűncselekményegység, hanem bűnhalmazat megállapításának volt helye. Ezt a felfogást képviselte az 1961. évi Btk. hatálya alatt a Legfelsőbb Bíróság is. 496. sz. büntető kollégiumi állásfoglalása⁷⁵⁸ szerint „az 1968. évi I. törvény (Sztv.) 105. §-ának (4) bekezdése *nem törvényi egységet eredményező értékegybefoglalásról* rendelkezik, hanem csupán több cselekmény együttes elbírálása esetére állít fel – az egybefoglalt érték nagyságától függően – a *szabálysértés megállapítását kizáró szabályt*” (kiemelés tőlem: A. I.).

Arra azonban indokolt utalni, hogy a halmazati értékelés helyessége mellett is hozhatók voltak érvek. Ekkoriban ugyanis érték-egybefoglalásnak *nemcsak ugyanazon*

⁷⁵⁶ VISZOKAY 1960, 112. p.

⁷⁵⁷ ERDŐSY 1977, 893. p.

⁷⁵⁸ Megjelent BH 1972/3. sz.

szabálysértés többszöri elkövetése esetén volt helye, hanem azonos elkövető által *különböző*, érték-egybefoglalás alá eső szabálysértések többszöri megvalósítása esetén is.⁷⁵⁹ A büntetőtörvény azonban nem tartalmazott olyan, az egységi értékeléshez szükséges *komplex bűncselekményi tényállást*⁷⁶⁰, amely abban az esetben lett volna megállapítható, ha az elkövető pl. lopást, sikkasztást és csalást is realizált szabálysértési értékre. Ennek hiányában pedig következetes jogalkalmazásra csak a mind ugyanolyan, mind különböző szabálysértések esetén halmazatot megállapító gyakorlat vezethetett.

2.7. A Btk. megalkotását követően került sor az előző pontban vázolt egység-halmazati probléma kiküszöbölésére. Az 1979. évi 10. tvr. 40. §-a teljesen megváltoztatta az 1968-as Sztv. 105. §-át, s annak új (3) bekezdése már akként rendelkezett, hogy érték-egybefoglalásnak csak *ugyanolyan cselekmény* több alkalommal történő elkövetése esetén van helye, melyekből az egybefoglalás révén egy egységes bűncselekmény jön létre. Ezzel összhangban került megállapításra a Btké. ekkoriban hatályos 28. § (2) bekezdésének szövege is. Az uralkodó jogirodalmi álláspont szerint a jogalkotó ezzel egy új *törvényi egységi formát* konstruált.⁷⁶¹ Így foglalt állást a Btké.-hez fűzött miniszteri indokolás is, amely szerint az érték-egybefoglalás „a szabálysértési értékhatárt meg nem haladó cselekményeket törvényi egységbe vonja”.⁷⁶²

Az új szabályozás emellett tovább szélesítette az érték-egybefoglalással érintett szabálysértések körét, így annak már devizasabálysértés, pénzügyi szabálysértés, jövedékkel visszaélés, vámsabálysértés és orgazdaság esetén is helye volt (a társadalmi vagyon sérelmére gondatlanságból elkövetett rongálás ekkor már nem esett érték-egybefoglalás alá).

2.8. Az érték-egybefoglalás alkalmazása kapcsán nem kevés gyakorlati nehézség adódott, melynek oka feltehetőleg az volt, hogy az ügyek zöme nem került át a szabálysértési hatóságtól a bírósághoz, hanem – dacára annak, hogy a törvény az érték-egybefoglalással bűncselekményként értékelt meghatározott cselekményeket – azok szabálysértésként kerültek elbírálásra. A jogintézmény tehát a gyakorlatban nem vált be, s arról a kommentárirodalom 1986-ban már úgy foglalt állást, hogy az érték-egybefoglalás „ma

⁷⁵⁹ Az 1968-as Sztv. eredeti 105. § (4) bekezdés 1. mondata alapján „Az értékhatár megállapítása végett érték-egybefoglalásnak van helye, ha az elkövető az (1) bekezdésben meghatározott cselekmények bármelyikét egy vagy több alkalomból (többször) követte el”.

⁷⁶⁰ Ilyen lehetett volna például egy ún. *tulajdon elleni bűncselekmény*, amely az érték-egybefoglalás alapján magában foglalta volna az elkövető legkülönfélébb tulajdon elleni szabálysértéseit.

⁷⁶¹ BÉKÉS et al. 1980, 298. p. Ugyanígy VISZOKAY 1980, 593-599. p.

⁷⁶² A Btké. Indokolása. Részletes Indokolás a 28. §-hoz. Forrás: Complex Jogtár

már [...] csak egészen szűk körben” hoz létre törvényi egységet.⁷⁶³ Az érték-egybefoglalást végül az 1987. évi III. törvény 42. §-a szüntette meg. A törvényi indokolás ennek okát az alábbiakban jelölte meg: „Az értékegybefoglalás különösen a vagyon elleni vétségek jogi szabályozását teszi bonyolulttá. [...] A szabályozás egyszerűsítése érdekében indokolt az értékegybefoglalás elhagyása”.⁷⁶⁴

3. Az érték-egybefoglalás elhelyezése a büntetőjog rendszerében

A témánkra vonatkozó rendelkezések részletesebb vizsgálata előtt indokoltnak látszik megjelölni az érték-egybefoglalásnak a büntetőjog rendszerében elfoglalt helyét.

3.1. Megítélésem szerint az érték-egybefoglalás rendszerbeli helye meghatározásánál arra kell figyelemmel lenni, hogy e jogintézmény nem pusztán a szabálysértések szigorúbb elbírálását teszi lehetővé, hanem annak folytán azok értékelésében *minőségi változás* következik be. Az önmagukban szabálysértést megvalósító egyes cselekmények általa *összességükben bűncselekményként értékelendők*. Ez a körülmény pedig szabálysértési eljárás helyett büntetőeljárást von maga után, s a büntetőjogi jogkövetkezmények is eltérőek a szabálysértés miatt alkalmazhatókhoz képest. És mivel erre a minőségi változásra a törvény kifejezett rendelkezése folytán kerül sor, az érték-egybefoglalás a *törvényi egység* egy ismételten bevezetett, új esetének tekinthető.

3.2. A 2009. évi CXXXVI. törvény Indokolása szerint „a javaslat visszatér az ún. érték-egybefoglaláshoz”⁷⁶⁵, amiből arra következtethetünk, hogy – annak ellenére, hogy az Indokolás a törvényi egységi jellegről kifejezetten nem tesz említést – a jogalkotó az újonnan bevezetett szabályozás kapcsán is egységkénti minősítést kíván meg az egybefoglalás útján létrejött bűncselekményre. Emellett szól az a körülmény is, hogy a Btké. hatályos 28. § (2) bekezdésének szövegezése lényegében megegyezik annak eredeti szövegével (különbség csak az érték-egybefoglalás alá eső szabálysértések körében van).

3.3. A törvényi egység körébe történő besorolás ellen felvetődhet azon érv, hogy ilyen egységi konstrukciót a jogalkotó csak már önmagukban is bűncselekményként

⁷⁶³ LÁSZLÓ 1986, 41. p.

⁷⁶⁴ Az 1987. évi III. törvény Indokolása. Részletes Indokolás a 42. §-hoz. Forrás: Complex Jogtár

⁷⁶⁵ A 2009. évi CXXXVI. törvény Indokolása. Részletes Indokolás a 16. §-hoz. 3. pont. Forrás: Complex Jogtár

értékelhető alkotórészekből hozhat létre.⁷⁶⁶ Ennek cáfolásához elegendő a jogirodalomban az összetett bűncselekmény példajaként emlegetett dolog elleni erőszakkal elkövetett lopásra gondolni, amely mint láttuk, adott esetben önmagukban szabálysértésekként minősülő cselekményekből is létrejöhet. Ugyanez a helyzet az érték-egybefoglalás mint törvényi egységi kategória esetében.

4. Az érték-egybefoglalásra vonatkozó rendelkezések

Az érték-egybefoglalás hatályos szabályait de lege lata egyrészt az Sztv. 177. § (6) bekezdése, másrészt a Btké. 28. § (2) bekezdése tartalmazza. Ezeket az alábbiakban külön pontban mutatom be. A jelenlegi helyzetről előljáróban elmondható, hogy az csak több jogalkotási vargabetű után alakult ki.

4.1. Az érték-egybefoglalásra vonatkozó, a szabálysértési törvényben elhelyezett szabályokat újonnan elsőként a 2009. évi CXXXVI. törvény 16., majd (ismételten) a 2010. évi LXXXVI. törvény 15. §-a állapította meg. Az 1999. évi Sztv. 157. § (6) bekezdése ezek alapján eredetileg úgy szólt, hogy „az elkövetési érték, kár, illetve okozott vagyoni hátrány összegének megállapítása céljából érték-egybefoglalásnak van helye, ha az eljárás alá vont személy az (1) bekezdés a)-c) pontjában meghatározott ugyanolyan cselekményt több alkalommal, legfeljebb egy éven belül követte el, és ezeket együttesen bírálják el. Nincs helye érték-egybefoglalásnak, ha az üzletszerű elkövetés megállapítható, vagy ha az önmagukban szabálysértést megvalósító cselekmények a folytatólagosság egységébe tartoznak”.

4.1.1. Röviden itt indokolt rámutatni azon *jogalkotási hibára*, amely a 2009. évi CXXXVI. törvény 26. § (2) bekezdés da) pontja alapján állt elő. Az ugyanis, az uralkodó álláspont szerint, amint hatályba léptette – 2010. január 1. napjával – az érték-egybefoglalásnak az 1999. évi Sztv.-beli szabályait, azonnal hatályon kívül is helyezte azokat.⁷⁶⁷ A jogalkotó, ezt a későbbiekben észlelve, 2010. évi LXXXVI. törvény 15. §-ával, 2010. augusztus 19-jei hatállyal ismét elhelyezte az Sztv.-ben a már említett 157. § (6) bekezdését, ekkor még változatlanul, tehát a folytatólagosságra is utaló formában.

⁷⁶⁶ Így BUSCH 2009, 253. p.

⁷⁶⁷ Így MÉSZÁR 2010, 18. p.

4.1.2. Szerintem azonban – a jogalkotás szabályainak helyes értelmezése mellett – a 2009. évi CXXXVI. törvény említett 26. § (2) bekezdés da) pontja csakis az 1999. évi Sztv. *korábban hatályban volt* 157. § (6) bekezdésre vonatkozhatott volna, nem a 2009. évi CXXXVI. törvény 16. §-ában megállapított új (6) bekezdésre, ezért az egész itt ismertetett „jogalkotási huzavona” felesleges fáradság volt. Sajnálatos konzekvenciájaként említhető azonban, hogy a BKv 87. megfogalmazására éppen azon időszakban került sor, amikor az érték-egybefoglalásra vonatkozó szabályok közül csak a Btké.-ben elhelyezettek tekintették hatályban lévőnek.

4.1.3. Legújabb fejleményként, mint a folytatólagossághoz megkívánt „ugyanolyan bűncselekmény” kritériuma kapcsán láttuk, a 2010. évi CXLVII. törvény 79. §-a 2011. január 1-jei hatállyal ismét módosította a korábbi Sztv.-beli szabályt, éspedig a folytatólagosságra utaló mondatrész elhagyásával. A jogalkotó végül ezt a megfogalmazást emelte át az új Sztv. 177. § (6) bekezdésébe is.

4.2. A Btké. 28. §-a a 2009. évi CXXXVI. törvény 24. §-a alapján a következő (2) bekezdéssel egészült ki: „Nem szabálysértés, hanem bűncselekmény valósul meg ugyanazon elkövető által elkövetett és együttesen elbírált tulajdon elleni szabálysértés esetén, ha a dolog értéke, az okozott kár, illetve az okozott vagyoni hátrány érték-egybefoglalás folytán az (1) bekezdés d)-g) pontjában meghatározott összeget meghaladja”.

Érték-egybefoglalásnak tehát az elkövető

- a) meghatározott, szabálysértési és bűncselekményi alakzattal is rendelkező cselekményei körében,
- b) ugyanolyan cselekmények vonatkozásában,
- c) legfeljebb egy éven belül történő elkövetés, valamint
- d) együttes elbírálás esetén van helye, továbbá
- e) nem foroghat fenn üzletszerűség.

Az eredeti szabályok szerint továbbá az is feltétele volt az érték-egybefoglalásnak, hogy ne forogjon fenn folytatólagosság. Azonban, mint láttuk, az erre utaló mondatrészt a jogalkotó hatályon kívül helyezte, mivel a folytatólagosság jelenlegi szabályai szerint annak egységébe csak önmagukban bűncselekményként értékelhető részcselekmények foglalhatók, tehát az érték-egybefoglalással kollízió valójában nem merülhet fel.

Ad a) Érték-egybefoglalásnak jelenleg egy gazdasági bűncselekmény, a *készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés* [Btk. 313/C. § (2) bekezdés I. fordulat] esetében,

továbbá hét vagyron elleni bűncselekmény (Btk. XVIII. Fejezet), így a lopás, a sikkasztás, a csalás, a hűtlen kezelés, a rongálás, a jogtalan elsajátítás és az orgazdaság szabálysértési alakzata vonatkozásában van helye (ezeket az Sztv. összefoglalóan *tulajdon elleni szabálysértéseknek* nevezi).

Álláspontom szerint az újonnan bevezetett érték-egybefoglalás esetén is irányadónak tekinthető az LB Büntető és Katonai Kollégiuma tanácselnöki értekezletének 4/1979. számú állásfoglalása, amely az érték-egybefoglalás kapcsán úgy rendelkezett, hogy „a Btk. 28. §-ának (2) bekezdésében megjelölt szabálysértések értékegybefoglalása folytán létrejött bűncselekmény törvényi egység, amely *az egybefoglalt érték (kár, vagyoni hátrány) szerint minősül*” (kiemelés tőlem: A. I.). Ebből pedig az következik, hogy ha például lopásnál az egybefoglalt érték az 50.000 forintot meghaladja, de a 200.000 forintot nem, a Btk. 316. § (2) bekezdése szerint minősülő kisebb értékre [Btk. 138/A. § a) pont] elkövetett lopás *vétsége* valósul meg, míg ha az összérték a 200.000 forintot is meghaladja, a bűncselekmény minősítése ehhez az értékhez igazodik, így – figyelemmel a Btk. 138/A. § b) pontjára – a Btk. 316. § (4) bekezdés a) pontja szerinti, nagyobb értékre elkövetett lopás *büntette* a helyes minősítés.

Ad b) Az *ugyanolyan cselekmény* követelménye – a folytatólágosság egyik feltételéhez hasonlóan – azt jelenti, hogy az elkövető valamennyi cselekményének ugyanabba a diszpozícióba kell illeszkednie: így lopást csak másik lopási, csalást csak másik csalási cselekménnyel lehet egységbe foglalni. Ha az elkövető több, más-más diszpozíció keretei közé illeszkedő cselekményt követett el, ezek mindegyike csak az *ugyanolyan másik cselekménnyel* foglalható össze, ekként lehetséges, hogy az elkövető büntetőjogi felelősségét például egy három cselekményéből egybefoglalt egy rendbeli lopás és egy öt cselekményének egybefoglalásával létrejött egy rendbeli csalás halmazata miatt kell megállapítani.

E követelmény azzal is jár, hogy egybefoglalni *csak az önmagukban szabálysértésként minősülő cselekményeket* lehet. Így ha az elkövető egyik csalási cselekményével okozott kár nem éri el az 50.000 forintot, a másik azonban *meghaladja* azt, ezek egybefoglalására nem kerülhet sor, az elkövető külön egy vétségért s külön egy szabálysértésért felel. Ugyancsak nincs helye érték-egybefoglalásnak, ha az elkövető egyik cselekménye valamely *felminősítő körülmény* fennforgása folytán már önmagában is bűncselekményt képez.

Ad c) Az *egy éven belüli elkövetés* – amely *többletkövetelményt* jelent az érték-egybefoglalás korábbi szabályozásához képest – megkövetelésével a jogalkotó *időbeli korlátot* állított fel, amelyen belül az érték-egybefoglalás érvényesülését megengedi. *Processzuális oka* az egyéves határidő megállapításának az a körülmény, hogy az érték-egybefoglalás bevezetésével várhatóan így is jócskán nőni fog azon ügyek száma, amelyekben a hatóság – a korábbiaktól eltérően – bűncselekmény miatt lesz köteles eljárni, s az így növekvő terheket a törvényhozó nem kívánta még tovább súlyosbítani. Emellett a *társadalom védelme* érdekében sem szükséges, hogy két olyan szabálysértési értékre realizált cselekmény is egybefoglalásra kerüljön, amelyek között egy évnél hosszabb idő is eltelt.

Ad d) Az érték-egybefoglalás alapjául szolgáló cselekményeket *egy eljárásban kell elbírálni*. A törvényi egységi jelleg miatt – mint arra a 6/2009. BJE is rámutat – az érték-egybefoglalás folytán a jogerős ítélet meghozatalát követően nemcsak az eredetileg a vád tárgyává tett cselekmények minősülnek *res iudicatának*, hanem azok is, amelyek nem képezték a jogerős határozatban megállapított tényállás részét. Ezek vonatkozásában tehát – a többszöri eljárás tilalma folytán – új eljárás lefolytatásának nem lehet helye, legfeljebb *perújításnak*, abban az esetben, ha az utóbb ismertté vált részcselekmények folytán lényegesen súlyosabb büntetést kellene kiszabni.⁷⁶⁸

Ad e) Az Sztv. új rendelkezése folytán „nincs helye érték-egybefoglalásnak, ha az *üzletszerű* elkövetés megállapítható”. Ez a negatív megfogalmazású követelmény röviden azt jelenti, hogy az üzletszerűség megállapítása *megelőzi* az érték-egybefoglalást, így utóbbinak csak akkor van helye, ha az elkövető cselekményei nem minősülnek egyszersmind üzletszerűen elkövetettnek is.

5. Az érték-egybefoglalás hatályos szabályozásával kapcsolatos problémák

5.1. A szabályozás helye

Az első szembetűnő probléma a jogszabályi rendelkezések elhelyezése kapcsán vetődhet fel. Az érték-egybefoglalásra vonatkozó szabályokat ugyanis – annak ellenére, hogy azok bűncselekményt konstruálnak, s ezáltal *büntetőjogi felelősséget alapítanak* –

⁷⁶⁸ Vö. Be. 408. § (1) bekezdés a) 2. pont

hiába keresnénk a hatályos büntetőtörvényben. A jogalkotó az érték-egybefoglalás ismételt bevezetésekor azzal a kézenfekvőnek tűnő megoldással élt, hogy a régi szabályozás mintájára, részben az Sztv., részben pedig a Btké. rendelkezései között helyezte el az ide vonatkozó szabályokat. Ez a megoldás nézetem szerint, ha az Sztv. törvényi jellege⁷⁶⁹ folytán meg is felel a *nullum crimen/nulla poena sine lege scripta* speciális büntetőjogi alapelvének⁷⁷⁰ – a jogállamiság elvének formai vetületét jelentő *jogbiztonság* követelményével nem feltétlenül van összhangban. Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint e követelmény elsősorban a jogalkotó számára ír elő kötelezettséget többek között arra nézve, hogy a jogszabályok világosak és egyértelműek legyenek a normák címzettjei számára.⁷⁷¹ Azon szabályozási mód azonban, amely *nem a büntetőkódex keretei között alapít büntetőjogi felelősséget*, ennek a követelménynek nem tesz eleget, mivel ilyen szabályozás mellett az állampolgárok joggal érvelhetnek úgy, hogy milyen alapon kerül sor büntetőjogi felelősségre vonásukra, amikor cselekményeikről a Btk. egyetlen szakasza sem rendelkezik úgy, hogy azok bűncselekményt képeznek. Ráadásul külön kiemelten lenne indokolt a jogbiztonság követelményének figyelembevétele egy olyan szabály bevezetése esetén, amely *várhatóan tömegesen minősít át* a korábbiakban enyhébb, szabálysértési felelősséggel járó eseteket bűncselekménnyé.

Az a szabályozási forma, amellyel hazánk szocialista berendezkedése idején kénytelenek voltunk megelégedni, ma már nem tekinthető elégségesnek, ezért a jogalkotásnak a jogállami követelményeknek maximálisan megfelelő megoldásra kell(ene) törekednie. Sajnos, a 2012. évi Btk. Tervezet 148. §-a alapján úgy látszik, a jogalkotó továbbra sem kíván változtatni a fenti megoldáson.⁷⁷²

5.2. Az érték-egybefoglalás és az üzletszerűség problematikája

5.2.1. Az üzletszerűség mint felminősítő körülmény fennforgása egyes szabálysértéseket, mint láttuk, már az eddigiekben is bűncselekménnyé minősítette át. Erre figyelemmel

⁷⁶⁹ A Btké.-beli szabályozás *jogforrási szempontból* azonban már felvethet bizonyos aggályokat, ti. az nem törvény, hanem a már megszűnt Elnöki Tanács által elfogadott törvényerejű rendelet. FÖLDVÁRI szerint például ellentétben áll a *nullum crimen sine lege* elvével az, hogy adott esetben nem törvényben, hanem rendeletben van szabályozva a tilalmazott magatartás. Vö. FÖLDVÁRI 2006, 55. p.

⁷⁷⁰ Ti. e princípium alapján a bűncselekményeket törvényben kell szabályozni. NAGY F. 2008, 49-50. p.

⁷⁷¹ 9/1992. (I. 30.) AB határozat V. 3. pont

⁷⁷² Forrás: <http://konyvtar.bpugyvedikamara.hu/wp-content/uploads/2012/02/BTKeloterjesztes-tervezet.pdf>

olyan jogi szabályozás esetén, amely az üzletszerűség mellett az érték-egybefoglalás intézményét is ismeri, kérdésként merülhet fel, hogy amennyiben mindkettő megállapításának helye lenne, melyikük nyerhet alkalmazást. Mint láttuk, a vonatkozó szabályok alapján az érték-egybefoglalás alkalmazhatósága az üzletszerűséggel szemben háttérbe lép. Erre utal egyébként a 2009. évi CXXXVI. törvény Indokolása is, amely szerint: „ha mind az üzletszerűség, mind az érték-egybefoglalás feltételei fennállnak, akkor az üzletszerűen történő elkövetés állapítható meg”.⁷⁷³

Az alábbiakban az érték-egybefoglalás és az üzletszerűség „egymás mellett éléséből” fakadó lehetséges anomáliákat kimutatását kíséreltem meg.

5.2.2. A BKv 37. (volt BK 104.) alapján a judikatúra, miként láttuk, vitatható módon, bűnhalmazatban állapítja meg a szabálysértési értékre elkövetett, de az üzletszerűség folytán bűncselekménynek minősülő cselekményeket. E rendelkezések alapján például, ha az elkövető 3 lopási cselekményt realizál egyenként 20.000 forint értékre, az üzletszerűség megállapítása esetén 3 rb. üzletszerűen elkövetett lopás vétsége [Btk. 316. § (2) bekezdés c) pont], míg üzletszerűség hiányában, az érték-egybefoglalás alkalmazásával 1 rb. kisebb értékre elkövetett lopás vétsége [Btk. 316. § (2) bekezdés I. ford.] a helyes minősítés.

Ugyanezt a megoldást kell alkalmazni abban az esetben is, ha az elkövető nem 3, hanem például 30 lopási cselekményt valósít meg. Ilyenkor üzletszerűség fennforgása esetén az elkövető 30 rb. lopás vétségéért – de továbbra is csak *vétségek halmazatáért!* – felel. Ha azonban az üzletszerűség valamilyen oknál fogva nem állapítható meg, az elkövető cselekményei egyenként csak szabálysértésként minősülnek, s így azok érték-egybefoglalására kerülhet sor. Ennek eredményeként az elkövetőt – az összértékre (600.000 forint) tekintettel – nem lopás vétségéért, hanem nagyobb értékre elkövetett lopás *büntetéért* [Btk. 316. § (4) bekezdés a) pont] kell felelősségre vonni. Atipikus eset ugyan, de elképzelhető, hogy az elkövető több száz cselekményt realizál szabálysértési értékre, s az összérték a 2 millió forintot is meghaladja. Üzletszerűség esetén ilyenkor is marad a vétségek halmazata, érték-egybefoglalás esetén azonban jelentős értékre elkövetett lopás büntetést [Btk. 316. § (5) bekezdés a) pont] kell megállapítani.

A szabálysértéseket bűncselekménnyé minősítő üzletszerűség fennforgásakor tehát vétségek halmazata valósul meg, míg az érték-egybefoglalás folytán létrejött

⁷⁷³ A 2009. évi CXXXVI. törvény Indokolása. Részletes Indokolás a 16. §-hoz. 3. pont. Forrás: Complex Jogtár

bűncselekmény az összérték szerint minősül. Ez pedig ellentmondást idézhet elő, mert az üzletszerűség mint egyértelműen nagyobb fokú társadalomra veszélyességről árulkodó minősítő körülmény adott esetben enyhébb minősítést vonhat maga után, mint az ilyen minősítő körülményt nem realizáló, de az egybefoglalás folytán súlyosabban minősülő bűncselekményegység.

5.2.3. Más fontos konzekvenciája is van annak, hogy míg az üzletszerűség fennforgásakor önálló bűncselekmények halmazata valósul meg, addig az érték-egybefoglalás folytán egy bűncselekmény, törvényi egység jön létre. A halmazatban álló cselekmények *elévülése* ugyanis külön-külön, *bűncselekményenként önállóan* elkezdődik, ezzel szemben az egybefoglalt cselekményekből létrejött törvényi egység vonatkozásában az elévülés – akárcsak a folytatólagos bűncselekmény esetén⁷⁷⁴ – csak az *utolsó cselekmény realizálásakor* kezdődik meg. Így ha a felelősségre vonás viszonylag későn következik be, üzletszerűség esetén már lehetséges, hogy az elkövető egyes bűncselekményei elévültek, s így azok vonatkozásában az elkövető büntethetősége megszűnt. Ezzel szemben érték-egybefoglaláskor az elévülés jóval később, egységesen következik be, ezért az elkövető olyan időpontban is büntethető lesz valamennyi cselekménye miatt, amikor a törvényi egységi konstrukció hiányában a cselekmények egy része miatti büntethetőség már megszűnt volna.

Itt jegyzem meg, hogy a joggyakorlatnak egyébként több kérdésben helyes eligazítást adó BKv 87. 3. pontjában az LB az érték-egybefoglalás alá eső cselekmények elévülése kapcsán azon vitatható álláspontra helyezkedett, hogy az érték-egybefoglalás kapcsán „kizárólag olyan szabálysértések kerülhetnek szóba, amelyeknek – mint szabálysértéseknek – a büntethetősége elévülés folytán nem szűnt meg”. A Legfelsőbb Bíróság tehát az érték-egybefoglalás alá eső szabálysértések kapcsán is alkalmazhatónak tekinti az Sztv. 6. § (1) bekezdésében foglalt azon rendelkezést, amely alapján a szabálysértés büntethetősége a cselekmény elkövetésétől számított hat hónap alatt elévül. Ezzel azonban saját korábbi azon álláspontjával kerül ellentmondásba, amely szerint az érték-egybefoglalás útján létrejött bűncselekmény törvényi egység. Ha ugyanis ez igaz, akkor a részselekményeket nem a bíróság ítélete egyesíti, hanem a törvény ereje, ezért – feltéve, hogy az elkövetési összérték a szabálysértési értékhatárt meghaladja – a részselekmények már az elkövetés időpontjától bűncselekményként és nem szabálysértések módjára viselkednek. A bíróság tehát nem konstituálja, hanem deklarálja

⁷⁷⁴ Lásd BKv 31.

csupán a törvényi egységet, amelyre ezért a bűncselekmény büntethetőségének elévülésével kapcsolatos szabályok vonatkoznak.

5.2.4. Az előző pontokban vázoltak folytán elképzelhető, hogy valamely büntetőeljárásban a védelem éppen amellet fog érvelni, hogy az üzletszerűség fennforgott, mert annak megállapításából olyan előnyökre tehet szert, mint a cselekmények által képviselt összérték figyelmen kívül hagyása, vagy egyes cselekmények vonatkozásában elévülés folytán a büntethetőség megszűnése. Így lehetséges, hogy adott esetben az üzletszerűség felhívásával együtt járó halmazati értékelés esetén a terhelt enyhébb ítéletre számíthat, mintha üzletszerűség hiányában egybefoglalnák az egyes szabálysértési értékre realizált cselekményeit. Ez pedig az egyes jogintézmények rendeltetését állítaná a feje tetejére, hiszen az elkövetőnek az elvileg súlyosabb elkövetési formát, az üzletszerűséget kellene magára vállalnia ahhoz, hogy enyhébben legyen büntethető.

5.3. Az érték-egybefoglalás és a folytatólagosság problematikája

Mint azt a folytatólagos bűncselekmény egyik kritériuma, az „ugyanolyan bűncselekmény” kapcsán kifejtettem, a Btk. hatályba lépését követően azon – immár törvénysértőnek tekinthető – gyakorlat élt tovább, amely a szabálysértési értékre elkövetett rész-cselekményeket a folytatólagosság körébe vonta, majd a jogalkotó ezt a törvényrontó szokást emelte törvényerőre. Végül azonban, mint láttuk, a BKv 87. e kérdés kapcsán helyes iránymutatást adott az ítélkezési gyakorlat számára.⁷⁷⁵ Ezt követően pedig a törvényszöveg is ennek megfelelően került módosításra.

6. Javaslatok de lege ferenda

6.1. Az érték-egybefoglalásra vonatkozó szabályok *elhelyezése* kapcsán a T/10873. számú törvényjavaslathoz⁷⁷⁶ kapcsolódó egyik módosító javaslat⁷⁷⁷ lényege szerint az

⁷⁷⁵ A korábbi gyakorlat bírálatához lásd a folytatólagos bűncselekménynél írtakat és AMBRUS 2010b, 279-280. p.

⁷⁷⁶ Ezt a javaslatot fogadta el utóbb 2009. évi CXXXVI. számon törvényként az Országgyűlés.

érték-egybefoglalást nem az Sztv. és a Btké. keretei között, hanem a Btk. rendszerében kell elhelyezni, és pedig minden egyes, az érték-egybefoglalással érintett bűncselekménynél *felminősítő körülmény* formájában. Emellett a módosító javaslat a Btk. XVII. és XVIII. Fejezetének értelmező rendelkezéseiben határozta meg az érték-egybefoglalás alkalmazásának feltételeit.

Ez a koncepció a jogbiztonság kritériumának sokkal inkább eleget tesz, mint a végül elfogadott megoldás. Hátránya azonban, hogy a hatályos Btk.-t egyébként is jellemző *kazuisztikát* tovább fokozza, mert minden egyes bűncselekménynél külön szerepelteti az új minősítő körülményt, ami lényegesen hosszabbá és kevésbé átláthatóvá teszi a törvényszöveget.

Ezért álláspontom szerint az érték-egybefoglalást *a Btk. általános részében* lenne kívánatos szabályozni, mivel az több különös részi fejezetet is érint, s így általános jellegű szabályozásra tarthat számot. Ez a megoldás maximálisan megfelel a nullum crimen/nulla poena sine lege scripta elvéből fakadó követelménynek, és a jogállami keretek között nélkülözhetetlen jogbiztonság követelményének is eleget tesz.

6.2. Az érték-egybefoglalás és az *üzletszerűség* körében jellemző anomáliák kiküszöbölése érdekében kívánatos volna az üzletszerűen elkövetett ugyanolyan bűncselekmények törvényi egységbe foglalása abban az esetben is, ha az üzletszerűség adott bűncselekmény minősítő körülménye. Így nem állhatna elő olyan visszás helyzet, hogy az elkövető „jobban jár” az üzletszerűséggel, s az ebből folyó halmazati minősítéssel, mint az érték-egybefoglalás törvényi egységével, mert üzletszerűség esetén sem sok rendbeli halmazat, hanem az összérték szerint minősülő egységes bűncselekmény megállapítására kerülne sor, továbbá az elévülés üzletszerűség fennforgása esetén is egységesen, az utolsó részcselekmény kifejtését követően kezdődne meg. Ehhez részletesen lásd az üzletszerűség kapcsán elfoglalt de lege ferenda álláspontomat is.

6.3. Az érték-egybefoglalás és a folytatólágosság kapcsán kialakult ellenmondásos helyzetet a jogalkalmazó, s utóbb a jogalkotó is kiküszöbölte, ezért ehelyütt csak utalnék azon, fentebb már kifejtett álláspontomra, amely szerint – a bűncselekményi értékhatár 2012. évi jelentős megemlése folytán – megfontolandó lenne a szabálysértési értékre

⁷⁷⁷ T/10873/9. számú módosító javaslat. Előterjesztője BÁRÁNDY GERGELY. Forrás: <http://www.parlament.hu/irom38/10873/10873-0009.pdf>

elkövetett részselekmények bevonása a folytatólagosság egységébe, erre azonban szokásjogi úton nem, kizárólag törvénymódosítás útján nyílhatna lehetőség.

VIII. Fejezet

A szubszidiaritás

1. A szubszidiaritás rendszerbeli helye, fogalma

Szubszidiaritás alatt a kommentár- és jogirodalomban előforduló többségi álláspont szerint a jogalkotó által a törvényben kifejezett módon létesített *látszólagos alaki halmazat* esete értendő.⁷⁷⁸

1.1. Azon, hogy a fenti, a jogtudományban régen gyökeret vert rendszerbeli besorolás nem feltétlenül indokolt, elsőként SZÜK LÁSZLÓ felfogása nyomán gondolkodtam el, aki szerint „megokolt volna ezt az esetet (*ti. a szubszidiaritást, A. I.*) – az uralkodó kategorizálással szemben – a törvényi egységnél említeni”.⁷⁷⁹ Tekintettel ugyanis arra, hogy a szubszidiaritást – akár csak a törvényi egységnek más, már „polgárjogot nyert” további kategóriáit – valóban minden esetben a törvény kifejezett rendelkezése létesíti az ún. szubszidiaritási klauzula alkalmazásával („amennyiben súlyosabb/más bűncselekmény nem valósul meg”)⁷⁸⁰, a törvényi egységi besorolás ellen dogmatikai kifogás nem merülhet fel. Részemről döntően mégis azért változtattam meg rendszeremben a szubszidiaritás rendszerbeli helyét, mert álláspontom szerint – mint lejjebb kifejtem – a szubszidiaritási klauzulának a halmazat megállapítását minden esetben *ki kellene zárnia*.

1.2. A szubszidiaritás lényege szerint egyébként a *lex primaria derogat legi subsidiariae* elve érvényesülését jelenti, amely alapján az elmélet és a korábbi joggyakorlat úgy foglalt állást, hogy a záradékolt (tehát kiegészítő jellegű) törvényi tényállás csak akkor állapítható meg, amennyiben „súlyosabb”, vagy „más” bűncselekmény nem valósul meg. FÖLDVÁRI tankönyvében úgy fogalmaz, hogy „a szubszidiaritás tulajdonképpen a konzumpció fordítottja”.⁷⁸¹ Ez a szembeállítás nem osztható, tekintettel arra, hogy a szubszidiaritást – szemben az elmélet és a gyakorlat által kimunkált konzumpció esetével – minden esetben kifejezetten a törvény létesíti.

⁷⁷⁸ Vö. például LÁSZLÓ 1986, 45. p., WIENER 2003b, 88. p., NAGY F. 2008, 238. p.

⁷⁷⁹ SZÜK LÁSZLÓ: A bűncselekményi egység és a halmazat. In PINTÉR 1977, 85. p.

⁷⁸⁰ Álláspontom szerint tehát a szubszidiaritás csak kifejezett lehet, hallgatóságos sosem, lásd lejjebb.

⁷⁸¹ FÖLDVÁRI 2006, 223. p. Ugyanígy BUSCH 2009, 261. p.

1.3. A fentiekből kitűnik, hogy álláspontom szerint a szubszidiaritásnak nem létezik azon *hallgatólagos* esete, amelyre FÖLDVÁRI utal.⁷⁸² Jellemző, hogy a hallgatólagos szubszidiaritás kapcsán a szerző olyan bűncselekményi példát ismertet annak példaként, amelyek ugyanott korábban már a konzumpció körébe utalt. Példa híján pedig a szubszidiaritás ezen esetének létjogosultsága legalábbis megkérdőjelezhető. Kiemelést igényel, hogy a legújabb irodalomban szintén elveti a hallgatólagos szubszidiaritás esetét PALLAGI ANIKÓ.⁷⁸³

1.4. A német jogirodalomban GROPP ismeri el a hallgatólagos szubszidiaritás esetét, példaként pedig azt az esetet hozza, amikor a súlyosabb bűncselekmény kísérletével szemben az enyhébb bűncselekmény befejezett alakzata háttérbe lép. Így szerinte az emberölési kísérletéhez képest szubszidiárius a befejezett testi sértés.⁷⁸⁴ Ezt az álláspontot azért nem tudom elfogadni, mert szerintem az ölési kísérlet esetében a testi sértés *látszólag sem tényállásszerű*, figyelemmel arra, hogy az emberöléshez ölési, míg a testi sértéshez testi sértési szándékra van szükség. Ezért e két bűncselekmény elhatárolásának nincs köze az egység-többség problémájához (a kérdésről röviden lásd még a beolvadásnál írtakat is). Megjegyezhető, hogy egyes német szerzők ilyenkor valóságos alaki halmazatban állapítanak meg a súlyosabb bűncselekmény kísérletét és az enyhébb, befejezetti szakaszba jutott deliktumot.⁷⁸⁵ Ez a felfogás – a kétszeres értékelés tilalmára figyelemmel – vitatható, s nálunk a kir. Kúria már egy korai döntésében is helytelenítette az alsóbíróság ilyen irányú döntését.⁷⁸⁶

1.5. A korábbi hazai jogirodalomból megemlíthető még SCHULTHEISZ álláspontja, aki szerint a szubszidiaritás (melyet ő még a lentebb bemutatott alternativitás elnevezéssel illetett, ám alatta már az itt tárgyalt szubszidiaritás esetét értette) „nélkülözi a tudományos alapot, tehát hibás törvényszerkesztés eredménye”.⁷⁸⁷ Ezzel szemben HELLER azon megállapítását tekinthető helyesnek, amely szerint „abban a tekintetben, hogy mikor forog fenn egy, mikor több bűncselekmény, a tételesjog teljesen szuverén”.⁷⁸⁸ Akár hibásnak tekintünk ugyanis egy törvényi rendelkezést, akár nem, foglalkoznunk mindenképpen kell vele, amennyiben az szerepel a hatályos büntetőjog rendszerében.

⁷⁸² FÖLDVÁRI 2006, 223. p.

⁷⁸³ PALLAGI 2010, 143. p.

⁷⁸⁴ GROPP 2001, 505. p.

⁷⁸⁵ MAATZ 1997, 625. p.

⁷⁸⁶ Kir. Kúria 1046/1884. sz.

⁷⁸⁷ SCHULTHEISZ 1956, 9. p.

⁷⁸⁸ HELLER 1931, 317. p.

Exkurzus III.

Az alternativitás

Egyes régi hazai szerzők vagy a szubszidiaritás mellett, vagy ahelyett ismerték az ún. *alternativitás* (vagylagosság) esetét is, mely nézetük szerint akkor forgott fenn, ha két törvényhely látszólag vagylagosan, ténylegesen azonban egymást kizáró módon volt alkalmazandó.⁷⁸⁹ A német kommentárirodalom a jelenben is fenntartja e megkülönböztetést.⁷⁹⁰

BÉKÉS szerint az alternativitás esete fog fenn, ha „ha a tettes cselekménye látszólag két különböző törvényi tényállást is kimerít; a kimerített törvényi tényállások törvényi büntetési tételei azonosak; – mindezekre tekintettel a cselekményt elvileg akár az egyik, akár a másik törvényhely szerint lehet minősíteni”. A példából azonban, amelyet a szerző említ (ti., hogy a hasba rúgás folytán magzatát elvesztő nő sérelmére elkövetett bűncselekményt súlyos testi sértést okozó magzatelhajtásnak, vagy súlyos egészségromlást okozó testi sértésnek kell-e minősíteni), kitűnik, hogy itt valójában nem halmazati, hanem ún. *elhatárolási* problémáról van szó.⁷⁹¹

A fentiekkel szemben a kérdés kapcsán azonban már ekkoriban is az a HELLER által kifejtett álláspont volt helyeselhető, amely szerint az alternativitás „üres logikai fogalom, amelyre nincs szükség”.⁷⁹² Ugyanezt a haladó nézetet képviselte az 1961. évi Btk. kommentárja, amely szerint „az alternativitást (vagylagosság) elve merőben szükségtelen és nem indokolt a szubszidiaritás találó megjelölését erre felcserélni. Valójában egyébként a törvényhalmazat valamennyi esetében lehetne alternativitásról szólni, hiszen a vagylagosan felmerülő jogszabályok közül kell kiválasztani a törvényesen alkalmazásra kerülőt. *Az alternativitásnak önálló elvként való elfogadása létjogosultsággal nem bír; a bírói gyakorlatból is eltűnt*” (kiemelés tőlem: A. I.).⁷⁹³

Megjegyezhető, hogy a kommentárirodalom egy része⁷⁹⁴ és az LB egyes eseti döntései⁷⁹⁵ is a régi szóhasználattal élnek, s alternativitás alatt többnyire a szoros értelemben vett szubszidiaritást érti. Nézetem szerint e kifejezés használata ebben az

⁷⁸⁹ Így például FINKEY 1914, 246. p., ANGYAL 1920, 490. p. és HACKER 1936, 243-244. p.

⁷⁹⁰ SCHÖNKE – SCHRÖDER 2006, 820-821. p.

⁷⁹¹ BÉKÉS – SZALMA 1973, 316. p.

⁷⁹² HELLER 1931, 327. p.

⁷⁹³ HALÁSZ 1968, 374. p.

⁷⁹⁴ JAKUCS 2004, 71. p.

⁷⁹⁵ LB Bfv.II.962/2007/5. Szóhasználatában helyesen ezzel szemben például a Bács-Kiskun Megyei Bíróság 2.B.172/2008/32. és a Vas Megyei Bíróság 3.Bf.131/2008/5. sz. döntése.

értelemben is *kerülendő*. Részben azért, mert a múltban másként definiálták e kategóriát, így ugyanazon elnevezés megváltozott tartalommal történő használata félreértésekre adhat okot. Részben pedig azért, mert a tág és a szoros értelemben használt szubszidiaritás kategóriája olyan közel esik egymáshoz, hogy különálló elnevezésük nem célszerű, közös elnevezés alatt történő besorolásukat dogmatikailag indokoltabbnak (sőt, a szoros értelmű szubszidiaritást, mint látni fogjuk, de lege ferenda elejtendőnek) tekintem. Jól mutatja egyébként az elnevezések körében tapasztalható bizonytalanságot, hogy a korábbi jogirodalomban találkozhatunk olyan csoportosítással is, amely éppen a mai fogalmaink szerinti tágabb értelemben vett szubszidiaritást nevezte alternativitásnak, a szoros értelműt pedig szubszidiaritásnak.⁷⁹⁶ Legújabbán ezt az álláspontot képviseli PALLAGI.⁷⁹⁷

Végül STEFFLER SÁNDOR álláspontja emelhető ki, aki egyszerűen a szubszidiaritás *szinonimájaként* használta az alternativitás kifejezést (tehát ide sorolta mind a tág, mind a szoros értelemben használt szubszidiaritás esetét).⁷⁹⁸ Ez a megoldás szintén nem tekinthető szerencsésnek, s ekként követendőnek, mert – mint a már idézett 1968-as Btk.-kommentár írta – a látszólagos halmazat valamennyi esetéről elmondható, hogy vagylagosan alkalmazható tényállásokról van szó.

⁷⁹⁶ KÁDÁR – KÁLMÁN 1966, 626. p.

⁷⁹⁷ PALLAGI 2010, 142. p.

⁷⁹⁸ STEFFLER 1981, 997. p.

2. A szubszidiaritás megjelentési formái

2.1. A jogirodalom régtől fogva megkülönbözteti a szubszidiaritás tágabb és szorosabb értelemben használt esetét.⁷⁹⁹ Eszerint a tágabb értelemben használt kiegészítő (vagy alárendelt) tényállások azok, amelyek a „ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg” kitételt tartalmazzák. A szoros értelemben vett szubszidiaritás esetén pedig a „ha más bűncselekmény nem valósul meg” fordulatot alkalmazza a törvény. Végül léteznek a törvényben a kizárólag konkrét bűncselekmények relációjában érvényesülő szubszidiaritási klauzulák (amelyek azonban felfoghatók törvénybeli elhatárolási fogódzókként is).

2.2. Tág értelemben szubszidiárius bűncselekmény például a garázdaság, a *cserbenhagyás* (Btk. 190. §), a *kiskorú veszélyeztetésének* egyik változata [Btk. 195. § (2) bekezdés], a zaklatás egyik változata, a *levéltitok megsértése* (Btk. 178. §), a *nemzeti jelkép megsértése* (Btk. 269/A. §), illetve a vásárlók megkárosítása. A szoros értelemben vett szubszidiaritásnak megfelelő záradékkal csak egyetlen bűncselekmény, a kényszerítés tényállásában találkozhatunk.

2.3. A kényszerítés vonatkozásában⁸⁰⁰ nem vitás, hogy az – a klauzulának megfelelően – valóságos alaki halmazatban sem súlyosabb, sem enyhébb, sem azonos büntetéssel fenyegetett bűncselekménnyel nem áll, hanem mindig háttérbe lép. A kérdés kapcsán kiemelhető a KIS által szerkesztett kommentárban szereplő azon hangsúlyosan helytelenítendő álláspont, amely szerint a kényszerítés nemcsak alaki, hanem anyagi halmazatban sem áll más bűncselekményekkel.⁸⁰¹ A záradék ugyanis kizárólag az ugyanazon cselekmény által megvalósulni látszó több bűncselekményre vonatkoztatható, időben elkülönülő több cselekményre értelemszerűen nem.

Álláspontom szerint egyébként nem járna el helytelenül a jogalkotó, ha – a Btk. nagyobb fokú koherenciája érdekében – de *lege ferenda* a kényszerítést is a „ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg” klauzulával látná el, ezáltal megszüntetve a szoros és tág értelmű szubszidiaritás közötti különbségtételt. Elvi szempontból sem helyeselhető továbbá, hogy egy enyhébb súlyú bűncselekmény háttérbe szoríthasson egy súlyosabbat, mivel ebben az esetben a joghoz némileg értő bűnelkövető bizvást azzal

⁷⁹⁹ BÉKÉS 1973, 317. p.

⁸⁰⁰ Korábban szoros értelmű szubszidiaritási záradékot tartalmazott még például a készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés Btk. 313/C. § (7) bekezdés szerinti alakzata.

⁸⁰¹ KIS 2006a, 48. p.

védekezne a kényszerítés tényállásának kimerítése esetén, hogy ő még egy másik, enyhébb deliktum tényállását is kimerítette, így enyhébb büntetésre tarthat számot.

Korábban egyébként a szoros értelmű szubszidiaritási záradék a gyakorlatban lényegében az önbíráskodással való találkozás esetében funkcionált a tág értelmű klauzulától eltérően, e bűncselekményt ugyanis a Btk. eredetileg mindössze egy évig terjedő szabadságvesztéssel rendelte büntetni. A büntetési tétel felső határa azonban napjainkra öt évre emelkedett⁸⁰², így a kényszerítés miatti felelősséget jelenleg a tág értelemben vett szubszidiaritási klauzula is ugyanúgy kizárná. Más, a kényszerítés tényállását is felölelő, ám azzal azonosan vagy enyhébben büntetendő bűncselekmény azonban – mint SÁNTHA is megállapítja – nincs a Btk.-ban.⁸⁰³ Így félreértésen alapszik GÁL ISTVÁN LÁSZLÓ azon megállapítása is, aki szerint „a személyi szabadság megsértésének vétsége (sic!) látszólagos alaki halmazatban kizárja a kényszerítés megállapíthatóságát annak ellenére is, hogy a büntetési tétele kisebb”.⁸⁰⁴ Ti. a személyi szabadság megsértése alapesetben – 1993. május 15-e óta – három éves büntetési tételére figyelemmel nem vétség, hanem büntett, s ennek folytán büntetése sem kisebb a kényszerítésénél, hanem éppen ugyanolyan.⁸⁰⁵

2.4. A csakis két bűncselekmény viszonylatában érvényesülő szubszidiaritásra például a *rágalmazás* (Btk. 179. §) és a *becsületsértés* (Btk. 180. §), továbbá a hamis vád és a hatóság félrevezetésének kapcsolata szolgálhat, e kérdés kapcsán azonban álláspontom szerint sokkal inkább elhatárolási, semmint egység-halmazati problémáról van szó, ezért a kérdés részletes ismertetését jelen dolgozat keretei között mellőzhetőnek vélem.

3. A (tágabb értelemben vett) szubszidiaritás egység-többség tani minősítésének változásai

3.1. A Btk. előtti jogirodalom jóformán egységes volt abban, hogy – lévén a szubszidiaritást a később tárgyalandó speciálitáshoz és a konzumpcióhoz hasonlóan a *látszólagos* alaki halmazatnak tekintette – valóságos halmazat megállapítására semelyik

⁸⁰² Erről a 1993. évi XVII. törvény 58. §-a rendelkezett, majd az alsó határ speciális minimumát az 1997. évi LXXIII. törvény 36. §-a határozta meg egy évben.

⁸⁰³ HORVÁTH 2007, 285. p.

⁸⁰⁴ BALOGH Á. – TÓTH 2010, 235. p.

⁸⁰⁵ A korábbi egy éves büntetési tételmaximumot az 1993. évi XVII. törvény 37. §-a emelte fel három évre.

esetkörének fennforgása esetén nem kerülhet sor. Így foglalt állást például FÖLDVÁRI⁸⁰⁶, illetve HALÁSZ.⁸⁰⁷ Megjegyezhető, hogy már az 1961. évi Btk. hatálya alatt előfordult olyan ellentétes nézet, amely az ugyanolyan vagy enyhébb büntetéssel fenyegetett bűncselekményekkel a szubszidiárius deliktumot halmazatba állította volna (GASKÓ BÉLA véleménye).⁸⁰⁸

A tágabb értelemben vett szubszidiaritási klauzulát tartalmazó tényállások kapcsán a joggyakorlatban mindenesetre – a korabeli 423. sz. Büntető Kollégiumi állásfoglalás alapján⁸⁰⁹ – az alábbi megoldás érvényesült:

a) Abban az esetben, ha a záradékolt bűncselekménnyel azonos vagy enyhébb büntetési tétellel fenyegetett bűncselekmény látszott megvalósulni (pl. garázdaság mellett könnyű testi sértés), kizárólag a szubszidiárius bűncselekmény megállapításának volt helye (az idézett példa esetén tehát csak garázdaság volt megállapítható).⁸¹⁰

b) Ha azonban az elkövető cselekménye a kiegészítő tényállás mellett egy másik, súlyosabb büntetéssel fenyegetett bűncselekmény tényállásába is beleillett, csak ez utóbbit lehetett megállapítani (így pl. a súlyos testi sértéssel szemben a garázdaság háttérbe lépett).

3.2. Az 1978. évi Btk. hatályba lépését követően azonban a Legfelsőbb Bíróság feladta az előző pontban vázolt elveket. 93. számú kollégiumi állásfoglalásában⁸¹¹ ugyanis a leggyakrabban előforduló szubszidiárius bűncselekmény, a garázdaság kapcsán kimondta, hogy „bűnhalmazat létesül, ha az elkövető egy cselekménnyel a garázdaság, valamint a testi sértés vagy a rongálás törvényi tényállását is megvalósítja, feltéve, hogy a testi sértés vagy a rongálás törvényi büntetési tétele nem súlyosabb, mint a garázdaságé”. A BKv 34. pedig gyakorlatilag változatlan tartalommal és formában tartotta fenn a BK

⁸⁰⁶ FÖLDVÁRI 1974, 241. p.

⁸⁰⁷ HALÁSZ 1966, 341. p.

⁸⁰⁸ GASKÓ 1964, 8-9. p.

⁸⁰⁹ Megjelent BH 1964/3. sz. (BJD 2848.) Ugyanígy BK 504. (BJD 5855.)

⁸¹⁰ Ehhez persze tudni kell azt is, hogy a garázdaság tényállása az 1955. évi 17. tvr. 7. §-a által elvégzett kriminalizálást követően több lényeges változáson ment keresztül. Az eredeti, jóformán teljességgel határozatlan megfogalmazású tényállásból (melyben elkövetési magatartásként a „garázdalkodik” kitétel szerepelt) még hiányzott a szubszidiaritási klauzula, ezért ekkoriban védhető lehetett az az álláspont, amely szerint, ha az elkövető cselekménye más jogtárgyat is sértett, halmazatot kellett megállapítani. Vö. a korabeli BK 145., továbbá GOMBOS 1958, 40. p. és KOVÁCS P. 1958, 325-326. p. Az 1961. évi Btk. 219. §-a azonban már szubszidiárius bűncselekményként határozta meg a garázdaságot. A kérdéshez részletesebben lásd például BÉKÉS 1955, 329. p., ERDÉSZ 1958, 48. p., ERDÉSZ 1960, 115. p., FÜSTÖS 1960, 303. p., NEMÉNYI 1961, 535., FÜVESSY 1963, 534. p.

⁸¹¹ Megjelent BH 1980/2. sz.

93. számú állásfoglalásban foglaltakat. A napjainkban – az LB⁸¹² vagy például a Csongrád Megyei Bíróság gyakorlatában is⁸¹³ – érvényesülő elvek a következők:

a) Ha a szubszidiárius bűncselekmény tényállásába illő cselekmény egyszersmind egy súlyosabb bűncselekmény tényállását is kimeríti, változatlanul csakis a súlyosabb bűncselekmény megállapításának van helye (a súlyos testi sértés mellett tehát a garázdaság továbbra sem állapítható meg).

b) Azonban a korábbiaktól eltérően, ha a záradékolt bűncselekmény egy ugyanúgy, vagy enyhébben büntetendő bűncselekménnyel találkozik, *valóságos alaki halmazatot* kell megállapítani (ez alapján a garázdaság és a könnyű testi sértés halmazatban áll).

3.3. Az állásfoglalásban írtak a *nyelvtani értelmezésnek* felelnek meg, amely szerint ha a szubszidiárius bűncselekmény csak akkor nem állapítható meg, ha súlyosabb deliktum is megvalósul vele egyidejűleg, akkor ebből az következik, hogy azonos vagy enyhébb bűncselekmény mellett a halmazat megállapításának akadálya nincs.

Kétségtelen, hogy elsődlegesnek a nyelvtani értelmezést kell tekintenünk, az alábbi szempontok figyelembe vételével azonban felmerülhet az ettől eltérő jogértelmezés elfogadása is.

A) A nyelvtani értelmezés itt ugyanis ellentmondásba kerül a *logikai értelmezéssel* (argumentum a maiore ad minus elve), amely alapján, ha a súlyosabb eset nem von maga után súlyosabb értékelést, nem járhat azzal a nála enyhébb sem.⁸¹⁴ Így például ha a garázda cselekmény 8 napon túl gyógyuló sérülést is okoz – a záradék folytán csak *egység* (a súlyos testi sértés) állapítható meg, logikátlan az enyhébb esetben, tehát 8 napon belül gyógyuló sérüléssel járó garázdaság esetén a könnyű testi sértéssel *halmazatot* megállapítani. Lényegében ezt az álláspontot foglalta el egy szakcikkében FÖLDVÁRI.⁸¹⁵ Hozzá csatlakozott KOVÁCS LAJOS⁸¹⁶, napjainkban pedig SÁNTHA⁸¹⁷ és HORNYÁK.⁸¹⁸

B) Az a körülmény, hogy egy elv nagy múltra tekint vissza, a büntetőjogban önmagában természetesen nem szolgálhat kellő indokul annak fenntartásához. Ez esetben azonban mégis igazat kell adni FÖLDVÁRINAK, aki szerint a 93. kollégiumi állásfoglalás „egy

⁸¹² BH 1986.222.

⁸¹³ Csongrád Megyei Bíróság 2.B.822/2006/24. sz.

⁸¹⁴ A kérdés kapcsán az enyhébb és a súlyosabb „eset” kitéltet alkalmazza NAGY F. 2004, 88. p.

⁸¹⁵ FÖLDVÁRI 1986, 536. p.

⁸¹⁶ KOVÁCS L. 1986, 756-757. p.

⁸¹⁷ Így HORVÁTH 2007, 285. p.

⁸¹⁸ HORNYÁK 2010, 171. p.

ősreigi és jól bevált, minden igényt kielégítő gyakorlatot rúg fel minden elfogadható elméleti magyarázat nélkül”.⁸¹⁹

C) Az LB-állásfoglalásról elmondható továbbá, hogy némileg saját elvei szerint is következetlen, miután a dolog elleni erőszak révén megvalósult garázdaság mellett a rongálás megállapítását mellőzendőnek tekinti akkor, ha azt csupán szabálysértési értékre követik el. E felfogás hibája – mint arra KOVÁCS LAJOS is rámutatott⁸²⁰ – abban áll, hogy a szabálysértési értékre elkövetett rongálásról ugyanúgy elmondható, hogy nem jár szükségképpen együtt a garázdasággal, mint például a kisebb kárt okozó rongálás. Erre figyelemmel az itt bírálat tárgyává tett felfogás következetes érvényesítése a szabálysértési értékre elkövetett rongálás megállapítását is megkövetelné a garázdaság mellett. Részemről egyébként sem látok elvi különbséget azon két eset között, hogy a garázda elkövető a kirakat betörésével 45.000 vagy 55.000 forint kárt okozott-e, holott az LB jelenlegi felfogása szerint előbbi esetben egy bűncselekmény valósul meg (anélkül, hogy az elkövető felelne rongálás szabálysértése miatt), utóbbiban kettő.

Ugyancsak az elvi következetlenség érhető tetten abban, hogy a garázdaság és a könnyű testi sértés halmazatban áll a jelenlegi bírói gyakorlat szerint, míg például – a garázdaságnál szintén nem súlyosabb büntetési tételű – *tettleges becsületsértés* nem.⁸²¹

D) A gyakorlat felfogásával szembeni érvként említhető még, hogy korábban a Btk. 36. § (1) bekezdésében foglalt rendelkezések folytán nem volt lehetőség a könnyű testi sértés mellett alaki halmazatban megvalósult garázdaság miatt a tevékeny megbánás mint másodlagos büntethetőséget megszüntető ok alkalmazására.⁸²² Ellentmondásos helyzet állt elő annak következtében, hogy a nyolc napon túl gyógyuló sérülés okozása, s ekként a garázdaság háttérbe lépése folytán arra – súlyos testi sértés esetén – sor kerülhetett. Ezt a problémát azonban a jogalkotó a legutóbbi időben kiküszöbölte, miután a Be. 221/A. § (1) bekezdés második mondatának törvénybe iktatásával⁸²³ lehetővé tette a közvetítői eljárás lefolytatása révén a tevékeny megbánás érvényesülését például a személy elleni

⁸¹⁹ FÖLDVÁRI 1995, 56. p.

⁸²⁰ KOVÁCS L. 1986, 757. p. Érdekes, hogy a szerző egy korábbi, a garázdaság jogalkalmazási tapasztalatait taglaló cikkében még nem kifogásolta az LB új gyakorlatát. Vö. KOVÁCS L. 1982, 932-933. p.

⁸²¹ NAGY F. 2004, 328-329. p. Más kérdés, hogy a jogalkalmazás sokszor nem bajlódik a könnyű testi sértés és a tettleges becsületsértés elhatárolásával, nem egy ízben előfordul ugyanis, hogy a sértett tényérel törtéző megütését is könnyű testi sértésként értékelik, a hajszálerék bevézésének hiányában is. Vö. NAGY F. – VIDA M.: A személy elleni bűncselekmények (Btk. XII. Fejezet). In NAGY F. 2005a, 214. p.

⁸²² Tekintettel arra, hogy a garázdaság nem tartozik a tevékeny megbánás alkalmazhatóságához a törvény által megkövetelt személy elleni, közlekedési, illetve vagyon elleni bűncselekmények körébe, hanem közrend elleni deliktum.

⁸²³ Megállapította a 2011. évi LXXXIX. törvény 9. §-a.

bűncselekménnyel halmazatban álló közrend elleni bűncselekmény viszonylatában is, feltéve, hogy az elkövetésben az előbbi volt a meghatározó jelentőségű. Ennek ellenére a kérdés anyagi jogi vetülete továbbra is problémát jelent.

E) Részemről – a fentiekre figyelemmel – azért tekintem tehát a szubszidiaritást törvényi egységnek, mert ilyen rendszerbeli elhelyezés mellett vita tárgyát sem képezhetné, hogy a záradékolt bűncselekmény valóságos halmazatban megállapítható-e a vele egyidejűleg kimerített tényállásokkal, vagy sem.

Egyébként a jogalkalmazói tapasztalatok alapján az is megállapítható, hogy a gyakorlat többnyire bajlódik a valóságos alaki halmazatot erőltető felfogás érvényesítésével. Adott esetben problémát jelenthet a magánindítvány beszerzése, a könnyű testi sértés kapcsán a vád képviselője átvételének elmaradása esetén az iratok magánvádas eljárás lefolytatása érdekében a bíróságnak történő megküldése, továbbá a rendbeliség eltérő alakulása folytán is előállhatnak halmazati problémák.⁸²⁴ Továbbá a jelenlegi felfogás *a törvényes minősítést olykor tévútra is viheti*, például abban az esetben, amikor az elkövető szándékára figyelemmel a helyes minősítés a súlyos testi sértés kísérlete lenne, ehelyett mégis garázdaságot és könnyű testi sértést állapítanak meg a terhére.⁸²⁵ Végül a kiszabott büntetések számottevő szigorítására sem került sor az LB megváltozott álláspontja alapján, így annak sem elvi alapja, sem gyakorlati haszna nem mutatható ki.

3.4. A jogirodalomban egyébként kevés olyan állásfoglalás született, amely helyesli a BKv 37. elveit. A támogatók közé tartozik például NAGY LÁSZLÓ TIBOR, aki érdemi indokul mindössze annyit hoz fel, hogy a Btk. 12. § (1) bekezdése alapján egy cselekménnyel is megvalósítható több bűncselekmény (ezzel még csak az alaki halmazat létezését ismerte el!), továbbá rámutat arra, hogy például a garázdaságnak *nem szükségképpen velejárója* testi sértés okozása. Álláspontját végül akként összegzi, hogy szerinte a BKv „megfelelő szabályozást nyújt”.⁸²⁶ Ezen indokok elégtelenségének kimutatásához véleményem szerint elegendő például a később tárgyalandó konzumpció vagy az önálló utócselekmény eseteire utalnom: itt is előfordul ugyanis, hogy nem szükségképpen, csupán gyakori összefüggés forog fenn két tényállás között, a halmazat látszólagos voltát mégsem vitatja a bírói gyakorlat sem. Emellett, mint láttuk, az LB még

⁸²⁴ Vö. például BH 1980.197.

⁸²⁵ Nyilván azért, hogy a hatóságok egyetlen ügy felgöngyölítésekor rögtön két (ráadásul befejezett!) bűncselekmény felderítését könyvelhessék el a statisztikákban...

⁸²⁶ NAGY L. 2009, 58. p.

a saját maga által felállított elvet is következtelenül juttatja érvényre, továbbá gyakorlati szempontok sem indokolják a felfogás fenntartását.

A legújabb jogirodalomból PALLAGI véleménye emelhető ki, aki – FÖLDVÁRIT bírálva – úgy foglal állást, hogy az alternativitás (rendszeremben a tág értelemben vett szubszidiaritás) „évszázados értelmezése” ugyanolyan súlyú bűncselekmények találkozása esetén az alaki halmazat megállapítását nem zárja ki, hanem éppen megengedi.⁸²⁷ Sajnos, a szerző a BK 93. előtti elmélet és gyakorlat érvrendszerét egyáltalán nem tette vizsgálat tárgyává, sőt úgy tűnik, mintha álláspontja szerint mindig is az e kollégiumi állásfoglalásban foglaltak szerint járt volna el a gyakorlat, holott – mint láttuk – a korábbiakban éppen az a szerintem helyes felfogás érvényesült, amely (sem szoros, sem tág értelemben vett) szubszidiárius bűncselekmények viszonylatában valóságos halmazatot nem állapított meg.

3.5. Az LB gyakorlatában más szubszidiárius bűncselekmény kapcsán is született döntés az előző pontban kritika tárgyává tett állásfoglalás szellemében. Így a Btk. 195. § (2) bekezdése szerinti kiskorú veszélyeztetését halmazatban állapította meg a Legfelsőbb Bíróság az 5 évi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő (felbujtóként elkövetett) lopással, amikor a nagykorú a kiskorút a lopás elkövetésére vette rá.⁸²⁸

Következétesen érvényesül továbbá az az egyébként helyes felfogás, hogy a súlyosabb bűncselekmény mellett a záradékolt bűncselekmény nem állapítható meg: például a rongálás büntette mellett a garázdaság vétsége elveszíti önállóságát.⁸²⁹ Ugyancsak mellőzte az alapeseti garázdaság megállapítását a Szegedi Ítéltábla, midőn a „kocsmái garázdaság” során megvalósított testi sértés életveszélyt okozott.⁸³⁰

⁸²⁷ PALLAGI 2010, 144. p.

⁸²⁸ BH 1982.269.

⁸²⁹ BH 2006.396.

⁸³⁰ Szegedi Ítéltábla Bf.II.224/2007/7. sz.

III. RÉSZ

A látszólagos halmazat

I. Fejezet

A látszólagos halmazat általános megközelítése

1. A CSEMEGI-kódex hatálya alatt az egység-halmazat körében a legnagyobb vitát minden bizonnyal az *alaki halmazat* egységként vagy többségként történő értékelésének kérdése váltotta ki a büntetőjogászok körében.⁸³¹ Miután azonban e kategória mikénti minősítése a Btá. hatályba lépésével törvényi szinten is megoldódott⁸³², az egység-többség tana egyik legvitatottabb kérdésévé – máig hatóan – az ún. *valóságos és a látszólagos halmazat elhatárolása* vált.⁸³³ A kérdés kapcsán a legutóbbi idők bírói gyakorlata – ismeretesen – meglehetősen ingadozó volt. Az 1950-es éveket az ún. „halmazati dömping” jellemezte.⁸³⁴ Az 1961. évi Btk. hatálya alatt halmazatszűkítő, majd a Btk. nyomán ismét halmazattágító felfogás érvényesült.⁸³⁵ Napjainkban TÓTH képviseli azt az álláspontot, amely szerint a joggyakorlat legújabbán ismét a „halmazatszűkítésre”

⁸³¹ A CSEMEGI-kódex 95. §-a alapján ugyanis az alaki halmazatot (vagy egyes szerzők szerint az ún. törvényhalmazatot) egységnek kellett tekinteni, tehát az első büntetőkódex indokolatlan különbséget tett az alaki és az anyagi halmazat között. Ez azonban sok esetben tarthatatlan minősítésre vezetett, melynek kiküszöbölése érdekében a judikatúra a lehető legszűkebb körre korlátozta az alaki halmazat megállapíthatóságát, s az esetek többségét – dacára annak, hogy valójában csak egyetlen cselekményt realizált az elkövető – a valóságos halmazatként értékelhető anyagi halmazat körébe utalta. Az alaki és az anyagi halmazatot eltérően értékelő felfogást a jogirodalom egyes képviselői (így például ANGYAL és FINKEY) már a 20. század első évtizedeiben megcáfolták. Az alaki halmazatról szóló vitát részletesen bemutatta FÖLDEVÁRI 1962, 161-181. p., legújabbán PALLAGI 2010, 132-141. p. Vö. továbbá MEZEY 2007, 334. p.

⁸³² A Btá. 57. § (1) bekezdése alapján az elkövetőnek akár egy, akár több cselekménye is megvalósíthatott több bűncselekményt, tehát a bűncselekmények száma nem függött a cselekmények számától. Ugyanezt a helyes elvet követi a Btk. 12. § (1) bekezdésében foglalt rendelkezés is.

⁸³³ Hazánkban önálló tanulmányban elsőként SCHULTHEISZ EMIL foglalkozott a témakörrel 1956-ban, a németeknél HONIG 1927-ben.

⁸³⁴ VIDA FERENC jellemezte ekként ezt az időszakot. VIDA F. 1967, 337. p. Az 1956-os forradalom és szabadságharc leverését követően a NAGY IMRE-perben „vérbíróként” eljáró VIDA politikai szerepvállalásának értékelése természetesen nem képezheti egy szakmai értekezés tárgyát. Csak zárójelenesen jegyzem meg, hogy elítélendő tettei ellenére nem tekinthetem el a témába vágó meglátásainak ismertetésétől. Érdekes egyébként, hogy az 1950-es években éppen VIDA volt az, aki a látszólagos halmazat *létfajosságát* is kétségbe vonta egy cikkében. Lásd VIDA F. 1955, 108. p.

⁸³⁵ Megjegyezhető, hogy a Btk. nyomán ismét elfogadott halmazattágító irány egyik fő indoka az volt, hogy a sűrű látszólagos halmazati értékelés folytán a háttérbe lépő tényállást utóbb ismét elkövető személy nem volt büntetőjogi szempontból visszaesőnek tekinthető. Figyelemmel azonban arra, hogy hatályos szabályaink szerint a visszaesésnek nem (csupán a különös visszaesésnek) feltétele az ugyanolyan (vagy hasonló jellegű) bűncselekmény elkövetése, mai viszonyaink között ez az érv a visszaesés megállapíthatósága szempontjából tulajdonképpen tárgytalannak tekinthető. Vö. például BERKES 1964, 342. p., ARÁNYI 1965, 435. p. és BERKES – LÁSZLÓ 1977, 393. p.

hajlik.⁸³⁶ Nézetem szerint – mint lentebb kimutatom – a szűkítés és a tágítás irányába egyaránt mutatnak tendenciák, ám meghatározónak továbbra is a halmazattágító felfogást tekintem.⁸³⁷

2. Amennyiben az elkövető egy vagy több cselekménye több bűncselekmény törvényi tényállását is kimeríti, és egyetlen természetes vagy törvényi egységi kategória sem állapítható meg, főszabálynak tekinthető a valóságos halmazat megállapítása. Ha azonban a megvalósulni látszó törvényi tényállások közül az egyik – valamilyen, az érintett tényállások között fennforgó viszony folytán – alkalmazása kizárja a további bűncselekmények megállapításának lehetőségét, a halmazat csupán *látszólagos*.⁸³⁸ Ebből az is okszerűen következik, hogy a látszólagos halmazat végeredményben egy bűncselekmény, *egység*. Ezzel ellentétes nézet előfordult egyébként a Btk. előkészítő bizottságának ülésein, amely szerint „sokkal inkább igaz, hogy az egységfajták is a halmazat látszatát mutatják, semminthogy a látszólagos halmazat egység”.⁸³⁹ A hozzászóló véleménye azért nem osztható, mert minket az egység-többség tana körében nem az első ránézés, „a látszat”, hanem a végeredményben helyes és törvényes jogi minősítés érdekel, ami a látszólagos halmazat eseteiben mindig egy bűncselekmény megállapítását jelenti.

Nem osztható továbbá az a BLASKÓNÁL előforduló felfogás sem, amely szerint a látszólagos halmazat „természetes vagy törvényi egység is lehet”.⁸⁴⁰ A látszólagos halmazat ugyanis nem a közfelfogáson vagy a törvény kifejezett intencióján alapszik, fennforgása mindig jogértelmezés eredményeként mutatható ki, ezért nem sorolható be az egység két másik megjelenési alapformája alá, hanem azoktól elkülönülő, azonban szintén egységi formaként kell szólni róla.

3. A korábbi jogirodalomban vitás volt, hogy a halmazat megállapítása, illetve mellőzése *minősítési* vagy *büntetéskiszabási* kérdés. FÖLDVÁRI⁸⁴¹ és a BERKES-LÁSZLÓ szerzőpáros⁸⁴² egyértelműen minősítési kérdésnek tekintette azt. Velük szemben RÁ CZ és HALÁ SZ az 1960-as években úgy foglalt állást, hogy a halmazat „lényegileg a

⁸³⁶ TÓTH 2006, 201. p.

⁸³⁷ Bár nem kifejezetten halmazati, sokkal inkább különös részi jogértelmezési változtatást hajtott végre az 1/2009. BJE, közvetve e felsőbb bírósági iránymutatás kifejezetten a halmazati minősítések szűkítésére vezethet.

⁸³⁸ KÁDÁR – KÁLMÁN 1966, 628. p.

⁸³⁹ LÁSZLÓ 1984, 335. p.

⁸⁴⁰ BLASKÓ 2002, 368. p.

⁸⁴¹ FÖLDVÁRI 1970b, 646. p.

⁸⁴² BERKES – LÁSZLÓ 1977, 392. p. Hasonlóan CSEREY 1975, 337. p.

büntetés kiszabás körébe tartozó jogszerkezeti, jogtechnikai intézmény”.⁸⁴³ Tekintettel arra, hogy az 1961. évi Btk. a bűnhalmazatnak csak formális, és nem tartalmi meghatározását tartalmazta, s ezt is a törvény IV. fejezetében, „A büntetés kiszabása” cím alatt, a *rendszer-tani értelmezés* alapján lett volna jogosultsága ez utóbbi felfogásnak is. Nézetem szerint azonban már ebben az időben is azok a szerzők foglaltak állást helyesen, akik a halmazat megállapítását minősítési kérdésnek tekintették. A bíróság a történeti tényállás megvizsgálásakor ugyanis először – amennyiben ennek feltételei fennállnak – halmazatnak minősíti az elkövető cselekményét vagy cselekményeit, és csak ezt követően szabja ki az ennek megfelelő halmazati büntetést, nem pedig fordítva, a büntetés kiszabásánál dönt a halmazat kérdéséről.

A hatályos büntetőtörvény alapján egyébként erre a helyes következtetésre jutunk a rendszer-tani értelmezés segítségével hívásával is: a jogalkotó nem a Btk. V. fejezetében, azaz „A büntetés kiszabása” körében határozta meg a halmazat fogalmát, hanem a II. fejezetben „A bűncselekmény” cím alatt. A halmazat megállapítása vagy mellőzése helyesen tehát *minősítési kérdés*. A kérdés egyébként a Btk. előkészítő bizottsága előtt is felmerült, s a többség itt is bűncselekmény-tani (minősítési) problémának tekintette azt.⁸⁴⁴

Kiemelhető, hogy napjainkban is előfordul – WIENERNÉL⁸⁴⁵ és GÁL ATTILÁNÁL⁸⁴⁶ – olyan felfogás, amely az egység-halmazat kérdését büntetés kiszabási körülménynek tekinti.

4. FÖLDVÁRI a bűnhalmazat definiálásához a *bűncselekmény* törvényi fogalmából [Btk. 10. § (1) bekezdés] indult ki. E szerint halmazat megállapítására vezet, ha „valakinek a magatartása (vagy magatartásai) a társadalomra több vonatkozásban is veszélyes, több törvényi tényállásnak is megfelel, és az elkövetőt mindegyik vonatkozásában bűnösség is terheli”.⁸⁴⁷ Ha tehát a bűncselekmény valamennyi fogalma legalább kétszer fennforog, álláspontja szerint ez a körülmény már önmagában halmazati minősítést eredményez.

4.1. Az mindenképpen kiemelés igényel, hogy FÖLDVÁRI álláspontjának első ízben történő megfogalmazásakor mindez kifejezetten *haladó* álláspontnak számított, figyelemmel arra, hogy a gyakorlat ekkoriban sokszor már a kétszeres

⁸⁴³ RÁCZ 1962, 434. p., HALÁSZ 1966, 337. p.

⁸⁴⁴ LÁSZLÓ 1984, 344. p.

⁸⁴⁵ WIENER 2003a, 56. p.

⁸⁴⁶ GÁL A. 2006, 59. p.

⁸⁴⁷ FÖLDVÁRI 2006, 215. p.

tényállásszerűséget is elegendőnek tekintette a halmazat megállapíthatóságához, a bűncselekmény további fogalmi elemeinek vizsgálata nélkül is.⁸⁴⁸

4.2. A modern jogállami büntetőjog viszonyai között azonban a fenti felfogás túlságosan *formalizáltak*, s a bűncselekmény fogalmán kívül egyéb körülményekre figyelmet nem fordítónak tekinthető, s gyengeségének tekinthető, hogy maga a kidolgozója is kivételeket kényszerült alóla tenni.⁸⁴⁹ A látszólagos halmazat területén ugyanis, mint látni fogjuk, a bűncselekmény fogalmi ismérveivel operálni az esetek többségében nem elégséges, a valóságos és látszólagos halmazat megfelelő elhatároláshoz egyéb rendezőelvekre is szükség van.

Az egység-többség tana legfőbb ilyen rendezőelve nézetem szerint – a szegedi büntetőjogi iskola felfogásának megfelelően – a büntetőjog egyik fontos, már más egységi alakzatoknál is előjött speciális alapelve, a *kétszeres értékelés tilalma*.⁸⁵⁰ E tilalom folytán a történeti tényállás semelyik körülménye nem értékelhető kétszer (vagy többször). Követelmény formájában igaz azonban ennek fordítottja is: egy körülmény sem maradhat értékelés nélkül.⁸⁵¹ Ennek hangsúlyozása azért is fontos, mivel előfordulhat olyan eset, hogy az elkövető cselekménye (vagy cselekményei) többszörösen tényállásszerű(ek), jogellenes(ek) és bűnös(ek), a tényleges halmazati értékelés azonban valamely körülmény többszöri értékelését jelentené. Ilyenkor – FÖLDVÁRI álláspontjával szemben – a halmazati minősítés mellőzendő.

Mint látni fogjuk, a kétszeres értékelés tilalma mint fő rendezőelv további elvek és értelmezési módok (pl. logikai értelmezés) figyelmen kívül hagyásával is sérthető. Bevezetésül itt elegendő annyit rögzíteni, hogy a bűncselekmény fogalmi elemeinek többszöri fennforgása ellenére is mellőzni kell a halmazat megállapítását, amennyiben annak *látszólagosságát megalapozó kapcsolat* forog fenn két vagy több deliktum között.

4.3. Álláspontom szerint – a bűncselekmény-fogalomhoz hasonlóan – szintén nem nyújt önmagában kellő alapot a valóságos és látszólagos halmazat elhatárolásához az, hogy az elkövető cselekménye(i) egy vagy több *jogi tárgyat* sértenek-e. Annak ellenére, hogy napjainkban – mondhatjuk – divatja van annak⁸⁵², hogy az egység-többség kérdésében az

⁸⁴⁸ FÖLDVÁRI 1962, 93-95. p. Ugyanígy továbbá a szerzőt recenzáló SZABÓ ANDRÁS. Vö. SZABÓ A. 1963, 623. p.

⁸⁴⁹ LÁSZLÓ 1984, 333-334. p.

⁸⁵⁰ NAGY F. 2008, 57-59. p.

⁸⁵¹ Uo. 230. p.

⁸⁵² Ehhez hozzájárulhatott többek között a Btk.-t elsőként kommentáló írásban megjelent vélemény is, lásd SZERZŐI MUNKAKÖZÖSSÉG 1979, 112. p.

ún. jogtárgyszemlélet alapján döntenek⁸⁵³, részemről ahhoz a SCHULTHEISZ által kifejtett⁸⁵⁴ – és MOLNÁR LÁSZLÓ által is támogatott⁸⁵⁵ – állásponthoz csatlakozom, amely szerint „a jogtárgyak azonossága éppoly kevésbé zárja ki a halmazat felvételét, amily kevésbé a jogtárgyak különbözősége az egység megállapítását”.⁸⁵⁶ A jogi tárgyak, illetve a bűncselekményi tényállások ugyanis nem „légüres térben”, egymástól függetlenül léteznek, hanem egymásra figyelemmel, kölcsönhatásban értelmezendők, ennek folytán akár az is előfordulhat, hogy „az aránytalanul nagyobb sérelmet szenvedett jogi tárgy absztrahálja a kisebb jogi tárgyat és ez a bűnhalmazat mellőzésére vezet”.⁸⁵⁷ NAGY FERENC is rámutat arra egyébként, hogy a látszólagos halmazat területén elég gyakori az, hogy „a különböző jogi tárgyak ellenére a halmazat megállapítására nem kerül sor”.⁸⁵⁸

4.4. Arra nézve, hogy az elkövető egy vagy több cselekménye mely esetekben valósít meg több bűncselekményt, s mikor nem, általános jelleggel sem a Btk., sem az ahhoz fűzött miniszteri indokolás nem ad eligazítást.⁸⁵⁹ Beszédesebb volt a kérdésben az 1961. évi Btk. Indokolása, amely kifejezetten rámutatott arra, hogy nincs „mindig bűnhalmazatról szó, ha az elkövető valamely magatartása több büntett törvényi tényállását látszik megvalósítani”.⁸⁶⁰ E kérdésben mindenesetre a jogtudomány szerepe kiemelt jelentőséggel bírhat, mivel jogalkotói intenció hiányában megfelelő segítséget nyújthat a bírói gyakorlat számára a valóságos és a látszólagos halmazat elhatárolásához.

5. Ami a látszólagos halmazat *elnevezését* illeti, a 19. századi szerzők körében ezt az elnevezést használta BAUMGARTEN⁸⁶¹, a „*látszólagos többséget*” pedig EDVI.⁸⁶² A későbbiekben azonban – s ez minden bizonnyal az alaki halmazat körüli nagyfokú fogalmi zavarra vezethető vissza – egyes szerzők a valóságos és a látszólagos alaki halmazat esetköreire használták a *törvényhalmazat* kitélt⁸⁶³, mások emellett a *látszólagos törvényhalmazat* kategóriáját is megkülönböztették.⁸⁶⁴ Ezekről részletesen nem kívánok szólni, mindössze annyit jegyzek meg, hogy a törvényhalmazat elnevezés

⁸⁵³ Pl. BH 2010.207.

⁸⁵⁴ SCHULTHEISZ 1956, 7. p.

⁸⁵⁵ MOLNÁR L. 1959, 168. p.

⁸⁵⁶ E felfogás időtállóságát mutatja, hogy azt idézi – többek között – GYÖRGYI 1984, 339. p.

⁸⁵⁷ KOVÁCS P. 1962, 402. p.

⁸⁵⁸ NAGY F. 2010, 234. p.

⁸⁵⁹ Lásd INDOKOLÁS-1978, 1112. p.

⁸⁶⁰ INDOKOLÁS-1961, 130. p.

⁸⁶¹ BAUMGARTEN 1907a, 210. p.

⁸⁶² EDVI 1894, 349. p. Később ehhez a szóhasználathoz tért vissza LUKÁCS 1967, 97. p.

⁸⁶³ VÁMBÉRY 1913, 267. p.

⁸⁶⁴ ANGYAL 1920, 488-489. p. Ugyanígy HELLER 1931, 325. p.

használata azon alapult, hogy annak fennforgásakor csupán a törvények halmozódtak, s nem valósággal a bűncselekmények.⁸⁶⁵

A ma használt elnevezés jelent meg később SCHULTHEISZ tankönyvében⁸⁶⁶, majd a Btá. hatályba lépését követően a törvényhalmazat kifejezést végleg elvetették és a mai terminológia vált általánosan elfogadottá.⁸⁶⁷

Részemről a jelenleg használatos elnevezést megfelelőnek tekintem, mivel abból pontos következtetés vonható le a látszólagos halmazat jogi természetére nézve. Ti. ha csak látszólag forog fenn halmazat, akkor valójában nem, ezért már az elnevezésből kitűnik, hogy – tekintettel arra, hogy egység-többség tani szempontból csak egységkénti és halmazatkénti minősítést különböztetünk meg – a látszólagos halmazatot egységnek kell minősíteni.

6. A látszólagos halmazati viszony összefoglalva tehát – akár egy, akár több cselekmény kapcsán merül fel – *a halmazat megállapítását kizáró okot* képez, melynek folytán bűncselekményi egység megállapításának van helye. Az alábbiakban a látszólagos halmazat esetköreivel, külön kiemelten a *halmazat látszólagosságát megalapozó körülményekkel* foglalkozom, rendszerezésem pedig a SCHULTHEISZ által kialakított és a szegedi büntetőjogi iskolában napjainkban is képviselt csoportosításhoz közel, az alábbi kivételekkel:

a) Mint láttuk, a szubszidiaritást részemről törvényi egységnek, s nem a látszólagos alaki halmazat egy fajának tekintem, erre figyelemmel utóbbi körébe csak a *specialitást* és a *konzumpciót* sorolom.

b) A látszólagos anyagi halmazat körében tárgyalom az *önállótlan rész-cselekményt*, a *beolvadást*, továbbá – az uralkodó szóhasználattal szemben – az *önállótlan eszköz-, utó- és mellék-cselekmény* eseteit. Büntetlenség helyett azért szabatosabb álláspontom szerint *önállótlaniságról* szólni, mert a halmazatban meg nem állapított bűncselekmény tényállásának kimerítése az esetek többségében súlyosító körülményt képezhet a büntetés kiszabása körében. A BKv 56. III. 6. pontjának megfogalmazása szerint „a bűnhalmazat mellőzése esetén az önálló megállapításra nem került cselekmény elkövetése súlyosító körülmény”.

⁸⁶⁵ IRK 1928, 224. p.

⁸⁶⁶ SCHULTHEISZ 1948, 136. p.

⁸⁶⁷ Így FÖLDVÁRI 1962, 185. p.

II. Fejezet

A látszólagos alaki halmazat

A látszólagos alaki halmazatot általánosságban az jellemzi, hogy az elkövető egyetlen cselekménye látszik megvalósítani több bűncselekményt, ám végeredményben csak az egyik törvényhely nyerhet alkalmazást. Az ide tartozó kategóriák kapcsán megállapítható, hogy azok mind a jogirodalomban, mind a joggyakorlatban sokkal inkább kikristályosodtak, mint a látszólagos anyagi halmazat esetkörei⁸⁶⁸, ennek ellenére a látszólagos alaki halmazat körében is nem kevés problematikus kérdés merülhet fel.

1. A specialitás

1.1. A specialitás fogalma

1.1.1. A specialitás esetében a jogalkotó az egyik bűncselekményi tényállásból kiemel egy másikat olyan további ismérvek megjelölésével, amely folytán a két diszpozíció a generális és a speciális viszonyába kerül egymással. Ebben az esetben a *lex specialis derogat legi generali* elve érvényesül, s ekként csak a speciális bűncselekmény megállapításának van helye.⁸⁶⁹ Mint SCHULTHEISZ írja, a kiemelt (tehát a speciális) tényállás „ismérvekben mindig gazdagabb, de ebből kifolyólag ugyanakkor szűkebb térfogatú”, mint a generális tényállás.⁸⁷⁰ A specialitás fogalmából következően a látszólagos alaki halmazati kategóriának gyakori esete az, amikor valamely bűncselekmény alapesetéhez képest annak minősített vagy privilegizált esete minősül speciális bűncselekménynek (előbbire a különös kegyetlenséggel elkövetett, utóbbira az erős felindulásban elkövetett emberölés szolgálhat például).⁸⁷¹

Kiemelést igényel, hogy a specialitás kapcsán közömbös, hogy a speciális bűncselekmény törvény szerinti büntetési tétele magasabb, vagy éppen alacsonyabb, mint az általános tényállásé.

⁸⁶⁸ PINTÉR 1977, 86. p.

⁸⁶⁹ NAGY F. 2008, 237. p.

⁸⁷⁰ SCHULTHEISZ 1956, 4. p.

⁸⁷¹ HÁRS 1943, 61. p.

1.1.2. SCHULTHEISZ szerint a speciális tényállások megalkotásának *jogpolitikai indoka* mindössze abban áll, hogy a jogalkotó arra súlyosabb, vagy éppen enyhébb büntetést kívánt előírni, mint a generális tényállásra.⁸⁷² Álláspontom szerint az ilyen bűncselekményi alakzatok léte más célt is szolgálhat: a speciális tényállás ugyanis kevesebb életbeli esetre illik rá ugyan, mint az általános, ám amelyekre igen, azokat a generális szabálynál *pontosabban körülírja, így közelebb hozza* a konkrét történeti tényállást az absztrakt törvényi rendelkezéshez. Így például az erős felindulásban elkövetett emberölés mint speciális bűncselekmény jóval ritkábban valósul ugyan meg, mint a Btk. 166. §-a szerinti emberölés, ám azokat az eseteket, amikor az elkövető valóban méltányolható indokból származó, éplélektani alapon létrejött erős felindulásban valósítja meg az ölést⁸⁷³, az előbbi tényállás fedli le maradéktalanul.

1.2. Az ún. szoros és tágabb értelemben használt specialitás

1.2.1. A fenti, a recens hazai és német jogirodalmi szerzők körében általánosan elfogadott⁸⁷⁴ definícióból logikailag az következne, hogy a specialitás esete kizárólag akkor forog fenn, ha a speciális tényállás *teljes egészében* magában foglalja a generális diszpozíció valamennyi tényállási elemét, és még *ezen felül* tartalmaz további ismérveket. Ez a helyzet például a már említett erős felindulásban elkövetett emberölés és az emberölés relációjában.

1.2.2. Nem mutatható ki azonban egyértelműen ez a kapcsolat a *hivatali visszaélés* (Btk. 225. §) mint a hivatali bűncselekmények (Btk. XV. fejezet IV. cím) anyatényállása és a további hivatali bűncselekmény között. Ugyan a szerzők többsége⁸⁷⁵ az elfogadott bírói gyakorlattal egybehangozóan⁸⁷⁶ az egyes hivatali bűncselekményeket általános jelleggel a hivatali visszaélés speciális esetének tekinti, a hivatkozott különös részi tényállások gondos összevetésével azonban arra juthatunk, hogy a specialitás fogalmi meghatározása nem illik rá ezen esetek mindegyikére.⁸⁷⁷

⁸⁷² SCHULTHEISZ 1956, 4. p.

⁸⁷³ NAGY F. 2009a, 84. p.

⁸⁷⁴ BUSCH 2009, 260. p. Ugyanígy FÖLDVÁRI 2006, 223. p., HORVÁTH 2007, 284. p. A németeknél GROPP 2001, 504. p.

⁸⁷⁵ Így például BALOGH Á. – KÖHALMI 2007, 47. p. Ugyanígy korábban KORDA 1967, 729. p. és KORDA 1981, 315. p.

⁸⁷⁶ BH 1980.152.

⁸⁷⁷ A hivatali visszaélés és a katonai bűncselekmények körében szabályozott *szolgálatban kötelességszegés* (Btk. 348. §) azonban nem a specialitás, hanem a konzumpció viszonyában van. Vö. BH 1998.571.

A) A hivatali visszaélés és a *kényszervallatás* (Btk. 227. §) viszonylatában valóban minden esetben specialitás forog fenn, mivel itt a generális és a speciális tényállás teljes egészében megfeleltethető egymásnak. Így mindkét bűncselekmény tettese csak hivatalos személy lehet, mindkettő csak célzatosan követhető el, s a hivatali kötelesség megszegése, a hatáskör túllépése, illetve a hivatali helyzettel egyébként történő visszaélés tipikusan erőszak, fenyegetés vagy más hasonló módszer alkalmazásában jelentkezhet, így a hivatali visszaélés általánosabb megfogalmazású elkövetési magatartásaihoz képest utóbbiak speciálisnak tekinthetők.

B) Más azonban a helyzet a *bántalmazás hivatalos eljárásban* (Btk. 226. §) és a *jogellenes fogvatartás* (Btk. 228. §) esetén. E két deliktum tényállása ugyanis célzatot nem tartalmaz, így azok – szemben a hivatali visszaéléssel – elvileg eshetőleges szándékkal is elkövethetők. Ebből pedig az következik, hogy mind a bántalmazás hivatalos eljárásban, mind a jogellenes fogvatartás tényállása kimeríthető anélkül, hogy ezzel az elkövető cselekménye a hivatali visszaélés diszpozíciójába is feltétlenül beleillene.

1.2.3. A 3/2007. BJE alapján ha az elkövető cselekménye kimeríti mind a hivatali visszaélés, mind a *hivatalos személy által elkövetett visszaélés személyes adattal* [Btk. 177/A. § (4) bekezdés] tényállását, a specialitás folytán csak az utóbbi bűncselekmény állapítható meg. E két deliktum relációjában aggálymentesen beszélhetünk specialitásról: a személyes adattal visszaélés tényállásban ugyanis a hivatali visszaélés diszpozíciójában megkívánt személyes kvalifikáltság és célzat is szerepel, így a személyes adattal visszaélést megvalósító hivatalos személy cselekménye minden esetben maradéktalanul kimeríti a hivatali visszaélés tényállását is.

1.2.4. Szintén a specialitás példajaként szokás emlegetni a csalás és a korábbi *adócsalás*, ma *költségvetési csalás* (Btk. 310. §)⁸⁷⁸ között fennálló viszonyt. A költségvetési csalás azonban nem fedi teljes egészében a csalás tényállását, mivel az – a csalással ellentétben – célzatot nem tartalmaz.⁸⁷⁹ A specialitás tehát itt is „sántít”: alátámasztja ezen felfogás helyességét egyébként az is, hogy az LB álláspontja szerint adott esetben a csalás és az adócsalás alaki halmazata – az 1/2006. BJE 3. pontja alapján – *valóságos* is lehetett.

1.2.5. Hasonlóan nem fedi minden esetben az emberrablás tényállása az önbíráskodását, az LB mégis e két bűncselekmény relációjában is kimondta, hogy a kettő a specialitás

⁸⁷⁸ Tényállását – 2012. január 1-jei hatállyal – megállapította a 2011. évi LXIII. törvény.

⁸⁷⁹ Fordítva közelít a kérdéshez, s így ezt a körülményt nem ismeri fel a két bűncselekmény halmazati viszonyának elemzésekor BÉKÉS 1973, 316. p.

viszonyában van, s egyidejűleg csak az emberrablás megállapításának van helye.⁸⁸⁰ Hasonló volt a helyzet a korábbi *csempészet és jövedékkel visszaélés*⁸⁸¹, továbbá jelenleg is a *csődbűncselekmény* (Btk. 290. §) és a *tartozás fedezetének elvonása* (Btk. 297. §) vonatkozásában.⁸⁸²

1.2.6. A Szegedi Ítéltábla – az LB korábbi gyakorlatában egybehangzóan⁸⁸³ – egy 2008-ban született döntésében kimondta, hogy „a Btk. 318. §-ában meghatározott csalás bűncselekménye és a Btk. 256. §-ában körülírt *befolyással üzérkedés* bűncselekménye egymással a generalitás-specialitás viszonyában állnak”, amikor „kizárólag a speciális bűncselekmény állapítható meg”.⁸⁸⁴ Ugyanígy foglal állást az egyik legutóbb megjelent budapesti általános részi tankönyv.⁸⁸⁵ E megállapítás kapcsán azon körülmény folytán merül fel dogmatikai probléma, hogy míg a csalás egyrészt célzatos, másrészt eredmény-bűncselekmény, a befolyással üzérkedés tényállása célzatra és eredményre tekintet nélkül is megvalósulhat.⁸⁸⁶ Emellett, mint arra TÓTH MIHÁLY rámutat⁸⁸⁷, e felfogás következetes érvényesítése esetén indokolatlan előnyben részesülne az elkövető, ha a befolyással megszerzett (elkövetési) érték folytán a csalás súlyosabban minősülne, mint a speciálisabbnak mondott befolyással üzérkedés. Erre figyelemmel képviselhető lehet a szerző azon álláspontja, amely szerint a befolyással üzérkedést de lege ferenda szubszidiárius bűncselekményként lenne helyes meghatározni.⁸⁸⁸

1.2.7. Az előző pontokban előadott példák alapján arra a következtetésre juthatunk, hogy a specialitás általánosan elterjedt definíciójának nem minden esetben felelnek meg azok a bűncselekményi példák, amelyeket a jogirodalom e kategória alá sorol, mivel több esetben is előfordul, hogy a speciálisnak mondott tényállás a generális diszpozíció valamely tényállási elemét nem tartalmazza. Mindezekre tekintettel nézetem szerint célszerű lenne az ún. *szoros, illetve a tágabb értelemben vett specialitás kategóriáinak kimunkálása*.

⁸⁸⁰ BH 2001.413.

⁸⁸¹ BH 2010.236.

⁸⁸² BH 2010.207.

⁸⁸³ BH 1984.253.

⁸⁸⁴ Szegedi Ítéltábla Bf.II.2/2008/16.

⁸⁸⁵ BUSCH 2009, 260. p.

⁸⁸⁶ WIENER 1972, 323. p., továbbá JUHÁSZ ZSUZSANNA – MARÁZ VILMOSNÉ – VIDA MIHÁLY: Az államigazgatás, az igazságszolgáltatás és a közélet tisztasága elleni bűncselekmények (Btk. XV. Fejezet). In NAGY F. 2009a, 378. p.

⁸⁸⁷ TÓTH 2006, 201-202. p.

⁸⁸⁸ Uo. 202. p. Természetesen mindezt a szubszidiaritás fentebb ismertetett, helyes felfogása mellett, amely szerint a befolyással üzérkedés és a csalás valóságos alaki halmazatban sohasem állhatna.

A) A szoros értelemben vett specialitás viszonyában azon bűncselekmények állnak, amelyek minden vonatkozásban megfelelnek a jogintézmény eredeti definíciójának. Vagyis *szoros értelemben használt specialitás* forog fenn, midőn az elkövető cselekménye látszólag mind egy általános, mind egy, az általánosból kiemelt speciális bűncselekmény tényállását minden esetben kimeríti oly módon, hogy a speciális tényállás teljes egészében magában foglalja a generális ismérveit, s még ezen felül további tényállási elemeket is tartalmaz. Erre például szolgálhat a Btk.-ban szabályozott legtöbb minősített, illetve privilegizált eset. Így az erős felindulásban, vagy például különös kegyetlenséggel elkövetett ölési cselekmény minden esetben beleillik az emberölés tényállásába is.

B) A *tágabb értelemben használt specialitást* ellenben az jellemzi, hogy itt is adott két, a generális és a speciális viszonyában álló bűncselekmény. A speciális tényállás azonban annak ellenére, hogy többnyire a generális diszpozíció legtöbb elemét tartalmazza, s még ezen felül más speciális ismérveket is magában foglal, teljes egészében *mégsem fedi* (avagy csak bizonyos konkrét életbeli szituációkban fedi) a generális tényállást. Erre figyelemmel előfordulhat az, hogy az általában speciálisként jelentkező bűncselekmény a konkrét elkövetéskor a generális tényállást látszólag sem meríti ki, ezért halmazati probléma valójában fel sem merülhet. Így például abban az esetben, ha a hivatalos személy a hivatali visszaélés megvalósulásához elengedhetetlen *célzat nélkül* foszt meg mást eljárása során jogellenesen személyi szabadságától, a jogellenes fogvatartás mint a hivatali visszaéléshez képest általában speciális bűncselekmény megvalósul, a hivatali visszaélés – az ehhez szükséges célzat hiányában – látszólag sem válik tényállásszerűvé.

1.3. Érdekessége okán megemlíthető végül az LB azon közelmúltban született döntése, amely szerint a *szolgálattal visszaélés* (Btk. 351. §) mint egyébként szubszidiárius bűncselekmény az azonos büntetéssel fenyegetett sikkasztással való találkozása esetén a specialitás elve alapján lép háttérbe.⁸⁸⁹ Ez az álláspont azért vitatható, mert a bíróság itt nem egy minden esetben meglévő, hanem egy *in concreto* szükségképpeni összefüggésnek (lásd lejjebb) tulajdonított halmazatot kizáró jelentőséget, ahelyett, hogy a szubszidiaritás fentebb kimutatott, helyes értelmezésével zárta volna ki a halmazatot.

⁸⁸⁹ BH 2010.179.

2. A konzumpció

2.1. A konzumpció fogalma

A konzumpció esetében az elkövető cselekménye elvileg mind az ún. *átfogó*, mind a *kevésbé átfogó* tényállás keretei közé beilleszthető lenne ugyan, azonban a *lex consumens derogat legi consumptae* elve alapján az előbbi, tehát a szélesebb körű és súlyosabb büntetéssel fenyegetett tényállás elnyeli (*konzumálja*) a kevesebbet, feltéve, hogy a tényállások találkozása *in abstracto* szükségképpen vagy gyakori.⁸⁹⁰

2.2. Az *in abstracto* szükségképpen és gyakori összefüggés jelentése

A látszólagos halmazat ezen formája dogmatikai természetének megértéséhez elengedhetetlen két logikai formula, az *in abstracto*, illetve az *in concreto* összefüggések egymáshoz való viszonyának ismertetése.

2.2.1. Az *in abstracto* kitétel azt jelenti, hogy két vagy több bűncselekmény kapcsolatát már a törvényi tényállások szintjén kimutatható, tehát *általánosságban* meglévő *együttes előfordulás* jellemzi.⁸⁹¹ Ezzel szembeállítható az ún. *in concreto* meglévő összefüggés, amely nem általában, hanem *csak konkrét életbeli szituációban*, az adott történeti tényálláson belül forog fenn.

Ez utóbbi összefüggésnek azonban halmazatot kizáró jelentőséget tulajdonítani nem szabad. A jogalkotó ugyanis az egyes büntetőtörvénybeli tényállások megalkotásánál a közöttük *absztrakt szinten fennálló összefüggésekre* figyelemmel lehetett, s erre tekintettel határozhatta meg az egyes bűncselekmények büntetési tételét. Ez konkrétan a konzumpció esetében azt jelenti, hogy két bűncselekmény *in abstracto* szükségképpen, vagy legalábbis gyakori együttes előfordulása esetén az átfogó bűncselekmény büntetési tételét úgy kerülhetett megállapításra, hogy annak keretében a vele gyakran együtt járó, kevésbé átfogó bűncselekmény is értékelhető legyen. *In concreto*, történeti tényállásokon belüli összefüggések vonatkozásában azonban erre nem következtethetünk. Abban az esetben tehát, amikor az elkövető cselekménye csak konkrét esetben illik bele két vagy több tényállás keretei közé, valóságos halmazatot kell

⁸⁹⁰ NAGY F. 2008, 237. p.

⁸⁹¹ JULIS 1982, 18. p.

megállapítani, mert csak ez felel meg a valamennyi körülmény értékelésére vonatkozó követelménynek. Hasonló vélemény került megfogalmazásra a Btk. egyik előkészítő ülésén is, amely szerint „semmiféle dogmatikai és jogpolitikai érv nem hozható fel a konkrét szükségképpen összefüggés elismerése mellett”.⁸⁹²

2.2.2. Az *in abstracto szükségképpen* összefüggés a törvényi tényállások szintjén fennforgó *kivétel nélküliséget* jelent. Ez tehát az az eset, amikor valamely bűncselekmény általában sem követhető el anélkül, hogy ez a cselekmény ne illene bele egy másik, kevésbé átfogó bűncselekmény tényállásába.

2.2.3. Bár a jogirodalom nem a gyakori, hanem a *rendszerinti*, illetve a *tipikus* összefüggésre szokott hivatkozni az összefüggések gyakoriságának mérésére, álláspontom szerint elegendő és szabatos a kérdés kapcsán *in abstracto gyakori* összefüggésről beszélni, és e kategórián belül lehet adott esetben említést tenni az egymástól csak árnyalatukban különböző rendszerinti és tipikus összefüggések között.

A) A *gyakori* összefüggés tehát nem minden esetben, de az esetek nagy százalékában kimutatható, s a közfelfogás szerint is gyakran fennforgó együttes előfordulást jelent két (vagy több) bűncselekmény között. Erre vonatkozólag a *bűnügyi statisztikákat* hívhatjuk segítségül: ezek nagy biztonsággal igazítanak el abban a kérdésben, hogy két bűncselekmény együttes megvalósítása rendszerinti-e, avagy sem.

B) A *gyakori* összefüggés fogalmát az egység-többség témakörében azért szükséges kimunkálni, mert két tényállás *gyakori* találkozása esetén vélelmezhető, hogy a jogalkotó az átfogóbb tényálláshoz kapcsolt büntetési tétel meghatározásakor figyelemmel volt arra, hogy az adott bűncselekmény megvalósításakor az elkövető cselekménye többnyire kimeríti egy másik bűncselekmény tényállását is, ezért ez utóbbi értékelhető kizárólag az átfogó tényállás megállapítása révén is.

C) Arra vonatkozóan, hogy az *in abstracto* *gyakori* vagy *tipikus* összefüggés is halmazati minősítést kizáró jelentőséggel bírhat, találó érvként szolgálhat PESCHKA VILMOS azon megállapítása, hogy a jogalkotó a társadalmi folyamatokból a *tipikust* ragadja meg. Ennek oka, hogy „a tipikus, a típus az a jelenség és logikai forma, amelyben a társadalmi viszonyok a jogi norma tartalmaként visszatükröződésében a különösség konkrétan és közvetlenül megjelenik”.⁸⁹³ Büntetőjog-specifikusan ezt BERKES akként fogalmazta meg, hogy a bűncselekmények „átlagos társadalomra veszélyességét nem pusztán e jogi

⁸⁹² LÁSZLÓ 1984, 340. p.

⁸⁹³ PESCHKA 1965, 334. p.

tényállási elemek jellemzik, hanem azok a társadalmi körülmények is, amelyek között ez a magatartástípus az életben rendszerint megjelenik”.⁸⁹⁴

2.2.4. Az in abstracto előforduló gyakoriságról megjegyezhető, hogy az térben és időben *változó jelenség*: elképzelhető ugyanis, hogy két deliktum együttes előfordulása a korábbiakban nem volt jellemző, majd valamely társadalmi, gazdasági, stb. változás hatására figyelemmel gyakoribbá válik, míg más, korábban gyakori összefüggések olyannyira megritkulnak, hogy utóbb már kifejezetten atipikusnak tekinthetők.

2.2.5. Így ma még nem minősíthető in abstracto gyakori összefüggésnek például a *számítástechnikai rendszer és adatok elleni bűncselekmény* (Btk. 300/C. §) és a lopás kapcsolata, amely akkor foroghat fenn, amikor az autótolvaj célja elérése érdekében informatikai úton törli fel a számítógépes védelmi rendszerrel ellátott gépjárművet. Ez az összefüggés ma még azért nem gyakori, mivel az autók nagy része ilyen védelemmel még nincs felszerelve. A jövőben azonban könnyen elképzelhető, hogy ez a fajta biztonsági berendezés általánossá, bevetté válik, s ekként már – az in abstracto gyakori összefüggésre figyelemmel – felmerülhet az eszközcselekmény háttérbe lépése a lopás mellett.

2.2.6. Álláspontom szerint az in abstracto gyakori összefüggés megállapítása büntetőeljárásbeli jogkérdés, amelynek megállapításához azonban szakértői vélemény is igénybe vehető. A halmazat látszólagossága megengedhetőségének alapja pedig az, hogy ilyenkor egyetlen tényállás keretei között is értékelhető valamennyi körülmény, továbbá a büntetőjogi felelősség szokásjogi úton történő enyhítésére kerül sor.

2.3. *Példák a konzumpcióra*

2.3.1. Az in abstracto szükségképpen összefüggésre a *magzatelhajtás* (Btk. 169. §) és a könnyű testi sértés viszonya szolgálhat például. Tekintettel ugyanis arra, hogy sem a művi, sem a gyógyszeres úton végrehajtott magzatelhajtás nem valósítható meg anélkül, hogy a terhes nő legalább 8 napon belül gyógyuló sérülést szenvedne, a könnyű testi sértés megállapítását ilyen esetben mellőzni kell. Ugyanez a helyzet az erőszakos bűncselekmények és a személyi szabadság megsértése, továbbá a hamis vád és a

⁸⁹⁴ BERKES 1966, 248. p.

rágalmazás viszonylatában⁸⁹⁵, habár ez utóbbi esetet a KIS-féle kommentár a specialitás körébe sorolja.⁸⁹⁶

2.3.2. A gyakori összefüggés példaként a kommentár- és a jogirodalomban egyaránt legtöbbször az akaratot megtörő *erőszakkal* (vis absoluta), avagy kvalifikált (az élet, testi épség elleni irányuló és közvetlen) *fenyegetéssel* megvalósuló bűncselekmények és a könnyű testi sértés kapcsolata merül fel.⁸⁹⁷

A) Ennek megfelelően a bírói gyakorlat – ANGYALLAL⁸⁹⁸ és SCHULTHEISSZEL⁸⁹⁹ egyetértve – nem állapítja meg halmazatban az *erőszakos közöskülés* (Btk. 197. §) mellett a könnyű testi sértést.⁹⁰⁰ E bűncselekmények relációjában azonban megemlíthető, hogy a kir. Kúria gyakorlata még akként differenciált, hogy a testi sértést maga a közöskülés aktusa, avagy az annak érdekében kifejtett erőszak okozta-e, s halmazatot csak az előbbi esetben tekintette kizártnak.⁹⁰¹ Ugyanezt a felfogást képviselte az 1961. évi Btk. hatálya alatt SZABÓ GYULA.⁹⁰²

Már a LÖW-féle Anyaggyűjtemény példaként említi a rablás és a könnyű testi sértés együttes megvalósulását⁹⁰³, ami a jelenlegi gyakorlat szerint is látszólagos halmazatot képez.⁹⁰⁴ A régi jogirodalomban így foglalt állást ANGYAL is.⁹⁰⁵ Az ellentétes álláspontok közül megemlíthető TÓTH MIHÁLYÉ⁹⁰⁶, aki egy példájában a megtartásos rablás és a hivatalos személy elleni erőszak mellett a könnyű testi sértést is valóságos alaki halmazatban látja megvalósulni.

A fenti erőszakos deliktumok és a könnyű testi sértés kapcsán az összefüggés azért csak gyakori, mert adott esetben – különösen a fenyegetéses változatuk – megvalósulhat úgy is, hogy a passzív alany testi sérülést nem szenved, mégis igen gyakori – ha nem is óhatatlan – hogy az elkövető cselekménye folytán nyolc napon belül gyógyuló sérülés keletkezik.

Kiemelést igényel, hogy az említett erőszakos bűncselekmények csak a könnyű testi sértést komszumálják: a súlyos, nyolc napon túl gyógyuló testi sérelem okozása

⁸⁹⁵ Így FÖLDVÁRI 1965, 137. p.

⁸⁹⁶ KIS 2006a, 47. p.

⁸⁹⁷ Így NAGY F. 2008, 237. p. és BERKES 2009, 29. p.

⁸⁹⁸ ANGYAL 1937, 53. p.

⁸⁹⁹ SCHULTHEISZ 1966, 66. p.

⁹⁰⁰ BJD 2617. és 4834.

⁹⁰¹ Kir. Kúria 12.802/1882. és 8963/1883. sz.

⁹⁰² SZABÓ GY. 1966, 488. p.

⁹⁰³ LÖW 1880, 547. p.

⁹⁰⁴ BH 2004.41.

⁹⁰⁵ ANGYAL 1934, 44. p.

⁹⁰⁶ TÓTH 2010, 103. p.

ugyanis nem gyakori következménye az említett deliktumokhoz megkívánt erőszaknak, így a valóságos halmazat megállapítása ilyenkor nem mellőzhető.⁹⁰⁷ Alátámasztják e felfogás helyességét egyébként például azok a vonatkozó kriminológiai vizsgálódások is, amelyekben kimutatták, hogy az erőszakos közösülések mindössze 1-2%-ában következik be 8 napon túl gyógyuló sérülés, ami nemcsak, hogy nem gyakori, hanem éppenséggel kivételesnek tekinthető.⁹⁰⁸ Ennek folytán nem alapos tehát az a LUKÁCS TÓL származó, a rendszerinti (gyakori) összefüggésnek halmazatot kizáró jelentőséget tulajdonító felfogás bírálatakor megfogalmazott megállapítás, amely szerint „a súlyos testi sértésről is elmondható, hogy az az erőszak rendszerinti velejárója [...] mert csak értelmezés kérdése, hogy mit tekintünk erőszaknak”.⁹⁰⁹

B) Ezzel szemben azon erőszakos bűncselekményekkel, amelyek *akaratot hajlító erőszakkal* (vis compulsiva), vagy a Btk. 138. §-a szerinti, nem minősített fenyegetéssel valósulnak meg, a jelenlegi judikatúra a könnyű testi sértést valóságos halmazatban állapítja meg. Így az LB álláspontja szerint a *zsarolás* (Btk. 323. §) és a könnyű testi sértés halmazatban áll⁹¹⁰, s ugyancsak ez a követett megoldás az *önbíráskodással* alaki halmazatban megvalósuló könnyű testi sértés kapcsán.⁹¹¹

Ezzel ellentétesen foglalt állást – a korabeli bírói gyakorlattal egyezően⁹¹² – vonatkozó kézikönyvében ANGYAL, aki szerint a zsarolás során alkalmazott, 8 napon belül gyógyuló sérülést eredményező erőszak „szinte természetszerűleg bekövetkező eredmény”, ezért külön nem értékelhető.⁹¹³ Hasonlóan foglalt állást az 1970-es években SZÜK, aki szerint a kompulzív erőszakkal megvalósuló bűncselekmények mellett is mellőzendő a könnyű testi sértés megállapítása.⁹¹⁴ Ugyancsak idézhető BÉKÉS véleménye: „azok a bűncselekmények, amelyeknek törvényi tényállásaiban a sértett ellen kifejtett „erőszak vagy fenyegetés” szerepel, elnyelik a könnyű testi sértést”.⁹¹⁵ A legújabb szegedi különös részi tankönyv pedig annyit jegyez meg, hogy „ha az erőszak [...] kifejtése során más bűncselekmény is megvalósul, azt a zsarolással – könnyű testi sértést kivéve – halmazatban kell megállapítani”.⁹¹⁶

⁹⁰⁷ A rablás és a súlyos testi sértés kapcsán így BJD 4811.

⁹⁰⁸ RÓZSA – MÜNNICH 1972, 61. p.

⁹⁰⁹ LUKÁCS 1967, 100-101. p.

⁹¹⁰ Bfv.II.1.130/2009/5.sz.

⁹¹¹ BH 1998.572.

⁹¹² Kir. Kúria B.II.3790/1916. sz.

⁹¹³ ANGYAL 1934, 118. p.

⁹¹⁴ PINTÉR 1977, 85. p.

⁹¹⁵ BÉKÉS 1973, 317. p.

⁹¹⁶ NAGY F. 2009a, 664. p.

A halmazat megállapítása az ehhez hasonló esetekben nézetem szerint is vitatható. Ennek okát abban látom, hogy mind az akaratot megtörő, mind az akaratot hajlító erőszakkal elkövethető deliktumok tényállásában egységesen *erőszak* kifejtéséről szól a jogalkotó, amely a mindennapi életfelfogás szerint is gyakran együtt jár 8 napon belül gyógyuló sérelem okozásával (ti. elvileg már a hajszálerek kisebb megrepedése is ilyennek tekinthető⁹¹⁷). A könnyű testi sértés e deliktumokkal közös felmerülése kapcsán törvényi szinten fennálló különbség tehát csak a *fenyegetés* kvalifikált vagy nem kvalifikált voltában és a *büntetési tételek eltérésében* van.

A fenyegetés milyenségének a valóságos vagy látszólagos halmazat kérdésében való döntésnél alapító szerepe már csak azért sem lehet, mivel többnyire éppen a bűncselekmények ezen fordulatára tekintettel kell a könnyű testi sértés kapcsán csupán gyakori, s nem szükségképpeni összefüggésről szólnunk (ha ugyanis csak az erőszakos fordulatokat pőnalizálná a törvény, az összefüggés de facto szükségképpeni lenne).

Megjegyzem, hogy ugyanezen okból helyeselhető az a régi – a maival ellentétes – gyakorlat, amely nem állapította meg a könnyű testi sértést halmazatban például a hivatalos személy elleni erőszakkal⁹¹⁸, a kényszervallatással⁹¹⁹, illetve a hivatalos eljárásban elkövetett bántalmazással.⁹²⁰

C) Mindezekre tekintettel arra a következtetésre juthatunk, hogy a judikatúra a törvényi büntetési tételeknek tulajdonít ebben a kérdésben meghatározó jelentőséget. Ugyanis míg például a rablás alapesetére kettőtől nyolc évig terjedő szabadságvesztést rendel a törvény, addig a zsarolásra csupán egytől öt évet, ezért ez utóbbi „igényelheti” a valóságos halmazat megállapítását, s ennek folyamányaként a kellőképpen szigorú halmazati büntetés kiszabásának lehetőségét, míg a rablás mellett jelentkező könnyű testi sértés a rablásra irányadó büntetési tétel keretében is kellőképpen értékelhető, így a bíróság megelégedhet a látszólagos halmazati minősítéssel.

D) E felfogásról tehát megállapítható, hogy a vélt vagy valós célszerűségi szempontokat a dogmatikai következetesség elé helyezi, amennyiben a büntetési tétel alakulásából következtet vissza a minősítésre. Emellett a kiindulópontja is helytelen, ugyanis ellentmond a *többről a kevesebbre történő következtetés* (argumentum a maiore ad

⁹¹⁷ Uo. 100. p.

⁹¹⁸ BJD 2623.

⁹¹⁹ BJD 2626. Az 1961. évi Btk. hatálya alatt ellentétesen SALAMON 1963, 147. p. Ma ellentétesen BH 1980.314.

⁹²⁰ BJD 2627. Ma ellentétesen BH 1980.114.

minus) elvének.⁹²¹ Szembetűnővé válik a logikai ellentmondás, ha arra gondolunk, hogy a bírói gyakorlat az élet vagy testi épség elleni avagy más hasonlóan súlyos fenyegetéssel megvalósuló minősített zsarolással [Btk. 323. § (2) bekezdés b) pont] is halmazatban hívja fel a könnyű testi sértést.⁹²²

2.3.3. Szintén a gyakori együttes előfordulás miatt látszólagos a halmazat a rongálás és az annak elkövetési magatartásaival is megvalósítható súlyosabb bűncselekmények viszonylatában. Így nem állapítható meg a rongálás például a *közérdekű üzem működésének megzavarása* (Btk. 260. §) mellett⁹²³, és álláspontom szerint látszólagos a rongálás halmazata a *közlekedés biztonsága elleni bűncselekménnyel* (Btk. 184. §) is. E deliktumnak a rongálással való találkozásakor azonban az LB – helytelenül – valóságos halmazatot állapít meg.⁹²⁴

Tekintettel ugyanis arra, hogy a közlekedés biztonsága elleni bűncselekmény egyik megvalósulási formája a közlekedési útvonal, jármű, stb. *megrongálása vagy megsemmisítése*, ebből értelemszerűen következik, hogy az ismérvekben gazdagabb tényállás mellett a rongálás megállapításának nincs helye. Ez pedig annak ellenére is igaz, hogy míg a rongálás minősítési rendszere a bűncselekménnyel okozott kár mértéke szerint alakul, addig a közlekedési bűncselekményt csak a sértetteknek okozott testi sértés, halál, stb. minősíti súlyosabbá. A gyakorlat meggyőző kritikáját fogalmazza meg a kérdés kapcsán NAGY FERENC⁹²⁵, s megjegyezhető, hogy korábban így foglalt állást az egyébként „halmazatpártinak” számító FÖLDVÁRI is.⁹²⁶

2.3.4. A konzumpciónak a SCHULTHEISZ által feltárt esetére⁹²⁷ – ti. a tényállások közti tipikus összefüggésre – hamis tanúzás és a rágalalmazás, illetve a *bűnpártolás* (Btk. 244. §) kapcsolata szolgálhat például. Ha ugyanis a hamis tanúvallomás a terhelt terhére szól, ezzel látszólag rágalalmazás, míg ha a terhelt javára, látszólag bűnpártolás is megvalósul. Halmazat megállapítására ilyenkor azonban – a tipikus összefüggésre tekintettel – nem kerülhet sor. Korábban – még nem a konzumpcióra hivatkozva – erre a következtetésre jutott ANGYAL is.⁹²⁸

⁹²¹ A logikai értelmezés ezen esetéhez lásd NAGY F. 2008, 72. p.

⁹²² LB Bfv.II.1.130/2009/5.

⁹²³ BH 1980.462.

⁹²⁴ Korábban így BH 1981.344 és BH 1984.252, legutóbb BH 2006.240.II. Itt az elkövetőnek azon magatartása került kétszeres értékelésre, hogy a közlekedő kamion szélvédőjét kövel bedobta.

⁹²⁵ NAGY F. 2009a, 195. p.

⁹²⁶ FÖLDVÁRI 1962, 197. p.

⁹²⁷ SCHULTHEISZ 1956, 5. p.

⁹²⁸ ANGYAL 1940, 175. p.

III. Fejezet

A látszólagos anyagi halmazat

A látszólagos anyagi halmazat esetében az elkövetőnek nem egy, hanem több cselekménye illik bele több diszpozíció keretébe úgy, hogy az egyik megvalósulása kizárja a többi megállapításának lehetőségét.

1. Az önállótlan részcselekmény

1.1. Az önállótlan részcselekmény fogalma

1.1.1. Az önállótlan részcselekmény többszörös közreműködést jelent ugyanabban a bűncselekményben, tehát akkor forog fenn, amikor az elkövető ugyanazon bűncselekmény két vagy több, külön-külön is büntetni rendelt stádiumát vagy elkövetői alakzatát is megvalósítja⁹²⁹, vagyis ugyanazt a bűncselekményt realizálja „más szakaszban, illetve vetületben”.⁹³⁰ Ezekben az esetekben csak az ún. *főcselekmény* mint a jogi tárgy elleni in abstracto legjelentősebb támadás állapítható meg, a kevésbé jelentős alakzatok háttérbe lépnek.

1.1.2. Általánosan elfogadott tétel, hogy a befejezett bűncselekmény mellett annak kísérlete és büntetendő előkészülete külön nem állapítható meg. Mint a természetes egységről szóló fejezetben láthattuk, önmagában a stádiumok megvalósítása közötti lazább időbeli kapcsolat a természetes egység megállapítását önmagában nem zárja ki. Látszólagos halmazatról ezért csak olyankor lehet és kell beszélni, amikor az elkövető egyes cselekményei (a szoros tér- és időbeli, avagy az okozati összefüggés nyomán) nem olvadnak természetes egységbe. Az önállótlan részcselekmény esete a stádiumok vonatkozásában tehát azokra az esetekre korlátozódik, amikor a bűncselekmény megvalósulási szakaszai térben és időben is elkülönülnek, továbbá kauzális kapcsolatban sem állnak (lásd példaként a fojtogatással megkísérelt, majd napokkal később löfegyverrel befejezett ölés esetét).

1.1.3. Ha a felbujtó rábíró tevékenysége mellett szándékosan segítséget is nyújt a tettesnek a bűncselekmény elkövetésében, felelősségre csak a felbujtás miatt vonható – a

⁹²⁹ SCHULTHEISZ 1956, 10. p.

⁹³⁰ RÁCZ 1962, 435. p.

bűnsegédi magatartás itt önállóan részcselekménynek minősül.⁹³¹ Ennek megfelelően a társtettség mellett mind a felbujtás, mind a bűnsegély elveszíti önállóságát és csak a tettesi alakzat megállapítására kerülhet sor, a társtettség mellett tehát a részesség mindkét alakzata önállóan részcselekménnyé válik.⁹³²

1.1.4. A BUSCH által szerkesztett tankönyv szerint az önállóan részcselekmény „az a *tényállásszerű magatartás*, amely az *őt időben követő*, más bűncselekményhez képest elveszíti értékelésének szükségességét”⁹³³ (kiemelés tőlem: a szerző). E definíció mind a stádiumtani, mind az egyes elkövetői alakzatok mint önállóan részcselekmények esetében több szempontból is problematikus.

A) Az előkészület alapvetően nem tényállásszerű magatartás.⁹³⁴ A jogalkotó az egyes előkészületi magatartásokat ugyanis épp abban az esetben rendeli büntetni, amikor az elkövető ugyan még nem kezdte meg egy bűncselekmény törvényi tényállásának megvalósítását, de adott deliktumnak akkora a tárgyi súlya, hogy a jogi tárgyat még csak távolról veszélyeztető előkészületi jellegű magatartások is büntetést érdemlő mértékben veszélyesek a társadalomra. Ezért az előkészület szükségképpen tényálláson kívüli magatartást jelent, a kísérlettől éppen az határolja el, hogy utóbbi esetében az elkövető a szándékos bűncselekmény elkövetését már megkezdi, tehát valamely különös részi tényállás keretei közé illeszkedő cselekményt fejt ki.⁹³⁵

B) A felbujtás és a bűnsegély ugyancsak nem tekinthető tényállásszerű magatartásnak: a tényállásszerűség a tettesség és a részesség legfőbb elhatároló ismérve⁹³⁶, azt az elkövetőt ugyanis, aki tényállásszerű magatartást fejt ki, tettesként kell felelősségre vonni, a részesség pönalizálásának dogmatikai alapja pedig az, hogy a nem tényállásszerű (csupán diszpozíciószerű⁹³⁷) magatartást kifejtő, ám a bűncselekmény elkövetését előidéző vagy előmozdító elkövető is büntethető legyen.⁹³⁸

C) Az idézett definíció másik hibájának azt a kitételt tartom, hogy szabályként, mindig az önállóan részcselekményt „időben követő” cselekményt tekinti főcselekménynek, eszerint tehát minden esetben az időben korábbi cselekménynek kellene elveszítene

⁹³¹ Így BJD 5017. Újabbban ugyanígy BH 1997.265.

⁹³² Feltehetőleg elírás szerepel a „kapcsos kommentárban”, amely szerint „nem állapítható meg bűnsegély felbujtás mellett, *tettesség részesség mellett*” (kiemelés tőlem: A. I.). A szerző nyilván úgy értette, hogy részesség nem állapíthat meg tettesség mellett. Vö. Berkes 2009, 32/1. p.

⁹³³ BUSCH 2006, 214. p.

⁹³⁴ Ezzel szemben az ún. sui generis előkészületi jellegű cselekmények tényállásszerűek.

⁹³⁵ NAGY F. 2008, 195. p.

⁹³⁶ TOKAJI 1984, 339-340. p.

⁹³⁷ NAGY – TOKAJI 1993, 6. p.

⁹³⁸ TOKAJI 1984, 366. p.

önállóságát a későbbi cselekménnyel szemben. Ez az álláspont nincs figyelemmel arra a körülményre, hogy bűnsegély nemcsak a tettesi alapcselekmény előtt, hanem az *alatt* is tanúsítható⁹³⁹, nem mondható tehát az, hogy a bűnsegédi tevékenység időben mindig megelőzné a tettesi cselekményt. Még tisztábban kimutatható e hiba a felbujtás és a bűnsegély viszonylatában: a felbujtás ugyanis időben szükségképpen *megelőzi* a bűnsegédi magatartást, ennek ellenére, ha a részes rábíró és segítségnyújtó tevékenységet is kifejt, éppen a korábbi, tehát a felbujtói magatartásáért fog felelni, az őt időben követő bűnsegély válik önálló részcselekménnyé.

Az önálló részcselekmény a helyes álláspont szerint tehát az a *diszpozíciószerű magatartás*, amely időben *hol megelőzi, hol követi* a másik – büntetendő – cselekményt.

1.2. *Érvek a büntetlen előcselekmény elnevezéssel szemben*

Egyes szerzők az önálló részcselekményt *büntetlen előcselekménynek* nevezik azzal, hogy sokszor több más kategóriát is e fogalom alá sorolnak. Mivel azonban, mint láttuk, nem minden esetben az előcselekmény, tehát az időben korábbi magatartás válik büntetlenné, a dogmatikailag helyesebb terminológia szerint a önálló részcselekmény kifejezés.

1.2.1. FÖLDVÁRI korábbi műveiben⁹⁴⁰ és tankönyvében is⁹⁴¹ a büntetlen előcselekmény elnevezést használja. E kategóriába sorolja a különböző stádiumok között fennálló kapcsolat mellett a rendszeremben a beolvadás és az önálló eszközcselekmény körébe tartozó eseteket is, az elkövetői alakzatok között fennálló kapcsolatot pedig büntetlen utócselekménynek tekinti.

Ez a felosztás nézetem szerint következetesen nem képviselhető: a beolvadás esetében ugyanis nem szükségszerű, hogy az önállóságát elvesztő magatartás időben megelőzze a büntetendő cselekményt, hanem követheti is azt, ezért az általam beolvadásnak tekintett valamennyi eset nem tekinthető egyben büntetlen

⁹³⁹ NAGY F. 2008, 217. p.

⁹⁴⁰ FÖLDVÁRI 1959, 10. p. és FÖLDVÁRI 1962, 205-206. p.

⁹⁴¹ FÖLDVÁRI 2006, 225-226. p.

előcselekménynek is.⁹⁴² A Legfelsőbb Bíróság, – bár éppen ellentétes előjellel – de szintén helytelenül közelítette meg e kérdést amikor a szemérem elleni erőszakot az azonos sértett sérelmére, ugyanazon alkalommal elkövetett erőszakos közösülés büntetlen utócselekményének tekintette⁹⁴³ (erről részletesebben lásd később). Ugyanígy aggályos az elkövetői alakzatok által létesített látszólagos anyagi halmazat minden esetét büntetlen utócselekménynek minősíteni, ugyanis a bűnsegély, mint láttuk, nemcsak a tettesi alapcselekmény alatt, hanem *előtte* is kifejthető. A felbujtás pedig csakis a tettesi alapcselekmény *előtt* valósulhat meg, vagyis annak ellenére, hogy az időbeli viszonyt illetően a tettesi magatartás lesz az *utócselekmény*, ilyen esetekben is az *in concreto* előcselekmény, azaz a bűnsegély, illetőleg a felbujtás megállapítása marad el.

A helyes felfogás szerint tehát a stádiumok és elkövetői alakzatok viszonylatában kimutatható látszólagos halmazati viszonyt az önállótlan részscselekmény elnevezéssel indokolt illetni.

1.2.2. A tankönyv-⁹⁴⁴ és kommentárirodalomban⁹⁴⁵ is van olyan álláspont, amely mind a büntetlen előcselekmény, mind az önállótlan részscselekmény kategóriáját ismeri, példának az előbbire a kísérlet és a befejezett bűncselekmény, utóbbira az előkészület és a befejezett bűncselekmény viszonyát hozza. E megkülönböztetés helytelensége a fentebb kifejtettek alapján – nézetem szerint – további indokolást nem igényel. Szerencsésebbnek tekinthető WIENER fogalmazása, aki szerint „az önállótlan részscselekmény *általában* a büntetlen előcselekmény”⁹⁴⁶ (kiemelés tőlem: a szerző). Ez az álláspont ugyanis rámutat arra, hogy az önállótlan részscselekmény nem szükségképpen előzi meg a büntetendő cselekményt, hanem az esetek egy részében követheti is azt.

1.2.3. Végül a büntetlen előcselekmény kifejezés ellen szól az a körülmény is, hogy, bár a jogi minősítésben nem jelenik meg a háttérbe lépő, enyhébb jogtárgysérelmet okozó cselekmény, az a büntetéskiszabás körében súlyosító körülményt képezhet⁹⁴⁷, a jogkövetkezmények szempontjából tehát nem tekinthető teljességgel *büntetlennek*, így (általánosságban is) helyesebbnek tekinthető az önállótlan részscselekmény megnevezés használata.

⁹⁴² Felismeri ezt az összefüggést a legújabb pécsi általános részi tankönyv. Vö. BALOGH Á. – TÓTH 2010, 236-237. p.

⁹⁴³ BH 1997.158.

⁹⁴⁴ GELLÉR 2008, 272. p.

⁹⁴⁵ JAKUCS 2004, 71. p.

⁹⁴⁶ WIENER 2003b, 89. p.

⁹⁴⁷ Ellentétesen BERKES 1966, 250. p. Nézete szerint a „járulékos cselekmény elkövetését általában nem lehet súlyosító körülményként értékelni a büntetés kiszabása során.”

2. A beolvadás

2.1. A beolvadás fogalma

2.1.1. A *beolvadás* esetében olyan részcselekmények találkoznak, amelyek egymással a *több és a kevesebb* viszonyában vannak. Főszabály szerint akkor merülhet fel, amikor az elkövető egyes cselekményeit azonos sértett sérelmére, egységes akarat-elhatározásból valósítja meg, és a látszólag több bűncselekmény törvényi tényállását is kimerítő cselekmények egymással szoros tér- és időbeli kapcsolatban állnak. A beolvadás tipikus esetét tehát mindössze egyetlen ismerv választja el a *természetes egység* fentebb tárgyalt azon esetétől, amely részcselekmények egységbe olvadásával jön létre. Az eltérés abban áll, hogy az összeolvadás esetében az egyes részcselekmények *nem ugyanabba az alaptényállásba illeszkednek*. Éppen ezért helyeselhető SCHULTHEISZ azon álláspontja, amely szerint a beolvadás „a cselekmények a köztük fennforgó szoros összefüggés folytán már a *természetes szemlélet* előtt is egységbe olvadnak és egy bűncselekményként jelentkeznek”⁹⁴⁸ (kiemelés tőlem: A. I.).

2.1.2. A szegedi büntetőjogi iskola által összeolvadásnak nevezett esetet⁹⁴⁹ álláspontom szerint azért helyesebb a beolvadás elnevezéssel illetni, mert alapvetően csak az enyhébb büntetéssel fenyegetett cselekmény önálló megállapításának mellőzésének van dogmatikai alapja (kivétellel azonban, mint látni fogjuk, találkozhatunk).

2.2. A beolvadás egyes gyakorlati esetei

2.2.1. A korábbi jogirodalomban ANGYAL képviselte⁹⁵⁰ azt a jelenlegi gyakorlatban is töretlenül – így például a korábbi Kecskeméti Megyei Bíróság egy döntésében is⁹⁵¹ – érvényesülő felfogást, amely szerint a testi sértésbe mind a szóbeli, mind a tettleges becsületsértés beleolvad. A rágalalmazásba és a tettleges becsületsértésbe ugyancsak beolvad a szóbeli becsületsértés. Lényeges, hogy beolvadásról csak abban az esetben lehet és kell beszélni, ha az elkövető egyes kijelentései önmagukban rágalalmazásnak,

⁹⁴⁸ SCHULTHEISZ 1956, 12. p.

⁹⁴⁹ NAGY F. 2008, 233. p.

⁹⁵⁰ ANGYAL 1927, 28. p.

⁹⁵¹ Kecskeméti Megyei Bíróság 2.Bf. 708/1981. sz.

mások becsületsértésnek minősülnének. Ha ugyanis csupán egyetlen cselekménye látszik kimeríteni mindkét bűncselekmény tényállását, nem halmazati, hanem elhatárolási problémával állunk szemben.

A rágalmozás és a tetteges becsületsértés azonban az uralkodó gyakorlat szerint halmazatot képez.⁹⁵²

2.2.2. A joggyakorlat szerint a testi sértésbe mind a szóbeli, mind a tetteges becsületsértés beleolvad.⁹⁵³ Ezzel ellentétesen foglalt állást a testi sértés és a szóbeli becsületsértés összefüggése kapcsán KÁLMÁN GYÖRGY, aki szerint „a szóbeli becsületsértő nyilatkozatok kíséretében elkövetett testi sértés esetében sérelmet szenved egyfelől a sértett testi épsége, másfelől emberi méltósága. A cselekmény tehát nem illeszkedik egy s ugyanabba a törvényi tényállásba, több jogi tárgyat is sért, így nem bűncselekményi egység, hanem anyagi halmazat”.⁹⁵⁴ Ennek a felfogásnak az a hibája, hogy – amellet, hogy a szóhasználat rossz, hiszen itt nem egy, hanem két cselekményről van szó – egyáltalán nincs figyelemmel arra, hogy egyes bűncselekményi tényállások több jogi tárgynak is védelmet nyújthatnak, továbbá az egyes jogi tárgyak, mint láttuk, nem egymástól elszigetelten léteznek, hanem éppen egymással összefüggésben értelmezendők.

2.2.3. A gyakorlat szerint⁹⁵⁵ továbbá a sikertelen magzatelhajtási kísérlet (Btk. 169. §) beolvad az újszülött sérelmére elkövetett emberölésbe [Btk. 166. § (2) bekezdés i) pont], ám nem azért, mert a „a magzatelhajtás kísérletének mellőzésével csak emberölés miatt *célszerű* a terhes nőt felelősségre vonni”⁹⁵⁶ (kiemelés tőlem: a szerző). Az egység indoka itt az a körülmény, hogy a passzív alany mindkét bűncselekmény esetében megegyezik, csak a magzati korban lévő sérelmére emberölés nem követhető el, míg a már megszületett gyermek sérelmére már igen, ezért a súlyosabb élet elleni bűncselekménybe a magzatelhajtás beleolvad.

2.2.4. STEFFLER szűkszavúan fogalmazva annyit jegyez meg, hogy az emberölésbe a testi sértés beolvad.⁹⁵⁷ Nézetem szerint ez az esetek többségére nem áll. Az emberölést a testi sértéstől – a tevékenység eredményétől függetlenül – lényegileg az határolja el, hogy az emberöléshez ölési, míg a testi sértés okozásához testi sértésre irányuló szándék

⁹⁵² BH 1981.48.

⁹⁵³ Mint VIDA írja: „Soha oly esztelen formalizmusba a gyakorlat nem esett, hogy a becsületsértést és a könnyű testi sértést [...] bűnhalmazatként értékelte volna”. VIDA F. 1967, 5. p.

⁹⁵⁴ KÁLMÁN 1961, 137. p.

⁹⁵⁵ BJD 2618.

⁹⁵⁶ FÖLDVÁRI 2006, 225. p.

⁹⁵⁷ STEFFLER 1981, 977. p.

szükséges.⁹⁵⁸ Tehát az elkövetési magatartás megkezdése előtt kialakult ölési szándékkal eljáró és ennek megfelelően cselekvő elkövető részéről a sértettnek sérelmet okozó magatartások (ütés, rúgás, stb.) *látszólag sem* valószínűsítenek meg testi sértést, mivel az elkövető testi sértési szándék nélkül, ölési szándékkal jár el, ezért cselekménye akkor is emberölés kísérleteként és nem a testi sértés valamely válfajaként minősül, ha a sértett életben marad.⁹⁵⁹ Természetesen más a helyzet akkor, ha az elkövető kezdetben testi sértésre vonatkozó szándékkal bántalmazza a sértettet, majd a dulakodás közben, a cselekményfolyamat során alakul ki benne az ölési szándék. Ekkor már mondhatjuk, hogy a testi sértés is látszólag megvalósult és ilyenkor helyesnek minősíthető az a tétel, hogy a testi sértés az emberölésbe beolvad.⁹⁶⁰

2.2.5. Az erőszakos közösülés (korábban erőszakos *nemi* közösülés, 1961. évi Btk. 276. §) és a *szemérem elleni erőszak* (Btk. 198. §) azonos alkalommal, azonos sértett sérelmére történő elkövetése az elmélet⁹⁶¹ és a bírói gyakorlat⁹⁶² régtől fogva változatlan álláspontja szerint látszólagos halmazatot képez, ezért a bíróság az ilyen esetekben rendszerint kizárólag a súlyosabbnak tekintett erőszakos közösülést állapítja meg.

A) Amíg a Btk. különböző büntetési tételek keretei között rendelte büntetni e két nemi deliktumot, addig a halmazat látszólagossága nem volt vitás. Az 1978-as Btk. eredeti törvényszövege szerint a szemérem elleni erőszak alapesetét öt évig terjedő, míg az erőszakos közösülést kettőtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel rendelte büntetni a törvény, így viszonylatukban teljesült a beolvadás fennforgásához szükséges azon követelmény, hogy az egyes részcselekmények a több és a kevesebb viszonyában álljanak. Az 1993. évi XVII. törvény 45. §-ba azonban a szemérem elleni erőszak büntetési tételét felemelte, így annak alapesetének büntetési tétele ma már megegyezik az erőszakos közösülésre irányadó büntetéssel.

B) A szemérem elleni erőszak büntetési tételeinek ilyen irányú megváltoztatását követően már nem állítható egyértelműen, hogy e két bűncselekmény a több és a kevesebb viszonyában állna, így felmerülhet a halmazati minősítés lehetősége, azt azonban a bírói gyakorlat továbbra is mellőzi. Indokolásai szerint „a két elkövetési tevékenység (közösülés, fajtalanság) [...] azonos érdeket, a [...] nemi szabadságot sérti, és így a különböző elkövetési magatartások társadalomra veszélyessége [...] csak egy

⁹⁵⁸ NAGY F. 2005a, 74. p.

⁹⁵⁹ ANGYAL 1928a, 34. és 1928b, 29. p.

⁹⁶⁰ BH 2003.138.

⁹⁶¹ Így ANGYAL 1937, 52. p.

⁹⁶² BH 1981.222.

vonatkozásban mutatható ki.⁹⁶³ Továbbá: „a kétszeri értékelés általános törvényi tilalmába ütközne az azonos alkalommal véghez vitt erőszakos közösülés és fajtalanság 2 rb. bűncselekményként való [...] értékelése.”⁹⁶⁴

A látszólagos halmazat érvényesülése érdekében tehát ehelyütt kivételt kellene tennünk azon szabály alól, hogy beolvadásnak csak a több és a kevesebb viszonyában álló bűncselekmények között jöhet létre. Ez azonban szerintem csak látszólag van így: abból a körülményből ugyanis, hogy a *megrontás* Btk. 201. § szerinti alakzata fiataalkorú elkövető esetén csak közösülés esetén tényállásszerű, fajtalanság esetében nem, implicite arra következtethetünk, hogy a jogalkotó továbbra is előbbi magatartást tekinti in abstracto súlyosabbnak.

C) Nézetem szerint az a megoldás azonban már vitatható, amely – stádiumtani szempontból aggályos módon – nemcsak a befejezett erőszakos közösülésbe látja beolvadni a befejezett szemérem elleni erőszakot, hanem az erőszakos közösülés *kísérletébe* is.⁹⁶⁵ Mint SZOMORA ZSOLT írja⁹⁶⁶, ellentmondást idéz elő, hogy valamely bűncselekmény kísérletével szemben egy másik, büntetési tételei alapján ugyanolyan súlyú, befejezett deliktum háttérbe lép. Mindez az előző pontban írt ellenvetés ellenére is igaz.

D) A kérdés kapcsán kiemelhető az LB azon állásfoglalása, amely szerint „ha az erőszak, illetve az élet vagy testi épség ellen közvetlenül irányuló fenyegetés hatása alatt álló sértettel az elkövető közösül, és a sértettel azonos alkalommal rajta kívül több személy fajtalankodik: a cselekmény egységesen többek által elkövetett szemérem elleni erőszak büntettének minősül”.⁹⁶⁷

E döntésével az LB nézetem szerint konkludens módon azt ismerte el, hogy a szemérem elleni erőszak Btk. 198. § (2) bekezdés c) pontja szerinti minősített esete az erőszakos közösülés alapesetével a beolvadás folytán látszólagos anyagi halmazatot képez. Ha pedig ez igaz, akkor adott esetben elfogadható lenne olyan álláspont is, amely szerint a befejezett szemérem elleni erőszakba az erőszakos közösülés kísérlete olvad bele, figyelemmel arra, hogy a kísérleti szak a törvény⁹⁶⁸ és a gyakorlat szerint⁹⁶⁹ is enyhébb megítélést igényel a befejezett bűncselekményhez képest.

⁹⁶³ BH 1997.158.

⁹⁶⁴ EBH 2000.187.

⁹⁶⁵ BH 1988.342. Hasonlóan BH 2004.42.

⁹⁶⁶ SZOMORA 2005, 204-205. p.

⁹⁶⁷ BH 2000.279.

⁹⁶⁸ Kísérlet viszonylatában a Btk. 87. § (3) bekezdése alapján helye van ti. kétszeres leszállásnak.

2.3. A beolvadás egy atipikus formája

Beolvadás kivételesen nemcsak azonos sértett sérelmére, azonos alkalommal kifejtett cselekmények viszonylatában jöhet létre. Kivételesen e látszólagos anyagi halmazati kategóriába sorolandók azok a cselekmények is, amelyeket ugyan szintén azonos sértett sérelmére követtek el, de nem azonos alkalommal. Itt az egyes magatartások lazább tér- és időbeli viszonyban állnak, és éppen az *idő múlása* lesz majd az a körülmény, amely folytán az elkövető egyes cselekményei látszólag több bűncselekményt valósítanak meg.

2.3.1. Ilyen viszony jöhet létre az erőszakos közösülés (és a szemérem elleni erőszak) és a megrontás között, amennyiben az elkövető a sértettel szemben nemi cselekményeinek egy részét a sértett tizenkettedik életévének betöltése előtt, más részüket ezt követően fejt ki. Beleegyezéssel folytatott nemi viszony esetén ezen életkor betöltése előtt e cselekmények ismeretesen erőszakos nemi bűncselekménynek minősülnek, ezt követően történő továbbfolytatásuk viszont már látszólag megrontást valósít meg.⁹⁷⁰ A helyes álláspont szerint ezekben az esetekben a megrontás az erőszakos nemi bűncselekményekbe *beolvad*, külön megállapításának nincs helye.⁹⁷¹

2.3.2. A korábbi bírói gyakorlat, mint láttuk, ilyen esetekben folytatólagos egységbe foglalta a megrontással az erőszakos közösülést, illetve szemérem elleni erőszakot.⁹⁷² Erre a folytatólagos bűncselekmény 1978-as törvénybe foglalása óta nincs lehetőség, mivel annak egyik objektív feltétele, hogy valamennyi részcselekmény ugyanolyan bűncselekményt valósítson meg, de véleményem szerint a helyesebb már akkor is az ilyen eseteket az összeolvadás körébe utaló nézet volt, amikor a folytatólagosság megállapítását kifejezetten kizáró törvényi rendelkezés még nem létezett.⁹⁷³

⁹⁶⁹ BKv 56. III. 1. pont

⁹⁷⁰ A Btk. megdönthetetlen véelme (210. §) folytán ugyanis akkor is erőszakos közösülés, illetőleg szemérem elleni erőszak elkövetéséért felel az elkövető, ha a tizenkettedik életévét be nem töltött sértett beleegyezett a közösülésbe, illetve a fajtalanságba, mivel őt a törvény erejénél fogva védekezésre képtelennek kell tekinteni, azaz beleegyezése a nemi cselekményekbe hatálytalan, annak megadása esetén is tényállásszerűvé válik a Btk. 197. § (1) bekezdés II. fordulata szerinti erőszakos közösülés, illetve a 198. § (1) bekezdés II. fordulata szerinti szemérem elleni erőszak.

⁹⁷¹ Így KÁDÁR 1963, 295. p., HALÁSZ 1966, 342. p., STEFFLER 1981, 977. p. és NAGY F. – TOKAJI 1993, 169. p.

⁹⁷² BK 436. (megjelent BH 1965/4. sz.)

⁹⁷³ Más kérdés, hogy amennyiben a folytatólagosság további feltételei már a sértett tizenkettedik életévének betöltése előtt is maradéktalanul fennálltak, a cselekmények végeredményben folytatólagosan elkövetett erőszakos közösülésnek, illetve szemérem elleni erőszaknak minősülnek. Ám ekkor sem a látszólag

2.3.3. A jelenlegi bírói gyakorlat aggályos módon valóságos anyagi halmazatot állapít meg az erőszakos nemi deliktum és a megrontás között.⁹⁷⁴ Teszi ezt arra hivatkozva, hogy az ilyen esetekben mind az erőszakos közösülés (vagy szemérem elleni erőszak), mind a megrontás törvényi tényállása megvalósult, ezért halmazat megállapításának van helye. Ez az interpretáció tisztán formalistának tekinthető, amely automatikusan halmazatot állapít meg azon esetekben, amikor több bűncselekmény látszik megvalósulni, nem véve tudomást az egyes törvényhelyek közötti logikai összefüggésekről.

2.3.4. Ellentmond ugyanis a logikai értelmezésnek az, hogy egy, a közösülési cselekmények kezdetekor tizenegy, az utolsó cselekmény realizálásakor tizenhárom éves sértett esetében erőszakos közösülés és megrontás *halmazata* valósul meg, míg ha az elkövető például a sértett hatodik és nyolcadik életéve között (tehát testileg még nyilvánvalóan éretlen gyermek esetében) folytat vele szexuális cselekményeket, csak erőszakos közösülés, tehát *egység* (és ha feltételei fennállnak, folytatólagos egység) valósul meg.⁹⁷⁵ Vagyis a súlyosabb esetben egy⁹⁷⁶, a némileg enyhébbnek tekinthető esetben két bűncselekményt lát a judikatúra megvalósulni, ami ellentétes az *argumentum a maiore ad minus* értelmezési elvével, amely szerint ha a súlyosabb eset nem von maga után szigorúbb elbírálást, nem járhat azzal a nála enyhébb eset sem.⁹⁷⁷

2.3.5. Egy jogesetelemzésében a fentiekkel egyezően foglalt állást SZOMORA, hozzátéve, hogy a kérdésben „egyértelmű jogirodalmi állásfoglalás” alakult ki.⁹⁷⁸ Annak kimutatására, hogy ez az állítás a hazai jogirodalom egészére nem vonatkoztatható, röviden indokolt felhívni a figyelmet FÖLDVÁRI 1983-ból (tehát a vitatott BH megjelenési évéből) származó azon álláspontjára, amely szerint „valódi halmazatnak kell tekintenünk az említett bűncselekmények találkozását, mivel a többszörös tényállásszerűség mellett vitathatatlanul fennáll a jogtárgysértések többsége [...] is: az egyik bűncselekmény a nemi szabadságot, a másik a kiskorú egészséges nemi fejlődését sérti”.⁹⁷⁹ Ebben az

megrontást megvalósító cselekményeket vonjuk be a folytatólagos egységbe, hanem csak az erőszakos nemi deliktumot megvalósítókat, mivel a megrontásnak látszó cselekmények ilyenkor is beolvadnak az erőszakos közösülés vagy a szemérem elleni erőszakba.

⁹⁷⁴ BH 1983.1.

⁹⁷⁵ NAGY F. – TOKAJI 1993, 169. p.

⁹⁷⁶ Így például folytatólagosan elkövetett erőszakos közösülést állapított meg az elkövető terhére a Bács-Kiskun Megyei Bíróság, amikor nevelt gyermekével, annak 9-10 éves életkorában, több ízben közösült. Bács-Kiskun Megyei Bíróság 5.B.203/2005/24. sz. Másodfokon helybenhagyta a döntést a Szegedi Ítéltábla Bf.II.32/2006/7. sz. végzése.

⁹⁷⁷ NAGY F. 2008, 72. p.

⁹⁷⁸ SZOMORA 2010, 55-56. p.

⁹⁷⁹ FÖLDVÁRI 1983, 536. p.

állásfoglalásban véleményem szerint egyértelműen tetten érhető a bűncselekmény fogalmával az egység-többség területén mechanikusan operáló FÖLDVÁRI-féle felfogás minden hátránya. Az ilyen állásfoglalásból továbbá olybá tűnik, mintha a büntetőjog által védelemben részesített jogvédte érdekek „légüres térben”, egymástól teljesen függetlenül léteznének, és ugyanaz a tényállás ne tudna több jogi tárgyat is védelemben részesíteni, holott ez nyilvánvalóan nincs így.

3. Az önállótlan eszközcselekmény

3.1. Az önállótlan eszközcselekmény fogalma

Az önállótlan eszközcselekmény esetében röviden arról van szó, hogy két cselekmény az eszköz és a cél viszonyában találkozik egymással, amikor adott esetben kizárólag a célcselekmény miatt állapítható meg az elkövető felelőssége. Az eszközcselekmény ilyenkor tehát megállapításra nem kerülhet, de álláspontom szerint nem tekinthető teljesen büntetlennek: a büntetéskiszabás során ugyanis súlyosító körülményt képezhet annak megvalósítása.

Az önállótlan eszközcselekmény megállapításának álláspontom szerint három feltétele van: a) a cselekmények közötti eszköz-cél viszony, b) az ilyen viszonyban lévő cselekmények in abstracto szükségképpen vagy gyakori együttes előfordulása, c) a célcselekményt súlyosabb büntetéssel fenyegetse a törvény az eszközcselekménynél.

Ad a) *Az eszköz-cél viszony.* Korábban a német jogirodalomban LISZT utalt az eszköz-cél viszonyra az egység-többség körében elfoglalt kiemelt jelentőségére.⁹⁸⁰ Az eszköz-cél viszony fennforgása e felfogás szerint magától értetődő előfeltétele annak, hogy az ilyen viszonyban álló cselekmények egyike (és pedig mindig az eszközcselekmény) önállóságát veszítse.

Ha ugyanis két bűncselekmény egymással az eszköz és a cél viszonyában áll, ez olyan szoros belső összefüggést teremt közöttük, amelyből – további, az alábbiakban kifejtendő feltételek együttes megléte esetén – arra következtethetünk, hogy erre az összefüggésre a jogalkotó a törvény szövegezésekor és az egyes bűncselekmények büntetési tételeinek megállapításakor már tekintettel volt (vagy legalábbis tekintettel kellett volna, hogy legyen), az eszközcselekménynek a célcselekmény melletti megvalósulását figyelembe vette. Ezért halmazukat csupán látszólagosnak tekinthetjük, amely körülmény folytán végeredményben csak a célbűncselekmény kerülhet megállapításra.

Eszköz és cél viszonyában akkor áll két büntetendő cselekmény, ha az elkövető az eszközcselekményt avégett valósítja meg, hogy ezáltal tulajdonképpeni célját, a célcselekményt realizálni tudja. Az tehát a bizonyítandó, hogy az elkövető szeme előtt az első (a végül eszközcselekményként háttérbe lépő) cselekmény elkövetésekor a

⁹⁸⁰ LISZT 1927, 354. p.

célcselekmény lebegett-e. Ezt legkönnyebben akként dönthetjük el, hogy gondolatban elhagyjuk a célcselekményt: ezt követően vizsgálni kell, hogy az eszközcselekmény elkövetésére így is sor került-e volna. Ha igen, az eszköz-cél kapcsolat hiányzik; ha azonban a célcselekmény kifejtésére vonatkozó szándék hiányában az eszközcselekmény elkövetésére sem került volna sor: az eszköz-cél viszony megállapítható. Nem forog fenn e megkívánt feltétel, és az elkövető egyes cselekményeit valóságos halmazban kell értékelni, ha az elkövető szándéka az eszközcselekmény realizálásakor még nem terjedt ki a célcselekményre, hanem az csak az eszközcselekmény kivitelezése után keletkezett. Így például az elkövető előbb megvalósítja a magánlaksértést, majd később, már a lakásba történő bejutást követően keletkezik a lakásban elkövetett további bűncselekmény megvalósítására vonatkozó szándéka.

Kiemelést igényel, hogy az a körülmény, hogy az elkövető két cselekménye egymással az eszköz és a cél viszonyában áll, *önmagában* sohasem alapozhatja meg az eszközcselekmény ítéletbeli mellőzését (kivételt ez alól az az eset képezhet, amikor maga a törvényhozó fűz ilyen erőt ezen összefüggéshez, mint például az összetett bűncselekmény esetében).

Érdekes, hogy a régi magyar irodalomban VARGHA FERENC koronaügyész még úgy foglalt állást, hogy „az eszköz és czélcselekménynek egymáshoz való viszonyáról csak akkor beszélünk, ha e kettőt térben és időben egymástól elválasztani nem lehet”.⁹⁸¹

Ad b) A cselekmények közötti *in abstracto szükségképpeni*, vagy *gyakori* kapcsolat (ezek jelentéséhez lásd a konzumpciónál írtakat). Nézetem szerint nemcsak az *in abstracto* szükségképpeni, hanem az ennél némileg ritkább, *in abstracto* gyakori (rendszerinti, vagy tipikus) együttes előfordulást is elegendő megkövetelni az eszköz-cél viszonyban álló cselekmények esetében ahhoz, hogy az eszközcselekmény a célcselekmény mellett ne kerüljön külön megállapításra.⁹⁸² Ez pedig azért van így, mert a jogalkotó a bűncselekményi tényállások megszövegezésekor és a hozzájuk tartozó büntetési tételek meghatározásakor az adott cselekmények tipikus megvalósítási módjait vette alapul. Így az egyes bűncselekmények büntetési tételei alsó és felső határának meghatározásakor az elkövető gyakori, járulékos jellegű cselekményeire is figyelemmel lehetett.

Ad c) Utolsó feltételként az kívánható meg, hogy az célcselekmény *súlyosabb büntetés alá essen*, mint az eszközcselekmény.⁹⁸³ Ellenkező esetben, azaz ha a célcselekmény és

⁹⁸¹ VARGHA 1893, 232. p.

⁹⁸² Így az 1961. évi Btk. Kommentárja. HALÁSZ 1968, 376-377. p.

⁹⁸³ Így BJD 2621. (BK 421.)

az eszközcselekmény büntetési tételei megegyeznek, avagy ha éppen a célcselekmény büntetendő enyhébben, az eszközcselekmény nem veszíti el önállóságát és közöttük valóságos halmazat létesül, mint például abban az esetben, amikor a sántolvajok közérdekű üzem működésének megzavarása révén követik el a célcselekményként szereplő lopást. Ennek indokát abban látom, hogy a súlyosabb büntetési tételű, gyakorta célcselekményként megvalósuló bűncselekmény büntetési tételében a jogalkotó vélelmezhetően értékelte az általában más jogi tárgyat sértő, társadalomra veszélyességet bizonyos mértékben fokozó, legalább in abstracto gyakori eszközcselekményt. Ugyanolyan vagy enyhébb büntetésű célcselekmény esetében erre nézve megalapozott következtetésünk azonban nem lehet.

A fenti állásponttól részben ellentétben foglalt állást SCHULTHEISZ, aki szerint valóságos halmazat megállapításának akkor sincs helye, ha az eszköz- és a célcselekmény büntetési tételei *megegyeznek*.⁹⁸⁴

3.2. Az eszközcselekmények értékelésének változásai

3.2.1. A Btá. halmazattágító gyakorlatával szemben, mint láttuk, az 1961. évi Btk. idején az ítélkezés a halmazati minősítés körének szűkítésére törekedett. Ez az eszközcselekményként jelentkező cselekmények viszonylatában azt jelentette, hogy a gyakorlat egyre inkább hajlott arra, hogy ne csak in abstracto (szükségképpeni vagy gyakori) összefüggéseknek tulajdonítson halmazatot kizáró jelentőséget, hanem in concreto, tehát csak adott történeti tényállás keretei között felmerülő szükségképpeni összefüggések esetén is így járjon el.

3.2.2. Az LB egy korabeli döntésében az eszközcselekmény vonatkozásában úgy foglalt állást, hogy „nem a megvalósult történeti eseményektől elvonatkoztatott törvényi tényállások összefüggését kell kutatni az eszköz- és célcselekmény viszonylatában, hanem a büntettek törvényi tényállását betöltő *konkrét cselekmények benső összefüggését* kell vizsgálni”⁹⁸⁵ (kiemelés tőlem: A. I.). Egyetértett e felfogással KOVÁCS PÁL⁹⁸⁶ és HALÁSZ.⁹⁸⁷ Velük szemben BERKES⁹⁸⁸ csak az in abstracto gyakori, míg FÖLDVÁRI⁹⁸⁹ és

⁹⁸⁴ SCHULTHEISZ 1956, 17. p.

⁹⁸⁵ BJD 2622.

⁹⁸⁶ KOVÁCS P. 1966, 399. p.

⁹⁸⁷ HALÁSZ 1966, 347. p.

⁹⁸⁸ BERKES 1966, 249. p.

⁹⁸⁹ FÖLDVÁRI 1960, 618. p.

HARTAY HENRIK⁹⁹⁰ csak az in abstracto szükségszerű összefüggés esetén tekintett volna el az eszközcselekmény külön megállapításától.

3.2.3. A Legfelsőbb Bíróság fenti állásfoglalásáról mindenesetre megállapítható, hogy gyakorlati érvényesítése olyan visszás ítélkezésre vezetett, amely megengedte például az előre kitervelt módon elkövetett emberöléshez felhasznált fegyver ellopásának látszólagos halmazatban történő háttérbe léptetését⁹⁹¹, ezért a Btk. hatályba lépése után az LB e felfogást nem tartotta fenn, sőt az in abstracto gyakori összefüggés halmazatot kizáró jelentőségét is – sokszor indokolatlanul – szűkebben kezdte értelmezni.

3.2.4. E régi felfogás továbbélését jelzi azonban SÁNTHA azon állásfoglalása, amely szerint „a halmazat mellőzendő, ha az *adott történeti tényállás alapján* a csalás, illetve az erőszakos közöszlenség *másként*, mint az eszközcselekmények végrehajtásával *nem is lett volna elkövethető*”⁹⁹² (kiemelés tőlem: A. I.). Ezt az állásfoglalás nem helytálló, mivel mint láttuk, történeti tényállások között fennálló összefüggésekre a jogalkotó nem lehetett figyelemmel, csupán a már in abstracto, tehát a törvényi tényállások között meglévő gyakori összefüggésre.

3.3. Példák az önállóan eszközcselekményre

3.3.1. Az in abstracto szükségképpen együttesen megvalósuló eszköz- és célcselekményre iskolapéldául szolgálhat a *kettős házasság*⁹⁹³ mint célcselekmény és az *intellektuális közokirat-hamisítás* [Btk. 274. § (1) bekezdés c) pont] mint eszközcselekmény kapcsolata.⁹⁹⁴

3.3.2. Kifejezetten ellentmondásos a magánlaksértés egység-halmazati megítélése.⁹⁹⁵

A) A korábbi jogirodalomban *összetett bűncselekménynek* értékelték azon eseteket, amikor *a magánlaknak megsértése magánszemélyek által* (CSEMEGI-kódex 330-332. §)⁹⁹⁶ eszközcselekményül járult a lakásban elkövetett célbűncselekményhez.⁹⁹⁷ Ugyancsak ez

⁹⁹⁰ HARTAY 1966, 150. p.

⁹⁹¹ BJD 2619.

⁹⁹² HORVÁTH 2007, 286. p.

⁹⁹³ *De lege lata* „kettős házasság vagy kettős bejegyzett élettársi kapcsolat létesítése” a deliktum elnevezése, az egyszerűség kedvéért azonban kettős házasságként említem.

⁹⁹⁴ Így FÖLDVÁRI 1959, 16. p. és NAGY F. 2009a, 231. p. Már a Btá. hatálya alatti gyakorlatban így BJD 456. (BK 989.) Nem utalt még erre az esetre ANGYAL 1929a, 67-69. p.

⁹⁹⁵ A kérdéshez részletesen lásd AMBRUS 2009b, 24-33. p.

⁹⁹⁶ Megjegyezhető, hogy a korabeli tényállást szubszidiaritási klauzulával látta el a törvény, ez azonban csak az alaki (ekkoriban eszmei), s nem az anyagi halmazat kizárására szolgálhatott.

⁹⁹⁷ IRK 1928, 222. p.

a felfogás érvényesült a kir. Kúria gyakorlatában.⁹⁹⁸ FINKEY ennek feltételül azt tette, hogy a magánlaksértés enyhébb súlyú legyen, mint a lakásban elkövetett céldeliktum; amennyiben ugyanúgy vagy súlyosabban minősült, abban az esetben anyagi halmazat megállapítását tartotta indokoltnak.⁹⁹⁹ ANGYAL ezt azzal egészítette ki, hogy amennyiben a célcselekmény a magánlaksértés nélkül in concreto nem lett volna elkövethető (tehát az in concreto szükségképpen eszközül járult a céldeliktumhoz), akkor még abban az esetben is törvényi egység létesült, ha a magánlaksértés ugyanolyan, vagy éppen súlyosabb büntetés alá esett, mint a lakásban elkövetett bűncselekmény.¹⁰⁰⁰ FAYER a magánlaksértést halmazatban csak akkor találta megállapíthatónak a célcselekménnyel, ha az elkövetőt a magánlaksértést megvalósító cselekmény kivitelezésekor „*dolus specialis*”, azaz laksértésre irányuló speciális célzat vezette – ennek hiányában felfogása szerint csak a lakásban elkövetett bűncselekmény valósult meg.¹⁰⁰¹

Érdekes, hogy a látszólagos halmazatról szóló munkájában a kérdést még kifejezetten progresszíven megközelítő¹⁰⁰² SCHULTHEISZ a nemi deliktumokat elemző monográfiájában már úgy foglalt állást, hogy a magánlaksértés és az erőszakos közöselés „kapcsolata esetében mindig halmazatot látunk fennforogni”.¹⁰⁰³

B) A 1961. évi Btk. alapján folytatott joggyakorlat szerint a magánlaksértés, amennyiben valamely súlyosabban büntetendő deliktum eszközcselekménye volt, abba beolvadt.¹⁰⁰⁴ Ezzel szemben a jelenlegi judikatúra – abból kiindulva, hogy a magánlakásban elkövetett bűncselekmények in abstracto magánlaksértés nélkül is megvalósíthatók¹⁰⁰⁵ – a magánlaksértést elvi éllel halmazatban állapítja meg a célbűncselekménnyel, büntetési tételeiktől függetlenül. Így az erőszakos közöselést és a végrehajtása érdekében elkövetett magánlaksértést bűnhalmazatban kell értékelni a Legfelsőbb Bíróság szerint¹⁰⁰⁶, ugyanígy a rablás¹⁰⁰⁷, az önbíráskodás¹⁰⁰⁸ és a nyereségvágyból elkövetett

⁹⁹⁸ Így a lakásban elkövetett testi sértés kapcsán a kir. Kúria 12/1904. sz. ítélete. Hasonlóan egységként értékelte a Kúria a „laksértéssel kapcsolatban követte el a célbavett súlyos testi sértést, illetőleg zsarolást”. A döntést idézi EDVI 1894, 362. p.

⁹⁹⁹ FINKEY 1914, 247. p.

¹⁰⁰⁰ ANGYAL 1929b, 121. p. Érdekes, hogy szerző a szemérem elleni bűncselekményekről szóló kézikönyvében már halmazatot vél megállapítandónak az erőszakos közöselés mellett megvalósuló, más jogi tárgyat sértő bűncselekmény között. Vö. ANGYAL 1937, 54. p.

¹⁰⁰¹ FAYER 1895, 310. p.

¹⁰⁰² SCHULTHEISZ 1956, 12-14. p.

¹⁰⁰³ SCHULTHEISZ 1966, 69. p.

¹⁰⁰⁴ BJD 2622., 5861.

¹⁰⁰⁵ JAKUCS 2004, 608. p.

¹⁰⁰⁶ BH 1981.302.

¹⁰⁰⁷ BH 1996.291.

¹⁰⁰⁸ BH 1998.4.

emberölés¹⁰⁰⁹ esetében is. Ugyancsak ez a bevett gyakorlat érvényesül az enyhébb büntetéssel fenyegetett, célcselekményként jelentkező deliktumok, így például a könnyű testi sértés vonatkozásában.¹⁰¹⁰

C) Találhatunk azonban ellenpéldát is napjaink bírói gyakorlatából. Így az LB egy eseti döntésében vázolt történeti tényállásból egyértelműen kiderül, hogy az elkövetők a lakásba történő behatolást eszközcselekményként hajtották végre a lakásban elkövetett bűncselekmények (többek között rablás) kivitelezhetősége végett.¹⁰¹¹ Mint az indokolás írja, az elkövetők „az utcai kapu mellett lévő szoba udvarra néző ablakán akartak a lakásba bemenni. Céljuk elérése érdekében ennek az ablaknak az üvegét az I. r. vádlott a nála levő görgős (kerekes) *üvegvágóval részben kivágta*” (kiemelés tőlem: A. I.). Az elkövetők tehát dolog elleni erőszakkal hatoltak be a lakásba, ezért a magánlaksértés Btk. 176. § (1) bekezdése szerinti vétségi alakzata megvalósult.¹⁰¹² A bíróság végül mégis csak a lakásban megvalósított súlyosabb bűncselekmény elkövetése miatt mondta ki őket bűnösnek, a magánlaksértés említésre sem került, tehát nem született halmazati minősítés.

Implicite ugyancsak az eszközcselekményként megvalósított magánlaksértés önálló megállapításának mellőzésére utal a Legfelsőbb Bíróság azon határozata is, amely szerint „ha a dolog elleni erőszakkal a sértett lakásába lopási szándékkal behatoló elkövető rablást valósít meg, ez utóbbi büntettbe *beolvad a lopás*, ezért bűnhalmazat megállapításának nincs helye”¹⁰¹³ (kiemelés tőlem: A. I.). E döntés kapcsán azt szükséges kiemelni, hogy a betöréses lopás, mint láttuk, olyan törvényi egység, amely magában foglalja a lopás mellett a rongálást és a magánlaksértést is. A rablás törvényi tényállásában azonban a magánlaksértés értékelve nincsen. Ezért ha a bíróság következetesen az eszközcselekményként realizálódó magánlaksértés önállóságának megtartását tartotta volna kívánatosnak, csak a rongálás és a lopás beolvasztása mellett döntött volna és a magánlaksértést megvalósító cselekményt önálló bűncselekményként a rablással valóságos halmazatban hívta volna fel.

¹⁰⁰⁹ BH 2000.478. III.

¹⁰¹⁰ BH 1990.171.

¹⁰¹¹ BH 1996.74.

¹⁰¹² Sőt ha figyelembe vesszük az adott település konkrét viszonyait, szokásait, az este tíz óra körüli elkövetés in concreto *éjjel* elkövettként is minősülhet, ebben az esetben pedig a Btk. 176. § (4) bekezdése alapján – figyelemmel a (2) bekezdés a) pontjára – a magánlaksértés büntetési alakzatának megállapítása is szóba jöhetett volna. Vö. BH 1983.347.

¹⁰¹³ BH 1991.339.

D) A régi jogirodalom és a jelenlegi joggyakorlattól eltérő nézetem szerint a magánlaksértés – amennyiben az a lakásban elkövetett, súlyosabb büntetéssel fenyegetett bűncselekmény elkövetéséhez eszközcselekményül szolgált¹⁰¹⁴ – az *in abstracto* gyakori összefüggésre tekintettel a céldeliktum *büntetlen eszközcselekményeként* minősülhet.

A recens szerzők közül hasonlóan foglal állás a miskolci különös részi jegyzetben HORVÁTH TIBOR, szerinte „a halmazati kérdésekkel kapcsolatban hangsúlyozni kell az általános tételt: ha a magánlaksértés más súlyosabb bűncselekmény eszközcselekményeként jön létre, akkor a célcselekmény magába olvasztja”¹⁰¹⁵

E) VISZOKAY szerint a magánlaksértést mint eszközcselekményt a lakásban elkövetett célcselekménnyel azért kell halmazatban megállapítani, mert a magánlaksértés „rendszerint nem olyan eszközcselekmény, amely nélkül a célcselekmény általában nem volna elkövethető”¹⁰¹⁶ E kijelentés nézetem szerint mind az általános élettapasztalat alapján, mind a bírói gyakorlatban született ítéletek áttekintése révén cáfolható. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy bár a célcselekmény *általánosságban* elkövethető magánlaksértés nélkül, mégis *tipikusnak* tekinthető annak a magánlaksértéssel együtt történő megvalósítása. Így például a rablásnak, akár csak a lopásnak tipikus megvalósulási formája az, hogy az elkövető a célbűncselekményt magánlaksértés kifejtése útján realizálja.¹⁰¹⁷ A különbség abban áll, hogy a jogalkotó a besurranásos, illetve a betöréses lopás tényállását az ilyen módon elkövetett lopás fokozottabb társadalomra veszélyessége miatt – illetve a szabálysértés helyett bűncselekményként értékelhetőség érdekében is – törvényi egységként szabályozta, ezért a lopás e változatai esetében a halmazati minősítés eleve kizárt.¹⁰¹⁸ A rablás esetében a magánlaksértést is magában foglaló törvényi egység megalkotására – figyelemmel arra, hogy a rablásnak szabálysértési alakzata nincs, hanem *ab ovo* büntett – nem volt szükség, ez azonban nem jelenti azt, hogy a rablásnak ne lenne tipikus az a megvalósulási formája, amelyhez eszközcselekményül magánlaksértés járul, ezért itt az egységkénti minősítést törvényi egységi konstrukció hiányában a látszólagos anyagi halmazati viszony alapozza meg.¹⁰¹⁹

F) FÖLDEVÁRI a büntetlen eszközcselekmény kategóriáját arra az esetre szűkíti le, amikor az eszközcselekmény a célcselekménynek *szükségszerű* feltétele, anélkül *in abstracto*

¹⁰¹⁴ Kifejezetten utalt e kívánalomra FADGYAS 1971, 667. p.

¹⁰¹⁵ HORVÁTH 2005, 153. p.

¹⁰¹⁶ VISZOKAY 1984, 439. p.

¹⁰¹⁷ Sőt az is gyakori eset, hogy a magánlakásban a lopásnak induló cselekmény annak lelepleződését követően válik rablássá.

¹⁰¹⁸ LÁSZLÓ 1986, 45. p.

¹⁰¹⁹ Az ilyen eseteket nevezhetnénk „besurranásos” vagy „betöréses” rablásnak.

sem lenne elkövethető, ezért egy korai munkájában a magánlaksértés eszközcselekményként történő megvalósulása esetén valóságos halmazat megállapítását tartotta indokoltnak, mivel annak a célcselekménnyel való kapcsolata nem szükségképpen, csupán gyakori.¹⁰²⁰ Ezzel szemben ugyanezen cikkében más esetben az utócselekmény büntetlenségét azzal (is) okolja meg, hogy annak az előcselekménnyel való rendszerinti összefüggésére a jogalkotó figyelemmel volt.¹⁰²¹

Ezt a nyilvánvaló önellentmondást álláspontom szerint az in abstracto gyakori összefüggéseknek halmazati minősítést kizáró jelentőséget tulajdonító felfogás uralkodóvá tétele révén lehetne és kellene feloldani.

3.3.3. Az intellektuális közokirat-hamisítás nemcsak eszköz-, hanem adott esetben célcselekményként is megvalósulhat. Ha például az elkövető a hatóságot hamis magánokirat felhasználásával avégett téveszti meg, hogy valamely hatósági nyilvántartásba hamis adat kerüljön: az eszközcselekmény a Btk. 276. § szerinti magánokirat-hamisítás, a célcselekmény pedig az intellektuális közokirat-hamisítás. A nevezett deliktumok e formában történő találkozása kapcsán a Legfelsőbb Bíróság a 5/2000. BJE-ben arra az álláspontra helyezkedett, hogy ilyenkor „csupán az intellektuális közokirat-hamisítás megállapításának van helye, az ezzel szükségszerűen megvalósuló magánokirat-hamisítás bűnhalmazatban történő megállapításra nem kerülhet sor.”¹⁰²² (kiemelés tőlem: A. I.). A BJE konklúzióját, tehát a halmazati minősítés mellőzését helyesnek találom, indokolásával azonban nem értek egyet. Mivel az idézett szövegrészletből egyértelműen nem derül ki, hogy az LB a magánokirat-hamisítás és az intellektuális közokirat-hamisítás között fennálló szükségszerű kapcsolatot in abstracto vagy csupán in concreto meglévőnek tekinti, ezért mindkét lehetséges értelmezési formát vizsgálni kell.

A) A két bűncselekmény közötti összefüggés in concreto valóban szükségképpeninek tekinthető, mivel az LB által vizsgált esetben¹⁰²³ az intellektuális közokirat-hamisítás magánokirat-hamisítás megvalósítása nélkül nem lett volna realizálható. Az azonban már fentebb kimutatásra került, hogy az eszköz-cél viszonyban álló cselekmények közötti in concreto szükségképpen összefüggés önmagában nem elégséges a halmazati minősítés

¹⁰²⁰ FÖLDVÁRI 1959, 13. p.

¹⁰²¹ Uo. 16. p.

¹⁰²² A jogegységi határozat utal a BH 1996.290.III. sz. alatt közzétett eseti döntésre is.

¹⁰²³ „Ha a jármű átírásával kapcsolatos ügyintézés során olyan adásvételi szerződést nyújtanak be az illetékes rendőrhatalomhoz, amely a jármű korábbi tulajdonosát nem a valóságnak megfelelően tünteti fel, és ennek következtében a járműnyilvántartásba is a valóságnak meg nem felelő adat kerül...”

mellőzéséhez, ehhez legalábbis absztrakt tipikus összefüggésnek kell a két deliktum között fennforognia. Így ha az LB az *in concreto* szükségképpeni összefüggésre mint bűnhalmazatot kizáró okra hivatkozott, állásfoglalása az 1961. Btk. alapján folytatott, a halmazat körét túlságosan szűkítő és meghaladottnak tekinthető felfogáshoz közelít.

B) Nem aggálytalan a szükségszerű kapcsolatra történő hivatkozás abban az esetben sem, ha ez alatt az LB *in abstracto* szükségképpeni összefüggést értett. A magánokirat-hamisítás és az intellektuális közokirat-hamisítás kapcsolata ugyanis absztrakt szinten nem tekinthető szükségképpeninek, mivel intellektuális közokirat-hamisításra sor kerülhet magánokirat-hamisítás nélkül is. Így ha például az elkövető valamely szóban létrejött szerződés¹⁰²⁴ vonatkozásában közöl valótlan adatot a közokiratot készítő hivatalos személlyel, magánokirat hiányában a magánokirat-hamisítás megvalósulása fel sem merül, az sem büntetlen, sem büntetendő eszközselekményként nem jöhet figyelembe. Ugyanígy, ha nem hamis magán-, hanem éppen hamis közokirat felhasználásával kerül sor a valótlan adat közokiratba foglalására, az intellektuális közokirat-hamisítás eszközselekménye nem a magán-, hanem a közokirat-hamisítás [Btk. 274. § (1) bekezdés b) pont] törvényi tényállásába illeszkedik.

C) Láthattuk, hogy abban az esetben, ha az LB jogegységi határozatában *in concreto* szükségszerű összefüggésre hivatkozott, akkor nem adott kellő indokot a halmazat mellőzésére, ha pedig *in abstracto* szükségképpeni kapcsolatot vélt felfedezni, akkor nem vette figyelembe az ismertetett kivételeket. A magánokirat-hamisítás és az intellektuális közokirat-hamisítás közötti kapcsolat e kivételekre tekintettel ugyanis nem tekinthető *in abstracto* szükségképpeninek, *in abstracto* gyakori összefüggésük azonban aggálytalanul megállapítható. Álláspontom szerint tehát a magánokirat-hamisításnak mint az intellektuális közokirat-hamisítás eszközselekményének önállótlanná válását nem az *in concreto* vagy *in abstracto* szükségképpeni, hanem az *in abstracto* gyakori összefüggésen alapul. Továbbá a halmazat látszólagosságát indokolja az a körülmény is, hogy az intellektuális közokirat-hamisítás büntette súlyosabb büntetés alá esik, mint a magánokirat-hamisítás vétsége.

3.3.4. Végül indokolt rámutatni arra, hogy a legújabb bírói gyakorlat olykor – az 1961. évi Btk. hatálya alatt folytatott ítélkezési gyakorlathoz hasonlóan – *in concreto* szükségképpeni összefüggéseknek is halmazatot kizáró jelentőséget látszik tulajdonítani.

¹⁰²⁴ A Ptk. 205. §-a nem követel meg írásbeliséget valamennyi szerződés viszonylatában, főszabálynak az alakszerűség hiánya tekinthető.

Így a Szegedi Ítéltábla a Pénzes Henrietta-gyilkosságként elhíresült ügyében¹⁰²⁵ mellőzte a személyi szabadság megsértése megállapítását az előre kitervelten, különös kegyetlenséggel elkövetett emberölés, erőszakos közösülés és kifosztás mellett, annak ellenére, hogy a történeti tényállás alapján az elkövető a sértettet az erőszakos közösülés és a kifosztás elkövetése után, egy órán át megkötözve a helyszínen hagyta, majd oda visszatérve ölte meg. A gyakorlat azonban egységes abban, hogy a személyi szabadság megsértése csak alaki halmazat esetén veszíti el önállóságát más, erőszakos bűncselekmények mellett, az anyagi halmazat mindig valóságos.¹⁰²⁶ Erre figyelemmel csak az *in concreto* szükségképpeniség indokolhatta a táblabíróság döntését, ez a körülmény azonban, mint kimutattam, nem szolgálhat alapul a halmazat mellőzéséhez. Erre tekintettel a személyi szabadság megsértését is indokolt lett volna az ítéletben önálló bűncselekményként megállapítani.¹⁰²⁷

¹⁰²⁵ Szegedi Ítéltábla Fkf.I.343/2007/7. sz.

¹⁰²⁶ Így már a kir. Kúria (BJT LXXVIII. k. 1926. 139-141. p.), továbbá például BH 1989. 263., 1991. 97., 1994. 65., 2009.199.

¹⁰²⁷ Az esetet részletes elemzés és kritika tárgyává tettem, lásd AMBRUS 2010a, 28-34. p.

4. Az önállóan utócsелеkmény

4.1. Az önállóan utócsелеkmény fogalma

Önállóan utócsелеkmény álláspontom szerint akkor forog fenn, ha – valamely, a következő pontokban kifejtett körülményre tekintettel – vélelmezhető, hogy a jogalkotó az utócsелеkmény társadalomra veszélyességét már a korábban realizált, tehát az ún. *előcsелеkmény* büntetési tételében értékelte. Szükséges feltétel az is, hogy az elő- és az utócsелеkmény in abstracto szükségképpen, vagy legalábbis gyakran együtt forduljon elő. Mivel az ilyen esetekben az utócsелеkménynek az előcsелеkménnyel valóságos halmazatban történő megállapítása kétszeres értékelést jelentene, az utócsелеkmény miatt az elkövető nem büntethető, terhére csak az előcsелеkmény állapítható meg. Súlyosító körülmény azonban természetesen a háttérbe lépő utócsелеkmény is képezhet.

4.2. A szükségképpeni vagy gyakori befejező tevékenység esete

4.2.1. Ez az eset általában akkor fordulhat elő, ha az utócsелеkmény elkövetési magatartásának megvalósításával az elkövető az előcsелеkmény törvényi tényállásában megfogalmazott *célzatot* utóbb ténylegesen realizálja. A jogirodalom gyakran emlegetett példája a pénzhamisítás és az azt követően megvalósulni látszó csalás kapcsolata.

4.2.2. A halmazati probléma e két bűncsелеkmény relációjában azért merülhet fel, mert a hamis (vagy meghamisított) pénz elkészítését követően, annak forgalomba hozatala olyan *tévedésbe ejtő* és az esetek többségében károkozással járó magatartás, ami egyben a csalás egyik elkövetési magatartása is. Ennek folytán vitássá válhat, hogy ilyen esetekben az elkövető a pénzhamisítás mellett a csalás miatt is felelősséggel tartozik-e.

4.2.2. ANGYAL álláspontja nemleges, figyelemmel arra, hogy a csalás ez esetben „természetszerű folytatása a pénzhamisítás bűncsелеkményének”.¹⁰²⁸ Hasonlóan foglalt állást FONYÓ professzor.¹⁰²⁹ FÖLDVÁRI véleménye ezzel szemben igenlő, a pénzhamisítást ugyanis nem követi szükségszerűen a hamis pénz forgalomba hozatala, s ekként a csalás.¹⁰³⁰ A szerző tehát e kérdés kapcsán is a fentebb már bemutatott és bírálat tárgyává tett, merev felfogását értékesíti, és nem vesz tudomást arról, hogy – tekintettel

¹⁰²⁸ ANGYAL 1940, 64-65. p.

¹⁰²⁹ FONYÓ ANTAL: A gazdasági bűncsелеkmények (Btk. XVII. Fejezet). In BOGDÁL et al. 1981, 457. p.

¹⁰³⁰ FÖLDVÁRI 1962, 229. p.

arra, hogy a pénzhamisító magatartását nyilvánvalóan és az esetek legnagyobb részében azért fejti ki, hogy a hamis pénzt forgalomba hozva abból profitálhasson – így lényegében általános jelleggel *felemeli a pénzhamisítás büntetési tételét* a gyakorlatilag automatikus halmazati minősítés révén. Nyilvánvaló továbbá, hogy egy ilyen gyakori összefüggéssel a jogalkotó is számolt az egyes bűncselekményekre irányadó büntetési tételek megállapításakor, ezért a csalás külön megállapítása a kétszeres értékelés tilalmába ütközne.¹⁰³¹

4.2.2. A Btá. alatt folytatott gyakorlat egyébként a FÖLDVÁRI-féle nézetet követte, s az LB csak egy 1963-ban meghozott döntésében – egyébként az 1961. évi Btk. miniszteri indokolásának kifejezett intenciójára¹⁰³² is figyelemmel – fogadta el azt a helyes álláspontot, hogy „a vádlottak cselekményei egy tényállás keretében maradéktalanul elbírálnak, és szükségtelen, hogy a szorosan összefüggő két elkövetési magatartás [...] két külön törvényi tényállás [...] alapján kerüljön elbírálásra”.¹⁰³³

4.2.3. A fenti döntés óta ezt a helyes felfogást követi a Legfelsőbb Bíróság¹⁰³⁴ és más ítélkezési fórumok, mint például a Baranya Megyei Bíróság¹⁰³⁵ és a Pécsi Ítélőtábla is¹⁰³⁶, és pedig annak ellenére, hogy sok hasonló esetben – mint láttuk, például a magánlaksértés és a lakásban elkövetett bűncselekmény relációjában – a kétszeres értékelés tilalmára figyelemmel vitatható valóságos halmazati minősítésre hajlik. Tehát, mint arra TÓTH MIHÁLY helyesen utal, „a pénzhamisításban testet öltő *csalás* megállapítását a gyakorlat töretlenül kizárja”.¹⁰³⁷

4.2.4. Megjegyezhető, hogy a fentihez egy nagyon közel álló esetben, a *kézpénzhelyettesítő fizetési eszköz hamisítása* [Btk. 313/B. § (1) bekezdés] és a *kézpénzhelyettesítő fizetési eszközzel visszaélés* [Btk. 313/C. § (1) bekezdés a) pont] találkozásakor a gyakorlat vitatható módon halmazatot állapít meg.¹⁰³⁸ Ennek indoka – mint azt egy DEÁK ZOLTÁNNAL közös cikkünkben kimutattuk¹⁰³⁹ – feltehetőleg abban áll, hogy a pénzhamisítás alapesetére irányadó büntetési tételkeretben a bírói gyakorlat vélhetően értékelhetőnek tekinti a forgalomba hozatallal megvalósuló csalást, ezzel szemben a bankkártyával kapcsolatos bűncselekményeknél az egységi értékelés esetén

¹⁰³¹ Így NAGY F. 2008, 239. p.

¹⁰³² INDOKOLÁS-1961, 131. p.

¹⁰³³ BJD 2614.

¹⁰³⁴ BH 1999.198.

¹⁰³⁵ Baranya Megyei Bíróság 11.Fk.431/2005/36. sz.

¹⁰³⁶ Pécsi Ítélőtábla Fkf.I.152/2006/4. sz.

¹⁰³⁷ TÓTH 2000, 329. p.

¹⁰³⁸ Így BERKES 2009, 1006/26. p., MOLNÁR G. 2009, 497. p., ellentétesen KIS 2006b, 690. p.

¹⁰³⁹ AMBRUS – DEÁK 2011, 86-92. p.

rendelkezésre álló büntetést nem tekinti kellőképpen súlyosnak. Sajnálatos módon tehát itt is egy büntetéskiszabási körülménynek tulajdonítanak halmazatot alapító jelentősége.

4.3. Az önfeljelentés veszélyét magában hordozó utócselkmény

4.3.1. Az utócselkmény önálló bűncselkményként értékelésének nincs helye, ha az elkövető részéről a jogszerű magatartás tanúsítása gyakorlatilag önfeljelentést jelentene, vagyis az utócselkmény kifejtésétől való tartózkodás esetén e cselkményével leleplezné korábban elkövetett bűncselkményét.

Ez az eset azért tekinthető az önálló utócselkmény különleges formájának, mivel itt az utócselkmény társadalomra veszélyessége az előcselkmény büntetési tételében elvileg értékelve nincsen, az utócselkmény megállapítása mellőzését tehát az indokolja, hogy annak vonatkozásában a bűncselkmény utolsó fogalmi elemének, a bűnösségnek egy feltétele, az *elvárhatóság*¹⁰⁴⁰ hiányzik. Senkitől sem várható el ugyanis, hogy saját érdekeivel ellentétes magatartást fejtson ki, azaz a jogszerű magatartás tanúsításával kitegye magát az önfeljelentés veszélyének.¹⁰⁴¹ Nem egyszerűen „emberiességi szempontokkal” kell tehát a halmazat látszólagosságát indokolnunk, miként azt FÖLDVÁRI teszi¹⁰⁴², hanem kifejezetten a bűncselkmény egyik fogalmi elemének hiányából lehet levezetni azt.

Az eset „különlegessége” továbbá nézetem szerint, hogy ez esetben a háttérbe lépő bűncselkménynek a büntetés kiszabása körében történő súlyosító körülményként való értékelésétől is el kell tekintenünk.

4.3.2. FÖLDVÁRINAK egy 1950-es évekből – az ún. „feketevágások” korszakából – származó példája szerint a BHÖ. 269. b) alpontja szerinti *engedély nélkül történt állatvágás* mellett nem volt megállapítható az ugyanezen törvényhely az f) alpontjában szabályozott, a levágott állat bőrére vonatkozó *beszolgáltatási kötelezettség elmulasztása*.¹⁰⁴³ Az LB ekkoriban ugyanígy járt el a tiltott aranyvásárlás és az arany megvételre történő felajánlásának elmulasztása összefüggésében.¹⁰⁴⁴

¹⁰⁴⁰ NAGY F. 2008, 164-165. p.

¹⁰⁴¹ Uo. 164. p.

¹⁰⁴² FÖLDVÁRI 2006, 226. p.

¹⁰⁴³ FÖLDVÁRI 1959, 15. p.

¹⁰⁴⁴ BJD 464., 477.

Nem került továbbá megállapításra az *üzérkedés* (1961. évi Btk. 236. §) mellett az ezt értelemszerűen követő adócsalás.¹⁰⁴⁵ Korabeli döntéseiben a Legfelsőbb Bíróság helyesen hivatkozott – többek között – arra, hogy a halmazat megállapítása ez esetben az üzérkedés büntetési tételének általános felemelésével járna.

4.3.3. A közelmúltban ugyanezt a jogelvet fogalmazta meg a legfőbb bírói fórum a 2/2002. BJE-ben, amely szerint „nem valósítja meg a vámorgazdaság mellett az adócsalást, aki a vámorgazdaság útján birtokába került csempészett vámárura vonatkozó adóbevallási kötelezettségének nem tesz eleget”. A jogegységi határozatban kifejtett felfogás kapcsán kiemelhető, hogy az az utócselkmény büntetlenségét kifejezetten a bűnösség, s ekként a bűncselkmény fogalmi elemét képező *elvárhatóság* hiányából vezette le.

E döntés absztrahálásával állítható fel az a tétel, hogy semelyik, haszonszerzéssel járó bűncselkmény elkövetője nem büntethető azért, mert a bűncselkményből származó jövedelme után nem fizetett adót, mivel a jogszerű magatartás tanúsítása – tehát bűnös forrásból származó jövedelem utáni adó megfizetése – tőle nem várható el.

4.3.4. Ugyancsak az elvárhatóság hiánya folytán nem állapította meg a Szegedi Ítéltábla a *csempészetet* követően megvalósított *jövedéki orgazdaságot* az elkövető terhére, mivel a csempészetben résztvevő személytől nem várható el, hogy eleget tegyen a jövedéki adófizetési kötelezettségének a jövedéki adó tárgyát képező becsempészett vámárura nézve.¹⁰⁴⁶

4.3.5. Az LB egy legújabb döntése nyomán ugyanezen okból mellőzte a sikkasztással halmazatban a *számveteli rend megsértésének* (Btk. 289. §) megállapítását, amikor a gazdasági társaság ügyvezetője a sikkasztással eltulajdonított készpénzbevételről szóló bizonylatokat nem szerepeltetni a társaság könyvelésében.¹⁰⁴⁷

4.4. Bűnkapcsolat mint önálló utócselkmény

4.4.1. Régtől fogva elismert az a tétel, hogy ha az elkövető valamely bűncselkmény elkövetésében *társtettesként* vesz részt, majd ezt követően a korábbi alapcselkményhez kapcsolódó valamely bűnkapcsolati alakzatot is megvalósítja, ez utóbbi cselkménye

¹⁰⁴⁵ BJD 451., 466.

¹⁰⁴⁶ Szegedi Ítéltábla Bf.II.76/2010/44. sz. E két tényállás a 2011. évi LXIII. törvény alapján hatályát veszítette.

¹⁰⁴⁷ BH 2011.57.

önálló bűncselekményként nem értékelhető.¹⁰⁴⁸ Érvényesül ez a felfogás az alapcselekmény *felbujtója* vonatkozásában is, így az alapcselekményre való felbujtás mellett az utólagos bűnkapcsolati jellegű deliktum nem állapítható meg, és pedig annak ellenére sem, hogy e cselekményt tettesi minőségben realizálja az elkövető.¹⁰⁴⁹

A kir. Kúria a kérdés kapcsán úgy foglalt állást, hogy „a lopás *részessége* mellett ugyanarra a büntetetre vonatkozó orgazdaság büntette külön nem állapítható meg”.¹⁰⁵⁰ A Miskolci Megyei Bíróság szerint pedig „az alapbűncselekmény valamelyik *elkövetőjét* egyben orgazdaság miatt is büntetni fogalmilag kizárt” (kiemelések tőlem: A. I.).¹⁰⁵¹ Ezekből a megfogalmazásokból álláspontom szerint az is okszerűen következik, hogy ugyanezt az elvet kell alkalmazni nemcsak az alapbűncselekmény társtettése és felbujtója, hanem *bűnsegédje* vonatkozásában is.

4.4.2. Így például – az első lopott holmi megvásárlását követően – az alapcselekményként megvalósuló lopás pszichikai bűnsegédjeként és *nem* orgazdaság tetteseként kell felelősségre vonni azt az elkövetőt, aki első ízben mint orgazda vásárolja meg a tolvajtól a lopott dolgot, ezt követően pedig a további lopási cselekményekhez bűnsegélyt nyújt azáltal, hogy az azokból származó dolgok megvásárlását előzetesen kilátásba helyezi, s így a tolvaj a soron következő lopás elkövetésekor már számol a biztos értékesítési lehetőséggel.¹⁰⁵²

4.4.3. E felfogás helyességét támaszthatja alá továbbá egy praktikus előny is. A példára visszatérve: ha a lopott dolgok megvásárlását az elkövető előzetesen beígéri a tolvajnak, az ezt követő lopások bűnsegédjeként akkor is felelősségre lesz vonható, ha a lopássorozat még azelőtt lelepleződik, hogy az orgazdaság megállapításához szükséges tettesi cselekmény (így például a lopott dolog ellenértékének megfizetésére, a dolog átvételére, stb.) kifejtésére sor került volna. A büntetendőség így tehát az elkövető korábbi cselekményéhez igazodik, ami adott esetben olyan előnyt jelenthet az igazságszolgáltatás számára, amely megfelelően kompenzálni tudja azt az imént említett – s mint láhattuk, a büntetés kiszabás körében egyébként is megfelelően kiküszöbölhető – hátrányt, hogy az elkövető nem egy bűnkapcsolati jellegű bűncselekmény tetteseként, hanem csak az alapcselekmény bűnsegédjeként felel.

¹⁰⁴⁸ NAGY F. 2008, 240. p.

¹⁰⁴⁹ Így HALÁSZ 1970, 655. p.

¹⁰⁵⁰ Kir. Kúria 10.506/1882. sz. Némiképpen ellentétesen 9704/1881. sz.

¹⁰⁵¹ Miskolci Megyei Bíróság Bf.1/468/1954. sz. (BJD 455.)

¹⁰⁵² NAGY F. 2008, 229. p. Helytelenül a Kecskeméti Városi Bíróság 10.B.321.2008/118. sz. döntése.

4.4.4. Megjegyezhető azonban, hogy az LB gyakorlatában előfordult olyan döntés, amely szerint „nem az alapcselekményhez kapcsolódó bűnsegélyt, hanem folytatólagosan elkövetett orgazdaságot valósít meg, aki a szándékos vagyon elleni bűncselekményből származó dolgokat rendszeresen, saját vagyoni haszna érdekében megvásárolja”.¹⁰⁵³ A fenti tételre figyelemmel e döntés helyessége vitatható.

4.4.5. Álláspontom szerint ugyanezt az elv alkalmazható lenne a bűnpártolás viszonylatában is¹⁰⁵⁴, e kérdés azonban – a bűnpártolás tényállásának szövegezésére figyelemmel – inkább elhatárolási, semmint halmazat problémaként értékelhető.

4.5. A sérelmet fenntartó utócselekmény

4.5.1. Önállóan az utócselekmény akkor is, ha annak realizálásával az elkövető már nem fokozza, csak fenntartja a korábbi cselekményével előidézett sérelmet. A jogirodalomban leggyakrabban említett példa erre a lopás és a rongálás kapcsolata. Az uralkodó felfogás szerint a tolvaj nem büntethető rongálás elkövetése miatt abban az esetben, ha az általa ellopott dolgot utóbb megrongálja, vagy megsemmisíti.¹⁰⁵⁵ FÖLDVÁRI ezt azzal indokolja, hogy „megrongálás, megsemmisítés esetében nincs tehát sem új irányú, sem új vonatkozású társadalomra veszélyesség, de az első cselekmény társadalomra veszélyességének fokozódása, növekedése sem állapítható meg”.¹⁰⁵⁶ A német jogirodalomban ezt az álláspontot képviseli GROPP.¹⁰⁵⁷

Nézetem szerint ez esetben a rongálás megállapításának mellőzése adott esetben vitatható, s képviselhető lenne olyan álláspont, amely ilyenkor a lopás és a rongálás között valóságos halmazatot állapít meg. Ennek indokát abban látom, hogy a lopott dolog utólagos megsemmisítése nagymértékben lecsökkenti az *in integrum restitutio* lehetőségét, megghiúsíthatja egy esetleges sikeres közvetítői eljárás (Be. 221/A. §) esélyét, továbbá a lopással okozott sérelmet lényegében véglegesíti.

4.5.2. Helytállóbb példa lehet az önállóan utócselekmény e válfajára az a korábbi joggyakorlatban kialakult, s napjainkban a BKv 29. alapján is érvényesülő felfogás, amely szerint az az elkövető, aki az általa korábban elkövetett, vagyonkezeléshez kapcsolódó, haszonszerzéssel járó bűncselekménnyel (például sikkasztással) okozott

¹⁰⁵³ BH 1985.12.

¹⁰⁵⁴ Ugyanígy FÖLDVÁRI 1965, 379. p.

¹⁰⁵⁵ Így NAGY F. 2008, 240. p. és STEFFLER 1981, 978. p.

¹⁰⁵⁶ FÖLDVÁRI 1962, 239. p.

¹⁰⁵⁷ GROPP 2001, 505. p.

hiányt úgy leplezi, hogy azt a sértett megtevesztésével eltünteti, utóbbi cselekményével csalást nem valósít meg.¹⁰⁵⁸ Megjegyezhető, hogy ez az esetkör az önállóan utócsелеkmény különleges esetével is rokonítható lenne.

Hasonlóan ebbe a körbe sorolható az LB azon döntése, amely szerint „a vagyon elleni bűncselekmények elkövetői az alapbűncselekménnyel halmazatban általában nem valósítják meg a csalás bűncselekményét is azáltal, hogy a bűncselekmény tárgyát képező dolgot, amelyen a polgári jog szabályai szerint tulajdont nem szerezhettek, jóhiszemű vevőnek eladják, vagy vele elcserélik”.¹⁰⁵⁹ Ha tehát az elkövető az általa ellopott járművet mint sajátját cseréli el jóhiszemű harmadik személlyel, s e tévedésbe ejtő és kárt okozó tevékenységével további haszonszerzésre már nem törekszik, a lopással okozott sérelem további fokozására nem kerül sor, így a valóságos halmazat megállapítása mellőzhető.

A fentieknek megfelelően foglalt állást a Szegedi Ítéltábla is, amikor nem értékelte külön csalásként az elkövető azon cselekményét, hogy a tulajdon-fenntartással rábízott bort jóhiszemű vevőnek értékesítette.¹⁰⁶⁰

¹⁰⁵⁸ BJD 450., 5852.

¹⁰⁵⁹ EBH 2005.1296.

¹⁰⁶⁰ Szegedi Ítéltábla Bf.II.169/2008/9. sz.

5. Az önállótlan mellékselekmény

5.1. Az önállótlan mellékselekmény fogalma

Az önállótlan mellékselekmény a látszólagos anyagi halmazat utolsóként tárgyalt és általánosságban a legkisebb jelentőséggel bíró válfaja. A jogirodalom szerint akkor forog fenn, ha két cselekmény közül az egyik *alárendelt jelentőségű* a másik, az ún. *főcselekmény* mellett, továbbá a mellékselekmény hol *megelőzi*, hol *kíséri*, hol pedig *követi* a mindig jelentősebb főcselekményt.¹⁰⁶¹ Mint SCHULTHEISZ írja, a büntetlen mellékselekmény „éppen ennek a vagylagosságnak következtében nem sorolható sem a büntetlen eszköz-, sem a büntetlen utócselekmény kategóriájába”.¹⁰⁶² További ismerv, hogy előfordulása a főcselekménnyel in abstracto szükségképpen vagy gyakori legyen, amely körülmény folytán vélelmezhető, hogy a jogalkotó a kisebb jelentőségű cselekményt már figyelembe vette a főcselekmény büntetési tételének megállapításakor (erről lásd fentebb).

FÖLDVÁRI a büntetlen mellékselekmény mint látszólagos anyagi halmazati kategória létjogosultságát tagadta, s annak valamennyi esetét a valóságos anyagi halmazat körébe utalta.¹⁰⁶³ A mellékselekmény önálló bűncselekményként megállapítása azonban – mint látni fogjuk – többnyire a jogalkotó által a főcselekmény keretében egyszer már figyelembe vett valamely körülmény másodszori értékelését jelenti, s ezzel az egység-többség legfőbb rendezőelvébe ütközik.

5.2. Példák az önállótlan mellékselekményre

5.2.1. A *családi állás megváltoztatása* (Btk. 193. §) mellett önállótlan mellékselekmény lehet az intellektuális közokirat-hamisítás.¹⁰⁶⁴ Ha ugyanis az elkövető más családi állását oly módon változtatja meg, hogy közreműködik abban, hogy a passzív alany családi állására vonatkozó valótlán tény foglалjanak közokiratba, ez a közreműködés meg is előzheti és követheti is a főcselekményként értékelhető családi állás megváltoztatását, ezért sorolható e két cselekmény ilyen formában történő együttes fennforgása esetén az

¹⁰⁶¹ NAGY – TOKAJI 1993, 170. p.

¹⁰⁶² SCHULTHEISZ 1956, 16. p.

¹⁰⁶³ FÖLDVÁRI 1962, 205. p.

¹⁰⁶⁴ NAGY F. 2009a, 233. p.

intellektuális közokirat-hamisítás e látszólagos anyagi halmazati kategóriába. A régi jogirodalom egyébként ugyancsak ekként értékelte a családi állás megváltoztatása szabályozási elődjének tekinthető *családi állás elleni büntett* (1961. évi Btk. 272. §) és az intellektuális közokirat-hamisítás kapcsolatát.¹⁰⁶⁵

5.2.2. Álláspontom szerint a *fogolyzandulás* büntette (Btk. 246. §) mellett elkövetett rongálás az igazságszolgáltatás elleni deliktum büntetlen mellékcselkményének minősül. Az LB ezzel ellentétesen foglalt állást, amikor kimondta, hogy a fogolyzandulás és a rongálás bűnhalmazatban állapítandó meg, ha a zandulás során a fogvatartottak a zárkáikban a berendezési tárgyakat megsemmisítve törnek-zúznak, és ezáltal vagyoni kárt okoznak.¹⁰⁶⁶ Abban igaza volt a Legfelsőbb Bíróságnak, hogy „a rongálás többletcselekmény, a fogolyzandulás anélkül is megvalósítható, mint ahogy azt az ügyben szereplő vádlottak egy része rongálás nélkül követte el”, mivel a két cselekmény közti összefüggés in abstracto nem szükségképpen, csupán tipikus. Azt is elismerte azonban, hogy a fogolyzandulás elkövetési magatartását jelentő nyílt ellenszegülésben való részvétel *tipikusan* olyan aktív magatartásokkal valósul meg, mint a lármázás, a zörgés, a *berendezési tárgyak összetörése*, illetve a zárkák rendjének teljes feldúlása. Ha pedig a berendezési tárgyak összetörése mint károkozó cselekmény a fogolyzandulás elkövetési magatartásának egyik tipikus megvalósulási formája, a rongálás külön megállapítása ugyanazon körülmény kétszeres értékelését jelenti, mivel a rongálás elkövetési magatartása is megsemmisítés vagy megrongálás.

Nézetem szerint ugyanez a helyzet abban az esetben, ha a rongálás különösen jelentős kárt okoz és egyébként 5-10 évig terjedő szabadvesztéssel lenne büntetendő [Btk. 324. § (6) bekezdés]. Ilyenkor ugyanis a rongálási cselekmény a fogolyzandulás 5-15 évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő azon minősített esetének az önállóan mellékcselkménye lehet, amelynek esetében a fogolyzandulás *különösen súlyos következményre vezet* [Btk. 246. § (3) bekezdés] – a különösen súlyos következmény ugyanis tipikusan jelentheti a különösen jelentős kár okozását is.

Helytelen tehát az a jogirodalmi állásfoglalás, amely szerint „ha a különösen súlyos következmény egyben más bűncselekményt is megvalósít, halmazatot kell megállapítani”.¹⁰⁶⁷ Ez a felfogás álláspontom szerint ugyanúgy a kétszeres értékelés

¹⁰⁶⁵ Így SCHULTHEISZ 1956, 16. p. és HALÁSZ 1966, 342. p. Korábban hasonlóan BAUMGARTEN 1907b, 318. p.

¹⁰⁶⁶ BH 1994.10. II.

¹⁰⁶⁷ NAGY F. 2009a, 349. p.

tilalmába ütközik, mint például az LB azon legutóbbi (egyébként alaki halmazatról szóló) döntése, amelyben a különösen súlyos hátrányt okozó emberrablást [Btk. 175/A. § (3) bekezdés a) pont] halmazatba állította a súlyos testi sértéssel.¹⁰⁶⁸

5.2.3. A *nyereségvágyból elkövetett emberölés* [Btk. 166. § (2) bekezdés b) pont] mellett önállóan mellékselekményt képezhet a rablás.¹⁰⁶⁹ Mint arra a „kapcsos kommentár” rámutat, képviselhető olyan – a Debreceni Ítéltábla szóhasználatában is előfordult¹⁰⁷⁰ – álláspont is, amely szerint a nyereségvágyból elkövetett emberölés tényállása olyan *összefoglalt bűncselekmény*, melyet a rablásból és az emberölésből alkotott a törvényhozó avégett, hogy reá a halmazati szabályok alkalmazása helyett az életfogytig tartó szabadságvesztés is kiszabható legyen.¹⁰⁷¹ A egység és a látszólagos halmazat kategóriáinak viszonylagosságára tekintettel ez az álláspont nem tekinthető megalapozatlannak. Álláspontom szerint azonban mégis helyesebb a rablást az élet elleni bűncselekmény önállóan mellékselekménynek tekinteni, mivel a nyereségvágyból elkövetett emberölés megállapításához nem szükséges, hogy a rablás valamennyi tényállási eleme megvalósuljon, ahhoz elegendő a nyereségvágy mint motívum fennforgása is¹⁰⁷², tehát a rablással való törvényi egység nem minden életbeli helyzetben érvényesülne.¹⁰⁷³

5.2.4. A rablással szemben a nyereségvágyból elkövetett emberölésnek *nem* büntetlen mellékselekménye a Btk. 322. § (1) bekezdés b) pontja szerinti *kifosztás*, és pedig akkor sem, ha a jogtalan eltulajdonításra csak a sértett halálának bekövetkezését követően kerül sor. A dologelvétel ugyanis nem lehet az ölés motívuma, mert ebben az esetben a kifosztás megállapításának a minősített emberölés mellett nincs helye. Ha pedig ez a motívum hiányzik, a nyereségvágyból elkövetett emberölés nem valósul meg. A kifosztás tehát ebben a relációban *látszólag sem* lehet tényállásszerű, azaz e két deliktum kapcsán nem merül fel halmazati kérdés. Egy eseti döntésében ezzel egyezően foglalt állást a Legfelsőbb Bíróság is.¹⁰⁷⁴

¹⁰⁶⁸ BH 2010.239.

¹⁰⁶⁹ NAGY – TOKAJI 1993, 170. p.

¹⁰⁷⁰ Debreceni Ítéltábla Bf.II.61/2009/9. sz.

¹⁰⁷¹ BERKES 2009, 38/2. p.

¹⁰⁷² NAGY F. 2009a, 74. p.

¹⁰⁷³ Ezzel szemben a szabályozási elődnek tekinthető emberöléssel párosult rablás (CSEMEGI-kódex 349. §) törvényi egységként foglalta magában az emberölést és a rablást, ám ezen összefoglalt bűncselekmény megvalósulásához a rablásnak is meg kellett történnie, a motívumként értékelhető nyereségvágy fennforgása ehhez önmagában nem volt elegendő.

¹⁰⁷⁴ BH 2001.412. II.

A kifosztás büntette tehát csak alapeseti emberölés mellett kerülhet megállapításra, és pedig – a 2/1998. BJE szerint – akkor, ha a nyereségvágy az emberölés megvalósítását követően keletkezik az elkövetőben, aki ekkor veszi el az általa korábban megölt személy értékeit – ebben az esetben azonban az emberölés alapesetének és a kifosztásnak a halmazata mindig valóságos.

Összegzés

Jelen értekezés keretében a bűncselekményi egység büntető anyagi jogi kategóriáinak áttekintését, dogmatikai elemzését tűztem ki célul. A dolgozatban tehát a természetes és a törvényi egységgel, továbbá az álláspontom szerint szintén ebbe a körbe sorolható látszólagos halmazattal foglalkoztam.

Igyekeztem mindvégig figyelemmel lenni az elmélet mellett a joggyakorlat iránymutatásaira, eseti döntéseire is, és ahol álláspontom szerint nem tartható felfogással találkoztam, általam képviselhetőnek tekintett álláspont kialakítására törekedtem.

A természetes egység körében rámutattam arra, hogy annak fogalmát a jövőben sem lenne szerencsés elszakítani a büntetőjogi tényállások megalkotásának alapjául szolgáló közfelfogástól, illetve arra, hogy a hagyományos csoportosítás – a szoros értelmű egyszeres diszpozíciószerűség kategóriájának kimunkálásával – némiképpen egyszerűsíthető. Rámutattam továbbá egyes aggályos jogalkalmazói megoldásokra, amelyek kiküszöbölése lenne indokolt.

A törvényi egység körében sorolható folytatólagos bűncselekmény kapcsán kimutattam, hogy annak részselekményei jelenleg kizárólag önmagukban is bűncselekményként minősülő cselekmények lehetnek, de lege ferenda azonban megfontolandó lenne a szabálysértési értékre elkövetett részselekmények folytatólagos egységbe való bevonása is. Az egységes elhatározás kritériuma kapcsán kiemelhető, hogy annak vizsgálata a büntetőeljárásban sohasem mellőzhető, továbbá a folytatólagosság fogalma a vegyes bűnösséggel, illetve tisztán gondatlanul megvalósuló bűncselekményekre is kiterjesztendő. A sértett azonossága vonatkozásában szakítani kell az elkövető tudattartalmától független, objektív szemlélettel, a rövid időköz fogalmát pedig érdemes lenne a korábbiaknál rugalmasabban értelmezni.

Az üzletszerűség kapcsán továbbra sem indokolt figyelmen kívül hagyni a fogalom szubjektív oldalát képező rendszeres haszonszerzésre törekvés célzatát, egység-többség tani szempontból pedig vissza kell térni az ugyanolyan bűncselekmények üzletszerű elkövetését törvényi egységnek tekintő felfogáshoz azzal, hogy az erre vonatkozó szabályokat de lege ferenda a Btk. általános részében kell elhelyezni.

Az érték-egybefoglalás jogintézményének a jogállami követelményekre figyelemmel szintén a Btk. általános részében kell helyet kapnia.

A szubszidiaritást – melyet az uralkodó felfogással szemben indokoltabbnak tűnik látszólagos alaki halmazat helyett törvényi egységnek tekinteni – egységesen, kizárólag az „amennyiben súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg” fordulattal kellene a törvényben megjeleníteni, érvényre juttatva azt a felfogást, amely a záradékolt bűncselekménnyel valóságos alaki halmazatban sosem állapít meg ugyanolyan vagy enyhébb súlyú bűncselekményt.

A látszólagos alaki halmazatnak tekintett specialitás kapcsán rámutattam, hogy a jogirodalom és a gyakorlat sokszor két olyan bűncselekmény relációjában is használja e kifejezést, amelyekre a specialitás eredeti definíciója nem illeszthető rá, ezért – jórészt célszerűségi szempontból – indokolt lenne különbséget tenni tág és szoros értelemben vett specialitás között.

A konzumpció viszonylatában általános érvényűvé kellene válnia annak a felfogásnak, amely szerint nemcsak az *in abstracto* szükségképpen, hanem a gyakori összefüggések is kizárják a halmazati minősítést.

A látszólagos anyagi halmazaton belül részemről önállótlan rész-, eszköz-, utó- és mellékselekmény között tesztek különbséget, figyelemmel arra, hogy az önállóan nem megállapított cselekmény tipikusan súlyosító körülményt képezhet a büntetéskiszabás körében, ezért nem szabatos a jogirodalomban gyakran előforduló „büntetlen” kitétel használata.

Az önállótlan eszközcselekmény kapcsán – a konzumpcióhoz hasonlóan – elegendő lenne *in abstracto* gyakori összefüggést megkövetelni az eszköz-cél viszonyban álló cselekmények között előbbi önállótlanná válásához (a további feltételek fennforgása esetén), *in concreto* összefüggéseknek azonban ilyen jelentőséget tulajdonítani sohasem szabad.

Záró összegzésül arra szükséges még rámutatni, hogy az egység-többség korábban előszeretettel vizsgált, mára némiképp elfeledett témakörének elhanyagoltsága – úgy gondolom – két lehetséges okra vezethető vissza. Elképzelhető, hogy sokan a jóformán évtizedek óta változatlan tanokat mára axiómaként kezelik, s ezért újragondolásukat felesleges fáradságnak tartják. Mások épp ellenkezőleg, arra juthattak, hogy annyira sokrétű és szerteágazó ez a problémakör, hogy egységes felfogást kialakítani hiábavaló vállalkozásnak tűnik.

Előbbi felfogás cáfolásához reményeim szerint – szerény eszközeivel – jelen dolgozat is hozzájárulhatott, miután számos ponton láthattuk a gyakorlatban és az

elméletben egyaránt évtizedek óta megmerevedett álláspontok tarthatatlanságát, sokszor gyakorlati célszerűtlenségét és büntetőjogi alapelvekbe ütköző voltát. Több igazság lehet a második állításban, mivel a teljesen egységes elvi alapokon nyugvó felfogás kialakításához természetesen ez az értekezés sem elégséges eszköz, azonban a régóta feledésbe merült, avagy sosem vitatott kérdések felvetésével legalábbis kiindulópontul szolgálhat további vizsgálódásokhoz. Amennyiben munkám mindehhez legalább kis mértékben hozzájárult, azzal már álláspontom szerint elérte a célját.

Felhasznált irodalom

(a rövidítések feloldásával)

A - Á

ASCHROTT – LISZT 1910 = ASCHROTT, PAUL FELIX – LISZT, FRANZ VON (szerk. és társszerzők): Die Reform des Reichstrafgesetzbuchs: kritische Besprechung des Vorentwurfs zu einem Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich unter vergleichender Berücksichtigung des österreichischen und schweizerischen Vorentwurfs. A vonatkozó rész szerzője DOHNA, ALEXANDER GRAF ZU. Guttentag. Berlin, 1910.

ÁDÁM 1961 = ÁDÁM GYÖRGY: A folytatólagos egység és a bűnhalmazat kérdése a Büntető Törvénykönyv Tervezetében. Magyar Jog. 1961/2. sz.

AMBRUS 2008 = AMBRUS ISTVÁN: A folytatólagos bűncselekményről. Jogelméleti Szemle. 2008/4. sz. <http://jesz.ajk.elte.hu/ambrus36.mht>

AMBRUS 2009a = AMBRUS ISTVÁN: A büntetlen eszköz-, utó- és mellékselekményekről. Jogelméleti Szemle. 2009/4. sz. <http://jesz.ajk.elte.hu/ambrus40.mht>

AMBRUS 2009b = AMBRUS ISTVÁN: A magánlaksértés mint büntetlen eszközselekmény. Bűnügyi Szemle. 2009/4. sz.

AMBRUS 2010a = AMBRUS ISTVÁN: A Szegedi Ítéltábla döntése Pénzes Henrietta gyilkossági ügyében. A törvény szerinti legsúlyosabb büntetés kiszabásának indokoltsága, továbbá a személyi szabadság megsértése önálló megállapításának mellőzése. Jogesetek Magyarázata. 2010/4. sz.

AMBRUS 2010b = AMBRUS ISTVÁN: Az ismételten bevezetett érték-egybefoglalásról és az ezzel kapcsolatos egyes elméleti és gyakorlati problémákról. Magyar Jog. 2010/5. sz.

AMBRUS 2011a = AMBRUS ISTVÁN: A bűnhalmazat látszólagosságát megalapozó egyes körülményekről. Kriminológiai Közlemények 69. Közbiztonság és Társadalom. Magyar Kriminológiai Társaság. Budapest, 2011.

AMBRUS 2011b = AMBRUS ISTVÁN: A törvényi egységről. In KIRÁLY MIKLÓS – VARGA ISTVÁN (szerk.): A XXIX. Országos Tudományos Diákköri Konferencia Állam- és Jogtudományi Szekciójának Díjnyertes Dolgozatai. I. kötet. Elte Eötvös Kiadó. Budapest, 2011.

AMBRUS 2012a = AMBRUS ISTVÁN: A bűncselekményi egység egyes eljárásjogi vonatkozásai. In JUHÁSZ ZSUZSANNA – NAGY FERENC – FANTOLY ZSANETT (szerk.):

Sapientia Sat. Ünnepi kötet Dr. Cséka Ervin Professzor 90. születésnapjára. Acta Juridica et Politica. Szeged, 2012.

AMBRUS 2012b = AMBRUS ISTVÁN: Az üzletszerűség büntetőjogi megítélésének lehetséges irányairól. Magyar Jog. 2012/1. sz.

AMBRUS – DEÁK 2011 = AMBRUS ISTVÁN – DEÁK ZOLTÁN: Súlyponti kérdések a bankkártyával kapcsolatos bűncselekmények köréből. Belügyi Szemle. 2011/2. sz.

ANGYAL 1909/1920 = ANGYAL PÁL: A magyar büntetőjog tankönyve. Athenaeum. Budapest, 1909., 1920. évi kiadás

ANGYAL 1927 = ANGYAL PÁL: A becsület védelméről szóló 1914:XLI. T.-cikk. Athenaeum. Budapest, 1927.

ANGYAL 1928a = ANGYAL PÁL: Az ember élete elleni bűncselekmények és a párviadal. A magyar büntetőjog kézikönyve. 2. kötet. Athenaeum. Budapest, 1928.

ANGYAL 1928b = ANGYAL PÁL: A testi sértés és a közegészség elleni bűntettek és vétségek. A magyar büntetőjog kézikönyve. 3. kötet. Athenaeum. Budapest, 1928.

ANGYAL 1929a = ANGYAL PÁL: Okirathamisítás. Bélyeghamisítás. Védjegybitorlás. Csalárd és vétkes bukás. A magyar büntetőjog kézikönyve. 5. kötet. Athenaeum. Budapest, 1929.

ANGYAL 1929b = ANGYAL PÁL: Személyes szabadság megsértése. A titok büntetőjogi védelme. Magánlaksértés. A magyar büntetőjog kézikönyve. 6. kötet. Athenaeum. Budapest, 1929.

ANGYAL 1933 = ANGYAL PÁL: A lopás. A magyar büntetőjog kézikönyve. 10. kötet. Athenaeum. Budapest, 1933.

ANGYAL 1934 = ANGYAL PÁL: A rablás és a zsarolás. A magyar büntetőjog kézikönyve. 11. kötet. Athenaeum. Budapest, 1934.

ANGYAL 1936 = ANGYAL PÁL: Sikkasztás, jogtalan elsajátítás, orgazdaság és bűnpártolás. A magyar büntetőjog kézikönyve. 13. kötet. Attila-Nyomda. Budapest, 1936.

ANGYAL 1937 = ANGYAL PÁL: A szemérem elleni bűntettek és vétségek. A magyar büntetőjog kézikönyve 14. kötet. Attila-Nyomda. Budapest, 1937.

ANGYAL 1940 = ANGYAL PÁL: Pénzhamisítás. Hamis tanúzás és hamis eskü. Hamis vád. A magyar büntetőjog kézikönyve. 17. kötet. Athenaeum. Budapest, 1940.

ANGYAL 1942 = ANGYAL PÁL: Az uzsora és a hitelsértés. A magyar büntetőjog kézikönyve. 19. kötet. Attila-Nyomda. Budapest, 1942.

ARÁNYI 1965 = ARÁNYI MIKLÓS: A visszaesés – jogpolitikai „visszaesés” kérdéséhez. Magyar Jog. 1965/10. sz.

B

BALÁS 1932 = BALÁS P. ELEMÉR: Az uzsoráról szóló 1932:VI. törvénycikk magyarázata. Franklin társulat. Budapest, 1932.

BALÁS 1947 = BALÁS P. ELEMÉR: Vezérfonál az anyagi büntetőjogi előadásokhoz: előadások a Szegedi Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Karán szervezett esti munkástanfolyamon, az 1946-47. tanévben. Szegedi Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Kara. Szeged, 1947.

BÁLINT 1965 = BÁLINT LEVENTE: A bűnhalmazattal összefüggő – egyes minősítési kérdésekről. Magyar Jog. 1965/11. sz.

BALOGH Á. – KÖHALMI 2007 = BALOGH ÁGNES – KÖHALMI LÁSZLÓ: Büntetőjog I. Általános Rész. Dialóg Campus. Budapest-Pécs, 2007.

BALOGH Á. – TÓTH 2010 = BALOGH ÁGNES – TÓTH MIHÁLY (szerk. és társszerzők): Magyar büntetőjog. Általános rész. A vonatkozó rész szerzője GÁL ISTVÁN LÁSZLÓ. Osiris. Budapest, 2010.

BALOGH J. 1885 = BALOGH JENŐ: A folytonos és a folytatólagos bűncselekvény tana. Franklin-társulat. Budapest, 1885.

BALOGH J. 1886 = BALOGH JENŐ: A delictum collectivum és a szokásszerű és üzletszerű bűncselekmények tana. Franklin-társulat. Budapest, 1886.

BALOGH J. 1901 = BALOGH JENŐ: Magyar bűnvádi eljárási jog. I. Általános tanok. Grill. Budapest, 1901.

BATTLAY 1892 = BATTLAY IMRE: A büntetendő kísérlet és a bevégzés. Bernovits Gusztáv. Kassa, 1892.

BAUMGARTEN 1907a = BAUMGARTEN IZIDOR: A bűnhalmazat. In Büntetőjogi tanulmányok. 1882-1906. Első kötet. Grill. Budapest, 1907.

BAUMGARTEN 1907b = BAUMGARTEN IZIDOR: Törvényhalmazat és bűnhalmazat. In Büntetőjogi tanulmányok. 1882-1906. Első kötet. Grill. Budapest, 1907.

BÉKÉS 1954 = BÉKÉS IMRE: A hatósági személyek büntetőjogi védelméről. Rendőrségi Szemle. 1954/11. sz.

BÉKÉS 1955 = BÉKÉS IMRE: A garázdaság. Magyar Jog. 1955/11. sz.

BÉKÉS 1958 = BÉKÉS IMRE: A bűncselekményi egység és a halmazat. Rendőrségi Szemle. 1958/10. sz.

BÉKÉS 1974 = BÉKÉS IMRE: A gondatlanság a büntetőjogban. KJK. Budapest, 1974.

BÉKÉS 2002 = BÉKÉS IMRE (szerk. és társszerző): Büntetőjog. Általános Rész. A vonatkozó rész szerzője SINKU PÁL. HVG-ORAC. Budapest, 2002.

BÉKÉS et al. 1980 = BÉKÉS IMRE – FÖLDVÁRI JÓZSEF – GÁSPÁR GYULA – TOKAJI GÉZA: Magyar Büntetőjog általános rész (szerk.: FÖLDVÁRI JÓZSEF). BM Könyvkiadó. Budapest, 1980.

BÉKÉS – SZALMA 1973 = BÉKÉS IMRE – SZALMA LÁSZLÓ: A Büntetőjog Általános Része. Zrínyi Nyomda. Budapest, 1973.

BELING 1906 = BELING, ERNST: Die Lehre vom Verbrechen. P. Siebeck. Tübingen, 1906.

BERKES 1964 = BERKES GYÖRGY: A visszaesés mint minősítő körülmény a Btk-ban. Magyar Jog. 1964/8. sz.

BERKES 1966 = BERKES GYÖRGY: A valódi és látszólagos halmazat kérdéséhez. Magyar Jog. 1966/6. sz.

BERKES 2009 = BERKES GYÖRGY (szerk. és társszerző): Kommentár a gyakorlat számára. 2. kiadás. HVG-ORAC. Budapest, 2009.

BERKES – LÁSZLÓ 1977 = BERKES GYÖRGY – LÁSZLÓ JENŐ: A bűncselekmény és a büntetőjogi felelősség. Magyar Jog. 1977/5. sz.

BERNER 1898 = BERNER, ALBERT FRIEDRICH: Lehrbuch des Deutschen Strafrechts. 18. Aufl. B. Tauchnitz. Leipzig, 1898.

BERNOLÁK 1908 = BERNOLÁK NÁNDOR: A büntető törvények és a büntető novella : a hatályban lévő büntető törvények teljes gyűjteménye. Grill. Budapest, 1908.

BINDING 1885 = BINDING, KARL: Handbuch des Strafrechts. Duncker & Humblot. Leipzig, 1885.

BLASKÓ 2002 = BLASKÓ BÉLA: Magyar Büntetőjog. Általános Rész. Rendőrtisztai Főiskola. Rejtjel. Budapest, 2002.

BÓCZ 1980 = BÓCZ ENDRE: Folytatólagos bűncselekmény és kárkamat. Magyar Jog. 1980/1. sz.

BODROGI 1963 = BODROGI KÁROLY: A hivatalos személy elleni erőszak. KJK. Budapest, 1963.

BODNÁR 1966 = BODNÁR ÖDÖN: Észrevételek dr. Julis Mihály „A folytatólagosság néhány kérdése a társadalmi tulajdont károsító bűncselekményeknél” c. cikkéhez. Magyar Jog. 1966/10. sz.

BOGDÁL et al. 1981 = BOGDÁL ZOLTÁN – BODROGI KÁROLY – ERDŐSY EMIL – FONYÓ ANTAL – GÁL ANDOR – GÁSPÁR GYULA – KOVÁCS LAJOS – PINTÉR JENŐ – WÉBER GYULA: Magyar Büntetőjog különös rész (szerk.: FONYÓ ANTAL). BM Könyvkiadó. Budapest, 1981.

BURI 1879 = BURI, MAXIMILIAN: Einheit und Mehrheit der Verbrechen. Ferdinand Enke. Stuttgart, 1879.

BUSCH 2006 = BUSCH BÉLA (szerk. és társszerző): Büntetőjog. Általános Rész. A vonatkozó rész szerzője SINKU PÁL. HVG-ORAC. Budapest, 2006.

BUSCH 2009 = BUSCH BÉLA (szerk. és társszerző): Büntetőjog. Általános Rész. Negyedik, hatályosított kiadás. A vonatkozó rész szerzője MARGITÁN ÉVA. HVG-ORAC. Budapest, 2009.

C

CARRARA 1878 = CARRARA, FERENCZ: A büntető jogtudomány programja. I. kötet. Fordította BEKSICS GUSZTÁV. Magyar Tudományos Akadémia. Budapest, 1878.

CZAKÓ 2010 = CZAKÓ BARBARA: Dogmatikai kérdések a stádiumtan köréből, különös tekintettel a befejezettség szakaszára. Kézirat. A XXX. Jubileumi OTDK Állam- és Jogtudományi Szekció Büntető (anyagi) jogi Tagozatában (Általános Rész) Különdíjas dolgozat. 2010.

Cs

CSEREY 1975 = CSEREY EMIL: Gondolatok a bűnhalmazat törvényi szabályozásáról. Magyar Jog. 1975/5-6. sz.

CSEMEGI 1880 = CSEMEGI KÁROLY: A correctionalisitio. Magyar Igazságügy. XIV. évf. Budapest, 1880.

D

DEÁK 2006 = DEÁK ZOLTÁN: Dogmatikai és jogértelmezési kérdések a rablás tényállása kapcsán. Kézirat. A XXVIII. OTDK Állam- és Jogtudományi Szekció Büntető (anyagi) jogi Tagozatában (Különös Rész) I. helyezett dolgozat. 2006.

DEÁK 2008 = DEÁK ZOLTÁN: A rablás rendbeliségének problémája a bírói gyakorlat (görbe) tükrében. Ügyészek Lapja. 2008/Különszám.

DEÁK 2010 = DEÁK ZOLTÁN: A rablás rendbelisége a bírói gyakorlat (görbe) tükrében. Magyar Jog. 2010/10. sz.

DEGRÉ 1912 = DEGRÉ LAJOS: Adalékok a folytatólagos bűncselekmény tanához. Tanulmány az anyagi büntetőjog köréből. Wessely és Horváth. Budapest, 1912.

DOERR 1908 = DOERR, FRIEDRICH: Das fortgesetzte Delict: seine Geltung und seine Wirkungen im deutschen Recht. Enke. Stuttgart, 1908.

DOMBOVÁRI 1888 = DOMBOVÁRI SCHULHOF GÉZA: A büntettekről és vétségekről szóló magyar btk. (1878:[V.t.cz.](#)) és az uzsoráról és káros hitelügyletekről szóló törvények (1883:[XXV.t.cz.](#)) magyarázata, tekintettel a vonatkozó egyéb törvényekre és rendeletekre s a m. kir. Curia elvi jelentőségű határozataira. Singer és Wolfner. Budapest, 1888.

E

EDVI 1887 = EDVI ILLÉS KÁROLY: A bűnhalmazat, különös tekintettel a magyar B.T.K. 95. §-ára, s a csalás és okirathamisítás eseteire. Különlenyomat a „Büntető Jog Tára” XIV. kötetéből. Lloyd-társulat. Budapest, 1887.

EDVI 1894 = EDVI ILLÉS KÁROLY: A büntetőtörvénykönyv magyarázata. Első kötet. Második, teljesen átdolgozott kiadás. Révai Testvérek. Budapest, 1894.

ERDEI 2008 = ERDEI ÁRPÁD: Dogmatika nélküli büntetőeljárás – képtelenség vagy valóság. Magyar Jog. 2008/8. sz.

ERDÉSZ 1958 = ERDÉSZ LÁSZLÓ: A garázdaság büntette a szovjet és a magyar büntetőjogban. KJK. Budapest, 1958.

ERDÉSZ 1960 = ERDÉSZ LÁSZLÓ: A közhasználatra szánt dolgok büntetőjogi védelme és a garázdaság. Magyar Jog 1960/4. sz.

ERDŐSY 1977 = ERDŐSY EMIL: Értékegybefoglalás a tulajdon elleni szabálysértések esetében. Magyar Jog. 1977/10. sz.

ERDŐSY – FÖLDVÁRI – TÓTH 2002 = ERDŐSY EMIL – FÖLDVÁRI JÓZSEF – TÓTH MIHÁLY: Magyar Büntetőjog Különös Rész. Osiris. Budapest, 2002.

F

FADGYAS 1971 = FADGYAS ANDRÁS: A magánlaksértés büntetének minősítésével kapcsolatos problémák. Magyar Jog. 1971/11-12. sz.

FARKAS 2000 = FARKAS ÁKOS: A (büntetőjogi) dogmatika trónfosztása. In GELLÉR BALÁZS (szerk.): Békés Imre ünnepi kötet. ELTE ÁJK, Budapest, 2000.

FAYER 1895 = FAYER LÁSZLÓ: A magyar büntetőjog kézikönyve. Franklin-társulat. Budapest, 1895.

FAYER 1896 = FAYER LÁSZLÓ: Az 1843-iki büntetőjogi javaslatok anyaggyűjteménye. I. rész. Budapest, 1896.

FEUERBACH 1847 = FEUERBACH, JOHANN PAUL ANSELM VON: Lehrbuch des gemeinen in Deutschland gültigen peinlichen Rechts. Mittermaier. Giessen, 1847.

FINKEY 1895 = FINKEY FERENC: Az egység és a többség tana. Steinfeld Jenő. Sárospatak, 1895.

FINKEY 1914 = FINKEY FERENC: A magyar büntetőjog tankönyve. Grill. Budapest, 1914.

FÖLDVÁRI 1959 = FÖLDVÁRI JÓZSEF: A büntetlen elő- és utócelemekről. Jogtudományi Közlöny. 1959/1. sz.

FÖLDVÁRI 1960 = FÖLDVÁRI JÓZSEF: A bűnhalmazat kodifikációjáról. Jogtudományi Közlöny. 1960/11. sz.

FÖLDVÁRI 1962 = FÖLDVÁRI JÓZSEF: Az egység és a halmazat határesetei a büntetőjogban. KJK. Budapest, 1962.

FÖLDVÁRI 1965 = FÖLDVÁRI JÓZSEF: Az igazságszolgáltatás elleni bűntettek. KJK. Budapest, 1965.

FÖLDVÁRI 1970a = FÖLDVÁRI JÓZSEF: A büntetés tana. KJK. Budapest, 1970.

FÖLDVÁRI 1970b = FÖLDVÁRI JÓZSEF: A halmazat törvényi szabályozásáról. Magyar Jog. 1970/11. sz.

FÖLDVÁRI 1974 = FÖLDVÁRI JÓZSEF: Büntetőjog. Általános rész. Kézirat. Tankönyvkiadó. Budapest, 1974.

FÖLDVÁRI 1983 = FÖLDVÁRI JÓZSEF: Néhány szó a halmazatról. Magyar Jog. 1983/6. sz.

FÖLDVÁRI 1984 = FÖLDVÁRI JÓZSEF: Magyar Büntetőjog. Általános Rész. Tankönyvkiadó. Budapest, 1984.

FÖLDVÁRI 1985 = FÖLDVÁRI JÓZSEF: Megjegyzések a jogszabály-magyarázatról – az üzletszerűség ürügyén. Magyar Jog. 1985/6.

FÖLDVÁRI 1995 = FÖLDVÁRI JÓZSEF: Finkey Ferenc és a bűnhalmazat tana. In SZATHMÁRY BÉLA (szerk.): Emlékkönyv. Finkey Ferenc 1870-1949. Sárospatak, 1995.

FÖLDVÁRI 2006 = FÖLDVÁRI JÓZSEF: Magyar Büntetőjog Általános Rész. Osiris. Budapest, 2006.

FÜSTÖS 1960 = FÜSTÖS GEDEON: A garázda cselekmények. Magyar Jog. 1960/10. sz.

FÜVESSY 1963 = FÜVESSY SÁNDOR: Néhány fontosabb kérdés a garázdaság körében a Btk. alapján folytatott ítélkezési gyakorlatból. Magyar Jog. 1963/12. sz.

G

GÁL A. 1980 = GÁL ATTILA: Az üzletszerűen elkövetett vagyon elleni bűncselekmények törvényi egysége és az ebből adódó eljárásjogi problémák. Magyar Jog. 1980/11. sz.

GÁL A. 2006 = GÁL ATTILA: Néhány büntetéskiszabást érintő kérdés és az új Btk. In NAGY FERENC (szerk.): Bűnügyi mozaik. Tanulmányok Vida Mihály 70. születésnapjára. Pólay Elemér Alapítvány. Szeged, 2006.

GASKÓ 1964 = GASKÓ BÉLA: Közösségellenesség és halmazat garázdaság esetén. Magyar Jog. 1964/1. sz.

GELLÉR 2008 = GELLÉR BALÁZS JÓZSEF: A magyar büntetőjog tankönyve. I. Általános tanok. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó. Budapest, 2008.

GOMBOS 1958 = GOMBOS ENDRE: A halmazat kérdése a garázdaság bünteténél. Magyar Jog. 1958/2. sz.

GROPP 2001 = GROPP, WALTER: Strafrecht Allgemeiner Teil. Zweite Auflage. Springer. Berlin, 2001.

GYÖRGYI 1984 = GYÖRGYI KÁLMÁN: Büntetések és intézkedések. KJK. Budapest, 1984.

GYÖRGYI – WIENER 1996 = GYÖRGYI KÁLMÁN – WIENER A. IMRE: A Büntető Törvénykönyv Magyarázata. A vonatkozó rész szerzője: MOHÁCSI PÉTER – SZEDER GYULA. KJK. Budapest, 1996.

H

HACKER 1936 = HACKER ERVIN: A magyar büntetőjog tankönyve. Általános rész. Ludvig István. Miskolc, 1936.

HALÁSZ 1966 = HALÁSZ SÁNDOR: A látszólagos halmazatról. Magyar Jog. 1966/8. sz.

HALÁSZ 1968 = HALÁSZ SÁNDOR (szerk. és társszerző): A Büntető Törvénykönyv Kommentárja. I. kötet. A vonatkozó rész szerzője RÁCZ GYÖRGY. KJK. Budapest, 1968.

HALÁSZ 1970 = HALÁSZ SÁNDOR: A halmazat törvényi szabályozásáról. Magyar Jog. 1970/11. sz.

HALÁSZ 1972 = HALÁSZ SÁNDOR: A vagyon elleni bűncselekmények értékegybefoglalásáról. Magyar Jog. 1972/4. sz.

HÁRS 1943 = HÁRS LÁSZLÓ: A bűnhalmazat eljárásjogi vonatkozásai. Universitas Francisco-Josephina. Acta Juridico-Politica 8. Kolozsvár, 1943.

HARTAY 1966 = HARTAY HENRIK: A valódi és látszólagos halmazat elhatárolásánál a rendszerinti és a benső összefüggés figyelembevétele. Magyar Jog. 1966/4. sz.

HEIL 1911 = HEIL FAUSZTIN: Büntetőjogi tanulmányok. I. kötet. Franklin. Budapest, 1911.

HELLER 1913 = HELLER ERIK: Degré Lajos: Adalékok a folytatólagos bűncselekmény tanához. Jogállam. 1913/8. sz.

HELLER 1931 = HELLER ERIK: A magyar büntetőjog tankönyve. Szent István Társulat. Szeged, 1931.

HOMOKI 1977 = HOMOKI ISTVÁN: Elévülhet-e részenként a folytatólagos bűncselekmény? Magyar Jog. 1977/4. sz.

HONIG 1927 = HONIG, RICHARD: Strafloße Vortat und Nachtat. Neudr. d. Ausg. Leipzig, 1927.

HORNYÁK 2009 = HORNYÁK SZABOLCS: Magánszemélyek üzletszerű pénzkölcsönzésének minősítési kérdései. Rendészeti Szemle. 2009/7-8. sz.

HORNYÁK 2010 = HORNYÁK SZABOLCS: A köznyugalom elleni bűncselekmények. PhD értekezés. Pécs, 2010. Forrás: http://doktori-iskola.law.pte.hu/files/tiny_mce/File/Archiv2/hornyak/hornyak_ertekezes_nyilv.pdf

HOROWITZ 1891 = HOROWITZ SIMON: A magyar büntetőjog rendszeres tan- és kézikönyve: általános rész. Bernovits G. Kassa, 1891.

HORVÁTH 2005 = HORVÁTH TIBOR (szerk. és társszerző): Magyar büntetőjog. Különös rész I. kötet. KJK-KERSZÖV. Budapest, 2005.

HORVÁTH 2007 = HORVÁTH TIBOR (szerk. és társszerző): Magyar büntetőjog általános rész. A vonatkozó rész szerzője SÁNTHA FERENC. Complex. Budapest, 2007.

HÖPFNER 1908 = HÖPFNER, WILHELM: Einheit und Mehrheit der Verbrechen. Eine strafrechtliche Untersuchung. Vahlen. Berlin, 1908.

I

IRK 1915 = IRK ALBERT: A büntetőjog átalakulása. Gombos Ny. Kolozsvár, 1915.

IRK 1928 = IRK ALBERT: A magyar anyagi büntetőjog. Dunántúli Pécsi Egyetem. Pécs, 1928.

J

JAKUCS 2004 = JAKUCS TAMÁS (szerk.): A Büntető Törvénykönyv Magyarázata. I. kötet. A vonatkozó rész szerzője VASKUTI ANDRÁS. KJK-KERSZÖV. Budapest, 2004.

JESCHECK – WEIGEND 1996 = JESCHECK, HANS-HEINRICH – WEIGEND, THOMAS: Lehrbuch des Strafrechts. Allgemeiner Teil. 5. Aufl. Duncker&Humblot. Berlin, 1996.

JUHÁSZ J. et al. 1978 = JUHÁSZ JÓZSEF – SZÓKE ISTVÁN – O. NAGY GÁBOR – KOVALOVSKY MIKLÓS (szerk.): Magyar Értelmező Kéziszótár. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1978.

JULIS 1966 = JULIS MIHÁLY: A folytatólagosság néhány kérdése a társadalmi tulajdont károsító bűncselekményeknél. Magyar Jog. 1966/3. sz.

JULIS 1971 = JULIS MIHÁLY: Néhány gondolat a folytatólagosság törvényi szabályozásáról. Magyar Jog. 1971/4. sz.

JULIS 1982 = JULIS MIHÁLY: Az egység és a halmazat határesetei a vagyon elleni bűncselekmények körében. Ügyészségi Értesítő. 1982/3. sz.

K

KÁDÁR 1953/1963 = KÁDÁR MIKLÓS: Büntetőjog Általános Rész. I. kötet. Tankönyvkiadó. Budapest, 1953. és 1963. évi kiadás

KÁDÁR 1955 = KÁDÁR MIKLÓS: A termelékenység és az életszínvonal emelkedésének büntetőjogi védelme. Magyar Jog. 1955/12. sz.

KÁDÁR – KÁLMÁN 1966 = KÁDÁR MIKLÓS – KÁLMÁN GYÖRGY: A büntetőjog általános tanai. KJK. Budapest, 1966.

KÁLMÁN 1961 = KÁLMÁN GYÖRGY: A becsület védelme az anyagi büntetőjogban. KJK. Budapest, 1961.

KAUTZ 1873 = KAUTZ GUSZTÁV: A magyar büntető jog és eljárás tankönyve különös tekintettel a gyakorlati élet igényeire is. Eggenberger. Pest, 1873.

KAUTZ 1881 = KAUTZ GUSZTÁV: A magyar büntetőjog tankönyve különös tekintettel a gyakorlati élet igényeire. Eggenberger. Budapest, 1881.

KÉMÉNDI 2011 = KÉMÉNDI KONRÁD: A folytatólagosság eltérő értelmezései a gyakorlatban. Ügyészek Lapja. 2011/5. sz.

KIS 2006a = GELLÉR BALÁZS – HOLLÁN MIKLÓS – KIS NORBERT: A Büntető Törvénykönyv Magyarázata. I. kötet. Általános rész. (szerk.: KIS NORBERT). Magyar Hivatalos Közlönykiadó. Budapest, 2006.

KIS 2006b = GELLÉR BALÁZS – HOLLÁN MIKLÓS – KIS NORBERT: A Büntető Törvénykönyv Magyarázata. II. kötet. Különös rész. (szerk.: KIS NORBERT). Magyar Hivatalos Közlönykiadó. Budapest, 2006.

KISS G. 1909 = KISS GÉZA: A jogalkalmazás módszeréről: dogmatörténeti és kritikai tanulmány a magánjog köréből. Athenaeum. Budapest, 1909.

KISS ZS. – SZABÓNÉ 1979 = KISS ZSIGMOND – SZABÓNÉ NAGY TERÉZ: A polgári jogi igény érvényesítése a büntetőeljárásban. Magyar Jog. 1979/7. sz.

KOCSIS 1939 = KOCSIS MIHÁLY: A folytatólagos bűncselekmény. Dunántúli Pécsi Egyetem Könyvkiadó. Pécs, 1939.

KORDA 1967 = KORDA GYÖRGY: Egység és halmazat a hivatali büntettek körében. Magyar Jog. 1967/12. sz.

KORDA 1981 = KORDA GYÖRGY: Egység és halmazat a hivatali bűncselekmények körében. Magyar Jog. 1981/4. sz.

KOVÁCS L. 1982 = KOVÁCS LAJOS: Néhány gondolat a garázdaságról és jogalkalmazási tapasztalatairól. Magyar Jog. 1982/10. sz.

KOVÁCS L. 1986 = KOVÁCS LAJOS: A halmazat néhány kérdése. Magyar Jog. 1986/9. sz.

KOVÁCS P. 1958 = KOVÁCS PÁL: A garázdaság büntettének alapvető kérdései. Magyar Jog. 1958/11. sz.

KOVÁCS P. 1962 = KOVÁCS PÁL: A valóságos és látszólagos bűnhalmazat elhatárolása. Magyar Jog. 1962/9. sz.

KOVÁCS P. 1966 = KOVÁCS PÁL: Az egység és többség elhatárolásának problémái. Magyar Jog. 1966/9. sz.

KOVÁTS 1922 = KOVÁTS ANDOR: A büntetőjogi elévülés dogmatikája. Szeged-városi Nyomda és Könyvkiadó. Szeged, 1922.

KÖRÖSI 1879 = KÖRÖSI SÁNDOR: A magyar büntetőjog tankönyve : az 1878. V.ik törvénycikkben foglalt magyar büntetőtörvénykönyv alapján. Pfeifer Ferdinánd. Debrecen, 1879.

KUHNYÁR 1983 = KUHNYÁR LÁSZLÓ: Az üzletszerűség. A Legfelsőbb Bíróság Büntető és Katonai Kollégiumának 104. sz. közös állásfoglalása. Magyar Jog. 1983/1. sz.

L

LÁSZLÓ 1984 = LÁSZLÓ JENŐ (szerk.): Az 1978. évi IV. Törvény /BTK/ Előkészítése. I. kötet. Igazságügyi Minisztérium. Budapest, 1984.

LÁSZLÓ 1986 = LÁSZLÓ JENŐ (szerk.): A Büntető Törvénykönyv magyarázata. I. kötet. A vonatkozó rész szerzője BÉKÉS IMRE. KJK. Budapest, 1986.

LISZT 1911/1927 = LISZT, FRANZ VON: Lehrbuch des Deutschen Strafrechts. Guttentag. Berlin, 18. Auflage 1911, 25. Auflage 1927.

LOSONCZY 1951 = LOSONCZY ISTVÁN: Magyar anyagi büntetőjog. Losonczy István egyetemi előadásainak vezérfonala az 1950-51 tanévben. Vallás és Közoktatási Minisztérium. Pécs, 1951.

LOSONCZY 1960 = LOSONCZY ISTVÁN: Adalékok a tartós és állapot-bűncselekmények kérdéséhez. Tankönyvkiadó. Budapest, 1960.

LOSONCZY 1961 = LOSONCZY ISTVÁN: A tettesség. KJK. Budapest, 1961.

LÖW 1880 = LÖW TOBIÁS (szerk.): A magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről (1878: 5. tcz.) és teljes anyaggyűjteménye. Első kötet. Pesti könyvnyomda-részvény-társaság. Budapest, 1880.

LUKÁCS 1966 = LUKÁCS TIBOR: Az egységről és a többségről, mint a szocialista törvényesség egyik problémájáról. Jogtudományi Közlöny. 1966/7. sz.

LUKÁCS 1967 = LUKÁCS TIBOR: A bűncselekményegység sajátos faja: a látszólagos többség. Jogtudományi Közlöny. 1967/2. sz.

LUKÁCS 1979 = LUKÁCS TIBOR: A magyar népbírói jog és a népbíróságok (1945-1950). KJK. Budapest, 1979.

LUKÁTS 1896 = LUKÁTS ADOLF: A közhivatalnok által elkövetett sikkasztások csak egy büntetett képeznek. BJT. XXXII. kötet. 1896.

M

MADÁCSI 2002 = MADÁCSI IMRE: A bűnhalmazat és az üzletszerűség problematikája. Büntetőjogi Kodifikáció. 2002/1. sz.

MAATZ 1997 = KURT RÜDIGER, MAATZ: Háttérbe szoríthatja-e egy befejezett enyhébb bűncselekmény tényállását egy súlyosabb bűncselekmény kísérlete? Magyar Jog. 1997/10. sz.

MÉSZÁR 2005 = MÉSZÁR RÓZA: Az üzletszerűség megítélése a bírói gyakorlatban. In GÁL ISTVÁN LÁSZLÓ – KÓHALMI LÁSZLÓ (szerk.): Emlékkönyv Losonczy István Professzor Halálának 25. Évfordulójára. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs, 2005.

MÉSZÁR 2010 = MÉSZÁR RÓZA: Ellentmondások, furcsaságok a büntető törvénykönyv módosításaiban az elmúlt egy évben. Belügyi Szemle. 2010/7-8. sz.

MÉSZÁROS 2008 = MÉSZÁROS ÁDÁM: A bűncselekmény elkövetői. Elméleti és gyakorlati alapkérdések. Doktori Disszertációk sorozat. Ad Librum. Budapest, 2008.

MEZEY 2007 = MEZEY BARNA (szerk. és társszerző): Magyar jogtörténet. Osiris. Budapest, 2007.

MOLNÁR G. 2009 = MOLNÁR GÁBOR: Gazdasági bűncselekmények. HVG-ORAC. Budapest, 2009.

MOLNÁR L. 1958 = MOLNÁR LÁSZLÓ és munkaközössége: Büntető ítélezési gyakorlat. KJK. Budapest, 1958.

MOLNÁR L. 1959 = MOLNÁR LÁSZLÓ: A bűnhalmazat kodifikációjának néhány kérdése. Magyar Jog. 1959/6. sz.

N

NAGY F. 1995 = NAGY FERENC: A nullum crimen/nulla poena sine lege alapelvről. Magyar Jog 1995/5. sz.

NAGY F. 1997 = NAGY FERENC: Új fejlődési irányok, avagy a tradicionális jogállami büntetőjog eróziója. Magyar Jog. 1997/6. sz.

NAGY F. 2004 = NAGY FERENC: A magyar büntetőjog általános része. Átdolgozott, bővített kiadás. Korona. Budapest, 2004.

NAGY F. 2005a = KERESZTY BÉLA – MARÁZ VILMOSNÉ – NAGY FERENC – VIDA MIHÁLY: A magyar büntetőjog különös része (szerk.: NAGY FERENC). Korona. Budapest, 2005.

NAGY F. 2005b = NAGY FERENC: Tanulmányok a Btk. Általános Részének kodifikációjához. HVG-ORAC. Budapest, 2005.

NAGY F. 2009a = JUHÁSZ ZSUZSANNA – KARSAI KRISZTINA – MARÁZ VILMOSNÉ – NAGY FERENC – SZOMORA ZSOLT – VIDA MIHÁLY: A magyar büntetőjog különös része (szerk.: Nagy Ferenc). HVG-ORAC. Budapest, 2009.

NAGY F. 2009b = NAGY FERENC: Büntetőjogi dogmatika és/vagy kriminálpolitika. Tudományos előadóiülés a Bűnügyi Oktatók Országos Találkozásán. SZTE ÁJK. Szeged, 2009.

NAGY F. 2008/2010 = NAGY FERENC: A magyar büntetőjog általános része. HVG-ORAC. Budapest, 1. kiadás 2008., 2., átdolgozott kiadás 2010.

NAGY – TOKAJI 1993 = NAGY FERENC – TOKAJI GÉZA: A magyar büntetőjog általános része. JATEPress. Szeged, 1993.

NAGY L. 2009 = NAGY LÁSZLÓ TIBOR: A garázda jellegű bűnözés büntetőjogi és kriminológiai aspektusai. PhD értekezés. Miskolc, 2009. Forrás: <http://www.okri.hu>

NAGY Z. 2007 = NAGY ZOLTÁN ANDRÁS: A felbujtó felelőssége, a zsarolás törvényi szubszidiaritása és a 300/C. § részekre osztása. Rendészeti Szemle. 2007/10. sz.

NEMÉNYI 1961 = NEMÉNYI BÉLA: A garázdaság büntetével kapcsolatos gyakorlati problémák. Magyar Jog. 1961/12. sz.

NÉMETH – STEINER 1910 = NÉMETH PÉTER – STEINER IMRE: Magyar anyagi büntetőjog : az érvényben lévő, 1910-ig hozott törvényekben foglalt anyagi büntetőjogi szabályok összeállítása az 1880-tól 1910-ig kifejlett judicatura feltüntetésével : egyúttal mutató a "Büntető jog tára" ötvennyolcz kötetében foglalt, az anyagi büntető jogra vonatkozó tartalomhoz. Pfeifer. Budapest, 1910.

P

PALLAGI 2010 = PALLAGI ANIKÓ: Az alaki halmazatok. In NÉMETH ZSOLT – PALLAGI ANIKÓ (szerk.): Rendészettudományok a közbiztonságért. Tanulmányok a 60 éves Blaskó Béla tiszteletére. Rendőrtisztviselői Főiskola. Budapest, 2010.

PAPP 2002 = PAPP LÁSZLÓ: (szerk. és társszerző): Új szabálysértési jogszabályok, magyarázatokkal. 2. átdolgozott kiadás. HVG-ORAC. Budapest, 2002.

PAULER 1869 = PAULER TIVADAR: Büntetőjogtan. Pfeifer Ferdinánd. Pest, 1869.

PESCHKA 1965 = PESCHKA VILMOS: Jogforrás és jogalkotás. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1965.

PINTÉR 1977 = PINTÉR JENŐ (szerk.): Büntetőjog. Általános rész. II. kötet. A vonatkozó rész szerzője SZÜK LÁSZLÓ. Tankönyvkiadó. Budapest, 1977.

POJNÁR 2008 = POJNÁR PETRA: A folytatólágosság és az üzletszerűség megállapításának gyakorlati problémái az áruházi lopások esetében. Ügyészek Lapja. 2008/Különszám.

R

RÁCZ 1962 = RÁCZ GYÖRGY: A bűnhalmazat megállapításának mellőzéséről. Magyar Jog. 1962/10. sz.

RÓNAI – SALAMON 1969 = RÓNAI RÓBERT – SALAMON GÉZA: A vagyon elleni bűntettek minősítési kérdései. Ügyészeti Kiskönyvtár. KJK. Budapest, 1969.

RÓZSA – MÜNNICH 1972 = RÓZSA JÁNOS – MÜNNICH IVÁN: Az erőszakos nemi közösülés kriminológiája. In Kriminológiai és Kriminálisztikai tanulmányok (szerk.: Gödöny József). KJK. Budapest, 1972.

S

SALAMON 1963 = SALAMON GÉZA: A bűnhalmazat kérdései a hivatali büntettek körében. Magyar Jog. 1963/4. sz.

SCHNIERER 1873 = SCHNIERER ALADÁR: A büntetőjog általános tanai tekintettel az ujabbkori törvényhozásra. Kiadja Heckenast Gusztáv. Pest, 1873.

SCHÖNKE – SCHRÖDER 2006 = SCHÖNKE, ADOLF – SCHRÖDER, HORST (szerk.): Strafgesetzbuch. Kommentar. 27. Auflage. C.H.Beck. München, 2006.

SCHULTHEISZ 1948 = SCHULTHEISZ EMIL: A bűncselekmény tana. Debreceni Tudományegyetemi Nyomda. Debrecen, 1948.

SCHULTHEISZ 1949 = SCHULTHEISZ EMIL: A jellem figyelembevétele a tettesbüntetőjogban. Jogtudományi Közlöny. 1949/1-2. sz.

SCHULTHEISZ 1956 = SCHULTHEISZ EMIL: A látszólagos halmazat. Acta Jur. et Pol. Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara. Szeged, 1956.

SCHULTHEISZ 1966 = SCHULTHEISZ EMIL: A nemi erkölcs elleni büntettek de lege lata. KJK. Budapest, 1966.

STEFFLER 1981 = STEFFLER SÁNDOR: Az egység és halmazat a Büntető Törvénykönyv (1978. évi IV. tv.) szerint. Magyar Jog. 1981/11. sz.

STÜRENBURG 1908 = STÜRENBURG, BERNHARD: Die Bestrafung konkurrierender Verbrechen. R. Noske. Leipzig, 1908.

Sz

SZABÓ A. 1963 = SZABÓ ANDRÁS: Dr. Földvári József: Az egység és a halmazat határesei a büntetőjogban. Állam- és Jogtudomány. 1963/4. sz.

SZABÓ GY. 1966 = SZABÓ GYULA: Egység és halmazat kérdése a nemi erkölcs elleni büntetteknél. Magyar Jog. 1966/11. sz.

SZATHMÁRY 2010 = SZATHMÁRY ZOLTÁN: A szerzői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértésének halmazati kérdései, valamint a sértett a zenei és filmalkotások vonatkozásában. Magyar Jog. 2010/10. sz.

SZERZŐI MUNKAKÖZÖSSÉG 1979 = SZERZŐI MUNKAKÖZÖSSÉG: Az új Büntető Törvénykönyv egyes rendelkezéseiről. Az új Btk. I.-III. fejezetéhez. Magyar Jog. 1979/2. sz.

SZLEMENICS 1847 = SZLEMENICS PÁL: Fenyítő törvényszéki magyar törvény. Eggenberger J. Pest, 1847.

SZOKOLAY 1848 = SZOKOLAY ISTVÁN: Büntető jogtan. Heckenast Gusztáv. Pest, 1848.

SZOMORA 2003 = SZOMORA ZSOLT: A tettességről. In Tudományos Diákköri Szemle. Szerk.: BADÓ ATTILA – BÓKA JÁNOS. Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar. Szeged, 2003.

SZOMORA 2005 = SZOMORA ZSOLT: Néhány gondolat a nemi erkölcs elleni bűncselekmények szabályozása kapcsán. In KARSAI KRISZTINA (szerk.): Keresztmetszet. Tanulmányok fiatal büntetőjogászok tollából. Pólay Elemér Alapítvány Könyvtára 7. Szeged, 2005.

SZOMORA 2009a = SZOMORA ZSOLT: A jogi tárgy funkciói és a jogtárgyharmonikus értelmezés. Bűnügyi Szemle 2009/2. sz.

SZOMORA 2009b = SZOMORA ZSOLT: A nemi bűncselekmények alapkérdései. Rejtjel. Budapest, 2009.

SZOMORA 2010 = SZOMORA ZSOLT: A Legfelsőbb Bíróság ítélete a fajtalanságról. A csókolózás szeméremsértő jellege. Jogesetek Magyarázata. 2010/4. sz.

T

TAMÁSFY 1985 = TAMÁSFY JÓZSEF: Az üzletszerűségről. Magyar Jog. 1985/7. sz.

TOKAJI 1984 = TOKAJI GÉZA: A bűncselekménytan alapjai a magyar büntetőjogban. KJK. Budapest, 1984.

TÓTH 2000 = TÓTH MIHÁLY: Gazdasági bűnözés és bűncselekmények. KJK. Budapest, 2000.

TÓTH 2006 = TÓTH MIHÁLY: A befolyással üzérkedés a vagyon elleni bűnözés, a korrupció és a lobbizás határán. In NAGY FERENC (szerk.): Bűnügyi mozaik. Tanulmányok Vida Mihály 70. születésnapjára. Pólay Elemér Alapítvány. Szeged, 2006.

TÓTH 2010 = TÓTH MIHÁLY: Gondolatok büntetőjogunk fejlődésének újabb dilemmáiról és távlatairól. JURA. 2010/2. sz.

V

VÁMBÉRY 1901 = VÁMBÉRY RUSZTEM: A házasság védelme a büntetőjogban. I. kötet. Politzer. Budapest, 1901.

VÁMBÉRY 1913 = VÁMBÉRY RUSZTEM: Büntetőjog. Grill. Budapest, 1913.

VARGA 2009 = VARGA ZOLTÁN (szerk. és társszerző): A büntető törvénykönyv magyarázata 1. A vonatkozó rész szerzője SZEPESI ERZSÉBET. CompLex. Budapest, 2009.

VARGHA 1893 = VARGHA FERENC: Adalék a zsarolás fogalmához (B. T. K. 351. §.). BJT. XXVI. kötet. 1893.

VIDA F. 1955 = VIDA FERENC: A gazdasági bűntettek üldözése fejlődésünk új szakaszában. Jogtudományi Közlöny. 1955/4. sz.

VIDA F. 1967 = VIDA FERENC: Hol tart a gyakorlat a bűnhalmazat megállapítását kizáró okok rendszerének kidolgozásában? Magyar Jog. 1967/1. sz.

VISKI 1959 = VISKI LÁSZLÓ: Szándékosság és társadalomra veszélyesség. KJK. Budapest, 1959.

VISZOKAY 1960 = VISZOKAY LÁSZLÓ: Néhány szó az értékegybefoglalásról. Magyar Jog. 1960/4. sz.

VISZOKAY 1980 = VISZOKAY LÁSZLÓ: A törvényi egység különleges esetei: az értékegybefoglalás és az üzletszerűség. Magyar Jog. 1980/7. sz.

VISZOKAY 1981 = VISZOKAY LÁSZLÓ: Még egyszer az üzletszerűségről. Magyar Jog. 1981/7. sz.

VISZOKAY 1983 = VISZOKAY LÁSZLÓ: A bűncselekményi egység különböző fajtái a hatályos Büntetőtörvény tükrében. Magyar Jog, 1983/2. sz.

VISZOKAY 1984 = VISZOKAY LÁSZLÓ: A magánlaksértés szabályozása a hatályos Büntető Törvénykönyvben. Magyar Jog. 1984/5. sz.

VISZOKAY 1985 = VISZOKAY LÁSZLÓ: Az üzletszerűség értékelése a Btk. hatálya alatt. Magyar Jog. 1985/1. sz.

W

WERNER 1898 = WERNER E. REZSŐ: A magyar büntetőjog kézikönyve. Hornyánszky. Budapest, 1898.

WESSELS 1994 = WESSELS, JOHANNES: Strafrecht Allgemeiner Teil. 24., neubearbeitete Auflage. C. F. Müller Juristischer Verlag. Heidelberg, 1994.

WIENER 1966 = WIENER A. IMRE: Néhány gondolat a bírói egység új formájáról. Magyar Jog. 1966/8. sz.

WIENER 1972 = WIENER A. IMRE: A hivatali büntettek. KJK. Budapest, 1972.

WIENER 2003a = WIENER A. IMRE: A Btk. általános része de lege ferenda. MTA Jogtudományi Intézete. Közlemények No. 17. Budapest, 2003.

WIENER 2003b = WIENER A. IMRE (szerk. és társszerző): Büntetőjog. Általános Rész. KJK-KERSZÖV. Budapest, 2003.

Z

ZÖLDY 1929 = ZÖLDY MIKLÓS: Üzletszerűség és visszaesés a II. Bn.-ban. Jogtudományi Közlöny. 1929/2. sz.

ZÖLDY 1931 = ZÖLDY MIKLÓS: A halmazat büntetőjogi alapelmélete, különös tekintettel az egység-többség gyakorlati tanára. Kilián Frigyes utóda, M. Kir. Egyetemi Könyvkereskedés kiadása. Budapest, 1931.

Felhasznált joganyagok jegyzéke

- 1878 évi V. törvénycikk a magyar büntető törvénykönyv a büntettekéről és vétségekről
1879. évi XL. törvénycikk a magyar büntető törvénykönyv a kihágásokról
1908. évi XXXVI. törvénycikk a büntető törvénykönyvek és a bünvádi perrendtartás kiegészítéséről és módosításáról
1928. évi X. törvénycikk a büntető igazságszolgáltatás egyes kérdéseinek szabályozásáról
1950. évi II. törvény a büntető törvénykönyv általános részéről
1959. évi IV. törvény a Polgári Törvénykönyvről
1961. évi V. törvény a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről
1968. évi I. törvény a szabálysértésekről
1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről
1987. évi III. törvény a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról
1993. évi XVII. törvény a büntető jogszabályok módosításáról
1998. évi XIX. törvény a büntető eljárásról
1999. évi LXIX. törvény a szabálysértésekről
1999. évi CXX. törvény a büntető jogszabályok módosításáról
2001. évi CXXI. törvény a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról
2007. évi XXVII. törvény a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény és más büntetőjogi tárgyú törvények módosításáról
2008. évi CXV. törvény az egyes törvényeknek az uzsoratevékenységgel szembeni fellépést elősegítő módosításáról
2009. évi CXXXVI. törvény a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról
2010. évi LXXXVI. törvény a közbiztonság javítása érdekében szükséges egyes törvénymódosításokról
2010. évi CXLVII. törvény egyes rendészeti tárgyú és az azokkal összefüggő törvények módosításáról
2011. évi LXIII. törvény a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény és egyes törvények pénzügyi bűncselekményekkel összefüggő módosításáról
2011. évi CXXXIV. törvény az uzsorával összefüggő egyes törvények módosításáról

2012. évi II. törvény a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartásról

1953. évi 16. tvr. a rendőrségi kihágási bíraskodás megszüntetése és a kihágási eljárásra vonatkozó egyes rendelkezések módosítása

1955. évi 17. tvr. a kihágás intézményének és a kihágási bíraskodásnak megszüntetéséről

1956. évi 16. tvr. a szabálysértések megállapításának rendjéről és egyes büntettek szabálysértéssé minősítéséről

1962. évi 10. tvr. a Büntető Törvénykönyv hatálybalépéséről, végrehajtásáról és egyes szabálysértésekről

1971. évi 28. tvr. a Büntető Törvénykönyv módosításáról és kiegészítéséről

1979. évi 5. tvr. a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény hatálybalépéséről és végrehajtásáról

1979. évi 10. tvr. a szabálysértésekről szóló 1968. évi I. törvény módosításáról és kiegészítéséről

INDOKOLÁS-1961 = Az 1961. évi V. törvény (Btk.) miniszteri indokolása. In A Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyve. Közzéteszi az Igazságügyminisztérium. KJK. Budapest, 1962.

INDOKOLÁS-1978 = A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény Indokolása. Megjelent: Magyar Közlöny. 1978/92. sz.

A Büntető Jog Tára vonatkozó kötetei

A Büntetőjogi Döntvénytár vonatkozó kötetei. KJK. Budapest, 1953-1979

A Bírósági Határozatokban közzétett vonatkozó eseti döntések

A www.birosag.hu portálról szabadon letölthető Bírósági Határozatok Gyűjteményében közzétett, továbbá a joggyakorlati tevékenységem körében beszerzett, jogerős, nyilvános és anonimált eseti döntések

Melléklet

